

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

**İSMAİL HAKKÎ BURSEVÎ'NİN FEVÂİD MECMÛASI
ÜZERİNE BİR İNCELEME
(TRANSKRİPSİYONLU METİN)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tubanur KAYA

BURSA - 2019

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK İSLAM EDEBİYATI BİLİM DALI

İSMAİL HAKKÎ BURSEVÎ'NİN FEVÂİD MECMÛASI
ÜZERİNE BİR İNCELEME
(TRANSKRİPSİYONLU METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tubanur KAYA

Danışmanı
Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ

BURSA - 2019

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı'nda 701622015 numaralı Tubanur KAYA'nın hazırladığı "İsmail Hakkî Bursevî'nin Fevâid Mecmûası'na Dair Bir İnceleme (Transkripsiyonlu Metin)" konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı, 19/08/2019 günü 11:30 - 12:30 saatleri arasında yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **Basarılı**.... (başarılı / başarısız) olduğuna **oy birliği**..... (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav
Komisyonu Başkanı)

Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Dr. M. Murat YURTSEVER
Bursa Uludağ Üniversitesi

Dr. Bünyamin AYÇİÇEĞİ

İstanbul Üniversitesi

19/08/2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 06. 08. 2019

Tez Başlığı / Konusu: **İsmail Hakkî Bursevî'nin Fevâid Mecmûası Üzerine Bir İnceleme**
(Transkripsiyonlu Metin)

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 342 sayfalık kısmına ilişkin, 05. 08. 2019 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %7'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

Kaynakça hariç

- 1- Alıntılar hariç/dahil
- 2- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları dahil

Uludağ Üniversitesi SBE Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

06/08/2019

Adı Soyadı: Tubanur KAYA

Öğrenci No: 701622015

Anabilim Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları

Programı: Türk İslam Edebiyatı Tezli

Statüsü: Yüksek Lisans

Danışman

Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ

Tarih: 06. 08. 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “İsmail Hakkî Bursevî'nin Fevâid Mecmûası Üzerine Bir İnceleme (Transkripsiyonlu Metin)” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

07.08.2019

Adı Soyadı: Tubanur Kaya
Öğrenci No: 701622015
Anabilim Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları
Programı: Türk İslam Edebiyatı Tezli
Statüsü: Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	:	Tubanur KAYA
Üniversite	:	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	:	SBE
Anabilim Dalı	:	İslam Tarihi ve Sanatları
Bilim Dalı	:	Türk İslam Edebiyatı
Tezin Niteliği	:	Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	:	xiv +342
Mezuniyet Tarihi	:	
Tez Danışmanı	:	Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ

İSMAİL HAKKÎ BURSEVÎ'NİN FEVÂİD MECMÛASI'NA DAİR BİR İNCELEME (TRANSKRİPSİYONLU METİN)

Çalışmada Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi Genel nr. 87'de kayıtlı İsmail Hakkî Bursevî'ye ait 1131 tarihinde ikmâl edilmiş müellif nüshası mecmûa, *Fevâid Mecmûası* adıyla, çeviriyazıyla günümüz alfabesine aktarılmıştır. Eserin değerlendirilebilmesi için devrin şartları, müellifin hayatı, edebî yönü ve eserleri yapılan pek çok çalışmada genişçe ele alındığından bu çalışmada ana hatlarıyla sunulmuştur. Farklı nesir örnekleri yanında nazım şekilleri ve türleri bakımından oldukça zengin bir muhtevaya sahip *Fevâid Mecmûası*'nın dış ve iç yapısı incelenmiş, eser fevaid ve güfte mecmûası olarak ele alınmıştır. Mecmûaların tasnifine dair bazı görüşler araştırılmış, mecmûaların edebiyat ve kültür tarihine olan katkılarından bahsedilmiştir. Mecmûadaki pek çok metnin yanında tarih manzumeleri, dinî hayata dair yer, zaman ve kişilerle ilgili şiirler, devrin sosyo-kültürel hayatı ve müellifin bakış açısı hakkında somut ipuçları ve Bursevî'nin tasavvufi görüşlerine dair malumatlar vermektedir. Yine mecmûada Bursevî'nin varidatları yer almakla birlikte mûsikî makâmı fihristi de bulunması dolayısıyla bestelenmeye müsait güfteleri hâizdir. Eser manzum-mensur karışık yapıda bulunmaktadır ve eserin mensur kısmı başka bir yüksek lisans tezine konu olmuştur. Dolayısıyla çalışma itibarıyla yarım kalan bir eseri tamamlamaya çalışmak, ilk hedeflerimiz arasındadır. Hepsinden ziyade, her bir edebî eserin incelenmesinin edebiyat tarihimizde mühim bir boşluğu dolduracağı muhakkaktır.

Anahtar Kelimeler: İsmail Hakkî Bursevî, Mecmû'a, Osmanlı şiiri, Vâridât, Mûsikî

ABSTRACT

Name and Surname : Tubanur KAYA
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Islamic History and Arts
Branch : Turkish Islamic Literature
Degree Awarded : Master
Page Number : xiv +342
Degree Date :
Supervisor : Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ

AN EXAMINATION OF ISMAIL HAKKI BURSEVI'S FEVAID MECMUA WORK (TRANSCRIBED TEXT)

In this study, the editorial copy of İsmail Hakkı Bursevi, registered in Bursa İnebey Manuscript Library General Number 87, which was completed in 1131, was translated into current language under the name of Fevaid Mecmuası (Fevaid Journal). Since the conditions of the period, the author's life, literary aspect, and his works have been discussed extensively in many studies conducted before, these mentioned topics outlined in this study. Besides the different prose examples, the external and internal structure of the Fevaid Mecmua, which has a very rich content in terms of verse forms and genres, was examined and considered as fevaid (benefits) and lyrics. Some views about the classification of magazines were investigated and their contributions to the history of literature and culture were mentioned. Again, the magazine contains Bursevi's revenues and lyrics, which are suitable to be composed due to the presence of the musical mode index. In addition to many texts in the journal, history poems give concrete clues about a place, time and people concerning with religious life besides the socio-cultural life of the period and the author's point of view and refer information about Bursevi's mystical views. The work has a mixed structure consisting of verse and prose and the prose part of the work has been the subject of another master thesis. Therefore, trying to complete an unfinished piece of work is among our first goals. Above all, the study of each literary work will certainly fill an important gap in our history of literature.

Key Words: İsmail Hakkı Bursevi, Journal (Mecmua), Ottoman Poetry, Revenues, Music

ÖN SÖZ

İsmail Hakkî Bursevî, mutasavvıf, mûsikîşinas, muhaddis, müfessir bir şairdir. Hayatı incelendiğinde, ilim ve irfan yolunda adanmış bir ömür temaşa edilmektedir. Dolayısıyla, bu ilmin zekatı olarak da külliyatlı eserler telif etmek kendisine nasip olmuştur. Bu teze konu olan Fevâid Mecmûası, Bursevî'nin kıymetli eserlerinden biridir. Fevâid Mecmûası'nı tez konusu olarak seçmemizde, Osmanlı Türkçesi üzerine çalışmak istememiz, tasavvufi hususları ve Bursevî'yi tanımak; en mühimi de elyazması bir eseri okuyup, onunla hemhâl olmak istememiz etkili olmuştur.

Mecmûalar, henüz tamamıyla gün yüzüne çıkmamış, çalışılmayı bekleyen gizli hazineler gibidir. Evveleminde önemsiz gibi görülmesine karşın, ziyadesiyle ehemmiyetli malumatları ihtiva etmesi dolayısıyla son yıllarda mecmûa araştırmalar üzerine yapılan çalışmalar artarak devam etmektedir.

Bu çalışma, İsmail Hakkî Bursevî'nin Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesinde 87 numarada kayıtlı olan müellif hattının manzum kısımlarının transkripsiyonlu metin ve muhteva incelemelerini içermektedir. Eserin mensur kısmı daha önceden Taner Çetin tarafından Dr. Murat Yurtsever danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak çalışılmış olduğundan, manzum kısımlar ele alınmış, muhteva analizinde de manzumeler incelenmiştir. Eserin müellif nüshasını İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi'nden temin ettikten sonra, müstensih nüshasının bulunup bulunmadığına, eksik yahut kopuk sayfalarının olup olmadığına dair araştırmalar yaptık. Bu doğrultuda, Doç Dr. Ali Namlı ile irtibata geçerek eserin bir müellif nüshasının Millet Kütüphanesi'nde bulunduğunu, ve müellif nüshasında 3a ile 19b arasındaki varakların kopuk olduğunu öğrendik. Böylece Millet Kütüphanesi'yle irtibata geçmek suretiyle eserin müstensih nüshasını dijital ortamda temin ettik. Nüsha tavsifleri için de hem müellif nüshasını, hem de müstensih nüshasını bizzat yerinde görüp, kütüphane görevlilerinin nezaretinde inceledik.

Tez, giriş bölümü hariç üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde kısaca Bursevî'nin hayatı ve edebi şahsiyetine değinilmiştir. Birinci bölümde, mecmûa geleneği ve Bursevî'nin Fevaid Mecmûası, mecmûaların tasnifleri, Fevâid Mecmûası'nın şekil ve muhteva özellikleri ile bu mecmûada bulunan mûsikî makâmı incelenmiştir.

İkinci bölümde, eserin dini ve tasavvufi muhtevası incelenerek, konuların daha net anlaşılması adına açıklamalar beyitlerle örneklendirilmiştir. Burada öncelikle dini ve tasavvufî olarak ele alınacak, incelenecek mefhumlar belirlenmiş, metin içerisinde bu kavramların geçtiği beyitler derlenmek suretiyle içlerinden bazı beyitler, mefhumun daha net bir şekilde anlaşılabilmesi için açıklanmıştır. Bu beyitler kullanılırken, son bölümde manzumelere verilen numaralar esas alınmış, beytin yanında parantez içinde manzume numarası ile beyit numarası verilmiştir. Çalışmanın son bölümü ise, metin neşrinde izlenen yöntem, metin yazınında kullanılan transkripsiyon alfabesi, nüsha tavsifleri ve Fevâid Mecmûası'nın transkripsiyon alfabesiyle latinize edildiği bölümü hâvidir. Ekler kısmında da bazı uzun arapça manzumelerin tercümesi, Fevâid Mecmûası'nın nüshalarından örnekler ve bu mecmûada bulunan mûasikî makamlarına, nazım tür ve şekillerine dair bir tablo yer almaktadır. Bu tablo, hakkında mecmûaların tasnifine dair olan kısımda bilgi verilen MESTAP düzeninden mülhem bir sistemle hazırlanmıştır.

Bu çalışmada amaç, evveleminde mensur kısımları çalışılmak suretiyle, çalışması yarım kalmış nadide bir eserin kalan kısmının çalışmasını tamamlamak, muhtevasında

Bursevî'nin dini ve tasavvufî görüşlerine, hissiyatına dair mühim bilgiler barındıran bu eserden önce kendimizin sonra da edebiyat ve tasavvuf ortamının istifadesine sunmaya çalışmaktır.

Bu süreçte bana her türlü yardım ve desteği sağlayıp, benden engin tecrübelerini ve ilmini esirgemeyen, tezimin düzenli olarak takibini yaparak, her sualime sabır ve sebatle karşılık veren danışman hocam saygı değer Prof. Dr. Bilal Kemikli'ye, metnin okunması ve yazıya geçirilmesi sürecinde yardım talebimi geri çevirmeyip, bilgi, görüş ve tecrübelerini bana aktararak yardımcı olan, her kelimeyle âdeta tek tek muhatap olan sayın Dr. Murat Yurtsever'e, gece-gündüz, iftar-ramazan, yaz-kış demeden her an benim yanımda olan, beni gayrete getiren ve teşvik eden, kendisine çok şey borçlu olduğum ve kendisinden çok şey öğrendiğim; çok kıymetli hocam Humeyra Mermer'e, ne zaman kapılarını çalsam, beni geri çevirmeyip her daim bana yardımcı olan kıymetli hocalarım Ali İhsan Akçay ve Olcay Kocatürk'e, Fevâid Mecmûası'nın müstensih nüshasını bulmamda bana yardımcı olan Doç. Dr. Ali Namlı'ya, Arapça kısımların yazımı ile tercümesinde benden yardımlarını esirgemeyen dostum Seher Bulut Köse'ye ve hocam Fatih Mehmet Albayrak'a teşekkürlerimi ve hürmetlerimi sunmaktan şeref duyarım. Her zaman yanımda ve dahi arkamda olduklarından şüphe etmediğim, daimi destekçilerim, maddi ve manevi her türlü desteği bana sağlayan peder ve valideme müteşekkirim.

Tubanur KAYA

Bursa-2019

KISALTMALAR

A.D.Ş.S.	: Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.s	: Aleyhisselam
a.s.m	: Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
B.	: Bursa İnebey Kütüphanesi Nüshası
BEYBEK	: Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren / Çevirenler
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan / Hazırlayanlar
Hz.	: Hazret/i
M.	: Millet Kütüphanesi Nüshası
Nr.	: Numara
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa aralığı
Vd.	: Ve diğerleri
Vr.	: Varak
Yy.	: Yüzyıl
S.	: Sayı
B.N.	: Bursevî'nin Notu
T.T.S:	: Tasavvuf Terimleri Sözlüğü

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU.....	iii
YEMİN METNİ	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖN SÖZ.....	vii
KISALTMALAR	ix
İÇİNDEKİLER	x

GİRİŞ

İSMAİL HAKKÎ BURSEVÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ VE TASAVVUFÎ ŞAHSİYETİ

1. HAYATI.....	1
2. EDEBÎ ŞAHSİYETİ.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

EDEBİYATIMIZDA MECMÛA GELENEĞİ VE BURSEVÎ'NİN FEVÂİD MECMÛASI

1. MECMÛA.....	7
2. BURSEVÎ'NİN FEVÂİD MECMÛASI.....	12
2.1. TEŞKİL ÖZELLİKLERİ	13
2.1.1. Tertip Şekli.....	14
2.1.2. Nazım Şekilleri ve Türleri.....	14
2.1.3. Vezin	14
2.1.4. Kafiye.....	15
2.1.4.1. Yarım Kafiye.....	15
2.1.4.2. Tam Kafiye.....	15
2.1.4.3. Zengin Kafiye	16
2.1.4.4. Cinaslı Kafiye	17
2.1.5. Redif.....	18

2.1.5.1. Ek Redif	18
2.1.5.2. Kelime Redif	18
2.1.5.3. Kelime Grubu Hâlinde Redif	19
2.2. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ	19
2.2.1. Vâridât	19
2.2.2. Fevâid Mecmûası'nda Bulunan Mûsikî Makâmları	21

İKİNCİ BÖLÜM

FEVÂİD MECMÛASI'NDA DİN VE TASAVVUF

1. DİN	25
1.1. İTİKAD	25
1.1.1. Allah	25
1.1.2. Melekler	27
1.1.2.1. Cibrîl (a.s)	28
1.1.3. Kitaplar	29
1.1.4. Peygamberler	30
1.1.4.1. Hz. Muhammed (a.s)	31
1.1.4.2. Hz. Âdem(a.s)	34
1.1.4.3. Hz. Şit, Nuh ve İdris (a.s)	35
1.1.4.4. Hz. İbrahim(a.s)	36
1.1.4.5. Hz. İsmâil (a.s)	37
1.1.4.6. Hz. Yâkub(a.s) ve Hz. Yûsuf(a.s)	38
1.1.4.7. Hz. Mûsa(a.s) ve Hz. Hızr(a.s)	38
1.1.4.8. Hz. Yûnus (a.s)	40
1.1.4.9. Hz. Süleymân (a.s)	41
1.1.4.10. Hz. Lokman (a.s)	42
1.1.4.11. Hz. İsa (a.s)	42
1.1.5. Âhiret	43
1.1.5.1. Kıyâmet-Mahşer	43
1.1.5.2. Berzah	44
1.1.5.3. Cennet	45
1.2. İBÂDET	46
1.2.1. Kelime-i Şehâdet	47
1.2.2. Namaz	48
1.2.3. Oruç	49
1.2.4. Hac ve İlgili Mefhumlar	50
1.3. DİĞER DİNİ MEFHURLAR	50
1.3.1. İman	51
1.3.2. Küfr	51
1.3.3. Mîrâc	52
1.3.4. Hayat ve Ölüm	53

1.3.5. Cinler.....	53
1.3.6. Şefâat.....	54
1.3.7. İlim.....	54
1.4. DÎNÎ VE TÂRİHÎ ŞAHSİYETLER.....	60
1.4.1. İmam-ı A'zam.....	60
1.4.2. Ebû Ali (İbn Sînâ).....	61
1.4.3. Leylâ ve Mecnun.....	61
1.4.4. Yezdiyar-Ehrimen-Yezdan.....	62
1.4.5. Bukrat- Sukrat- Felatun.....	62
1.4.6. Calinus.....	63
2. TASAVVUF.....	63
2.1. TASAVVUF İLE ALAKALI MEFHUMLAR.....	68
2.1.1. Aşk.....	68
2.1.2. Âyine.....	71
2.1.3. Câm.....	73
2.1.4. Cân-Cism.....	74
2.1.5. Derûn.....	75
2.1.6. Cem-Fark.....	76
2.1.7. Cemâl-Celâl.....	77
2.1.8. Dünya.....	79
2.1.9. Eşk.....	81
2.1.10. Fakr.....	82
2.1.11. Fenâ-Bekâ.....	83
2.1.12. Fenâfillâh.....	85
2.1.12.1. Şem-Pervâne.....	86
2.1.12.2. Semender-Ateş.....	87
2.1.13. Feyz.....	88
2.1.14. Firak-Vuslat.....	90
2.1.15. Gönül.....	91
2.1.16. Hâl.....	93
2.1.17. Hikmet.....	94
2.1.18. Himmet.....	95
2.1.19. İnsan-ı Kâmil.....	95
2.1.20. Masiva.....	96
2.1.21. Melamet.....	97
2.1.22. Tecelli.....	98
2.1.23. Tevhîd.....	99
2.1.24. Vahdet-Kesret.....	100
2.1.25. Vahdet-i Vücûd.....	100

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FEVÂİD MECMÛASI (TRANSKRİPSİYONLU METİN)

1. METİN NEŞRİNDE İZLENEN YÖNTEM	103
2. NÜSHA TAVSİFLERİ	105
3. TRANSKRİPSİYONLU METİN	107
SONUÇ	319
KAYNAKÇA	320
EKLER	323

GİRİŞ

İSMAİL HAKKÎ BURSEVÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ VE TASAVVUFÎ ŞAHSİYETİ

1. HAYATI

İsmail Hakkî'nin hayatı ve eserlerine dair teferruatlı çalışmalar kaleme alındığından¹, burada bu hususlara genel hatlarıyla değinilecektir.

Bursevî'nin hayatına dair en güvenilir malumatlar, şüphesiz ki yine kendine ait eserlerde yer almaktadır. Bilhassa Tamâmü'l-Feyz ve Silsilenâme-i Celvetiyye gibi hayatına dair epeyce yer ayırdığı eserlerle birlikte, varidat, mektûbât, makâlât türü eserleri de bu konuda detaylı bilgileri hâvidir.

İsmail Hakkî Bursevî, 1063/1653 senesinde Bulgaristan sınırlarında yer alan Aydos'ta dünyaya gelmiştir. Bursevî'nin ifade ettiğine göre, soyu peygamber sülalesine dayanmaktadır. Babası Mustafa Efendi aslen İstanbullu olup, 1652 senesinde çıkan büyük bir yangın sebebiyle mal ve mülkünü kaybetmiş, akrabalarının bulunduğu Aydos'a taşınmıştır.

Bursevî'nin Rumeli'de başlayıp İstanbul'da devam eden on altı senelik tahsil hayatı, Celvetiyye tekkeleri ve şeyhlerinin ders halkalarında geçmiştir. Eğitiminin ilk beş senesini Aydos'ta Şeyh Ahmed Efendi'nin yanında geçirmiş; sonraki yedi senede ise Edirne'de Şeyh Abdülbâkî Efendi'nin rahle-i tadrîsinden geçmiştir. Bu süreçte hafızlığını tamamlayıp, tekke ortamında tasavvufî ve şer'î ilimlere dair düzenli bir eğitime tâbi tutulmuştur. İstanbulda şeyhi Atpazârî Osman Efendi'nin yanında geçen 3 senede de tahsil ve sülûkünü tamamlayarak 1674'te icazet almış ve irşad faaliyetlerine başlamıştır.² Bursevî'nin feyz ve ilminden istifade ettiği hocalarının arasında ismi en çok zikredilen, bu üçüdür. Fakat, Osman Fazlî diğerlerine nisbeten Hakkî üzerinde daha çok tesire sahiptir, zîrâ kendisi Bursevî'nin hem şeyhi hem de hocasıdır. O'nun Celvetiyye tarikatına intisabı sülûku Fazlî'ye biatı ile başlamış, şeyhinin tavsiyesiyle halvete girmiş, İstanbul'da ikamet ettiği 3 sene süresince de hat, mûsikî ve tecvidden dersler almıştır.

¹ Bkz.: Ali Namlı, *İsmail Hakkî Bursevî: Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2001; Mehmed Ali Aynî, *İsmail Hakkî Bursevî*, Haz. İsmail Dervişoğlu, İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2013.

² Murat Yurtsever, *İsmail Hakkî Bursevî: Divan*, Bursa: Arasta Yayınları, 2000, s. 4.

Rumeli’de başlayarak Bursa’da devam eden ve vefatına dek süren irşad faaliyetleri, elli senelik bir dönemi kapsamaktadır. Bu süreçte Bursevî müellif, müşid, muallim ve vaiz olmak üzere dört ayrı hizmette birden yer almıştır. İrşad için ilk olarak Üsküp’te görevlendirilmiş, burada altı sene ikamet etmiştir. İkinci olarak Köprülü’ye geçerek burada on dört ay kalmıştır. Üçüncü gittiği yer ise Usturumca’dır ve burada üç yıl kalmıştır. 1685’te şeyhi Osman Fazlî’nin Bursa’daki halifesi Sun’ullah Efendi vefat etmiş, bunun üzerine Hakkî onun yerine halife tayin edilmiştir. Bursevî’nin Bursa’da kaldığı zamanlar, hayatının en verimli, velûd ve bereketli yıllarıdır. *Divanını* Bursa’da yazmış, *Rûhu’l-Beyân* tefsirini de burada tamamlamıştır. Ulucami’de vaazlar vermiş, tasavvufî sohbetlerle irşad faaliyetlerine devam etmiş ve kalan vakitlerinde de eserlerini kaleme almıştır. 1690 senesinde Magosa’ya sürgün edilen şeyhi Osman Fazlî’yi ziyaret emiş ve buradan dönüşünden sonra vefat eden Fazlî’nin işaret etmesiyle, Celvetiyye tarikatının 32. şeyhi olmuştur.³

Bursevî, vatan savunmasında da görev almıştır. 1696’da Osmanlı ordusuna manevi destekte bulunmak gayesiyle II. ve III. Avusturya seferlerine katılmıştır. *Divan*’ında bu seferlerin neden ve sonuçlarına, halkın ve sarayın üzerindeki tesirlerine yer yer temas etmiş, bilhassa I. Avusturya seferindeki mağlubiyet ve topluma verdiği elemenden bahsetmiştir. Keza, Hakkî’nin eserlerinde hem devlet erkânına hem zamanın âlimlerine hem de ehil olmayan, taklitçi şeyhlere dair bolca nasihat ve tarizler yer almaktadır. Zîrâ Bursevî, hoşuna gitmeyen ve haksız gördüğü şeyleri tenkit etmekten çekinmez, geri durmazdı.⁴

İsmail Hakkî, 1700 ve 1710 senelerinde Suriye ve Mısır üzerinden olmak üzere iki kere Hacc’a gitmiş, bu seyahatler sırasında Kâhire ve Şam’da bir süre kalıp, devrin uleması ile tanışarak istişare ve müzakerede bulunmuştur. Bursevî Şam’ı pek sevmiş, tekrar oraya gidip bir süre daha orada kalmayı çok arzu etmiştir. Ancak bu hasret ve iştihakla geldiği Şam’dan istediğini bulamayarak ayrılmış ve ayrılırken de

Ne Dımeşku’ş-Şâm’ı gözler ne Burusa çeşm-i dil

Sû-yı İstanbul’da kalmışdur nigâhı muţtaşıl⁵

³ Yurtsever, *a.g.e.*, ss. 5-7.

⁴ Mehmed Ali Aynî, *İsmail Hakkı Bursevî*, İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2013, s 31.

⁵ İsmail Hakkı Bursevî, *Mecmûatü’l-Fevâid ve’l-Vâridât*, BEYBEK Genel nr. 87, vr.144b/1.

diyerek, Bursa'ya dönüş yapmadan evvel bir süre de İstanbul'da ikamet etmek isteyerek 3 sene de Üsküdar'da kaldıktan sonra tekrar Bursa'ya dönmüştür. Ve 1723 senesinde Bursa'da Hakk'a yürümüştür. Kabri Bursa'nın Tuzpazarı semtinde, medresesi, câmii ve çilehanesiyle birlikte İsmail Hakkî Tekkesi ismi verilen küliyededir.⁶

İsmail Hakkî Bursevî'nin hayatı ve eserlerine dair yapılan akademik çalışmalardan bazıları şunlardır:

Yüksek Lisans Tezleri⁷:

Abdullah Önder, *Te'vili Açısından Taberi, Zemahşeri, Râzî Ve Bursevi'nin Tefsirlerinde Huruf-u Mukatta'a*, Erciyes Üniversitesi SBE, 2016.

Fatih Tüzek, *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Vâridât Adlı Eserinin Transkripsiyon Ve İncelenmesi*, Marmara Üniversitesi SBE, 2011.

Hasan Yersiz, *İsmail Hakkı Bursevi'nin 'Şerhu Tefsiri'l-Cüz'i'l-Ahîr Mine'l-Kur'ân' Adlı Eserinin Tahkîki*, Uludağ Üniversitesi SBE, 2017.

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi SBE, 2018.

Muhammey Ali, *İsmail Hakkı Bursevi'nin Muhammediyye Şerhi (II. Cilt) Ferahu'r-Ruh*, İstanbul Üniversitesi SBE, 2001.

Mustafa Çonoğlu, *Mecmû'a-i Hakkî (İnceleme-Metin)*, Bursa Uludağ Üniversitesi SBE, 2019.

Mustafa Efe, *Ruhu'l-Mesnevi, İsmail Hakkı Bursevi, (ikinci cilt 1b-99b arası) İnceleme-Metin*, Bursa Uludağ Üniversitesi SBE, 2002.

Muzaffer İnneci, *Bursevi ve Ruhu'l-Beyan Adlı Eserinde Hak Kavramı*, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi SBE, 2018.

Nuran Döner, *Tasavvuf Kültüründe Varidat Geleneği Ve Bürsevi'nin Kitab-ı Kebir'i*, Bursa Uludağ Üniversitesi SBE, 2000.

Selim Çakıroğlu, *İsmail Hakkı Bursevi'nin Tuhfe-i Recebiyye Eserinin Tahkik Ve Değerlendirmesi*, Marmara Üniversitesi SBE, 2006.

Şeyda Öztürk, *İsmail Hakkı Bursevi'nin İki Tuhfesi: Tuhfe-i Vesimiyye, Tuhfe-i Aliyye*, Marmara Üniversitesi SBE, 1999.

Yusuf Bilal Kara, *Mi'racın Tasavvufî Boyutu: İsmail Hakkı Bursevî Örneği*, Bursa Uludağ Üniversitesi SBE, 2015.

⁶ Yurtsever, *a.g.e.*, s. 9.

⁷ Detaylı bilgi için bkz: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.

Doktora Tezleri⁸:

Ali Namlı, *İsmail Hakkı Bursevi, Hayatı, Eserleri Ve Tarikat Anlayışı*, Marmara Üniversitesi SBE, 2001.

İsmail Güleç, *İsmail Hakkı Bursevi'nin Ruhu'l-Mesnevi'sinin İncelenmesi*, İstanbul Üniversitesi SBE, 2003.

Kezban Paksoy, *Bursevî İsmâil Hakkî Şerh-i Pend-Nâme-yi Attâr (I-II. Ciltler): İnceleme-Metin-Sözlük*, Erciyes Üniversitesi SBE, 2012.

M. Murat Yurtsever, *İsmail Hakkı Divanı: İnceleme-Metin*, Bursa Uludağ Üniversitesi SBE, 1990.

Nevin Gümüş, *İsmail Hakkı Bursevi'nin Kitabül-Envar'ı ve Şerh (Hayatı-İnceleme-Tenkidli Metin)*, Erciyes Üniversitesi SBE, 1998.

Şermin Kalafat, *Câmi'ü'l-Hisâb (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)*, Bursa Uludağ Üniversitesi SBE, 2015.

Tuba Onat Çakıroğlu, *İsmail Hakkı Bursevi'nin 'Şerh-i Pend-i Attar'ı (Attar'ın Pendnamesi'nin Açıklaması) Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme Ve Attar'ın Pendnamesi İle Karşılaştırılması*, Hacettepe Üniversitesi SBE, 2012.

Makaleler⁹:

Necmi Sarı, “Kendi Dilinden İsmâil Hakkî Bursevî'nin Hayatı ve Şahsiyeti”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (KTUİFD)* Cilt 2, sayı 1, Ocak 2015, ss.137 – 157.

Faruk Duran, “İsmail Hakkî Bursevî'nin “Es'ile-i Şeyh Mısırî'ye Ecvibe-i İsmâil Hakkî” İsimli Eseri”, *İSTEM*, sayı 33, Ocak 2019, ss. 267-289.

Nevin Gümüş, “Türk Tarih Ve Edebiyatına Dair Değerlendirilmemiş Kaynaklardan Bir Mecmua Örneği: Tuhfe-i İsmâiliye”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, sayı 18, Ocak 2005, ss. 129 – 162

İbrahim Halil Tuğluk, “İsmail Hakkı Bursevî'nin Risâle-i Şem'iyeye Adlı Risâlesi”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 22, Ocak 2016, ss. 69-97.

⁸ Detaylı bilgi için bkz: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>.

⁹ Detaylı bilgi için bkz: <https://dergipark.org.tr/search?q=bursevi§ion=articles>

Songül Aydın Yağcıoğlu, “Yûnus Emre’nin Bir Şiiri ve İsmâîl Hakkı Bursevî’nin Şerhi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, cilt 55, sayı 55, Ocak 2016, ss.77-90

2. EDEBÎ ŞAHSİYETİ

Bursevî, döneminin en fazla eser kaleme alan müelliflerindedir. Yalnızca tek bir konuya yahut alana dönük eserler telif etmemiş, tasavvuf, edebiyat, hadis, tefsir, akaid, fıkıh, mûsikî gibi muhtelif pek çok alanda daimi olarak eserler kaleme almıştır. Kendisi farklı zamanlarda eserlerinin sayısı ile alakalı bazı malumatlar vermiştir. Bir eserinde o zamana kadar otuz eserinin olduğunu söylemiş, başka bir eserinde kırk kadar eser yazdığından bahsetmiştir. Silsilenâme-i Celvetiyye, Mecmûa-i Hakkî, Tuhfe-i Atâiyye gibi eserlerinde 45 kadar eserinden bahsetse de, bunlar sadece yazımı o zamana kadar tamamlanmış olan eserlerdir. Hüseyin Vassaf, Bursevî’nin ilmî hayatından ve eserlerinden bahsederken “ ‘Âlem-i İslâm’da yetişen bir müellifin-i kirâmın ileri gelenlerinden olduğuna, yüzü mütecâviz yazdığı âsâr-ı kıymetdâr şâhid-i ‘âdildir”¹⁰ der. 1721 tarihli bir eserinde bir yerde doksan dokuz, başka bir yerde de yüzü aşkın eserinin olduğunu ifade etmektedir ki, dağınık halde bulunan mecmûalar ve eserler bir araya toplandığında, zikrettiği sayı eserlerinin ancak yarısını oluşturmaktadır.¹¹ Bursevî, bu kadar fazla eser yazmasının sebepleri arasında yıldızının Utarid olmasını zikretmiş ve Tuhfe-i Atâiyye’de “Bu fakirin yıldız-ı mezkûru Utarid’dir. Onun için Hakk Teâlâ beni kitâbetle mübtelâ etmiştir ki, bu âna değin yazdığım eserler kaleme gelmez” demiştir.¹² Kezâ, Fevâid Mecmûas’nda da yazma davasından vazgeçmemesini, âdetâ yazabildiği kadar yazmasını kendisine nasihat etmiştir:

Ḥaqqıyâ terk-i edebdür eyleme da‘ vâyi қо
Dildeki ḥâlûñ müsâ‘id olduğu miqdâr yaz¹³

¹⁰ Hüseyin Vassaf, *Kemal-nâme-i İsmâîl Hakkî*, Haz. Murat Yurtsever, Bursa: Arasta Yayınları, s. 26.

¹¹ Ali Namlı, *İsmail Hakkı Bursevî: Hayatı, Eserleri Tarikat Anlayışı*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2001, s. 161.

¹² Aynî, *a.g.e.*, ss. 113-114.

¹³ İsmail Hakkı Bursevî, *Mecmûatü’l-Fevâid ve’l-Vâridât*, BEYBEK Genel nr. 87, vr. 106a/6.

Eserlerini esasında Türkçe ve Arapça olarak kaleme alan Bursevî, ara sıra Farsçaya da yer vermiş, bazen de Arapça-Türkçe karışık yazmıştır. Yaşadığı devrin diline göre oldukça sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Küçüklüğünden beri sağlam bir Arapça ve Farsça eğitimi alan müellifin, dolayısıyla bu dillerde yazdığı eserler de ziyadesiyle fasihtir. Nesirleri gibi şiirlerinde de dili ve üslubu dönemine göre daha sadedir. Şiirlerinde muhteva olarak taevhid, marifet, gönül, münacaat, Hz. Muhammed (a.s)'a dair olan aşkı, sevgisi, vahdet-i vücûd anlayışı gibi konular yer almaktadır.

EDEBİYATIMIZDA MECMÛA GELENEĞİ VE BURSEVÎ'NİN FEVÂİD MECMÛASI

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MECMÛA

Mecmûa, lügatte “toplanıp biriktirilmiş, bir araya getirilmiş, tertip ve tanzim edilmiş şeylerin hepsi, seçilmiş yazılardan meydana getirilen yazma kitap”¹⁴, aynı veya farklı türden seçilmiş çeşitli hacimlerdeki metinlerin ve risâlelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan eserlerin ortak adı” gibi anlamları hâvidir.

Mecmûalar, bir yahut daha fazla müellife ait muhtelif şekil ve boyutlardaki dinî, lâdinî, mensur ya da manzum metinlerden müteşekkil derleme kitaplardır. “Başlangıçta pek çok cihetle benzerlik teşkil ettiği cönk gibi âyetler, latifeler, fetvalar, hadisler, ilâhiler, fallar, burçlar, dualar, şiirler, hutbeler şarkılar, mektuplar, lugaz ve muammalarla ilâç tariflerinin ve faydalı bilgilerin (fevâid), notların, tarihî belge ve kayıtların (tevârih) derlendiği bir not defteri halinde ortaya çıkmış, zamanla gelişip düzenli bir tertip ve şekle kavuşarak türlerine göre bazı farklılıklar gösteren bir kitap veya telif çeşidi özelliği kazanmıştır.”

İslâmi kültürde mecmûa türünün zuhur edişi, adı konulmamakla birlikte, Hz. Muhammed’in (a.s) hadislerin yazılmasına müsaade etmesiyle başlamıştır. Bunun üzerine sahabe Peygamber’den (a.s) işittikleri mâlumatları mecmûa tertibini esas alarak kend ihtiyaç ve fikirlerine binâen bir araya toplamış, böylelikle literatürde cüz, kitap, sahife gibi isimlerle zikredilen ilk mecmûalar meydana gelmiştir.

Mecmûaların türlerine göre bazı düzen ve şekillere sahip olarak Türklerin, Arapların ve Farısların nezdinde revaç bulup değişme ve gelişme göstermesi, muhtelif ilmî sahalarda müstakil olarak bir telif türü vasfı kazanması, ilk örneklerin meydana çıkışından yaklaşık birkaç yüzyıl sonra gerçekleşmiştir. Osmanlı döneminde ise, XV. yy. itibariyle rağbet görmeye başladığı, XVI. yy. sonrasında da hacim ve çeşitliliklerinin artarak devam ettiği görülmektedir. Mecmûaların kağıt kalitesi, ebatları, rengi, cilt tipi,

¹⁴ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 33. b, Ankara: Aydın Kitabevi, 2017, s. 689.

yazı tarzı, süslemeleri, şekli gibi özellikleri ve maddi vasıfları dolayısıyla birbirlerinden ayrıldıkları, bazılarının bir karalama defteri hüviyetinde düzensiz bir şekilde kaleme alındığı, bazılarının ise ziyadesiyle özenli ve tertipli bir sanat eseri olma özelliğini hâiz olduğu görülür.¹⁵ Dolayısıyla mecmûalar, boyutları, farklı cinsten kağıtları bir araya toplaması, muhtelif sayfa düzenlerine ve yazı şekillerine yer vermesiyle Osmanlı yazı kültürünün bir bütünlük çerçevesinde görülmesini sağlamaktadır. Mecmûa olarak isimlendirilmiş eserlerin muhtevasında bulunan metinlerin ziyadesiyle çeşitli ve zengin olduğu âşikardır. Köprülü, mecmûaları “medfun ve meçhul birer hazinedir” şeklinde tarif eder.¹⁶

Mecmûaların muhtevasına bakıldığında, pek çok farklı tür ve şekilden müteşekkil olduğu görüleceği gibi, münferid bir tür ve biçime has olanlarının da mevcut olduğu görülür. Bunların bazılarını misal olarak, şiir mecmûaları, tarih mecmûaları, fevâid mecmûaları, hadis mecmûaları, güfte ve müzik mecmûaları, mektup mecmûaları gösterilebilir. Kezâ, edebiyatımızın tür ve nazım şekillerini ihtiva eden hususi mecmûalar da bulunmaktadır. Bunlar da na't mecmûaları, kaside mecmûaları, gazel mecmûaları, terkîb-i bend ve tercî-i bend mecmûaları şeklinde örneklendirilebilir.¹⁷

Agah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi* isimli eserinde mecmûaları şu şekilde tasnif etmektedir:

- a) Nazîre mecmûaları
- b) Meraklılar tarafından toplanmış, birer antoloji niteliğinde seçme şiirlerden müteşekkil mecmûalar
- c) Muhtelif konulardaki risalelerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen mecmûalar
- d) Tanınmış kişiler tarafından hazırlanmış, pek çok faydalı bilgi, fıkra ve mektupları hâvî mecmûalar.¹⁸

¹⁵Bkz.: Mustafa Uzun, “Mecmûa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2003, C. 28, ss. 265-268.

¹⁶ Selim S. Kuru, “Mecmûaların İçine, Edebiyatın Dışına Doğru”, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII- Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2012, s. 22.

¹⁷Kamil Ali Gıynaş, “Şiir Mecmûaları Hakkında Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 25 (2011), ss. 245-260.

¹⁸ Agah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 2.b., Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1984, ss. 166-167.

Bu eserde, yapılan tasnif doğrultusunda edebiyatta önem arz eden bazı mecmûa türleri de açıklanmıştır.

Mecmûaların tek bir dille yazıldığı vâkî olmakla beraber, Arapça, Türkçe ve Farsçanın bir arada kullanıldığı mecmûalar da mevcuttur. Kimi eserler yalnızca manzum veya mensur iken, kimileri de manzum-mensur karışık olarak kaleme alınmıştır.

Mecmûa türü, edebiyatımızda oldukça mühim bir yere sahiptir. Mecmûaların edebiyatımızdaki ehemmiyetini ilk vurgulayanlardan biri Ali Cânib Yöntem'dir. Ali Cânib, araştırmacıların mecmûalar vesilesiyle daha doğru ve tarafsız kararlar verdiğini, eserlerin ilk ve en eski nüshasına ulaşılmasına olanak sağlaması açısından mecmûaların önem arz ettiğini belirtmektedir. Kezâ, bir müellif hakkında en sağlam ve doğru mâlumatların elde edilebilmesi için onun devrinde yazılan mecmûaların incelenmesi gerektiğini ifade eder.¹⁹ Dolayısıyla mecmûalar, yazıldığı dönemin sosyal, toplumsal, hatta kimi zaman da siyasi çehresine dair mâlumatları da muhtevasında barındırmakta, devrin şiir zevkine dair ipucu vermekte ve araştırmalarda başvurulacak kaynaklar arasında bulunmaktadır. Zîrâ, mecmûalarda belgeler, siyasi mektuplar, fermanlar, hükümler de yer bulmaktadır. Mecmûalar vasıtasıyla bu resmî belgelerin muntazam bir şekilde intikâli sağlanıyordu. Kimi zaman da divanı olmayan şairlerin şiirlerine ulaşmakta yahut varsa divanındakilerin haricindeki şiirleri derlemekte de mecmûalardan istifade edilmektedir.²⁰

Mecmûaların tasnifine dair son zamanlarda Fatih Köksal tarafından yapılan bir çalışma olan MESTAP ile (Mecmûaların Sistematik Tasnifi Projesi), bu alana ilgili kişileri bünyesine alacak şekilde bir kadro oluşturulup, öncelikle şiir mecmuaları ve sonra da edebiyat ile alakalı tüm mecmuaların detaylı tasnif ve dökümünün ortaya konulması hedeflenmektedir. Proje, Eski Türk Edebiyatı sahasında çalışan lisansüstü öğrencilerin tez çalışması çalışmaları ile yürütülecektir.

Bu projeye göre mecmualar şu şekilde çalışılacaktır:

“a. Önce bir komisyon marifetiyle kataloglar taranarak mecmua-i eş'ârların, cönklerin ve diğer mecmûaların yer ve numaraları tespit edilecektir.

¹⁹ Gıynaş, *a.g.m.*, ss. 245-260.

²⁰ Snjezana Buvoz, “Osmanlı'da Karışık İçerikli Mecmûalar: Bir Başka Arşiv”, *Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2012, s. 41.

b. Tespit edilen mecmua ve cönkler tek tek görülerek alanla ilgili olmayanlar, kataloglara sehven mecmûa olarak girilenler veya başka sebeplerle uygun görülmeyen nüshalar ayıklanarak proje dışına çıkarılacaktır.

c. Tespit işlemi tamamlandıktan sonra bir format belirlenerek bütün öğrencilere o format üzerinde çalışma yaptırılacaktır.

d. Kesin olarak sayısı bilinmemekle birlikte çalışılmaya değer azamî 4 bin civarında mecmûa olduğu görülmektedir. Bir başka öngörü ise, bu projeye en kötü ihtimalle otuz üniversitenin katılacağı ve her üniversiteden yılda takriben beş öğrencinin mecmûa çalışacağıdır. Mecmûaların hacmi de gözetilerek bir öğrenciye ortalama iki-üç bin civarında manzumenin tasnif ve dökümü tekâbül edecek şekilde verilecektir. Bu da bir öğrenciye yaklaşık dört-sekiz arası mecmûa verilmesi anlamına gelir ki, bu durumda yılda yaklaşık 180 tez çalışmasıyla bin civarında mecmûanın dökümü tamamlanacaktır. Normal şartlarda proje dört yılda, birtakım beklenmeyen olumsuzlukların ortaya çıkabileceği düşünülürse, kötümser bir yaklaşımla projenin ilk aşaması beş yılda tamamlanacaktır. İkinci aşamada, benzer şekilde cönkler ele alınacaktır. Cönkler çalışılırken, Türk Halk Edebiyatı uzmanlarının da projeye katılmasında yarar olacaktır. Önerilen modeldeki tasnif, yararlanma ve taramanın daha kolay ve pratik yapılması ve farklı uygulamalara yol açılmaması için bir tablo halinde yapılmaktadır. Tablodan önce taranan mecmûanın (yazma nüshanın) nüsha tavsifi yapılacaktır. Tablo, iki ana bölümden oluşacaktır. İlk tabloda şair mahlaslarının alfabetik sırası (Latin alfabesine göre) esas alınmıştır.

Tablonun ilk satırında mecmuanın, bulunduğu kütüphanede kayıtlı adı (mecmû' a- i eş'âr, mecmû' atü'l-eş'âr, şiir mecmuası, cönk vs.) ile yer ve numarası (Millî Kütüphane Yz. A 4226 gibi) yer alacaktır.

Diğer satırlarda, -her satır bir şiire ayrılmak üzere- şu bilgilerin bulunduğu yedi sütun bulunacaktır:

1. sütunda: Sayfa/yaprak numarası
2. sütunda: Şairin mahlası
3. sütunda: Matla' beyti (Musammat ise ilk bend)

4. sütunda: Nazım şekli/ birimi
5. sütunda: Nazım türü
6. sütunda :Vezni
7. sütunda: Açıklamalar”²¹

Mecmûaların, edebiyat ve kültür tarihine olan katkılarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Mevcut kaynaklarda ismi zikredilmeyen yahut unutulmuş şairlerin şiirlerini mecmûalarda bulmak mümkün olabilmektedir.
2. Şairlerin bilinmeyen veya divanlarında mevcut olmayan şiirleri mecmûalarda bulunabilmektedir.
3. Şairlerin divanlarında bulunan şiirlerinin farklı hallerini, fazla veya eksik olan beyitlerini, farklı nüshalarını mecmûalar vasıtasıyla görmek mümkündür.
4. Mecmûalarda, var olduğu bilinmekle beraber nüsha tespiti sağlanamamış eserlerle de karşılaşılabilir. Bilhassa mevlid, şehrengîz, mi'râciye, yüz hadis, bazı mektup risaleleri gibi çok uzun olmayan türler, bu mecmûalar arasında bulunmaktadır.
5. Mecmûalarda, kimi zaman müelliflerin biyografileri ile alakalı mühim bilgilerle karşılaşılabilir. Mesela vefat tarihi net olarak bilinmeyen bir şairin vefatına dair kaleme alınmış ve tarih düşürülmüş bir manzume vasıtasıyla bu tarih netleşebilir. Yahut derkenarlara düşülen notlar, başlıklar da şaire dair malumatlar verebilir.
6. Bazı şiir mecmûalarında, şairin kendi şiirleri haricinde teberrüken başka şairlerden alıp eserine dahil ettiği manzumeler de bulunmaktadır. Derleyeninin de şair olduğu bir mecmûa, edebiyat araştırmalarına büyük katkı sağlamaktadır.
7. Mecmuların bazıları, kendileri de şair olan yahut şiir sever kimseler tarafından derlenmektedir. Derleyeni belli olan mecmûalara bakarak, o kişinin şiir zevki incelenebilir. Keza, o dönemde hangi aruz kalıplarının, nazım şekil ve

²¹ Detaylı bilgi için bkz: Kuru, Mecmûaların İçine, Edebiyatın Dışına Doğru”, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII-Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, ss. 411-431.

türlerinin yaygın olarak benimsenip kullanıldığı da mecmûa incelemeleriyle ortaya konabilmektedir.

8. Mecmûalar incelendiğinde, çoğu mecmûanın muhtevasında edebiyat harici konuların, çeşitli evrad ve zikirlerin, ilaç tariflerinin, müstakil matla ve müfredlerin, tasavvufi hal ve ıstılahların, ilme, tarihe ve topluma dair notların bulunduğu görülmektedir. Dolayısıyla yalnız edebiyat araştırmalarını değil; tasavvuf, halkbilim, sosyoloji, dinler tarihi, kültür tarihi, psikoloji gibi pek çok muhtelif bilim dalını da yakından ilgilendirmektedir. Bu mecmûalar irdelenerek Türk milletinin tarihi ve kültürel anlayışlarına dair malumatlar edinilebilmektedir.²²

2. BURSEVÎ'NİN FEVÂİD MECMÛASI

Tezimizde konu olarak, şekil ve muhteva yönünden incelediğimiz bu mecmûa, Bursa İnebey Kütüphanesi Genel No: 87'de kayıtlı olup, müellif nüshasıdır. Bursevî, esere bir isim vermediğinden ötürü, Bursa'daki kütüphane kaydında isminin *Mecmûa-i Makâmât-ı Mûsîkî ve'l-Fevâid ve'l-Vâridât* şeklinde geçmesi, bizde bu ismin kütüphaneciler tarafından verildiği intibâını oluşturmuştur. Evveleminde, bu eserin ismi Sakıp Yıldız tarafından yanlışlıkla *Vâridât-ı Kübrâ*²³ olarak zikredildiği ve kütüphane kayıtlarına da bu şekilde geçtiğinden, bazı karışıklıklara sebebiyet vermiştir. Eserin mensur kısmı Taner Çetin tarafından yüksek lisans tezi olarak *Vâridât-ı Kübrâ* ismiyle çalışılmıştır.²⁴ Esere müellif tarafından isim verilmemekle birlikte, Ali Namlı'nın ifade ettiğine göre muhtevası dikkate alınarak, kütüphaneciler tarafından kütüphane kayıtlarına (*Mecmûa-i Makâmât-ı Mûsîkî ve'l-Fevâid ve'l-Vâridât* isminden önce) *Mecmûatü'l-Fevâid ve'l-Vâridât* ismiyle geçirilmiştir.²⁵ Biz de eserin muhtevasını göz önünde bulundurarak, ağırlıklı olarak varidat ve de bunlara ilaveten muhtelif bilgiler ile notlar barındırması dolayısıyla, *Mecmûatü'l-Fevâid ve'l-Vâridât* ismini almayı uygun gördük ve çalışmamızda isim olarak *Fevâid Mecmûası* şeklinde zikrettik.

²² M. Fatih Köksal, “Şiir Mecmûalarının Önemi ve Mecmûaların Sistematik Tasnifi Projesi (MESTAP)”, *Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2012, ss. 417-421.

²³ Bu eser, *Vâridât-ı Hakkıyye* ismiyle BEYBEK genel nr. 86'da kayıtlıdır.

²⁴ Bkz.: Taner Çetin, *Vâridât-ı Kübrâ*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

²⁵ Namlı, *a.g.e.*, ss. 191-192.

Fevâid Mecmûası, Bursevî'nin H. 1130 senesi sonları ile H. 1131 senesi başları arasındaki vâridâtları ile şiirlerini ihtiva etmektedir. Eserde kırk adet mûsikî makâmı ile alakalı fasl bulunmaktadır. Bu makâmaların buldukları varakların numaralarını gösteren bir fihrist de eserin baş kısmında (1b-2a) bulunmaktadır. Buna dayanarak, *Fevâid Mecmûası*'nın bir güfte mecmûası özelliğini de taşıdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Kezâ, muhtevasına bakıldığında, aynı zamanda bir şiir mecmûası olduğu görülmektedir. Zîrâ şiir mecmûalarında yalnızca şiir bulunmayıp, çeşitli dualar, ilaç terkipleri, tarihler, bazı notlar, seyahat güzergahları, ebced hesapları vb gibi bilgiler de yer almaktadır. Bu tarz mecmûalar kütüphane kayıtlarına *mecmûa-i eş'âr ve fevâid* ismiyle geçebilmektedir. Bursevî'nin bu mecmûası da mezkur konuları ihtivâ etmektedir. Fevâid mecmûaları, müellifin fikriyatınca ehemmiyetli ve faydalı gördüğü bilgileri, notları, muhtelif şiirleri hâvidir. Dolayısıyla Bursevî'nin bu eseri, en genel hatlarıyla fevâid mecmûası, özelde de güfte mecmûası özelliğini taşımaktadır.

Bursevî, *Mecmûa*'da kendi manzumeleri haricinde teberrüken Hüdâyi, Fazlî, Yunus Emre gibi başka şairlerin de şiirlerine yer vermiştir.²⁶

Eserin tespit edebildiğimiz bir diğer nüshası Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu 1182/18 numarada kayıtlıdır (AEŞry-1182/18). Müellif nüshasında, içinde hakâiku'l-hurûf isimli kısmın da bulunduğu 3a ile 19b arasındaki varaklar eksik olup, mezkur kısımlardaki eksik manzumeler müstensih nüshasından tamamlanmıştır. Müstensih nüshası on sekiz ayrı mecmûadan müteşekkildir ve bu nüshada *Fevâid Mecmûası* 71b-154b varakları arasında yer almaktadır.

2.1. TEŞKİL ÖZELLİKLERİ

Bu kısımda öncelikle Fevâid Mecmûası'nın dış görünüşü *Tertip Şekli* alt başlığında ele alınarak genel itibariyle mecmûa düzeninden bahsedilecek; ardından *Nazım Şekilleri ve Türleri* alt başlığında Fevâid Mecmûası'nda kullanılan nazım şekilleri ve türleri üzerinde durulacaktır. Daha sonra ise şiirsellik bakımından mecmûada bulunan *vezin, kafiye, redif* gibi ahenk unsurlarından bahsedilecektir.

²⁶ Bkz.: Manzume no: 18, 24, 70, 146, 200.

2.1.1. Tertip Şekli

Fevâid Mecmûası, manzum-mensur karışık bir eserdir. İçinde bulunan ilâhi, gazel, müfred gibi muhtelif nazım şekilleri belli bir düzene göre sıralanmayıp, karışık bir şekilde kaleme alınmıştır. Bursevî'nin mutasavvıf bir şair olması ve bu mecmûanın varidatları hâiz olması dolayısıyla, mensur olarak yazılan varidatların kimi zaman daha sade bir dille yazılmış manzumeler tarafından açıklandığı görülmektedir. Bunun haricinde müstakil manzumeler, tarih manzumeleri, müfredler, kıt'alar da belli bir düzen olmaksızın mecmûada dağınık bir şekilde yer almaktadır.

2.1.2. Nazım Şekilleri ve Türleri

Mutasavvıf bir şairi saz ve divan şairlerinden farklı kılan en belirgin husus; onun hem divan şiirinin hem de halk şiirinin nazım şekillerini kullanmış olmasıdır. Bunlar içerisinde beyit düzeniyle kaleme alınan divan şiirine has şekiller olduğu gibi, dörtlüklerle yazılmış saz şiirine ait şekiller de mevcuttur.²⁷ Keza *Fevâid Mecmûası*'nda aruzla yazılmış dörtlüklere de rastlanmaktadır.

Bursevî, *Mecmûa*²⁸da tespit edebildiğimiz kadarıyla tevhid, münâcaat, na't, şefaathâne gibi nazım türlerini kullanmıştır.²⁹

2.1.3. Vezin

Şiirde en önemli ahenk unsurlarından biri, vezindir. Divan şiirinin dış unsurlarından olan aruz vezni ile halk şiirinde kullanılan hece veznini tekke şairleri başarılı bir şekilde kullanmışlardır. Bazı mutasavvıf şairler yalnızca aruz veznini kullanmayı tercih ederken, bazıları da hece ile yazmayı tercih ettikleri görülmektedir. Bursevî, her iki vezni de kullanan bir şairdir.

Mecmûa incelendiğinde, buradaki manzumelerde aruzun Hezec, Recez, Remel, Münserih, Muzaâri^ç ve Hafif bahirlerinin kalıplarının kullanıldığı görülmektedir. Bunların içinde en çok remel bahrinin “Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün” kalıbı ile hezec bahrinin “Mefâ' ilün Mefâ' ilün Fa' ulün” kalıbı kullanılmıştır. Bu iki kalıp, şiirlerimizde en sık kullanılan kalıplardandır. Bazı manzumelerde ise birden fazla vezin

²⁷ Bilal Kemikli, *Sun'ullâh-ı Gaybî Dîvânı*, İstanbul: H Yayınları, 2017, s. 76.

²⁸ Bu aşamadan itibaren *Fevâid Mecmûası* bu isimle zikredilecektir.

²⁹ Nazım şekil ve türlerine dair tablo, ekler kısmında bulunmaktadır. Bkz.: Ekler/ Ek-4.

kullanılmıştır (ör. 179a). Bir tane manzumede de vezin bulunmamaktadır (147b). Manzumelerin kimisinde aruz kusuru bulunmakla beraber, bu hataların bazıları metin tamiri usûşü ile düzeltilmeye çalışılıp, farklılıklar dipnotta belirtilmiştir.

2.1.4. Kafiye

Edebiyatımızda şiirlerin en mühim ahenk vasıtalarından biri de kafiyedir. Şâirler, şiirlerde akıcılık, ritm ve ahenk sağlamak niyetiyle vezin ve kafiyeyle ehemmiyet göstermişlerdir. Tekke şairleri hemen hemen kafiyenin her çeşidini kullanmışlardır. Bursevî ise *Mecmûa*'da yarım, tam, zengin ve cinaslı kafiyeyle kullanmıştır. Burada, Bursevî'nin kullandığı kafiye çeşitleri ele alınacaktır.

2.1.4.1. Yarım Kafiye

Yarım kafiye, kafiyeli kelimelerdeki tek bir sessizin benzerliğine dayanan kafiyedir.

Hü'yı bilen niçe muṭavvel yazar

Nüktelüdür muṭtaşar-ı zıkr-i hū

Feth-i ilāhī aña āsān olur

Kim bula Ḥaḫḫī zafer-i zıkr-i hū (82/4)

Bezm-i ıışḫ u şevke gel tā içesin ṭolu ḫadeḫ

Şol ḫadeḫ kim zā'ıl olur ḫaṭresinden şad teraḫ (40/1)

Bu fenā bāğına ḫoṇdum

Bir iki günde uşāṇdum

Āşiyān-ı ḫudse döndüm

El-vedā' olsun sizlere (84/2)

2.1.4.2. Tam Kafiye

Tam kafiye, en az iki sesin benzerliği ile oluşan kafiyedir. Bursevî, şiirlerinde bir sessiz ve bir sesliden oluşan tam kafiyeyle yer vermektedir:

Maṭla‘ -ı ḥurşīd-i ğaybem sāyedür ‘ālem baña

Secde eyler anuñçün sāyeler her dem bana (37/1)

Ey nesīm-i raḥmetüñle açılır dillerde *gül*

Sāġar-ı lebrīz-i feyzüñle sürer demler gönül (85/1)

Tecellī bāġına *girmek* dilerseñ

Ḥaḳīkat güllerüñ *dimek* dilerseñ

Cemāli ḥazreti görmek dilersen

Uyan ey gözlerüm vaḳt-i seḫerde (86/2)

2.1.4.3. Zengin Kafiye

Bu kafiye, kafiyeli kelimeler içindeki en az üç sesin benzerliği ile oluşmaktadır. Bursevî, şiirlerinde zengin kafiyeeye genişçe yer vermektedir:

Ey Rasūl-i şāhibü’l-āyāt u ehl-i mu‘ *cize*

Ḳudret-i taşdıḳ baḫş iden derūn-ı ‘ā *cize* (51/1)

‘Āḳil iseñ eyleme ma‘ mūr bu *vīrāneyi*

N’idesin çünkim ḥarāb-ābāddur bu *ḥāneyi* (90/1)

Hū özge mu‘ *ammādur*

Miftāḫ-ı müse *mmādur*

Müstecmi^ç -i esmâdur

Yâ hû diyelüm ^ç âşık (96/3)

Her ne şafâ kim gelür rûy-i vefâdan gelür

Dil ki mükedder olur sū-yi cefâdan gelür (49/1)

Bir uzun sesli ile bir sesliden müteşekkil zengin kafiyeler de sıkça kullanılmıştır:

Ey cebîn-i maṭla^ç -1 nûr-1 mübîm

V'ey dehân-1 menba^ç -1 feyz-i mu^ç im (52/1)

Çünkü Ḥaḫ zât u şifâtı ile oldı feyz-pâş

Küllü sırrın cāveze'l-işneyn sırrı oldı fâş (53/1)

Şahrâda Mecnûnam revân

Deryâda Zünnûnam hemân

Ḥâlüm iden böyle yaman

^ç Işık-1 ilâhîdür beni (117/4)

Naḫş-1 tevḫîdi bulan mühr-i Süleymân istemez

Belki fî nefsi'l-emr nefsi-i dil ü cân istemez (43/1)

2.1.4.4. Cinashlı Kafiye

Kafiyeli kelimelerde söylenişleri aynı olup anlamca farklı kelimelerin oluşturduğu benzerlikle meydana gelen kafiye çeşididir. Genellikle eş sesli kelimelerle cinas yapılmaktadır:

Dem-be-dem *gözler* seni *gözler* seni

Cân u dil dâim seni özler seni

Şol celâlüñ niçe bir gizler seni

Kıl tecellî yâ İlâhe'l-‘ âlemîn (27/2)

Hoş-büy alur gülbün *diken* gülşende qalmaz bir *diken*

Dünyâ hayâl-i h̃âb iken bir şem‘ -i bîdâra döner (162/4)

2.1.5. Redif

Bursevî, şiirde önemli bir ahenk vasıtası olan rediflerin pek çok çeşidini *Mecmûa*'da kullanmıştır:

2.1.5.1. Ek Redif

Zâ‘îf görme Süleymân isen de ger mürı

Ki bir qavînüñ olupdur o mür me‘mürı (11/1)

Quşūr itme talebde giceler *de*

Huşūşan kim ola vaqt-i seher *de*

Gerekdür dilde gayret himmet er *de*

Tecellî iste Mevlâ’dan tecelli (15/3)

2.1.5.2. Kelime Redif

Ne gelsün halk-ı ‘ âlemden ki hîç imdâda *gelmezler*

Meded hây öldüm Allâh dir isen feryâda *gelmezler* (163/1)

Cümle eşyâ zıkr idüp dir her nefes her ân *hû*

Şıdık ile Allāhu Rabbī ez-dil ü ez-cān *hū* (165/1)

2.1.5.3. Kelime Grubu Hâlinde Redif

‘ Āşık olan dā’imā ol yāri *eyler ārzū*

Hem-çü bülbül gönce-i gül-zārı *eyler ārzū* (45/1)

Niçe bir nār-ı elemde yanayın *yā Rab meded*

Cām-ı feyzüñ şun baña tā kıyanın *yā Rab meded* (164/1)

2.2. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

Mutasavvıf bir şair olan İsmail Hakkî Bursevî’nin şiirlerinde öne çıkan muhteva, tasavvufî ve dinî konulara ağırlık veren bir hususiyet taşımaktadır. Bu sebeple muhteva, çalışmamızda başlı başına bir bölüm olarak *Fevâid Mecmûası’nda Din ve Tasavvuf* başlığı altında incelenmiştir. Ancak, muhtevanın büyük bir kısmını teşkil eden vâridât türüne ve *Mecmûa*’da bulunan mûsikî makâmlarına burada kısaca değinilecektir.

2.2.1. Vâridât

Vârid, kulun bir kastı, dahli olmadan ansızın kalbine gelen mânâlardır. Vârid kimi zaman Allah’tan kimi zaman da ilimden yani şeriatten gelir. Vârid-i Hak Allah’tan gelen, vârid-i ilim ise şeriatten gelen vâriddir. Kalbe gelen mânânın amel edilip edilemeyeceği, bu vâridin nefsi mi yoksa melekî mi olduğuna karar verdikten sonra anlaşılır. *Melekî vâridler*, geride kişiyi Hakk’a yönelten, iyiye sevkeden, kalpte neşe ve sevinç uyandıran vâridlerdir ki bunlar *vârid-i sürûr*, *vârid-i basttır*. *Nefsi ve şeytânî vâridler* ise, kalpte kasvet, bulanıklık, sıkıntı bırakır ve kulu yanlışa, hataya davet eder. Bu da *vârid-i hüzn*, *vârid-i kabzdır*.³⁰

Kâşânî, vâridi kulun bir dahli olmadan kalbine gelen manalar, düşünceler, feyz, ferahlık veya hüzn olarak tanımlar.³¹

³⁰Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 2. b., İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2016, s.374.

³¹ Abdürrezzak Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, Haz. Ekrem Demirli, 4. b., İstanbul: İz Yayıncılık, 2015, s. 547.

Serrâc, Lüma’da vârid için “tecelliden sonra kalbe gelen ve kalbi kaplayan haldir. Tecellide insan fiilinin etkisi varsa da, vâridde yoktur çünkü tecelli vâridin başlangıcıdır” der.³²

Hücvirî’ye göre vârid, “manâların kalbe hulûl etmesi ve girmesidir.”³³

Kalbe vâridât geldiği zaman, nefis bunu anlamaya ve anlamlandırmaya çalışır. Şayet ilâhi bir ihsana muhatap olursa, taşkınlık gösterir ve onun bu hâli alması ilâhi feyz ve lütufları kavrayacak idrake sahip olmamasından ileri gelir.³⁴

İbn Atâullah İskenderî, Hikem-i Atâiyye’de vâridât ve ilhamla alakalı olarak şu şekilde malumat verir: Allah’ın kula feyz ve ilham vermesi, bunlarla Allah’a ulaşması içindir. Allah kula vârid ve ilham gönderir ki, bu vesileyle kişi nefsindenden, yabancılıktan sıyrılsın ve halkın kölesi olmaktan kurtulup, bunların tahakkümünden âzâd olsun, hür olsun, müşâhede âlemine seyrangâhlık etsin.³⁵

Vâridâtı ifade etmek için *hikmet, ilham, feth, keşf, mârifet, havâtır, müşâhede, mükâşefe, levâih, levâmî, bevâdih, tulûât, sünûhat* gibi kavramlar da kullanılmaktadır. Bursevî de Mecmûa’da sünuh ifadesini kullanarak, varidata dair açıklamada bulunmakta, ruhun kapısının ancak Cenab-ı Hakk’ın lütfuyla açıldığını ve böylece mânâların derûna akıp geldiğini, bu ilmi herkesin idrak edemeyeceğini, ilâhî bir veçhesinin olduğunu ve doğrudan şerh edilmekle açıklanamayacağını ifade etmektedir:

Dest-i luţf ile açılrsa der-i rûh

Çok me‘ânî ider derûna sünûh

Güşîş-i sâlik ile açılmaz

Hağ’dan olur yine olursa fütûh

³² Ebû Nasr Serrâc Tûsî, *el-Lüma’*, Haz. Hasan Kâmil Yılmaz, İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1996, s. 335.

³³ Hücvirî, *Keşfü’l-Mahcûb*, Haz. Süleyman Uludağ, 2. b., İstanbul: Dergah Yayınları, 2010, s. 442.

³⁴ Nuran Döner, “İsmail Hakkı Bursevî’nin Kitâb-I Kebîr’i Ve Bursevî’de Vâridât Kültürü”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S. 15 (2005), ss. 311-334.

³⁵ İbn Atâullah İskenderî, *Tasavvufî Hikmetler: Hikem-i Atâiyye*, Haz. Mustafa Kara, 5. b., İstanbul: Dergah Yayınları, 2017, s. 28.

Metndür ‘ilm-i ilâhî-i muğlak

İdemez hall o metni degme şurûh (56/1-3)

Mecmûa’da Bursevî, kendisine muhtelif zaman ve mekânlarda gelen vâridleri îzâh etmiştir. Vâridler daha ziyade *verade*, ve *gîle* kelimeleri ile başlamaktadır. Bunun yanında *hûtbütü*, *raeytü*, *lâha*, *vekaa*, *temessele* v.b. ifadelerle de başlayan vâridleri de mevcuttur. Bu vâridler, seher vaktinde, teheccüd vaktinde, tıraş olurken, abdest alırken, uykudan kalktığında yahut yatağında yatarken, dost meclisindeyken Bursevî’ye gelebilmektedir. Genellikle de bir âyet, hadis, kelâm-ı kibar, manzume, beyit ya da mısraya dair olmaktadır. Üzerinde çalıştığımız manzum vâridatlar ise, sunuhat kabilindedir. Vecd hâlinde dile geldiği için, coşkuludur. Mûsikîsi bu coşkunun içinde sır olmuştur. Bu bakımdan, manzumelerde bazı vezin kusurları olsa da, esas ahengi yok edecek nitelikte değildir.

Bursevî, vâridât mefhumunu muhtevasında bulunduran ve bu hususta en fazla eseri olan müelliflerden biridir, vâridât türünde yaklaşık 22 tane eseri bulunmaktadır.³⁶ Çalışmamıza konu olan *Fevâid Mecmûası* da Bursevî’nin vâridâtlarını ihtivâ etmektedir.

2.2.2. Fevâid Mecmûası’nda Bulunan Mûsikî Makâmı

Bursevî, muhtelif pek çok ilme dair fikri ve eseri mevcut olan bir mutasavvıftır. Bunlara ilaveten, mûsikî ile de alakadar olmuş, kimi zaman güfte mecmûası olma özelliklerini hâiz eserler kaleme almıştır. Mehmed Ali Aynî, Bursevî’nin terennümâta yani mûsikîye de çalıştığını, Aziz Mahmud Hüdâyî’nin pek çok ilâhisinin Bursevî tarafından bestelendiğini ifade etmiştir.³⁷ *Mecmûa*’da kırk adet mûsikî makâmının ismi zikredilmektedir.³⁸ Burada öncelikle makâm, makâmı oluşturan unsurlar, seyr, karar sesi, güçlü perdesi, inici-çıkıcı seyir gibi temel mûsikî nazariyat bilgisine dair terimlerden kısaca bahsedilecek, *Mecmûa*’daki makâmılar kategorize edilecektir.

Makâm, lügatte durak, ayakta durmak, durum, yükselmek, rütbe gibi anlamlara gelmektedir. Mûsikî terimi olarak pek çok tanımı yapılmış olsa da, kavramı daha iyi

³⁶ Namlı, *a.g.e.*, s.218.

³⁷ Aynî, *a.g.e.*, s. 40.

³⁸ Bu makâmılar ve içlerinde ihtiva ettikleri manzumelere dair tablo ekler kısmında bulunmaktadır. Bkz: Ekler/ Ek-4.

anlayabilmek için incelemeye makâmı oluşturan unsurlardan başlamak daha yerinde olacaktır.

1. *Dörtlü ve beşliler*: Muhtelif aralıkta ve aralıklarının dizilişi ile seslerin birbirine uzaklıkları farklı, tam olarak dört ya da beş sestem oluşan kalıplardır: “Çârgâh dörtlüsü, rast dörtlüsü, çârgâh beşlisi, rast beşlisi, hüseyinî beşlisi gibi.”

2. *Dizi*: Bir beşli ile bir dörtlünün yahut bir dörtlü ile bir beşlinin ard arda gelişiyile oluşan, sekiz sestem müteşekkil kalıplardır.

3. *Seyir*: Dizide makâm oluşturmak amacıyla belirli kâidelere bağlı olarak gezinmeye denir. 3 türdür: Çıkıcı, inici ve inici-çıkıcı. Çıkıcı seyir; “durak perdesinden, durağın altındaki seslerden ya da durak civarından başlayan ve tiz perdelere doğru çıkıcılık gösteren seyir”dir. İnici seyir; “tiz durak veya civarından başlayıp pest seslere doğru inicilik gösteren seyir”dir. İnici-çıkıcı seyir; “güçlü civarından başlayıp inici ve çıkıcı olarak genişleyen seyir”dir. Makâm seyirleri icrada ve bestede ziyadesiyle ehemmiyet arz etmekte ve çoğunlukla “zemin, meyan, karar” isimlerinde olan üç ana bölümde teşekkül eder. Makâmın farklılaşmasında seyirlerin çeşitleri önemli bir etken olup, dizileri aynı olan “uşşak-bayâtî-ısfahan, nevâ-tâhir, hüseyinî-muhayyer” gibi makâmın seyirlerinin vasıfları dolayısıyla farklı isimler alırlar ve kimlikleri de farklıdır.

4. *Donanım*. “Dizilerdeki farklı aralıklarda yer alan, o makâma has olup kulakla ayırt edilebilecek çok küçük ses değişikliklerine sahip koma seslerinin gösterilmesine yarayan ve diyez, bemol adlarını alan değiştirme / âriza işaretleri ve bunların eserin nota yazımında gösterilmesidir. Portede anahtardan hemen sonra konulan bu işaretlerden önce bemoller, sonra diyezler belirli bir sıraya göre ve ait oldukları nota çizgisi ve aralığının tam ortasından geçecek şekilde yazılır.”

5. *Durak*: Makâm dizisinde o makâma özel olarak kullanılmaya müsait olan en pest sestir.

6. *Güçlü*: “Makâmda en fazla duyurulan, süre olarak en uzun kalışların yapıldığı, basit makâmlarda dörtlü ve beşlilerin birleştiği, birleşik makâmlarda kimi zaman üçüncü derecenin de olduğu bir perdedir. Bazı makâmın özelliklerine göre birinci ve ikinci derecede güçlü perdelerinin olduğu da görülmektedir. Güçlü perdeleri, aynı zamanda makâmın birinci derecede asma karar perdeleridir. Hüseyinî makâmının güçlüsü olan Hüseyinî perdesindeki ısrarlı kalışlar, makâmın özelliğini ortaya çıkarmakta önemli bir rol

oyunmaktadır. Makâmındaki kısa bir seyirden sonra kalıpların yapılacağı ve önemle gösterileceği ilk perdedir.”³⁹

7. Karar: “Mûsikî literatüründe âdeta noktalama işaretlerinin yerini tutan ve bir müzik cümlesinin sona ereceğini / erdiğini hissettiren karakteristik sesler ve perdelerdir.” Müzik sisteminde çeşitli kararlar bulunmaktadır. Makâmın en mühim perdesi olup, müziğin bittiğini belirten ses, tam karardır. Müziğin biteceğini hissettirmekle birlikte birkaç söz daha söyleneceğini, biraz daha devam edeceğini ifade eden perde, yarım karar/ muvakkat karardır. Karardan daha zayıf bitiş sesi veren ve makâmlara göre değişiklik gösteren birden fazla karar sesi de, asma karardır. Makâmın teşkilinde güçlü perdesi ve durak perdesiyle beraber, karar perdeleri de ehemmiyet göstermektedir.

Makâmın yıllar içindeki şekillenmesinde bu mefhumların belirli bazı kurallarla bir araya gelmesi etkilidir. Bu tarifler doğrultusunda makâm şu şekilde tanımlanabilir: “Basit makâmlarda bir dörtlü ile bir beşlinin sıralı yahut sırasız olarak, birleşik makâmlarda ise birden fazla dörtlü, beşli ve dizinin kulağa en hoş gelecek şekilde birbirine eklenmesiyle oluşan dizi veya dizilerde o makâmın esas perdelerini teşkil eden durak, güçlü, asma karar ve kararlarla bunların üzerinde bulunan çeşniler belirtilerek belli bir seyir çeşidine uygun nağmeler meydana getirecek şekilde gezinmektir.”⁴⁰

Makâmlar, nazariyatta basit, birleşik ve şed (göçürülmüş) olmak üzere 3’e ayrılmaktadır.⁴¹

Basit makâm: “Bir tam dörtlü ve bir tam beşliden meydana gelen, sekiz sesli bir diziyle özellikleri ifade edilebilen makâmlardır. Bu makâmlarda güçlü, dörtlü ve beşlinin birleştiği yerde bulunur. on ü adet basit makâm bulunmaktadır. Bunlar: *Çargah, Bûselik, Rast, Uşşâk, Hicaz, Uzzâl, Hümayun, Zırgüleli Hicaz, Nevâ, Hüseyinî, Karıcığar, Basit Sûznak* ve *Kürdî* makâmlarıdır. *Mecmûa*’da bulunan basit makâmlar ise şunlardır: *Çargah, Rast, Uşşâk, Hicaz, Uzzâl, Nevâ, Hüseyinî*. Bu on üç makâm dışında, yapıları itibarıyla basit makâmlara benzeyen dört adet makâm daha bulunmaktadır. Bu makâmlar; *Bayâtî, Muhayyer, Tâhir* ve *Şehnaz Bûseliktir*.”⁴² *Mecmûa*’da bu türde *Bayâtî* ve *Muhayyer* makâmları bulunmaktadır.

³⁹ Gülçin Yahya Kaçar, “Türk Müsikisinde Makâm”, *İstem*, S.11 (2008) s.145-158.

⁴⁰ İsmail Hakkı Özkan, “Makâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 27, 2003, ss. 410-412.

⁴¹ Detaylı bilgi için bkz.: M. Fatih Salgar, *Türk Müziğinde Makâmlar, Usuller ve Seyir Örnekleri*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017.

⁴² Özkan, “Makâm”, *DİA*, ss. 410-412.

Birleşik (mürekkebe) makâm: Yapısında çeşitli makâm dizileri bulunduran, bazıları hariç genellikle sekiz sesli bir diziyle ifade edilemeyen çok çeşnili ve çok dizili yapılardır.” *Mecmûa*’da mevcut olan mürekkebe makamlar şunlardır: *Ferahfezâ, Irâk, Evc, Segâh, Bestenigâr, Ferahnâk, Nikriz, Acem, Sabâ, Nişabur, Isfahan, Şehnaz, Dügâh.*

Şed (göçürölmüş) makam: Bir makamın, kalıbı bozulmamak suretiyle asıl yerinden başka bir yere götürölməsi, taşınmasına, *şed yapmak* yani *göçürmek* denmektedir. Dolayısıyla, bir basit veya mürekkebe makâmın kendi durağından başka bir perdeye göçürölməsiyle elde edilen makamlar da, şed makamlardır. Bu makamlardan bazıları şunlardır: *Mâhûr, Kürdîli Hicazkâr, Nihâvend, Zîrgûleli Sûznâk, Evcârâ, Acem Aşîrân, Sultânî Yegâh, Hicazkâr, Sûz-i Dil, Şedd-i Arabân (Şedarabân).*⁴³ *Mecmûa*’da ise *Mâhûr, Nihâvend, Acem Aşîrân* makamları bulunmaktadır.

⁴³ M. Fatih Salgar, *Türk Müziğinde Makâmlar, Usuller ve Seyir Örnekleri*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017, ss. 111-155.

İKİNCİ BÖLÜM

FEVÂİD MECMÛASI'NDA DİN VE TASAVVUF

1. DİN

1.1. İTİKAD

1.1.1. Allah

İsmail Hakkî Bursevî, vahdet-i vücûd anlayışını benimsemiş, bu fikre mensup bir mutasavvıftır. Bursevî'ye göre, asıl var olan, bütünüyle mevcûd olan Allah'tır. Her şey Allah'tan tecelli eder. Yaratılanların her biri, Allah'tan bir iz taşır. Tüm kainatta, âlemlerde aslında her şey O'dur, mutlak var olan yalnızca Allah'tır:

On sekiz biñ   âlem içre dâr hû deyyâr hû

Yerdeki seyyâr hû vü gökdeki tayyâr hû

Şâh-ı   âlem-gîr hû vü şol vezîr ü mîr hû

Bende vü âzâd hû vü yâr u hem ağıyâr hû (54/1-2)

Bursevî, Allah ile yarattıklarının bir olduğunu yani yaratılanların Allah'ın nurundan bir nur olduğunu ifade eder, dolayısıyla hepsini bir görür ve bu hakikati âlemde herkesin bilmesini, anlamasını ister:

Hakkıyâ bu Hakk u halkuñ ikisi bir nûrdur

Fehm ideydi sırrını bu halk-ı   âlem kâş kâş (53/5)

Allah'ın isimlerinin sureti, âlemde tecelli etmiştir. Her bir yaratılışta Allah'ın isimleri, zâtı ve sıfatları gizlidir. Onlara hikmet nazarıyla bakıp tefekkür eden kişi, âlemde gizlenen bu esmâyı temâşa eder:

Şûret-i esmâda seyr eyler tecellî ‘âlemin

Gizleyüp gözden müsemmâ vechin ol Rabb-i ğanî (94/2)

Bursevî, kişinin kalp gözünün açılması ve Allah’a yaklaşması, O’nun tecellilerini ve hikmetlerini görebilmesi için gaflet uykusundan uyanıp bilhassa seher vaktinde uyanık olup bu vakitte esen tecelli rüzgarlarından (74b/1) bigâne olmamasını öğütler:

İsteyen ğazret-i Ğağ’dan dîdâr

La-cerem her seğher olur bîdâr

Gözi açıklara görünür yâr

Ey göñül ğ‘âb-ı ğafleti kıoyalum (5/3)

Mecmûa’da muhteva bakımından tevĥîd ve münacaat türünde manzumeler de mevcuttur. Bursevî’ye göre, hakikate ulaşmada yol, Allah’ın varlığına ve birliğine inanıp, bu birliği tasdik etmektir. Kişinin kullukta iyi bir makâma gelebilmesi, Allah katındaki itibarının yüce olması ancak tevĥîd yolundan geçer:

Nedür ğağığate râh

Lâ ilâhe illallah

Sebeb-i ‘izzet ü câh

Lâ ilâhe illallah (67/1)

Tüm âlemde, kainatın işleyişinde ve bu düzenin aksamadan, bir karışıklık olmadan devam etmesinde yüce yaratıcının bir ve tek olması temel faktördür. Bursevî’ye göre, yaratılanların ruh ve bedenlerinin tek bir elden yaratıldığı, âleme bakıldığında görülmekte, Allah bu vahdet delillerini yarattıklarında göstermektedir:

Yerũn gögũn ‘imadı

Cism ü cānuñ nihādı

Tañrınıñ güzel adı

Lā ilāhe illallah (67/4)

Allah Rahîm’dir, kullarına çokça merhametlidir. Günahları, hataları bağışlayandır. Ve Allah Kerîm’dir, hazinesi çok geniştir, cömerttir. Bursevî, merhamet sahibi, lutf ve ihsanı sonsuz olan, Kerîm Allah’tan tevbe ve istiğfarla, günahlarından pişmanlık duyarak affını ummaktadır:

Kerîm Allāh’um

Rahîm Allāh’um

‘Afv it günāhum

Estağfirullāh

Ḥaqqî günāhkār

Ġufrānuñ umar

Dir leyl ü nehār

Estağfirullāh (101/5-6)

1.1.2. Melekler

Melekler, halleri diğer yaratılanlardan farklı olarak nurdan yaratılmış varlıklardır.⁴⁴ Kur'ân-ı Kerîm'de meleklerin vasıfları zikredilmiştir. Meleklerle inanmaki iman esasları içinde yer almaktadır.⁴⁵

Melekler, Allah'ın elçileridir⁴⁶. Onlar, insanlardan önce yaratılmış, Allah ile muhatap olup, konuşurlar. Allah'ı hamd ile yüceltip, bütün noksanlıklardan tenzih ederler.⁴⁷ Melekler, Allah'tan başka hiçbir ilahın bulunmadığına şehâdet ederler.⁴⁸ Allah'a kulluk etmekten yorulmadan, gece ve gündüz, durmadan Allah'ı tesbih ederler.⁴⁹ Allah'ın emriyle insanları korurlar.⁵⁰ Melekler dişi yahut erkek değildir, onların bir cinsiyeti yoktur.⁵¹ Melekler Allah'ın emirlerine asla başkaldırmazlar, dâima O'na itaat ederler.⁵²

Cebrâil(a.s), Mikâil(a.s), İsrâfil(a.s) ve Azrâil(a.s) isimlerinde dört büyük melek bulunmaktadır, bu meleklerin her birinin özel görevleri vardır. Bursevî, *Mecmûa*'da tesbit edebildiğimiz kadarıyla ismen yalnızca Cebrâil (a.s)'den bahsetmektedir. O'nu anlatırken Cibrîl, Cibrîl-i Emîn, Rûhu'l-Kuds, Tâ'ir-i Kudsî isimlerini zikretmiştir. Aşağıda, Cebrâil (a.s) ile alakalı bazı beyitler ele alınacaktır.

1.1.2.1. Cibrîl (a.s)

Cibrîl (a.s), dört büyük melekten biri olup, ilâhî vahyi getiren melektir. Kur'ân-ı Kerîm'i Allah'ın emriyle, Müslümanları doğru yola iletmek, onları müjdelemek üzere Hz. Muhammed(a.s)'in kalbine indirmiştir.⁵³ Cebrâil'in isminin Kur'ân-ı Kerîm'de bazı ayetlerde Rûhu'l-Kuds, Rûh, Rûhu'l-Emîn olarak geçtiği görülmektedir. Edebî metinlerde Cebrâil'in Allah'ın vahiylerini doğru ve eksiksiz bir biçimde Hz. Peygamber'e (a.s) getirmesi dolayısıyla Cibrîl-i Emîn, Rûhu'l-Emîn gibi isimlerle de anılmaktadır. Hz. Muhammed'e Miraç'tan dönüşte, Sidre-i Müntehâ'da (yedinci semâda) Cebrâil (a.s) görünmüştür.

⁴⁴ Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 705.

⁴⁵ El-Bakara, 2/177, 285.

⁴⁶ El-Hûd, 11/81-el-Meryem, 19/19.

⁴⁷ El-Bakara, 2/29.

⁴⁸ El-Âl-i İmrân, 3/18.

⁴⁹ El-Enbiyâ, 21/20.

⁵⁰ Er-Ra'd, 13/11.

⁵¹ Es-Saffât, 37/150.

⁵² Et-Tahrîm, 66/6.

⁵³ En-Nahl, 16/102; eş-Şuarâ, 26/193.

Bursevî, Cebrâil 'in güvenilirliğinden bahsetmiş, Allah'tan aynı hasleti kendisine de nasîp etmesini istemiştir:

Çü virdüñ albüme tevfi-i ilhâm

Emânetde çü Cibrîl-i Emîn it (112/4)

Cebrâil (a.s), vahiy meleğidir, Allah'ın ilâhi vahyini O'nun emriyle Peygamber'e (a.s) indirmiştir. Bu vahye muhatap olup, Hz. Peygamber'in ümmetinden olmak, Müslümanların şânıdır. :

Vâriş-i peygamber olmadur çü şânı ümmetüñ

Her nefes Rûhu'l- uds vahy-i Hüdâ eyler bana (30/4)

İsmail Hakkî, Cebrâil'in makâmının Sidre olduğundan bahseder. Bu makâm, madde âleminde bilgisi bilinebilecek son makâmıdır. Artık bu makâmın ötesindeki bilgi, gayb âlemine dairdir, yalnızca Allah katında malumdur. Bursevî, geçici dünya hayatındaki mutsuzluğunu, içine düştüğü durumu ifade edebilmek için Cebrâil'e (a.s) atfen *Ta'îr-i Kudsî* ifadesini kullanmış, mânâ âleminde, bu derece yüksekleyen dünya âleminde oluşundan yakınmaktadır:

Sidre iken cilvegâhum t'ir-i udsî gibi

Alemler-i nâsût oldu âşiyânım âh âh (167/4)

Bir nefesden nefes-i 'İsî buldı çün feyz-i hayât

Mürdeyem Rûhu'l-uds'den nefha-i cân it naşîb (181/2)

1.1.3. Kitaplar

Mecmûa'da, dört büyük semâvî kitap olarak bilinen Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'ân-ı Kerîm'den, yalnızca Kur'ân-ı Kerîm üzerinde durulmaktadır. Tekvîr Sûresi'nde Kur'ân'ın Allah katından Cebrâil (a.s) vasıtasıyla getirilen Allah kelâmı olduğundan bahsedilir.⁵⁴ Kur'ân, bütün âlemlere, bilhassa hak yolda olup buna göre hareket etmek

⁵⁴ Et-Tekvîr, 81/19-20.

isteyenlere bir nasihat, rehber ve uyarıdır.⁵⁵ Son Peygamber Hz. Muhammed'e (a.s), bütün insanlık nâmına gönderilmiştir. Kur'ân'ın metni veciz ve eşsizdir, onun eşi ve benzeri yoktur. Onun azameti ve yüceliği, Haşr Sûresinde tasvir edilmiş, şayet Kur'ân'ın hükümlerinin bir dağa indirilmesi söz konusu olsa, o dağın bunu taşıyamayıp parçalanacağı, insanların da bu misallerden ders çıkarmaları gerektiği vurgulanmaktadır.⁵⁶ Bursevî, Kur'ân'ın karşılığı olarak bir yerde Mushaf ve yine bir yerde de Ümmü'l-Kitâb kavramını kullanmıştır.

Bursevî, Allah'tan azîz Kur'an'ın azameti hürmetine bağışlanmayı istemekte, Allah'ın merhametini ummaktadır:

Nazm-ı Kur'ân-ı 'azîmüñ hürmeti

Ma' nâ-i hulq-ı Kerîmüñ hürmeti

Dürr-i nâ-yâb-ı yetîmüñ hürmeti

Merhamet kıl merhamet ey pâdişâh (16/5)

Kişinin imânının tam ve hakkıyla, sağlam bir şekilde bulunması ancak Kur'ân'a uyarak, ondaki emir ve hakikatlere kulak vererek mümkündür. Zîrâ Kur'an'sız bir îman, ziyan olacaktır:

Eşkle yüzüñ yuya gör

İmâm-ı 'ışka uya gör

Sırr-ı Kur'ân'ı tuya gör

Virme imânuña ziyân (32/3)

1.1.4. Peygamberler

⁵⁵ Et-Tekvîr, 81/27-28.

⁵⁶ El-Haşr, 59/21.

Peygamber kelimesi, Farsça kökenli olup, “haber getiren, haberci” manasındadır. Kur’ân-ı Kerîm’de peygamber kelimesini ifade etmek için “rasûl, nebî, Mürsel kavramları da kullanılmıştır.⁵⁷ Peygamberler, Allah’ın emir ve yasaklarını, hükümlerini insanlara haber veren elçilerdir. Kur’ân-ı Kerîm’de bütün peygamberlerin kendilerine uyulması, dolayısıyla model alınmaları için gönderildiği belirtilir.⁵⁸

Bursevî’nin *Mecmûa*’da zikrettiği Peygamberler; Hz. Muhammed (sav), Hz. Âdem, Hz. İbrâhim, Hz. İsmâil, Hz. Yâkûb, Hz. Yûsuf, Hz. Mûsâ, Hz. Îsâ, Hz. Lokmân, Hz. Hızır, Hz. Yûnus, Hz. Süleymân, Hz. Şît, Hz. İdrîs, Hz. Nûh’dur. Aşağıda, ismi geçen Peygamberlerle alakalı bazı beyitler ele alınıp açıklanacaktır.

1.1.4.1. Hz. Muhammed (a.s)

Hz. Muhammed, Allah tarafından gönderilen son peygamberdir,⁵⁹ Hâtemü’l-Enbiyâdır. O, bütün insanlara ilâhi mesajları iletmek, ikaz edici ve müjdeleyici olmak suretiyle gönderilmiştir.⁶⁰ Diğer peygamberler yalnız kendi kavimlerine gönderilmişken, Hz. Muhammed, tüm insanlara ve âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir.⁶¹ Hz. Muhammed, yaşantısıyla, ahlakıyla insanlara örneklik teşkil etmiştir.⁶² O’nun sünneti ve hayatı bilinmeden, Kur’ân-ı Kerîm’in hakkıyla anlaşılması söz konusu değildir. Kulların Allah tarafından sevilmesi, günahlarının bağışlanması, Allah’a olan bağlılıklarını gösterebilmeleri, Hz. Muhammed’e ve sünnetlerine uyarak, onun prensiplerini şîâr edinerek mümkün olabilir.⁶³

Edebiyatımızda Hz. Muhammed (a.s), yaşantısı, ahlâkı, şemâili, hadisleri, mucizeleri, İslâm’ı anlatma ve yaşama mücadelesi ile ilham alınan temel kaynaklardan biri olmuştur. Pek çok şâir Hz. Muhammed’i konu edinerek na’tlar kaleme almıştır.⁶⁴ Bursevî *Mecmûa*’da Hz. Muhammed’i *Mustafa, Ahmed, Rasûlallâh, Habîbullâh, Şâh-ı Dîn, Nebî, Dost* gibi ifadelerle zikretmiştir.

⁵⁷ Yusuf Şevki Yavuz, “Peygamber”, *DİA*, 2007, C. 34, ss. 257-262.

⁵⁸ En-Nisa, 4/64.

⁵⁹ El-Ahzâb, 33/40.

⁶⁰ Es-Sebe, 34/28.

⁶¹ El-Enbiyâ, 21/107.

⁶² El-Ahzâb, 33/21.

⁶³ Âl-i İmrân, 3/31.

⁶⁴ Bilal Kemikli, *Sun ‘ullâh-ı Gaybî Dîvânı*, 1. b., İstanbul: H Yayınları, 2017, s. 110.

Nübüvvetten önce de ahlâken en güzel olan, O'ydu. Müşrikler dahi mallarını kendisine emaneten bırakacak kadar O'na güvenirdi. Sadakatli ve dürüsttü. Halk, tüm bu güzel hasletlerin kendisinde toplanması sebebiyle O'na *Muhammedü'l-Emîn* sıfatını lââyık görmüştür. Emîn, sözlükte “güvenilir, ihanet etmeyen, vefâkar, başkalarından korkusu olmayan” manalarına gelmektedir.⁶⁵

Kur'ân-ı Kerîm'de Allahu Te'âlâ Hz. Muhammed'i (a.s) âlemlere rahmet olarak gönderdiğini ifade etmiştir.⁶⁶ Bursevî, doğrudan âyetin metninin bir kısmını alarak lafzen iktibas yapmış, Hz. Peygamber'in (a.s) vaadinde sadık oluşundan, güvenilirliğinden ve âlemlere rahmet olarak gönderilişinden bahsetmektedir:

Vaşf-ı Aḥmed'de didiler şādıku'l-va' di'l-emîn

مصطفى ماجاء الآ رحمة للعالمين⁶⁷ (166/1)

Hız. Muhammed (a.s), resul olması dolayısıyla birtakım sırlara mazhar olmuştur.⁶⁸ Bunların başında şüphesiz ki Kur'ân-ı Kerîm gelmektedir. Kur'ân'da herkesin idrak edemeyeceği müteşabih ayetler mevcuttur. Bu âyetlerin açık mânaları ise Hız. Muhammed'e (a.s) izhâr olmuştur. Kezâ, bu derûnî mana ve sırların anlaşılması ve dahi uygulanması, gönül ehli zâtların, velîlerin nasibidir. Bu sırlar Hız. Peygamber'e verilmiş, onların sureti ise bu zâtların yüzünde suret bulmuştur:

Her sırrı ki vaz' eyledi Allâh nebîde

Gösterdi anuñ şüretini rüy-ı velide (119/2)

Hız. Muhammed (a.s), Allah'ın nazargâhıdır. Allah'ın isimlerinin tecellilerini üzerinde en güzel taşıyan, Hız. Muhammed'dir. Bursevî, Hız. Muhammed'den şefaât istemekte, O'nun gönülleri feyzle dolduran, kalpleri ferahlatan bakışıyla, şefaatiyle

⁶⁵ Hüseyin Algül, “Emîn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1995, C. 11, s. 111.

⁶⁶ El-Enbiyâ, 21/107.

⁶⁷ Mustafa ancak âlemlere rahmet olarak gönderildi.

⁶⁸ Et-Tahrîm, 66/3.

Allah'ın azabının, Celâli'nin merhamet ve affına yani Cemâli'ne tebdil edeceğini ifade etmektedir:

Ey nazar-gâh-ı Hudâ-yı zü'l-cemâl

Çıl nazar bu bende-i bî-çâreye

Âb-ı rüyûnla Cemâl olur Celâl

Çıl şefâ'at işbu yüzi çaraya (232/1)

Hz. Muhammed (a.s), yaşantı ve kulluk cihetiyle en üstün olandır, yaratılmışların en hayırlısıdır. Ve kendisine Allah tarafından hüküm koyma yetkisi verilmiş, O'na itaat etmenin gerekliliği Kur'an'da belirtilmiştir. Sünnetine uymak, O'nun düsturları doğrultusunda bir hayat sürmek, kişiyi doğru yola sevk edecektir. Bursevî, Hz. Muhammed'in (a.s) yolunun hizmetkârı olduğunu ifade eder:

Şer' -i pâküñ Haçç'a çoğrı râhdur

Sünnetüñ tutmaç ne 'âlî câhdur

Şeyh Haççî hâdim-i dergâhdur

Yâ Rasûlallâh yâ hayra'l-verâ (182/4)

Bursevî, Mecmûa'da pek çok kez rüyasında Hz. Muhammed'i (a.s) gördüğünü ifade etmiştir. O'nun nur cemâlini gördüğünden beri pervâne misâl ateşlerde yanmakta, aşkıyla âdetâ kendinden geçmektedir:

Göreldeñ pertev-i nûr-ı cemâlüñ

Yanar pervaneyem ol nâra çarşu (87/3)

Hz. Muhammed (a.s), âlemlerin kendisiyle şeref bulduğu, iftihar ettiği, Fahr-i âlemdir. Kâinat, O'nun nur yüzüyle parlamakta, aşkının ateşiyle yanmaktadır. Bursevî, Hz. Muhammed'e (a.s) hasrettir, dertlidir. Bu derdinden gönül bülbülü feryâd etmektedir. O'nun şefaatine nâil olmayı arzulamakta, günah ve hatalarının bu kurtuluşa engel olmamasını temenni etmektedir:

Ravzaña her dem olup Һasret-nigāh

‘ Andelīb-i dil ider derd ile āh

Olmasun cürm ü günāhum sedd-i rāh

El-emān ey FaҺr-i ‘ Ālem el-emān (152/3)

Mihr-i rūyuñla münevverdür zemīn

Şem‘ -i ‘ ışkuñla yanar ҺarҺ-ı berīn

Қıl naҺar Һaққı kula ey şāh-ı dīn

El-emān ey FaҺr-i ‘ Ālem el-emān (152/5)

1.1.4.2. Hz. Ādem(a.s)

Hz. Ādem, insanlığın ilk atası ve ilk peygamberdir. Kendisi Kur’ân-ı Kerîm’de ifade edildiği şekliyle âlemler üzerine seçkin kılınmış, soyundan peygamberler gelmiştir.⁶⁹ Allah, ona eşyanın ilmini vermiş, onu yüce kılmıştır. Allah’ın emriyle melekler Hz. Ādem’e secde etmişlerdir.⁷⁰ İlk insan olan Hz. Ādem’in âyet-i kerimelerde topraktan yaratıldığı ifade edilmektedir.⁷¹ Kendisine eş olarak yaratılan Hz. Havva ile Allah’ın emri üzerine cennete yerleşmiş, oradaki nimetlerden istifade etmişlerdir. Ancak Allah orada bulunan bir ağacı kendilerine yasaklamış, o ağaca yaklaşmalarını emretmiş, aksi takdirde ziyana uğrayacaklarını ifade etmiştir. Fakat onlar, şeytanın aldatmasıyla nefislerine uyarak ağacın meyvesinden yemişler ve neticede cennetten yeryüzüne, dünyaya gönderilmişlerdir.⁷²

Bursevî, manzumelerinde Hz. Ādem’in çamurdan yaratılması, cennetten dünyaya indirilişi ve meleklerin O’na secde edişi hususlarından bahsetmiştir. Bununla birlikte âdem ifadesiyle insanı, insanlığı, âdemoğlunu da kasetmektedir.

⁶⁹ Āl-i İmrân, 3/33-34.

⁷⁰ el-Bakara 2/34; el-A‘râf 7/11; el-Hicr 15/29-31; el-İsrâ 17/61; el-Kehf 18/50; et-Tâhâ 20/116; es-Sâd 38/72-74.

⁷¹ Āl-i İmrân, 3/59; el-Hicr, 15/26; es-Sâd, 38/71.

⁷² El-Bakara, 2/35-36.

İnsanın asıl yurdu cennettir, asıl hayat ahiret hayatıdır. İçinde yaşadığı dünya bir misafirhane olup, onu tatmin etmemekte, istediği huzuru dünyada bulamamaktadır. Dünyada iken saraylarda da otursa gurbettedir, insana yaraşan, asıl mekânı olan cennettir:

N'ider âdem olan dünyâ serâyında oturmağdan

Aña cennet gibi ârâm için pākîze cā olmaz (75/3)

...

Didiler bî-ḥaberler bâğ-ı cennet kūyuña beñzer

Ḥaber virdi baña andan gelen âdem yalandur bu (196)

Bursevî, Hz. Âdem'in çamurdan yaratıldığına değinmektedir. Evet, insan bir su ve topraktan yaratılmıştır lâkin Allah'ın ihsanı, bereketi o insanın suretiyle devamlı olmakta, vücud bulmaktadır:

Feyz-i ilâhî şüret-i âdemle devr ider

Yabana atma Ḥaqqî şağın âb ile gili (95/5)

İnsan, mahluklar içerisinde en üstünü, şerefli olanıdır. Allah'ın esması insanın üzerinde tecelli etmektedir. O, Allah'ın süslü, güzel suretidir. Öyle ki, melekler kendisine secde etmiştir:

Çü âdem şüret-i zîbâ-yı Ḥağdur

Tecelliyâta her yüzden eḥağdur (118/1)

...

Mükerremdür ki mescüd-i melekdür

Fazîletde şerefde müttefağdur (118/5)

1.1.4.3. Hz. Şit, Nuh ve İdris (a.s)

Mecmûa'da bu Peygamberlerin hepsinin ismi tek bir beyitte geçmektedir. Bursevî, İdris ve Şit Peygamberlerin kendilerine mushaf gönderilmesi sebebiyle nebî olduğuna telmihte bulunur. Oysa Hz. Nuh'a ise Mushaf gönderilmemiştir ve kendisi nebî değil, rasuldur. Nuh Peygamber'in kavminde tufandan sonra sağ kalanlarla insanlık âdeta yeniden doğmuştur, yani Hz. Nuh insanlığın ikinci babası olarak kabul edilir. Bursevî, tahminimizce bu olaya atıfta bulunarak, Hz. Nuh'un nebî olmasa da, bu cihetle Hz. Şit ve Hz. İdris'ten önde olduğunu ifade etmektedir:

Şît u İdrîs oldı gerçi nebî

Anları geçdi risâlet ile Nûh (56/6)

1.1.4.4. Hz. İbrahim(a.s)

Hz. İbrahim, Kur'ân'da en çok bahsedilen peygamberlerdendir Âlimlerin âyetlerden yola çıkarak ifade ettiklerine göre, beş tane ülü'l-azm peygamber bulunmaktadır. Hz. İbrahim de bu peygamberlerden biridir.⁷³ Hz. İbrâhim'in lakabı Halîlullah'tır, Allah O'nu kendisine dost edinmiştir.⁷⁴

Hz. İbrâhim'in kavmi putperest bir kavimdir. Allah Te'âlâ, Hz.İbrahim'e Cebrâil (a.s) vasıtasıyla dinini öğretip, onu kavmine peygamber olarak göndermiştir. Hz. İbrahim, vazifesi dolayısıyla kavmini uyarıp, kimi zaman da konuşamayan, ne yarar ne de zarar yapamayacak olan putların âcizliğini halka anlatarak onları hak yola davet etmiştir. Ancak kavmi, Hz. İbrâhim'in davetine kulak vermeyip, şirkte ısrar etmeye devam etmişlerdir. Bunun üzerine Hz. İbrahim, puthâneye giderek oradaki putları kırmış, netice olarak da kral Nemrud'un emriyle ateşte yakılmak suretiyle cezalandırılmıştır.⁷⁵ Ancak, Yüce Allah'ın emriyle ateş Hz. İbrâhim için yakıcılığın aksine serinlik ve selametlik olmuş,⁷⁶ onu yakmamıştır.

Bursevî, Hz. İbrâhim 'den Halîl olarak bahsetmiş, O'nun ateşe atılıp oradan yanmadan, sağ salim çıkması durumuna telmihte bulunmuştur. Hz. İbrâhim'in çektiği

⁷³ Ömer Faruk Harman, "İbrâhim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2000, C. 21, ss. 266-272.

⁷⁴ En-Nisâ, 4/129.

⁷⁵ M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 11. b., Ankara: TDV Yayınları, 2009, ss. 147-158.

⁷⁶ El-Enbiyâ, 51/69.

eziyetleri, sıkıntıları hatırlatarak, O'nun dik duruşu ve inancından taviz vermeyip tevekkülle içinde bulunduğu duruma sabretmesi neticesinde, ateşin gül bahçesine dönüştüğünü zikrederek, sıkıntılara katlanıp, sabredilince ancak feraha erileceğinden bahseder:

Yanmayınca kül olunca âteş-i miḥnetde sen

Şol Ḥalîl-âsâ selâmetde gülistân isteme (110/3)

1.1.4.5. Hz. İsmâil (a.s)

Hz. İbrahim'in Hz. Hacer'den doğma oğludur. Hz. İsmâil, babası Hz. İbrahim'in (a.s) ihtiyarlık döneminde ve Allah'tan salih bir evlat isteyerek dua etmesi neticesinde dünyaya gelmiştir.⁷⁷ Peygamber olmakla şerefendirilmiş, diğer peygamberler gibi Hz. İsmâil'a da vahiy gönderilmiştir.⁷⁸ Hz. İbrahim, Hz. İsmail belli bir yaşa geldiğinde O'nu rüyasında boğazladığını görmüş, bu hadiseyi Hz. İsmâil'e anlattığında, Hz. İsmâil bunun Allah'ın emri olduğunu ve emre itaat etmesi gerektiğini babasına söylemiştir. Böylece her ikisi de Allah'ın emrine teslim olmuş, bu hususta tereddüt edip, geri durmamışlardır. Bunun üzerine Allah, Hz. İbrâhim'e bir kurbanlık fidiye vererek onu mükafatlandırmış, Hz. İsmâil de kurban edilmekten kurtulmuştur. Allah'a kayıtsız şartsız itaat ederek, imtihanlarını kazanmışlardır.⁷⁹ Daha sonra, Hz. İbrâhim ile birlikte Kâbe'yi inşa etmişler⁸⁰ ve burayı tertemiz tutmakla emrolunmuşlardır.⁸¹

Bursevî, Hz. İsmâil'den tek bir yerde bahsetmiş, O'nun kurban edilmesi hadisesine telmihte bulunarak, kulluk ve ibadetleri yerine getirme suretiyle kemâle erip, imtihanların geçileceğini, nihayetinde Allah'a ulaşılacağını ifade etmiştir:

Nazar eyle bugün kâmil insâna

İresin ol yüzden tâ ki Raḥmân'a

İsmâ'îl-veş âḫîr yatup ḳurbâna

⁷⁷ El-İbrâhim, 14/39; es-Sâffât, 37/100-101.

⁷⁸ En-Nisâ, 4/163.

⁷⁹ Es-Sâffât, 37/102-110.

⁸⁰ El-Bakara, 2/127.

⁸¹ El-Bakara, 2/125.

Ne ʿ acceb cānına kıyan bulunmaz (29/3)

1.1.4.6. Hz. Yâkub(a.s) ve Hz. Yûsuf (a.s)

Hz. Yâkub, Hz. Yûsuf'un babasıdır. Kur'ân-ı Kerîm'de ismi Yâkub ve İsrâîl⁸² olarak geçmektedir. Hz. Yâkub'a Allah tarafından vahiy gönderilmiş, peygamber olduğu bildirilmiştir.⁸³ Dedesi İbrahim (a.s) ve babası İshak (a.s) gibi Hz. Yâkub da kuvvet ve basiret sahibidir, ihlaslı, seçilmiş, hayırlı kimselerdendir.⁸⁴ Hz. Yâkub'un on iki tane oğlu dünyaya gelmiştir. Bunlardan Hz. Yûsuf ile Bünyamin aynı anneden doğmadır. Hz. Yâkub'un oğulları, İsrailoğulları diye anılmaktadır.⁸⁵

Hz. Yûsuf ve Hz. Yâkub'a dair malumatlar Kur'ân-ı Kerîm'de Yûsuf Sûresi'nde detaylıca işlenmektedir. Edebiyatımızda Hz. Yûsuf (a.s) güzelliği, kardeşleri tarafından kuyuya atılması ve oradan kurtuluşu, Mısır'a sultan olması, Yâkub'un (a.s) üzüntüden hastalanıp gözlerini kaybedişi ve Yûsuf'un (a.s) gömleğini kokladığında gözlerinin açılması gibi hadiseler işlenmiştir. Bursévî, Yâkub'un (a.s) yavrusuna olan sevgisini ve onu yitirmenin üzüntüsüyle nasıl içinin yandığını, bu uğurda nasıl perişan olduğunu zikreder. Aynı şekilde, âşık olan kişinin her türlü ayrılığa, hasrete, üzüntüye katlanması gerektiğini, bu hasret neticesinde ciğerinin dağlanmasını göze alması gerektiğini, ancak bu şekilde vuslata erebileceğini söyler:

Gezer Ya' kûb olan Yûsuf içün ağlayı ağlayı

Düşer ʿ ışk odına dâ'im ciğer dâğlayı dâğlayı (44/1)

...

Çekmeyen beytü'l-hâzende mihneti Ya' kûb-veş

ʿ Āqibet ol Yûsuf-ı Ken'ân'a vâsıl olmadı (111/2)

1.1.4.7. Hz. Mûsa(a.s) ve Hz. Hızr(a.s)

⁸² Âl-i İmrân, 3/93; el-Meryem, 19/58.

⁸³ El-Meryem, 19/49.

⁸⁴ Es-Sâd, 38/45-47.

⁸⁵ Köksal, *a.g.e.*, s. 264.

Mûsa (a.s), kendisine kitap gönderilen peygamberlerdendir. Hem İslâm'a hem de Yahudilik ve Hıristiyanlığa göre büyük bir peygamber ve liderdir. Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadislerde ismi en çok zikredilen peygamberdir.⁸⁶

Hızr'ın (a.s) ise -sıhhatleri tartışmalı olarak- Âdem'in (a.s) yahut Ays b. İshak'ın (a.s)oğlu olduğu veya İbrâhim'e (a.s) iman edip Babil'den O'nunla birlikte hicret edenlerden birinin ya da Fars bir babanın oğlu olduğu, İsrail oğulları hükümdarlarından İbn Emus'un zamanında peygamber olarak gönderildiği, hâlâ sağ olup Hac mevsiminde Hz. İlyas (a.s) ile bulunduğu rivayet edilmektedir.⁸⁷ Kur'ân'da Mûsa (a.s) ile Hızr (a.s) kıssasından bahsedilmektedir.

Kur'an-ı Kerîm'de bahsolunan Hızr (a.s) kıssası, tasavvufî muhiti ziyadesiyle ilgilendirmiştir. Zîrâ, tasavvufta önem arz eden irşad ve ilm-i ledün kavramları bu kıssada âdeta resmedilmiştir.⁸⁸ Kıssada Hızr 'a Allah katından bir rahmet verildiği ve Allah tarafından Hz. Mûsâ'nın dahi bilmediği bir ilim (ledün ilmi) öğretildiği zikir olunur.⁸⁹ Tasavvufî yorumlara bakıldığında, Hızır'ın (a.s) Hz. Mûsâ'ya rehberlik ettiği, böylece mürid-mürşid müessesesinin temsil edildiği ifade edilmektedir.⁹⁰

Bursevî *Mecmûa*'da Hızr 'a verilen ledünni ilimden bahseder. Hz. Mûsâ'nın verilen bu ilme hayran olduğunu, ledünni ilmin Hızr'ın bilgisi dahilinde olduğunu vurgular:

Ledünnî ' ilmidür bu bunda Mûsî'ler olur hayrân

Anı tâ' lîm-i Hızr ile bilenler var ise gelsün (105/3)

Mecmûa'da Hızr ile birlikte *âb-ı hayvân* kavramı zikredilmiştir. Âb-ı hayvan ise," sonsuz hayat veren su, can suyu" mânalarına gelir. Tasavvufî ıstılahta "evliyanın sözü, içenin asla fâni olmadığı aşk ve mahabbet çeşmesi" anlamındadır. Bu sudan Hızr ve Hz.

⁸⁶ Harman, "Mûsâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2006, C. 31, ss. 207-213.

⁸⁷ Köksal, a.g.e., s. 108.

⁸⁸ Uludağ, "Hızır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1998, C. 17, ss. 409-411.

⁸⁹ El-Kehf, 18/65.

⁹⁰ Süleyman Uludağ, "Hızır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1998, C. 17, ss. 409-411.

İlyas'ın içerek ölümsüzlüğe sahip olduğuna inanılmaktadır.⁹¹ Âb-ı hayvâna *âb-ı hayat*, *mâ ul-bekâ*, *âb-ı Hızr* da denmektedir.

Bursevî, aşk ve şevk olmadan can suyuna ulaşamayacağını, ancak hakiki mânâda muhabbet neticesinde âb-ı hayvânın arzu edilebileceğini ifade eder:

Başmayınca bezm-i ʿışka vü şevka haqqânî kadem

Hızr elinden kıatrece var âb-ı hayvân isteme (110/4)

1.1.4.8. Hz. Yûnus (a.s)

Hz. Yûnus, Hz. İlyas'tan sonra İsrâiloğulları'na peygamber olarak gönderilmiştir.⁹² Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Yûnus'un kavminin putperest olduğu, ilâhi davete icabet etmemeleri neticesinde Hz. Yûnus'un kavmine kızarak onları bırakıp gitmesi ve Allah'ın O'nu bir ders mahiyetinde balığın karnında, karanlıklar içinde tuttuğunda hatasını anlayarak pişman olması, Allah'ı teşbih etmesi ve balığın karnından Allah tarafından çıkarılışı anlatılmaktadır.⁹³ Hz. Yûnus Kur'ân'da Zünnûn (balık sahibi) ismiyle de zikredilmektedir.⁹⁴

Bursevî de *Mecmûa*'da Hz. Yûnus'tan Zünnûn olarak bahsetmiş, Hz. Yûnus'un denize atılıp balığın karnında bulunmasına telmihte bulunarak, içinde bulunduğu aşk derdini ifade etmiştir:

Şahrâda Mecnûnam revân

Deryâda Zünnûnam hemân

Hâlüm iden böyle yaman

ʿIşk-ı ilâhîdür beni (117/4)

...

Mâhî-i ʿışk âdemi iltikâm itmek nedür

ʿArz idüp baħr-i ğama Zünnûn olmağdur murâd (120/3)

⁹¹ Uludağ, *T.T.S.*, s. 20

⁹² Köksal, *a.g.e.*, s. 147.

⁹³ Es-Saffât, 37/139-148.

⁹⁴ El-Enbiyâ, 21/87-88.

1.1.4.9. Hz. Süleymân (a.s)

Hz. Süleymân, Davud'un (a.s) oğludur. Hz. Süleymân'a krallıkla beraber peygamberlik de verilmiştir yani hükümdar-peygamberdir. Kur'ân-ı Kerîm'de ifade edildiği üzere, Hz. Süleymân'a rüzgara emretme yetkisi verilmiş, böylece istediği yere o rüzgarla akıp gitmiştir.⁹⁵ Cinler, kuşlar ve insanlardan müteşekkil askerleri mevcuttur. Kendisine kuş dili öğretilmiş, kuşlarla konuşmuştur.⁹⁶ Allah'tan kendine has büyük bir hazine ve saltanat istemiş, Allah da bu duası karşılığında O'na istediklerini bahşetmiştir.⁹⁷

Edebiyatımızda Hz. Süleyman, zenginliği, saltanatı, kuş dilini bilmesi, rüzgara hükmetmesi ve rüzgarla uzun mesafeleri kısa sürede katetmesi, mührü, sarayı, adaletli bir hükümdar olması, karıncayla konuşması gibi pek çok konuyla ele alınmıştır.

Bursevî, ne kadar kudretli güçlü olunursa olunsun, kendinden daha âciz durumda olanı zayıf görmemek, küçümsemek gerektiğini Süleyman (a.s) ve karınca kıssasına telmihte bulunarak ifade etmiştir:

Ža'îf görme Süleymân isen de ger mûrı

Ki bir řavînüñ olupdur o mûr me'mûrı (11/1)

Mecmûa'da Hz. Süleyman'ın kuşdiline vâkıf olup, onu anlaması hususuna telmihte bulunulmakla birlikte, kuşdilini anlamamanın Hz. Süleymân'a has bir özellik olduğu vurgulanarak, aynı şekilde herkesçe anlaşılamayan, müphem mânâların, hallerin ancak kemâle ermekle, Süleymân olmakla idrak edileceği ifade edilmiştir:

Mantıķu't-ı tayrı Süleymân olmayan fehm eylemez

Remzi bilmez gerçi murğ u mûr ider İhâm-ı hû (33/3)

Bursevî, Hz.Süleymân'ın uzun mesafeleri kısa sürede aşp bir yerden başka bir yere rahatlıkla akıp gitmesine değinmiş, kendisinin de Süleyman'ın (a.s) tahta oturması gibi kürsüye geçtiğinde, bu şekilde meskeninin kimi zaman Şam kimi zaman Rum olduğunu söylemiştir:

⁹⁵ es-Sâd, 38/36.

⁹⁶ en-Neml, 27/17.

⁹⁷ es-Sâd, 38/35-40.

Olalı Hakkî hilâfetle begüm kürsî-nişîn

Çün Süleymân gâh Rûm u meskeni gâh Şâm olur (142/5)

1.1.4.10. Hz. Lokman (a.s)

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Lokmân'a hikmet verildiği ifade edilmiş,⁹⁸ edebiyatımızda da Lokmân ve hikmet ifadeleri sıkça mütenasip olarak kullanılmıştır. Hz. Lokmân'ın Peygamber olup olmadığı hususu tartışmalı olmakla birlikte, hikmet sahibi, hakîm bir şahsiyet olduğu görüşünde ittifak edilmiştir. Hakîm olması, halk dilinde zamanla hekim kavramına evrilmiş, dolayısıyla eserlerde tabiplik yönüyle de sıkça zikredilmiştir.⁹⁹ Bursevî, *Rûhu'l-Mesnevî*'de hakîm olan kişiyi şu şekilde ifade eder: "Hakîm, hikmet-i zevkiye sahibidir. Gerek ulûm-i resmiyeden behremend olsun, gerek ümmî olsun; pes bundan maadasına hakîm itlakı hakîkat değildir, hikmet-i bahsiye ehli ve emsâli gibi."¹⁰⁰

Kur'ân'da ifade edilmemesine karşılık, hadis kaynaklarında Hz. Lokmân'ın esmer tenli olduğuna dair rivayetler bulunmaktadır.¹⁰¹ Bursevî, Lokmân'dan (a.s) zenci olması ve hikmet sahibi olması hususlarıyla bahsetmiş, hikmetin tüm musibetlerin ilacı olduğunu ifade etmiştir:

Nice zencî iken Loqmân oldu rû-sefid âhîr

Ki hikmet âb-ı rûy-ı halk u dârû-yı devâhîdür (57/3)

1.1.4.11. Hz. İsa (a.s)

Hz. İsa, kendisine kitap gönderilen peygamberlerdendir. Kur'ân-ı Kerîm'de İsa, Mesih, Meryem oğlu İsa Mesih gibi ifadelerle zikredilmekte, Allah'ın kelimesi olduğu, Allah tarafından gönderilmiş bir ruh olduğu¹⁰², beşikte iken konuştuğu¹⁰³, Hz. Muhammed'i (a.s) müjdelediği¹⁰⁴, Allah'ın kulu ve rasûlü¹⁰⁵ olduğu ifade edilmektedir.

⁹⁸ El-Lokmân, 31/12.

⁹⁹ Mustafa Uzun, "Lokman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2003, C. 27, ss. 206-208.

¹⁰⁰ Aynî, *a.g.e.*, s. 127.

¹⁰¹ Köksal, *a.g.e.*, s. 230.

¹⁰² En-Nisâ, 4/171.

¹⁰³ El-Meryem, 19/30-33.

¹⁰⁴ Es-Saff, 61/6.

¹⁰⁵ Âl-i İmrân, 3/61.

Edebiyatımızda Hz. İsa babasız bir şekilde doğması, mucizeleri, ölüleri diriltmesi, körlerin gözünü açması, göğe yükseltilmesi ve gökten ineceği inancı gibi hususlarda ele alınmıştır.

Bursevî, Hz. İsa'nın mehdi oluşu ve gökten ineceği hususuna telmihte bulunmuş, böylelikle yeryüzündeki ifsad ve bozulmanın önüne geçeceğini vurgulamıştır:

Bir gün begüm devrân döner gökden yire 'İsî iner
Mehdî kılıca el şınar 'âlemde çok putlar şınar (162/1)

Hz İsa, Cebrâil'in (a.s) Hz. Meryem'e Allah'ın ruhundan üflemesiyle¹⁰⁶ babasız bir şekilde doğmuş, can bulmuştur ve Allah'ın rûhudur, eseridir. Bursevî, Rûhu'l-Kuds'ün cân üflemesi hususuna telmihte bulunmuştur:

Bir nefesden nefsi-i 'İsî buldı çün feyz-i hayât
Mürdeyem Rûhu'l-Kuds'den nefha-i cân it naşib (181/2)

1.1.5. Âhîret

Âhîret, kıyametin kopmasıyla başlayan öte dünya hayatı, ebedî hayat, hakiki dünya, ukbâdır. İman esaslarından biri olan âhîret inancı, *Mecmûa*'da çeşitli yönleri ve kavramlarıyla ele alınmaktadır. Bu bölümde âhîret ve alakalı olduğu mefhumlar konu edilecektir.

1.1.5.1. Kıyâmet-Mahşer

Mecmûa'da kıyâmet, *rûz-ı ebed*, *rûz-ı hisâb*, *yevm-i kıyâme* gibi ifadelerle ele alınan bu mefhum, dünya hayatının sona erip, âhîret hayatının başlamasını ifade etmektedir. Kıyâmet gününde herkes dünyada işlediği hayır ve şer fiillerin karşılığını görecek, işlediği kötülüklerin hesabını verecek ve onların kendisinden uzak olmasını dileyecektir.¹⁰⁷ Allah'a imân edenler, Allah'ın rahmetiyle cennete vâsıl olacaklar; küfre sapanlar ise azâba gark olacaklardır.

¹⁰⁶ El-Enbiyâ, 17/91; el-Hicr, 15/29.

¹⁰⁷ Âl-i İmrân, 3/30.

Haşr, kıyâmet gününde yaratılanların Allah'ın huzurunda toplanmasıdır; rûz-ı mahşer de toplanma günüdür. Ebedî âleme geçiş sürecindeki bu aşama, Kur'ân-ı Kerîm'de kat'î bir hükümle bildirilmiştir, herkes bu hesaptan geçecektir:

Haqqıyâ rûz-ı ebed hüküm-i ezeldür görinen
Şanma levh-i kaderüñ naqş-ı metîni bozılır (83/5)
...
Kıyâmetler kopdı Haqqî başuma
Rûz-ı hisâb oldı 'ışkuñ elinden (129/5)

Bursevî, mahşer gününün dehşetinden emîn olmak maksadıyla Hz. Peygamber (a.s)'den şefaât istemekte, bundan mahrum olmamayı dilemektedir:

Yâ Rasûlallâh yâ hayra'l-verâ
Giryeden çoğdur gözümde mâcerâ
Haqqî'i yarın şefâ'atle ara
Girmesün mahşerde kimse araya (232/3)

1.1.5.2. Berzah

Ölümden sonra kıyamete kadar geçen sürede ruhların içinde beklediği, dünya ile âhiret arasındaki âlemdir. Aynı zamanda, iki mertebe, iki âlem arasında bulunan ara âleme, mertebeye de berzah denmektedir. İnsan da yaratan ve yaratılan arasında bulunmakta, bir yönüyle madde âlemine, bir yönüyle de mânâ âlemine bağlanmaktadır.¹⁰⁸

Bursevî'ye göre âşık olmadan, aşka bağlanmadan vuslata erilmez. Sâlih mü'min olmayan, dinden uzak olan kişi de nefsinin berzahında sıkışıp kalır:

Menzil-i maqşûda irmez peyrev-i 'ışk olmayan
Berzah-ı nefis içre çalır tutmayan semt-i şalâh (60/4)

¹⁰⁸ Uludağ, *T.T.S.*, s. 73.

Bursevî, rûhun bedenden ayrılıp, berzah âlemine geçişine atıfta bulunur:

Dem gelür dem kesilür rûh-ı revânuñ üzilür

‘ Âlem-i berzağa şeh-bâz-ı nigâhuñ süzilür (83/1)

1.1.5.3. Cennet

Dünyada iken imân edip sâlih amel işleyen kişilerin âhirette mükâfât olarak gönderilecekleri yerdir.¹⁰⁹ Burada Allah o kullarından râzı, kullar da Allah’dan râzıdır.¹¹⁰ Kur’ân-ı Kerîm’de cennette sayısız nimetler olduğu ifade edilmekte, dünya hayatında tahayyül edilemeyecek güzellikleri hâiz olduğu anlatılmaktadır.¹¹¹

Bursevî, aslolanın cennete gitmek olduğunu, bu dünya hayatının fânî ve geçici olduğunu ifade etmekte, insanın dünyada en güzel saraylarda yaşasa dahi hakiki saadeti bulamayacağını söylemiş, zîrâ ebedî güzellik, saflık ve mutluluğa ancak cennette vâsıl olunacağına dağınmıştır:

N’ider âdem olan dünyâ serâyında oturmağdan

Aña cennet gibi ârâm içün pākîze cā olmaz (75/3)

Gönül, güzele meyletmekte ve ebedî saadeti arzulamaktadır. Bu ise ancak cennette gerçek mânada idrak edilir. Kişi bir kere cennete, oradaki güzelliklere mazhar olduğu zaman, artık dünya hayatındaki fânî güzelliklere, nimetlere itibar etmez, artık dünyada nerede bulunduğunun bir önemi yoktur:

Cennet-i dîdâra dâhil olsa dünyâda gönül

Bir daği ol ne burayı ne orayı n’eylesün (106/4)

Kur’ân-ı Kerîm’de takva sahiplerinin içinde bulunduğu Me’vâ cennetlerinden bahsedilmektedir.¹¹² Bursevî âşık-zâhid tiplerini mukayese ederken, âşığın mertebesinin

¹⁰⁹ El-Bakara, 2/25

¹¹⁰ El-Mâide, 5/119.

¹¹¹ Es-Secde, 32/17.

¹¹² En-Necm, 53/15; es-Secde, 32/19.

zâhîde göre çok daha yüksek olduğunu, zâhid cennete vâsıl olurken âşîğın ru'yetullaha mazhar olacağını ifade etmiştir:

Zâhidüñ ârâm-gâhı Cennetü'l- Me'vâ ise

‘Âşîkuñ dîdârâ dek eyler terakķî pâyesi (107/4)

Kul, iman edip salih amel işlemesi, mâsivâdan yüz çevirmesi ve dosdoğru bir Müslüman olması neticesinde cennetle mükâfatlandırılır. Bursevî, ebedî mekânın cennet olmasını, îfa edilen vazife ve amellere bağlamaktadır:

Var ise yanuñda ‘amelüñden gül ü reyhân

Ķabre giricek meskenüñi cennet idersin (223/2)

Cennet, Kur’ân’da Firdevs ismiyle de zikredilmektedir. Firdevs; cennet bahçesi, bağ, bahçe anlamlarına gelmekte,¹¹³ edebiyatımızda bâğ-ı Firdevs, Firdevs-i âlâ, Firdevs-i berîn gibi ifadelerle kullanılmaktadır. Firdevs cenneti, envâî çeşit güzelliklerle donatılmış bir bahçe şeklinde tasvir edilmektedir.

Bursevî, Allah’tan Firdevs cennetinin kapılarının kendisine açılmasını dilemekte, cennette Hz. Muhammed’in (a.s) ümmetiyle başında toplanacağı Kevser havuzunun suyundan, feyzinden istemektedir:

Saña mihmân olayum aç bana Firdevs’e deri

Kevser-i feyzüñi şun tâ olam anuñla diri (126/2)

1.2. İBÂDET

İbâdet, Kulun Allaha karşı duyduğu ta’zim ve sevginin neticesinde, O’nun rızası doğrultusunda yaşama çabası ve bu yolda yerine getirdiği davranışlar mânasına gelmektedir. Aynı zamanda Allah’ın hoşnut olacağı her türlü fiili yerine getirmek de bir tür ibadettir.¹¹⁴ Böylece hem gönüllerdeki îman kuvvet bulmakta hem de kulluk vazifesi yerine getirilmiş olmaktadır. İbâdet, üç amaç doğrultusunda yapılmaktadır. Bunlardan ilki, cennetle mükâfatlandırılma ümidi ve cehenneme girme korkusuyla yerine getirilen

¹¹³ Bekir Topaloğlu, “Cennet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1993, C. 7, ss. 376-386.

¹¹⁴ Ferhat Koca, “İbadet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1999, C. 19, ss. 240-247.

ibâdetdir. Diğeri, Allah'ın emirlerini yerine getirme çabasıyla yapılan ibâdet ve üçüncüsü ise Allah'a duyulan aşk, hürmet, bağlılık, celâl ve heybet ile yerine getirilen ibadettir ki, bu içlerinde en makbul olanıdır.¹¹⁵ *Mecmûa*'da ibâdet hususu *amel, ihlas ile amel* gibi kavramlarla işlenmektedir.

Bursevî, ihlasla, samimiyetle ibâdet edip, amel işleyene Allah'ın çokça sevap vereceğini, âhirette onu mükâfatlandıracağını ifade etmektedir:

Eyle ihlâş ile ' amel tâ kim

Vire ecr-i cezîl Rabbi şekûr (76/2)

Kulluk vazifesini yerine getirmek, herkesin yapması gereken bir sorumluluktur. Ve bu dünyada kim ne kadar ibâdet edip güzel amel işlerse, âhirette o derece mükâfatlandırılacak, yani ektiğini biçecektir:

Herkesi tohum-ı ' amelden hisşesin virdi Hudâ

Ol daği ekdi vü maşşûlin biçüp gitdi yine (128/4)

Kelime-i Şehâdet, namaz, oruç, zekât, hac, İslâm'ın beş şartı olup, aynı zamanda yerine getirilmesi gereken belli başlı ibadetlerdendir. Bu bölümde *Mecmûa*'da zikredilen ibâdetler ele alınacaktır.

1.2.1.Kelime-i Şehâdet

İslâm'ın beş temel esasından ilki olan kelime-i şehâdet, Allah'ın varlığına ve birliğine îman edip Hz. Muhammed'in (a.s) O'nun kulu ve elçisi olduğunu kalp ile tasdik ve dil ile ikrâr etmektir. *Mecmûa*'da tevhid ve vahdet konularının işlendiği yerlerde, nefy ve isbat unsuru olarak lâ ve illâ kelimeleri kullanılmaktadır. *Nefy*, sâlikin fiillerinin Allah'ın fiillerinde ifnâ olması hâlidir.¹¹⁶ Kulun, alışkanlık olarak kendisinde bulundurduğu hükümleri terk etmesidir (*mahv*).¹¹⁷ Ve bu terk ettiklerinin yerine de ibâdetlerin hükmünü koyması ise, *isbattır*. Yani burada kelime-i tevhidin *lâ ilâhe* kısmı *nefy*, *illallah* kısmı ise

¹¹⁵ Uludağ, *T.T.S.*, s. 179.

¹¹⁶ Uludağ, *T.T.S.*, s. 234.

¹¹⁷ Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 492.

isbât olmaktadır. ¹¹⁸ *Lâ* karanlıkla, *illâ* ise nur ile bağlantılıdır. *Zîrâ*, *lâ* karanlığı kaldırır, *illâ* ise o karanlığı nur ile doldurur.

Kul, Allah'ın varlığı ve birliğine şهادet ettiğinde, can bulur, kalbi, ruhu temizlenir, kederlerden emîn olur. Hakikat sırrına erer, mârifete mazhar olur:

Bâğ-1 dilde tâze gül
Câm-1 revân içre mül
Pâk olur dise gönül
Lâ ilâhe illallah (67/3)
...
Çomaz dil içre keder
Âyineyi pâk ider
Nedür hakîkate der
Lâ ilâhe illâ hû (68/2)

1.2.2.Namaz

İslâm'ın şartlarından biri olan namaz ibâdeti, hicretten bir buçuk sene önce, Miraç gecesinde farz kılınmıştır. Namaz, çok ehemmiyetli bir ibadettir, İslam dininin temeli, direği olarak kabul edilmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de namazın kişiyi kötülüklerden alıkoyduğu ifade edilip, dosdoğru kılınması emredilmiştir.¹¹⁹

Bursevî, namazı Allah'a yakınlık vesilesi olarak görmüş, Allah'ın kulunu huzuruna daveti olarak nitelendirmiş ve vuslata ermeyi dileyenin namaza icâbet etmesini söylemiştir:

Hakq'a kırbet diler iseñ
Gel namâza gel namâza
Yâra vuşlat diler iseñ

¹¹⁸ Kemikli, *Sun'ullâh-ı Gaybî Dîvânı*, s. 127.

¹¹⁹ El-Ankebût, 29/45.

Gel namāza gel namāza (20/1)

...

Dergāhına Rabb-i ğanī

Da‘vet eyledi çün seni

Sürüp mescide bedeni

Gel namāza gel namāza (20/3)

Namaz, bir ibâdet olmakla birlikte, Hakk’a yalvarmanın bir vesilesidir. Bursevî namazını edâ edip, Allah’ın huzuruna çıktıktan sonra, niyâzını da dile getirir:

Görüp ol yâri nâz içre

Ṭurur Ḥaqqî niyâz içre

Olup kâ’im namâz içre

‘İbâdet ehli dervîşem (97/5)

Bursevî’ye göre, namazı terk edenin varlığı can vermiştir, ölmüştür. Ve namazdan kaçıp uzaklaşan, Allah’tan da uzaklaşmış olur:

Vücûda terk-i şalât ile yol bulur bu ölüm

Kaçan teveccüh-i Ḥaqq’da zühûr ider hâleli (154/3)

1.2.3. Oruç

Oruç, niyet edip imsak vaktinin girmesinden itibaren, güneş batana dek geçen sürede yememek, içmemek ve cinsel münasebette bulunmamak suretiyle yerine getirilen farz ibâdettir. Oruç, yalnızca fizîken aç kalmakla sınırlı olmayıp, nefsin de açıklıkla terbiye edilmesine, nimetlerin tefekkür edilip, onları şükrünün edâ edilmesine de vesile olmaktadır. Dolayısıyla beden aç kalırken, ruh doymaktadır.

Mecmûa’da oruç yalnızca bir yerde sâim ifadesiyle geçmektedir. Dervişler, her dâim ibâdet ve taatle meşgul olmakta, gecelerini uyanık olup namaz kılarak, gündüzlerini de oruç tutarak geçirmektedirler:

Yanup yakılurlar dâ'im

Gice kâ'im gündüz şâ'im

Gösterürler çok 'alâ'im

Rûmili'nün dervişleri (58/4)

1.2.4. Hac ve İlgili Mefhumlar

İslâm'ın beş şartından biri de, Hac ibâdetini yerine getirmektir. Hac, Müslümanın belli kâidelere uymak suretiyle, Zilhicce ayında Kâbeye giderek, onu ziyaret etmesidir. Gücü yeten herkesin Kâbeye gidip Hac farızasını yerine getirmesi Allah tarafından emredilmiştir.¹²⁰ Tasavvufî ıstılahta ise, Hakk'a vâsıl olmak için yapılan rûhi ve mânevi seyahattir. Sûfilere göre haccın esasları rûhi gerçeklerin birer sembolüdür. Gönlü Kâbe ile özdeşleştirmişler, gönlün tamirinin hac ile mümkün olduğunu ifade etmişlerdir.¹²¹

Kâbe Beytullah'tır, Allah'ın evidir. Aynı zamanda tüm Müslümanların kiblesidir, yöneldiği yerdir. Mü'minler tek bir yöne, Allah'a, Hû'ya yönelir, oraya aşkla gidenler şerefli olmakla müjdelenirler:

Ka'benün levhinde kalem-i Bârî

Hâ-i hüviyyetle çok oldı cârî

Vâv-ı velâyetle 'âşık-ı zârî

Mübeşşer olduğu haberi geldi (98/3)

Allah'ın beytine gönülden gitmek isteyen, bu yolun âşığı olan kişi, hacıdır. Her ne kadar meşakkatli ve yorucu olursa olsun, Allah'a kavuşma azmi, aşkı ve şevkiyle gayret edip muhakkak Kâbe'yi bulacak, ona ulaşacaktır:

Ka'be her kıanda ise hâcî olan bulur anı

Vaşf-ı Mevlâ'yı işiden 'âzim-i dergâh olur (155/3)

1.3. DİĞER DİNİ MEFHURLAR

¹²⁰ Âl-i İmrân, 3/97.

¹²¹ Uludağ, *T.T.S.*, s. 150.

1.3.1. İman

İman, bir şeye şüphede bulunmadan, doğruluğuna içten, kat'î olarak inanmak ve onu tasdik etmektir. Dînî literatürde ise, Allah'a ve Hz. Muhammed'e (a.s) Allah tarafından bildirilen hükümlerin hak olduğuna, kesinliğine samimi bir şekilde inanmak ve doğruluğunu tasdik etmektir.¹²²

Bursevî, îmanın sağlam bir şekilde kalması, sarsılmaması için kişinin samimi bir şekilde, hatalarının farkında olup gözyaşı dökerek bu hâlini diri tutması, aşkla Allah'a bağlanması ve Allah kelâmına, Kur'ân'ın sırlarına kulak vermesi gerektiğini söylemektedir:

Eşkle yüzüñ yuya gör

İmām-ı 'ışka uya gör

Sırr-ı Kur'ân'ı tuya gör

Virme imānuña ziyān (32/3)

İman, kayıtsız şartsız inanma ve bağlanmadır. Dolayısıyla îmanlı kişi tevâzu sahibi olmalı, acziyetini bilmelidir. Kibre ve riyâyaya kapılan kişinin îmanından şüphe edilir. İman elden giderse, kişi ibâdetlerini huşû ile yerine getiremez ve neticede Hakk'a vâsıl olmaktan mahrum kalır:

Kibr ü kîn erbâbınuñ imānı yokdur Haqqıyâ

Her kimüñ imānı yok ihsāna vâsıl olmadı (111/5)

1.3.2. Küfr

Küfr, îmanın zıddı olarak kullanılmaktadır. Kelime mânası inkâr etmek, örtmek olan küfr, tasavvufta tefrika ve kesret âlemini ifade etmektedir. Hakiki îman, kulun fenâfillâh mertebesine erişmesi, kesretin vahdete tahavvül etmesidir.¹²³

Mecmûa'da küfrün fâili olarak *kâfir* ifadesi zikredilmektedir. Zâhid, aşkı anlama hususunda yeterli kâbiliyete sahip değildir, zîrâ aşk gönül işidir; oysa zâhid zâhirde takılıp

¹²² Lütü Şentürk, Seyfettin Yazıcı, *İslam İlmihali*, 5.b., İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013, s. 38.

¹²³ Uludağ, *T.T.S.*, s. 224.

kalmıştır, aşk pek de ehemmiyet vermez. Tıpkı kâfirin îmana istidadı olmadığı ve îmanla şereflenmeyi istemediği gibi, zâhidin de aşkın künhüne vâkîf olup, onu anlaması beklenmemelidir:

Zâhid-i bî-kâbiliyyet ‘ışk u şevki n’eyesün

Çünkü isti‘ dâd yokdur kâfir îmân istemez (43/3)

Şairimiz küfrü ifade etmek için *inkar* kavramını da zikretmektedir. Kul, Allah’a îmanı neticesinde yaratılmışlara ve âleme bakarak hayrete düşmekte, her defasında îmanı ziyadeleşmektedir. Oysa kâfir için bu harikulâde âlem inanması için yeterli olmamakta, yaratılmışlar üzerinde Allah’ın sanatını görüp, O’na ulaşmayı reddetmektedir:

Kimi gördüm dir kimi hayretdedür

Kimi inkâr eyleyüp dir çanı hû (138/6)

1.3.3. Mîrâc

Hiz. Muhammed’in (a.s) Cebrâil (a.s) eşliğinde arşa çıkarak Allah ile görüşmesi mucizesidir. Rasûl-i Ekrem, Recep ayının yirmi yedinci gecesinde Mescid-i Haram’dan Mescid-i Aksâ’ya, gelmiştir; bu seyahat, *İsrâ* hadisesidir. Buradan da Allah katına, Sidre-i Müntehâ’ya yükselmiştir; bu yolculuk da Mîrâc adını almıştır. Edebiyatımızda Mîrâc hadisesini konu alan, hususi bir tür olarak da ortaya konan *mi‘râciyeler* kaleme alınmıştır. Bu türün haricinde, bazı beyitlerde *isrâ* ve *mîrâc* kavramları zikredilmektedir.

Tasavvuf dilinde *mîrâc*, ruhun yükselmesi ve mânevi seyahat şeklinde ifade edilmektedir. Buna nüzul-suûd yani iniş-çıkış denir. Hiz. Âdem dünyaya indirilirken, Hiz. Muhammed (s.a.v) arşa çıkarılmıştır.¹²⁴ Bu hadiseleri Bursêvî, insanın kendi iç dünyasındaki mi‘râcını yaşaması şeklinde ele almaktadır. *Mecmûa*’da, Mîrâc hadisesinde zikredilen Burak isimli bineğe telmihte bulunarak, tıpkı Peygamber Efendimiz’in Burak ile Allah katına çıktığı gibi, Bursêvî de mâna âlemine yükselmeyi temenni etmektedir:

Süvâr eyle Burâkı ‘ışk u şevka

İdelüm ‘âlem-i mâ‘nâya mi‘râc (74/4)

¹²⁴ Uludağ, *T.T.S.*, ss. 249-250.

1.3.4. Hayat ve Ölüm

Diri, canlı olma, yaşama, canlılık mânalarına gelen hayat, doğum ile yaşamın sona ermesi arasında geçen süredir. Aynı zamanda Allah'ın sübûti sıfatlarından biridir. Hakiki anlamda hayat sahibi olma, kudreti ezeli ve ebedî olan Allah'a mahsustur. O'nun hayatı hiçbir şeye bağlı ve muhtaç olmadan, kendinden ve sonsuzdur. Yaratılanların diri ve canlı kalabilmesi, hayat sahibi olabilmesi bu hakiki hayata bağlıdır. Ölüm ise hayatın zıddıdır, dünya hayatının nihayete ermesidir. Tasavvufî düşüncede efdal olan, ölmeden önce ölmektir, yani kalpte Allah dışındaki bütün istekleri yok etmek, fenâ bulmaktır. Cismâni ölümden önce nefsini, nefsinin arzularını irâdi bir şekilde öldürerek, Allah'a vâsıl olmaktır. Böylece ebedî ruh canlanmış olur.

Hak yolunda olmak, nefsini terbiye edip, ölmeden önce ölmek hayli meşakkatlidir. Kişi önce benliğini bir tarafa bırakmalı, fenâ makâmına ulaşmalıdır. Bu da uzunca bir seyr ü sülûk terbiyesi neticesinde mümkündür, istidat, sadakat, sabır gerektirir, güç bir iştir:

Ḥaḳḳıyâ ehl-i fenâ buldı beḳâ-i câvidân

Râh-ı Ḥaḳ'da ölmeden öñdin türâb olmaḳ ne güç (228/5)

Aşk, sâlikin sülûkündeki en önemli unsurdur. Zîrâ aşk ile kişi fenâ bulur, varlığı Allah'ta bu aşk ve muhabbet neticesinde birlenir. Aşkın neticesi şirkin ortadan kalkması, kalbin feyz ile dolmasıdır:

Şirk-i vücûdı ḳaldırur

Evşâf-ı nefsi öldürür

Feyz ile ḳalbi ḫoldurur

Mevc ursa ger 'ummân-ı 'ışḳ (137/3)

1.3.5. Cinler

Cinler, tıpkı melekler gibi duyularla ifade edilemeyen metafizik varlıklardır. Ancak meleklerden farklı olarak ateşten yaratılmışlardır ve insanlar gibi Allah'ın emir ve yasaklarına uymakla yükümlüdürler, Allah'a kulluk etmekle vazifelidirler. İnsanlarda olduğu gibi cinlerde de mü'min ve kâfir tâifesi bulunmaktadır. Hz. Muhammed (a.s)

İslâmiyet’i cinlere de tebliğ etmiştir. Kur’ân-ı Kerîm’de cinler cin, cân, cinne ifadeleriyle zikredilmiştir¹²⁵ ve Cîn isminde de sûre mevcuttur.

Bursevî, beyitlerde ins ve cânı yani insan ve cinleri birlikte zikreder:

Gördi çün bu şüret-i teşbîhi tutdı ins ü cân

Ḳudsiyân idüb nazâr ma‘ nâya didi hâş hâş (53/4)

...

Ger melekdür ger felekdür ger olupdur ins ü cân

Cümle-i maḥdûd u ma‘ dūd endek ü bisyâr hû (54/6)

1.3.6. Şefâat

Kelime mânası aracı olmak, yardım etmek olan şefaatin terim anlamı, âhirette mü’min kulların affı ve bağışlanması için peygamberlerin ve kendisine bu hususta izin verilen kimselerin Allah’a niyazda bulunmalarındır.

Bursevî günahkar olduğunu, şayet günah, şefaati sebebi ise, en çok kendisinin buna ihtiyacı olduğunu ifade ederek Peygamberimiz’den şefaati dilemektedir:

Şefâ‘ at bulmağa senden sebep cürm-i günâh ise

Ḳamudan Ḥaḳḳî-yi mücrim eḥaḳdur yâ Rasûlallâh (116/6)

Hiz. Muhammed (a.s), Allah’ın en sevgili kulu ve rasûlüdür, nazargâhıdır. Şâirimiz, O’nun şefaati vesilesiyle Allah’ın merhametinin celb olunacağını ifade eder:

Ey nazâr-gâh-ı Ḥudâ-yı zü’l-cemâl

Ḳıl nazâr bu bende-i bî-çâreye

Âb-ı rûyuñla Cemâl olur Celâl

Ḳıl şefâ‘ at işbu yüzi ḳaraya (232/1)

1.3.7. İlim

¹²⁵ Ahmet Saim Kılavuz, “Cin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 8, 1993, ss. 8-10.

İlim, sözlükte “bilme, biliş, bir şeyin doğrusunu bilme, okuyarak öğrenilen bilgi,¹²⁶ bir şeyin hakikat ve mahiyetini kavrayıp idrak etmek”¹²⁷ manalarına gelmektedir. Yani burada konu yalnızca bilgiyi bilmek değil; onu anlamak, idrak etmek, ona dair olan incelikleri bilmek, bilinen şeye dair gizli ve açık kesin bilgiye sahip olmaktır. İlim, cehâletin yani bilgisizliğin zıddını ifade ederken de kullanılır.

Tasavvufta ilim boyutuna gelindiğinde, ilme ziyadesiyle ehemmiyet verilmiş, sufünün cahil olamayacağı, şeyh olabilmesi için öncelikle ilimleri öğrenmiş olması gerektiği vurgulanır. Bursevî, bir şeyhin ya da sufünün halkı irşad edip onlara bir şeyler anlatabilmesi ve halkın kendisinden istifade edebilmesi için bu şeyhte bulunması gereken vasıflardan birinin de ilim olması gerektiğini zikreder. Eserlerine ve tarikat prensibine bakıldığında da Bursevî’nin âlim bir şeyh olduğu görülür. Tefsir, hadis, kelam, fıkıh, edebiyat gibi muhtelif pek çok ilme dâir eserler neşretmiş velûd bir müelliftir. Tarîki olan Celcetiyye de ilmiyle ön plana çıkan bir tarikattır.

Bazı mutasavvıfların ilimleri incelerken, tasnif ettiği görülür. Bu tasnifler; aklî ilimler-naklî ilimler, ilm-i zâhir-ilm-i bâtın, ilm-i rûsum, ilm-i ledün, vehbî ilimler-keşfi ilimler, maddî ilimler-mânevî ilimler, yakîn ilmi.... şeklinde sıralanabilir. Sühreverdî de *ilme’l-yakîn*, *ayne’l-yakîn* ve *hakka’l-yakîn*den bahseder. Bunlar, kişinin imanının mertebeleridir. Her mertebeye özel bir ilim mevcuttur ve bu ilimler kalple alakalıdır. Kalple alakalı ilimleri genel ve özel olmak üzere iki ciheti vardır. Genel olanı ilme’l-yakîndir ve hem zahir ulemaya hem de batın ulemaya ayândır. Özel olan ise yalnızca bâtın ulemasına hastır, zâhir ehli bu ilimden mahrumdur. Özel vasıflı iman bütün makamları ihtiva ederken, genel olanı dar kapsamlıdır. Yakîn mertebesinde müşahede neticesinde elde edilen ilim, ayne’l-yakîndir. Bu makamın da üstünde bir makam vardır ki o da hakka’l-yakîndir. Hakka’l-yakîn ilim, hakiki manada ahiret âleminde elde edilebilir. Bu mertebedeki ilimler en yüksek müşahede makamlarından elde edilir ve vicdânîdir. Dolayısıyla en kıymetli ilimdir. Zâhir ulema ilme’l-yakîn mertebesinde

¹²⁶ Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, s.492.

¹²⁷ Yusuf Şevki Yavuz, “İlim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 22: 108-109.

kalmış, ilimlerin künhüne vâkîf olamamıştır. Oysa sufiler, hakka'l-yakîn mertebesine erişmişlerdir. Bu mertebedeki ilim ancak yaşanarak bilinebilir, anlaşılabilir.¹²⁸

Bursevî, ilme'l-yakîni şeriat mertebesi, ayne'l-yakîni marifet mertebesi ve hakka'l-yakîni de kakikat mertebesi olarak nitelendirir. Zâhir ulemanın irşâdı ancak ilme'l-yakîn mertebesindedir yani hükümlerle alakalıdır.¹²⁹

En yaygın ayırım ise zâhir ilimleri-bâtın ilimleri şeklinde yapılan ayırımdır. Bursevî de ilimleri bu şekilde ele almış, özellikle şeyhin ilm-i bâtına vakıf olması gerektiğini ifade etmiştir. Zira batın ilmi, şeyhin alimliğinin sağlamlığına ve ilimde merteye katettiğine bir işarettir. Yalnızca ilmin zahirine vakıf olan mürşid, hakikatleri anlama ve aktarmada yetersiz kalır. Ancak bakıldığında velîler içerisinde ümmî olanların da bulunduğu görülür. İşte burada Bursevî, “Allah sana bilmediğini öğretmiştir”¹³⁰ ayetini esas alarak, bu zâtlara ilmin Allah tarafından öğretildiğini ve Allah'ın cahille dost olmayacağını, olursa da ilmi ona öğreteceğini ifade eder.¹³¹

Şer'î hükümlerin herkes tarafından anlaşılın, açık, görülebilen, dış uzuvları ilgilendiren namaz, alışveriş, zekat, miras, oruç, hac gibi ahkam konularını içeren yönü ilm-i zâhir; manaları zâhir gibi açık olmayan, yalnızca belli kişiler tarafından idrak edilebilen iman, marifet, ihlas, kanaat, şükür gibi kalbe yönelik hükümlerin ilmine ise ilm-i bâtın adı verilir.¹³² İlm-i zâhire kesbî ilim/ilm-i rüsum; ilm-i bâtına vehbî ilim de denilir. Bu ilme rüsum ilmi de denmesinin sebebi, başlarda zühd anlayışıyla zuhur eden tasavvuf, bazı kesimler tarafından dış görünüş ve şekilcilikle bir tutulmuş, ilmin künhüne vukûfiyet göz ardı edilmiştir. İşte sufiler, zahire bu denli ehemmiyet veren rüsum ehlini eleştirmişler, gerçek aşk ve hakikate bu şekilcilikle, salt bilgiyle, aşk olmadan ulaşamayacağını savunmuşlardır.¹³³ Bu hususta Yunus Emre, dervişliğin kılık kıyafetle mümkün olamayacağını şu beytiyle ifade eder:

“Dervişlik olaydı tâc ile hırka

¹²⁸ Sühreverdî, *Avârifü'l-meârif*, s.70.

¹²⁹ Namlı, *İsmâil Hakkı Bursevî: Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı*, s. 276.

¹³⁰ En-Nisâ, 4/113.

¹³¹ Namlı, *a.g.e.*, ss. 274-275.

¹³² Serrâc, *el-Lüma'*, s. 526.

¹³³ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, 13. Baskı, (İstanbul: İFAV Yayınları, 2017), 22.

Biz dahi alırdık otuza kırka”

Gaybî de aslolanın mârifet olduğunu¹³⁴ ifade ederek;

“Tâc marifet tâcıdır

Sanma gayrı tâc ola

Taklid ile tok olan

Hakîkatte ac ola” der.

Zahir ve batın ilimleri bir bütündür, bunları birbirinden ayrı düşünmek yanlış olur. Sufiler, zahiri manaya çok önem verirler, ayetlerin zahir manalarıyla da amel ederler. Ancak bir de bu hükümlerin mahiyetini kavrayabilmek için gereken batınî manadan bahsederler. Her iki ilmin de kendine ait bir yorumu, anlayışı, hakikati ve naslardan sahih olduklarına dair delilleri mevcuttur.¹³⁵

Allahu Teâlâ Lokman Sûresi’nde meâlen “Görmediniz mi? Allah, göklerdeki ve yerdekileri emrinize verdi. Size açık (zâhir) ve gizli (bâtın) nimetlerini bol bol ihsan etti.”¹³⁶ buyurmaktadır. Sufiler burada batın yani gizli nimetleri yorumlarken ilm-i bâtını da bu nimetlerden saymışlardır. Zira batın ilmi herkese nasip olmamakla birlikte, kula riyazet, nefis mücahedesi, sabır, tefekkür, tevekkül, salih amel, takva neticesinde Allah tarafından verilir. Yani esasen Allah’ın kula bir ikramıdır. Gazâli de, bu batın ilminin Allah’ın bir sırrı olduğunu ve bu sırrın Hak dostlarına ayân olacağını ifade eder.¹³⁷

Bir diğer âyet-i kerimede meâlen “ Orada kullarımızdan bir kul (olan Hızır’ı) buldular ki biz ona katımızdan bir rahmet (vahiy) ve ona tarafımızdan bir ilim(ledün) öğretmiştik.”¹³⁸ buyrulur. Hz. Musa’ya peygamber olması dolayısıyla verilen ve insanlara irşad etmesi istenilen ilimler muamelatla, ahlakla alakalı bilgi ve hükümlerdir. Oysa

¹³⁴ Bilal Kemikli, *Sun ’ullâh-ı Gaybî Dîvânı*, İstanbul: H Yayınları, 2017, s. 187.

¹³⁵ Serrâc, *el-Lüma ’*, s. 549.

¹³⁶ El-Lokman, 31/20.

¹³⁷ Ferzende İdiz, “Tasavvufta İlm-i Zâhir-İlm-i Bâtın Anlayışı”, *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 25 (2006), s. 238.

¹³⁸ El-Kehf, 18-65.

Hızır'a verilen bilgi ise, hakikatleri ve hadiselerin sırrını, onların ardındaki hikmeti idrak edebilme bilgisidir.¹³⁹

İlm-i zahir, kulun çabası, çalışıp-öğrenmesi neticesinde elde edilebilen aklî bilgiler iken, ilm-i bâtın buna ilaveten mücahede, amel, riyazet, taati de esas alır. Sûfiler nezdinde ilm-i batın ilm-i zahirden daha ehemmiyetlidir. Zira batın, zahiri kapsamakta, onun içermediği malumatları da barındırmaktadır, ona hükmeder. Zâhiri ameller bâtının bir neticesidir.¹⁴⁰ Bu bâtın ilminin sözle ifade edilmesi mümkün olmamaktadır. İlm-i bâtın, sahih, sağlam bir iman ve halle gerçekleşir. Kalbin temiz olması, niyetin hâlis olması gerekir. Ve bu ilim, Allah'ın bir ihsanı ve ikramıdır, lütfudur.¹⁴¹

Zâhir ehli, kimi zaman bâtın uleması tarafından yüzeysel olmaları ve amel ve fiillerin zâhirine odaklanıp hikmetini göz ardı etmeleri bakımından eleştirilmiştir. Edebiyatımız incelendiğinde de, şairlerin bu zahid-sufi, tekke-medrese çatışmasını eserlerinde işlediği görülür. Zâhid, hoca, molla, vâiz gibi ifadelerle de tavsif edilir. Bu tip, çevresine hep kınayıcı, küçümser şekilde bakıp eleştirir. Şekilcidir, kişinin dış görünüşü ve kabuğuna değer verir.¹⁴²

Bursevî ise, ilimleri zâhir ve bâtın olmak üzere inceler. Kimi zaman zâhir ilmi için ilm-i rüsum; ilm-i bâtın için de ilm-i ledün ifadesini kullandığı da vâkîdir. *Mecmûa*'da¹⁴³ bu ilimleri Câmî modeli üzerinde namaz örneğinde anlatmıştır. Bu şekilde, câminin iki minaresi, kubbesi, müezzin mahfili ve minber bulunmaktadır. Bu iki minareden biri zahir minaresi diğeri de bâtın minaresidir. Nasıl ki imam bütün cemaati namaza davet eder ve cemaat de bu davete namazı kılarak, rükünlerini yerine getirerek icabet eder. Namazın fiziki olarak kılınması, şer'î olarak emrin yerine getirilmesi bu ibadetin zâhididir ve namaz kılan herkese malumdur. Ve bu kaideleri tüm cemaat yerine getirmelidir. Namaz dâvetini imam cemaatin tümüne yaptığı gibi, buna dâir malumat da yani namazın zâhiri bilgisi de

¹³⁹ Serrâc, *el-Lüma* ', s. 551.

¹⁴⁰ İbn Haldun, *Şifâu's-sâil*, ss. 82-83.

¹⁴¹ Sühreverdî, *Avârifü'l-meârif*, s. 27.

¹⁴² Mine Mengi, *Divan Şiiri Yazıları*, 2. b., Ankara: Akçağ Yayınları, 2010, s. 265.

¹⁴³ Bursevî, *Mecmûatü'l-fevâid ve'l-vâridât*, vr. 135a.

herkesçe bilinir. Oysa namazın rükünleri hâricinde bir de hikmet boyutu, ruhu, ihsan ciheti mevcuttur. Zîra, namaz Allah'ın huzurunda olmak, sanki O'nu görüyormuşçasına bu mertebeyi hissedip, böylece huzurda olmaktan huşû duymaktır. Dolayısıyla namaz, şeklî gerekliliklerini yerine getirmekle birlikte, bu şuur üzere düşünülüp edep ve ehemmiyet gösterilmesi gereken bir ibadet olur. Ancak bu derinlik, herkesin anlayabileceği bir hâl değildir. Namazın ardındaki hakikati ve marifeti ancak bâtın ehli idrâk edebilir. Namazı herkes kılar, şer'î hükmün zâhir kısmını herkes yerine getirir ancak mahiyetine dair bilgiyi herkes edinemez. İşte bu namazın hakikati de fikhın bâtinî cihetini teşkil eder. Dolayısıyla bâtın ehli zaten zâhir ehlinin kıldığı namazı kılmaktadır, üstüne bir de namazdaki aşkı, derinliği, nefis terbiyesini, kötülüklerden alıkoyma yönünü de idrak eder yani namazı yaşar. Burada namaz için anlatılan düsturlar, tüm ibadet ve taatler için, eşyayı yorumlama, kâinatı okuma, ondan ibret almak için de geçerlidir. Namaz yalnızca şeklî olarak kılındığında, emir kısmı yerine getirilmiş olur, ancak mânâ kısmı eksik kalır. Kezâ, ilmin sadece zahiri olanı tahsil edilip bâtınına ehemmiyet verilmediğinde, tıpkı namazın idrakinin eksik kalması gibi, kâinatı anlamlandırması eksik kalır, kemâle ulaşması güçleşir. Bu ilimlerin ayân olması, kişinin hakikat mertebesine ermesi ise, nefsin tezkiyesi ve kalbin tasfiyesi ile mümkündür; seyr ü sülûk, şeriatin zâhirine eksiksiz riayet ve masivadan alakayı kesme neticesinde kemal mertebeye ulaşıp, hakiki manada ilim olan bâtın ilmine vâkif olunur. Hem zahir ilmin hem de bâtın ilmin temelinde iman vardır. İman olmadan zâhiri ilmi elde etmenin de bir anlamı yoktur.

Bu tasnif incelendiğinde, Bursevî bâtın ehlinin fehminin zâhir ulemadan ayrıcalıklı olduğunu ifade ettiği görülür. Yani bâtın ulemanın elde ettiği ilim, ulaştığı mertebe zâhir ehli tarafından idrak edilememektedir. Bâtın ulemasının diğerlerinin ulaşamadığı bir ilmi mevcuttur ve bu ilme ancak bâtın ulemasının hallerini yaşayarak anlayanlar ulaşabilirler.

Bursevî, bâtinsız salt zâhirî ilmi tuzsuz sofraya benzeterek, irfanın ilimden önemli olduğunu, gönül bilgisinin akıl bilgisinden önde olduğunu ve gönülsüz aklın eksik kalacağını ifade eder:

‘İlm ḥ̣ân-ı bî-nemektür olmaz ise anda feyẓ

Ey müderris n’idesin ḳâli ki anda ḥâl yok (93/2)

Zâhir ulema, okudukları ilm-i resmî yani zahiri ilimleri iyi bir hocadan tahsil ederler, hatta alim derecesine yükselirler ancak Kur'ân'ı hakkıyla anlayıp idrak edebilmek için bu ilim yetersizdir. Dolayısıyla hakiki manada âlim de sayılmazlar. Zîrâ Kur'an yalnızca zahire, dışa dönük manaları ihtiva etmez, kalple anlaşılan, aklın yetersiz kaldığı hükümlere de sahiptir. İşte burada ilm-i zâhiri tamamlayan ilim, tasavvuftur, ilm-i bâtındır:

Oğurlar ' ilm-i resmî dersini üstâzdan dâ'im

Bilürler gerçi her fenni velî Kur'an'ı bilmezler (115/3)

Esas olan, ilm-i ilâhidir, marifetullahtır. Yalnızca ilmin zahiriyle elde edilen bilgi kişiyi ihyâ etmeye yetmeyecektir:

Yüri ' ilm-i ilâhî dersin sen öğren bunda zîrâ kim

Sevâd-ı lafz yarın ehl-i resmüñ yüzün aç itmez (204/2)

1.4. DÎNÎ VE TÂRİHÎ ŞAHSİYETLER

1.4.1. İmam-ı A'zam

İmam A'zam Ebû Hanîfe, dört büyük Sünni mezhepten biri olan Hanefî mezhebinin kurucu imamıdır. Fıkıh, kelam, akâid sahasındaki icihatlarıyla ehl-i sünnet akidesinin şekillenmesine katkıda bulunan, zemin hazırlayan âlimlerdendir.

Bursevî, bir yerde İmam A'zam'a ismini zikrederek taltifte bulunmuş, medhiye kabilinde bir manzume kaleme almıştır. Bu manzumeden Bursevî'nin Hanefî mezhebine mensup olduğu sonucuna da varılabilir:

Ben İmâm-ı A'zam'em halk iktidâ eyler baña¹⁴⁴

Her müezzîn maḥfil üstünde du'â eyler bana (30/1)

¹⁴⁴ Ali Namlı bu manzumeyi Bursevî'nin kendi kutbiyetini ifade etmek maksatlı yazdığını ifade etmiştir (bkz. Namlı, İsmail Hakkı Bursevî, s. 101). Biz de bu şekilde bir varsayımda bulunup, yorumlamayı uygun gördük.

Bendedür sırr-ı Muhammed şalli yâ Rabbi ‘aleyh

‘Āşiyân ‘afv-ı günâh için recâ eyler bana (30/2)

Ķurb-ı sulţân âdemi sulţân ider bu ‘âleme

N’ola dirsem halk-ı ‘âlem ilticâ eyler baña (30/3)

1.4.2. Ebû Ali (İbn Sînâ)

Felsefe, matematik, tıp, mûsikî, astronomi, kimya, fizik gibi pek çok muhtelif alanda söz sahibi olan, eserleri ve ilmiyle nam kazanmış âlim şahsiyettir. İslam Meşşâi geleneğini sistemleştiren büyük filozoftur, tıp sahasında da meşhur bir hekim olarak yalnızca İslam dünyasını değil, aynı zamanda Avrupa tıbbını da etkilemiştir.

Mecmûa’da Ebû Ali ismi ile zikredilen İbn Sînâ, âlim olması yönüyle ele alınmış, ârifin hakikati idrak etmesi neticesinde şayet karşısında bir müderris olarak ilmiyle ma‘ruf İbn Sînâ dahi olsa yine de onun ilmiyle yetinmez, zira asıl ilim hakikattir, hikmettir, ve hikmet zâhiri ilimden daha üstündür:

Bu vechi bahş-i haķikatde fehm iden ‘ârif

Dimez müderrise olsa Ebû ‘Alî de belî (154/4)

1.4.3. Leylâ ve Mecnun

Edebiyatımızda Leylâ ve Mecnun hikayesi, hem mazmun ve mecazlar itibariyle hem de başlı başına mesnevi konusu olarak ziyadesiyle revaç bulmuştur. Mecnun, Leylâ’ya olan aşkıdan ötürü aklını yitirmesi sebebiyle bu ismi almış, âşğın sembolü olmuştur. Kezâ Leylâ da mâşuĝu simgelemiş, Leyla ve Mecnun hikayesi âşık ve mâşukla bütünleşmiştir. Mecnun Leylâ’ya olan aşkıyla çöllere düşmüş, her yerde onu aramış ve vuslata ermeyi dilemiş, nihayet mecâzi aşkı hakiki aşka, Allah aşkına tahavvül ederek fenâ bulmuştur.

Bursevî, Mecnun’un aşk derdiyle çöllere düşmesine telmihte bulunmuş, sâlikin tıpkı Mecnun’un Leylâ’yı divane bir şekilde aradığı gibi Allah’ı aradığını, sonunun Mecnun gibi olduğunu ifade etmiştir:

Şu kim ʿışk-ı ilāhī ile oldı ʿākıbet Mecnūn

Gezer şahrāları dāʿim arar Leylāʿyı Leylāʿyı (44/5)

Mecnun'un Leylā'ya aşkı öyle derin ve kuvvetlidir ki; şairimiz bu aşka imrenir, aşk belasıyla Mecnun gibi, Allah'a da böyle deruni bir şekilde âşık olmayı diler, sevgiliye meftun olmayı temenni eder:

İbtılā-yı ıŝkdan Mecnūn olmađdur murād

Özge bir Leylā'ya hem meftūn olmađdur murād (120/1)

Gönül ehli sâlik, aşkın zincirine bağ olmayı dahi lütuf görmüş, Mecnun'un Leylā'nın derdiyle çöllere düşmesini tahfif etmiştir:

Yiter ehl-i dile zencir-i ʿışka bend olup ıtırmağ

Ĝam-ı Leylā ile Mecnūn olup şahrāyı nʿeylerler (186/4)

1.4.4. Yezdiyar-Ehrimen-Yezdan

Her biri birer mitolojik tanrı olan bu isimlerden Ehrimen, mecûsilerce kötülüğü yaratan, kötülük tanrısıdır. Zerdüş inancına göre iki çeşit tanrı mevcuttur yani düalist tanrı anlayışı benimsenmiştir. Buna göre bir iyilik ve aydınlık tanrısı ve onun zıddı olarak bir de kötülük ve karanlık tanrısı bulunmaktadır. İşte Yezdan da Ehrimen'in karşısında bulunan iyilik tanrısıdır. Bu tanrılar sürekli birbirleriyle savaş içinde olup, kimi zaman Ehrimen kimi zaman da Yezdan galip gelmektedir. Dolayısıyla nihai düzen bir türlü sağlanamamaktadır, ancak inanişaya göre en sonunda yenilen, Ehrimen olacaktır.¹⁴⁵

Bursevî, bu düalist tanrı inancına karşılık tevhid anlayışını savunarak, iyiliği ve kötülüğü, hayrı ve şerri, nihayetinde her şeyi tek bir yaratıcının, Allah'ın yarattığı ve yönettiğini, Ehrimen ve Yezdan'a telmihte bulunarak ifade etmiştir:

Yezdiyār u Ehrimen hū mazhar-ı Yezdān hū

Ķuţb-ı ʿālem hū vü aĶţāb u Ķamu aĶyār hū (55/1)

1.4.5 Bukrat- Sukrat- Felatun

¹⁴⁵ Mustafa Sinanoğlu, "Hürmüz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 18, 1998, ss. 495-496.

Bu isimlerin her biri ilim ve bilgisiyle öne çıkan kimselerdir. Felatun Sukrat'ın talebesidir. Ve her ikisi de İslam felsefesi ve antik çağ felsefesini derinden etkileyen görüşleriyle ön plana çıkmış bilge kişilerdir. Bukrat ise modern tıbbın temsilcisi olarak görülmüş, akla ve tecrübeye dayalı bir tedavi anlayışını benimsemiştir. İslami eserlere bakıldığında Bukrat'ın en önemli tıp üstadları arasında isminin zikredildiği görülür.

Bursevî bu isimlerden âlim ve hikmet sahibi birer şahsiyet olmaları dolayısıyla bahsetmiştir:

Eger Bukrat u Sukrat u Felâṭūn-ı ilâhîdür

‘Umūmen zevk-i hâl ü ‘ilm-i hikmetle mübâhîdür (57/1)

1.4.6. Calinus

Calinus da tıpkı Bukrat gibi İslami tıbbı etkileyen Yunan bir doktordur. Aynı zamanda da filozoftur. İslam dünyasında bilhassa tıbbı dair eserleri revaç bulmuştur.

Bursevî, aşk hastalığına dûçar olanların bu derde derman aramadığını, bu hastalığının şifa bulmasını istemediğini ve bu derdin Calinus'un zahiri tıbbıyla dermanının bulunamayacağını ifade etmiştir:

Marîz-i ‘ışk olanlar istemezler derde dermânı

Hakîmâne yürürler tıbb-ı Calinus'ı n'eylerler (187/2)

2. TASAVVUF

Tasavvuf, sözlükte “yün giymek, saf olmak, ilk safta bulunmak, Suffa ashâbı gibi yaşamak” manalarına gelmektedir.¹⁴⁶ Lügavî çerçeve itibarıyla “ilgi duymamak, değer vermemek” manasına gelen zühd, hadislerde geçse de, “yün elbise giymek” anlamına gelen tasavvuf kelimesi Kur’ân-ı Kerîm ve hadislerde yer bulmamaktadır.¹⁴⁷ En yaygın izahat, bu kelimenin yün(sûf) giymek manasına gelmesi olup, ilk mutasavvıfların yalnızca yünden yapılmış elbiseler giydikleri söylenmektedir.¹⁴⁸ Yün, sade ve gösterişsiz olması sebebiyle bir nevi dünyaya tamah etmeme imajı veriyor, âdeta dünyalığa karşı

¹⁴⁶ Uludağ, *T.T.S.*, s. 345.

¹⁴⁷ Mustafa Kara, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, 2. b., İstanbul: Sır Yayınları, 2008, s. 15.

¹⁴⁸ Jean-Louis Michon-Roger Gaetani, *Aşk ve Hikmet Yolu Tasavvuf*, trc. Nurullah Koltaş, İstanbul: İnsan Yayınları, 2014, s. 31.

tavır almayı ifade ediyordu.¹⁴⁹ Nitekim, Hz. Muhammed'in (a.s) hayatına bakıldığında da sadeliğin her daim ön planda olduğu, mümkün mertebe dünyalık malın gösterişinden ve süsünden uzak bir yaşantı sürdürdüğü görülür. İşte sufiler de bu yolda ilerlemeyi şiar edindiklerinden, süssüz ve gösterişsiz olan yün elbise giymeyi tercih etmişlerdir.¹⁵⁰

Buna göre sūfî, yün elbise giyen kişi demektir. Ancak, bu yalnızca lügat manası çerçevesinde bir isimlendirme olur. Oysa sūfî ve tasavvuf için daha detaylı değerlendirmeler de mevcuttur.

Ebu Ali Ruzbarî (ö. 322/934), sūfî için dünyaya tamah etmeyen, nefsinin dünyevi isteklerini göz ardı edip onunla mücadele eden yönünü belirterek, “Safa üzere sof giyen (temiz olan), içini yamalı ve eski elbise ile örten, heva ve hevesine eziyet ve meşakkatin tadını tattıran, dünyayı arkasına atan, Muhammed Mustafa'nın yolunu tutan kişidir.” demiştir.¹⁵¹

Ebû Hasan Harakanî (ö. 425/1033)'ye göre ise, fenâfillah mertebesine ulaşmış olmak sūfî olmaktır: “Sūfî hırka ve seccadeye, şöhret ve kaideye sığınan değil, fena fillah olandır. Gündüz güneş gece ay aramayan kişidir.”¹⁵²

Hücvirî (ö. 465/1072), nefsin tezkiyesi ve hakîkate ulaşmayı öne çıkararak “Nefsinden fâni olan ve Hakk ile bâki olan sūfidir. Sūfîler, tabiatların ve beşerî arzuların pençesinden yakasını kurtarmış ve hakikatlerin hakikatine vâsıl olmuştur. Bahis konusu dereceyi, mücadele ile talep eden, talep halinde kendini onların muameleleri üzerinde doğru bir şekilde bulunduran, mutasavvıftır.” der.

Gazzâlî (ö. 505/1111), sufilerin yolu için nefsin kötülüklerinden arınma, kalbi temizleme ve tamamıyla kalbin Allah'ı anmakla meşgul olacağı bir yol olduğunu söyleyerek, “Onların ilimlerinin vardığı sonuç nefsin engellerini aşmak, kötü ahlakından ve çirkin vasıflarından arınmak ve böylece kalbin Allah'tan başka her şeyden boşaldığı ve Allah'ın zikriyle süslendiği bir mertebeye ulaşmaktır”¹⁵³ demiştir.

¹⁴⁹ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, 11. b., İstanbul: Dergah Yayınları, 2013, s. 24,

¹⁵⁰ Ebû Hafs Şehâbeddin Ömer Sühreverdî, *Avârifü'l-meârif*, çev. Doç.Dr. Dilaver Selvi, İstanbul: Semerkand Yayınları, 2013, s. 93.

¹⁵¹ Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, s.25.

¹⁵² Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, s. 25.

¹⁵³ Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s. 98-99.

Sun'ullâh-ı Gaybî (ö. 1087/1676) sûfilîği, tasavvufun melâmi neşvesini öne çıkararak 'incinmemek' olarak ifade eder:

Belâ bârân gibi gökden yağarsa

Hakîkat sûfilik incinmemekdür

Ser-â-pâ bâr-ı gam sana ağarsa

Hakîkat sûfilik incinmemekdir

Nitekim Gaybî'ye göre Allah fâil-i mutlaktır. Belâlar, Rabb'in kuluna kendisini tanıttığı tecellilerinden bir kısımdır. Bu yüzden sûfi Celâlinden incinmemeli, celâlî tecellîleri lütuf olarak değerlendirmelidir:

Hudâ'yı fâ'il-i mutlak bilürsen

Celâlınden ya niçün incinürsen

Şikâyetler edüp zârî kılursan

Hakîkat sûfilik incinmemekdir

Belâ âyîne-i vech-i Hudâ'dır

Belâdan kim kaçır Hak'dan cüdâdır

Belâ Hak'dan bize lütf u 'atadır

Hakîkat sûfilik incinmemekdir¹⁵⁴

¹⁵⁴ Bilal Kemikli, *Sun'ullâh-ı Gaybî: Hayatı- Eserleri-Şiirleri*, 1. b., Ankara: Akçağ Yayınları, 2000, ss. 124-126.

Bursevî, Gaybî’de olduğu gibi insân-ı kâmil olan sufinin dünya hüzünlerinden incinmediğini ifade eder. Nasıl ki uçsuz bucaksız denizin diken ve çöpten kirlenip, bozulmayacağı, etkilenmeyeceği gibi dünyanın gamı ve elemi de kâmil insanı incitmez:

Ġam-ı dünyâdan ey dil kâmil-i insân incinmez

Ki zîrâ hâr u hasdan baħr-i bî-pâyân incinmez¹⁵⁵

Gönül, dünyada her ne kadar elemlere, hüzünlere gark olsa da, Allah’a dayanır, bu dünyanın geçici olduğunu bilir, kınayanın kınamasına aldırış etmez. Gönlünü Allah aşkıyla teselli eder, kimseden incinmez:

Ne deñli mübtelâ-yı derd ü miħnet olsa ehl-i dil

Görür te’sîri Ĥaħ’dan kimseden bir ân incinmez¹⁵⁶

Bursevî, *Mecmûa*’da ise hâl ehli olan sufilerin dünyanın geçici ve ahiretteki nimetlere kıyasla ucuz ve değersiz nimetlerine aldırış etmediğini, Kur’an, sünnet ve marifetin mahiyetine erenlerin masivaya tamah etmediklerini, hakiki güzelliklerin ahiret yurdundaki nimetler olduğunu ve sufilerin buna göre yaşayanlar olduğunu vurgular:

Şular kim mâlik-i dînâr durur dînârı almazlar

Bulanlar dürr-i yektâ mühre-i bâzârı almazlar (80/1)

Sûfîler, tasavvufun isim olarak değilse de, öz ve mânâ itibarıyla Hz. Peygamber ve ashâbının hayat tarzında bulunduğunu, yani nefsi temizleyip kalbi arındırmanın, sahabenin yaşantısının yansıması olduğunu ileri sürerek tasavvufun sahabe ile bağlantısını kurmuş, dolayısıyla onun ehl-i sünnet çizgisi üzere olduğunu göstermek istemişlerdir.¹⁵⁷

¹⁵⁵ İsmâil Hakkı Bursevî, *Dîvan*, Haz. Murat Yurtsever, Bursa: Arasta Yayınları, 2000, s. 226.

¹⁵⁶ Bursevî, *Dîvan*, s. 226.

¹⁵⁷ Süleyman Gökbulut, “İlim Tasnîflerinde Tasavvufun Yeri”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 19 (2007), ss. 258-259.

Bursevî de sufilerin yolunun hadis ve sünnet odaklı olduğunu, onlardan ayrı olmadığını şu beyitte ifade eder:

Çü yokdur bir dırahtuñ mîvesi bî-bârı n'eylerler

Gül-i şad-bergi terk idüb hezârân hârı almazlar (80/3)

Burada gül-i sad-berg yani yüz yapraklı gülden kasıt, Hz. Muhammed'in (a.s) yüz hadisine yani sünnetine bir atıftır. Sünneti terk edenleri dikenli yollara girenler olarak ifade eder.

Tasavvufun çeşitli tariflerine gelecek olursak;

Tasavvuf, her an Allah ile berabermişçesine, onun görerek ibadet ediyormuş gibi edeple donanmaktır. Kalbi ve nefsi temizleyip, kötülükleri ruhtan ve bedenden uzaklaştırıp, iyi ve güzel hasletlerle donanmaktır. Ve böylece kemâle ermektir.¹⁵⁸

Cerîrî (ö. 321/933), ahlaki olarak iyileşmeyi merkeze alarak, “Tasavvuf, kötü olan her türlü huy ve hareketleri terk etmek, iyi ve güzel olan her türlü davranış biçimini kendine mâletmektir.” der.¹⁵⁹

Serrâc (ö. 378/988) tasavvuf için; “Tasavvuf, Allah'ın dostlarının gönlüne kelâm-ı ilâhîsini anlamak, hitâb-ı ilâhisinden hüküm çıkarmak üzere açtığı keşf ve ilham ilmidir.” şeklinde bir yorumlama yapar.¹⁶⁰

Kuşeyrî (ö. 465/1072)' ye göre tasavvuf, üç mânâyâ gelmektedir. Bu düsturlarda, tasavvufla şeriatin uzlaştığı, ters düşmediği görülür. Tasavvufta mârifetin nûru takvanın nurunu söndürmemeli, nassların zahir yorumuyla çelişen bir bâtinî bilgi esas alınmamalıdır. Yani tasavvufî bilgi tamamen Kur'an ve sünnet kaynaklıdır. Ve kişinin kalbine doğan hakikatler, kerametler kişiyi Allah'ın emirlerinden alıkoymamalı, yasaklarını ihlale götürmemelidir.¹⁶¹

Bir sûfiye tasavvufun ne olduğu sorulduğunda; “Tasavvuf, kalbin insanlara uymaktan kurtulması, tabiattaki kötü huylardan sıyrılıp beşerî vasıfların tesirini yok

¹⁵⁸Hücvirî, *Keşfü'l-Mahcûb*, s.470.

¹⁵⁹ Kara, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, s.16.

¹⁶⁰ Serrâc, *el-Lüma'*, s.20.

¹⁶¹ Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s.135.

etmek, nefsânî arzulardan sakınmak, ruhanî vasıflara bürünmek, hakikat ilmine bağlanıp Rasûlullah a.s'ın yoluna uymaktır” demiştir.¹⁶²

İbn Haldun (ö. 808/1406), Tasavvufun bâtinî ve zâhiri ameller yerine getirilirken Allah’a karşı gereken edebe riayet ederek ve kalbî ilimlere birinci dereceden ehemmiyet göstererek bunların gizli cihetlerini öğrenip idrak etmeye çalışarak, bu vesileyle kurtuluşa ve felâha mazhar olmak olduğunu ifade eder.¹⁶³

Buraya kadar zikredilen tanımlara bakıldığında tasavvufun nefsin terbiyesi ve kalbin temizlenmesi neticesinde bir ahlaklanma çabası, masivadan sıyrılarak kalbin azami derecede Allahu Teala'nın zikri ile meşgul olup hem şeriatte hem de hakikatte hem de marifette en üst mertebede olan insân-ı kâmil mertebesine ulaşmak olduğu görülür. Kezâ insan-ı kâmil mertebesine ulaşan kişi de mârifetullah sırrına erebilecek olandır. Tasavvuf, sabır, edep, günahlardan sakınma gibi güzel vasıfları üzerinde bulundurma hâlidir. Bu bölümde, *Mecmûa* 'daki tasavvufî mefhumlar beyitler örneğinde ele alınacaktır.

2.1.TASAVVUF İLE ALAKALI MEFHURLAR

2.1.1. Aşk

Aşk, lügatte “çok sevmek, bir şeye karşı yoğun muhabbet duymak” manasına gelmektedir. Tasavvufta ise, sevginin en üst mertebesi, insanı tamamen hükümü altına almasıdır. Varlığın asıl yaratılış sebebi, aşktır. Aşk, fâni bir unsura yönelik olabildiği gibi (mecâzî aşk), Allah'a dair de olabilmektedir (hakiki aşk).

Aşk öyle derin bir sevgi ve güçlü bir hissiyattır ki, kişi sevdiğinde kendini kaybeder, artık tamamen ona dönüşür, artık âşık ortadan kalkar, geriye sadece mâşuk kalır(fenâ).

Fuzûlî aşağıdaki dörtlükte, vâir olan her şeyin aşk ile, aşka dair olduğunu ifade etmiştir. bir dedikodudan ibaret olduğunu iddia etmiştir. Yalnızca ilim öğrenmekle âlî mertebelere ulaşmanın boş bir bekleyiş olduğunu, en yüksek ve güzel mertebelere ancak aşk erişileceğini söylemiştir. Esasen kendisi de medresede yetişmiş, ilimler tahsil etmiş bir âlimdir. Ancak, burada kastettiği boş dedikodulardan ibaret olan ilim, fayda

¹⁶² Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, ss. 46-47.

¹⁶³ İbn Haldun, *Şifâu's-Sâil*, trc. Süleyman Uludağ, 2. b., İstanbul: Dergah Yayınları, 1998, s. 100.

vermeyen, Allahu Teâlâ'ya ulaştırmayan, aşksız salt ilimdir. O'na göre ilim, aşkın ancak kıyısına erişebilir. Aşk ise denizin kendisidir, âşık o denize dalar, denizi yaşar, sözde değil özde hisseder. Oysa âşık olmayan, denize dalmayan, denizle alakalı ancak varsayımlarda bulunabilir, onu tanıyamaz, hakiki mânada bilgisine erişemez¹⁶⁴:

İlm kesbiyle pâye-i rif'at

Arzû-yı muhâl imiş ancak

Işk imiş her ne var âlemde

İlm bir kıl ü kâl imiş ancak

Bursevî'ye göre aşk, muhabbet mertebesinin en son aşamasıdır. Yani bir şeye ilgi duyulup, o şey tarafından cezbedilmenin evveli muhabbet ve âhiri ise aşktır. Bu yüzden, nûr-ı muhabbet ve nâr-ı aşk şeklinde tabir edilir. Nihayette nûr ve nâr, ikisi hakikattir.¹⁶⁵

Bursevî, aşka bağlanmayan, bu yolda olmayan kimsenin Allah'a hakiki manada ulaşamayacağını, yarı yolda kalacağını ifade etmektedir:

Menzil-i maşşûda irmez peyrev-i 'ışk olmayan

Berzah-ı nefis içre qalır tutmayan semt-i şalâh (60/4)

Allah'a hakiki manada vâsıl olabilmenin yolu, O'nun aşk ateşiyle yanıp kül olmaktan geçer. Aşk ateşine girmeyen, Allah'tan hikmetinden dûr olur:

Hîç dil yâ hû

Hağ'dan almaz bû

Girmeyince bu

Āteş-i 'ışka (71/2)

İnsan olmanın asıl mahiyeti, insanın yaratılış sebebi aşktır. İnsan, Allah'a âşık olduğu müddetçe hakiki manada insan olur:

¹⁶⁴ İhsan Fazlıoğlu, *Fuzulî Ne Demek İstedi?*, 5. b., İstanbul: Papersense Yayınları, 2016, s. 41.

¹⁶⁵ Aynî, *a.g.e.*, s. 163.

‘ Işkdur çün âdem olmağdan murād

‘ Işk ile aq Haqq’a dā’im cū gibi (72/2)

Âşık dervişin, aşk derdinden yüzü sararıp solmakta, ağlamaktan artık gözleri kanlı yaşlar dökmektedir. Aşk ateşinden gönlü yanmakta, hararet içindedir:

Yüzüm rengi şolup döndi

Gözüm kan yaşıyla yundı

Ciger ‘ ışk u dīne yandı

Harāret ehli dervīsem (97/3)

Aşk, kişiyi terbiye eden, onun nefs-i emmaresini törpüleyen bir histir. Âşığın kalbi coşkuyla doludur, tıpkı dalgalı denizler gibi coşkundur. Kişi aşkla benliğinden sıyrılır, mâşukla bir olur:

Şirk-i vücūdı kaldırur

Evşāf-ı nefsi öldürür

Feyz ile kalbi tōldurur

Mevc ursa ger ‘ ummān-ı ‘ ışk (137/3)

Bursevî, Allah’ın aşkından yanıp yakılmaktadır, Allah’a âşıktır. Bu aşk ile âdeta bir bülbülün güle aşkından ötürü ettiği gibi figân etmekte, Allah’a ulaşır vuslata erebilmek için, acıyla feryad etmektedir.

Bülbül gibi nālān iden

‘ Işk-ı ilāhīdür beni

Pür-āh u pür-efgān iden

‘ Işk-ı ilāhīdür beni (117/1)

...

Varum ne var ise yağan

Hānem harāb idüp yığan

Bilmiş olun ey ‘āşıkān

‘Işık-ı ilāhīdür beni (117/3)

Bursevî’ye göre kişinin hakiki mânada Müslüman olabilmesi için, aşkı inkar etmemesi gerekir. Aşksız bir iman düşünülemez. Böyle bir inanma ve bağlanma ancak surette bir imandır, aşkı inkar edenin Müslümanlığından şüphe edilir:

Zāhidūñ şūret-i İslām’ına bakma zīrā

Münkir-i ‘ışık haqīkatde Müselmān olmaz (46/2)

Allah’a ulaşmada yaratılanların nefesi adedince yol olsa da, bu yolların en hayırlısı temiz ve samimi bir aşktır, aşkla iman etmek, Allah aşkıyla dolmaktır:

Gerçi enfās-ı hālā’iğ deñlü yol vardur saña

‘Işık-ı pāk oldı haqīkatde velī hayrū’s-sübül (85/3)

İçinde aşk olmayan gönlün hâli, ışısız, sönük bir muma benzer. Klabi diri tutan, aşktır. Ve bu aşka meftu olan kişinin gözü sevgiliden başka bir şey görmez, mâşukla beraber olduktan sonra, âşık için artık başka yer ve mekanın, sarayların bir hükmü yoktur:

Dilde kim ‘ışık olmaya şan şem‘ süz bir hāredür

‘Āşık olan yārdan hālī sarāyı n’eylesün (106/3)

2.1.2. Âyine

Farsça bir kelime olan âyine, aynanın karşılığıdır. Tasavvuf dilinde ise kâmil insanın kalbine delâlet etmektedir. Allah, yarattığı diğer varlıklara nazaran insanda, en mükemmel surette de insan-ı kâmilde tecelli etmektedir. Kâinat aynasının cilası da insandır, zira Allah’ın âlemde mükemmel derecede tecelli etmesi, âlem aynasının insan cilasıyla parlatılmış olmasındadır.¹⁶⁶

Gönül aynası aşk ile parıldar, ve parlayan gönül Hakk’ın tecellilerini yansıtmakla mesrur olmaktadır:

‘Işık ile âyine-i dil gün gibi rüşen olur

¹⁶⁶ Uludağ, *T.T.S.*, ss. 56-57.

Hâne-i cān ol tecelliden ziyāde Şen olur (218/1)

Hakk'ın tecellileri resullerde, velî zâtlarda, nebîlerde çok daha belirgin ve mükemmel surettedir; ancak bu tecellilerin en mükemmeli, en üstünü ve parlak olanı, en güzeli Hz. Muhammed (a.s)'da zuhur etmektedir. Hatta bu âlem dahi O'nun güzelliğinin bir yansımasıdır. Allah'ın nurunun tecellileri en şaşalı biçimde Hz. Muhammed'de (a.s) bulunur:

Cemālũn maṭla^ç -ı ħurŐid-i envār-ı tecellidür

Tamām āyine-i Rabbü'l-felaḳdur yâ Rasûlallâh (116/3)

...

Bu ^ç âlem ħüsnũne bir özge mir'ât-i mücellâdur

Görinür çeşm-i Ħaḳ-binine ħayâlũn yâ Rasûlallâh (17/2)

...

Görmege āyinesinde pertev-i nür-ı Ħaḳḳ'ı

Ħâk-i-pây-i MuŐtafâ'dan tũtiyâ ister gönül (124/2)

Gönül aynası, Allah'ın nazargâhıdır. Ve bu ayna mâsivaya, hevâ ve hevese daldıkça paslanır kirlenip kararır, nihâyetinde yansıttığı suret bulanıklaşır. Şâirimiz bu durumdan endişelidir, kalbinin kararmamasını arzu eder. İlâhi aşk ile, fenâ ile kalp aynası cilalanarak, bu bulanıklıktan arındırılmalıdır:

^ç Aceb belâ-yı siyehdür ta^ç alluḳât-ı sivâ

Çü rüy-ı āyine anuñ ile Őutar dil pas (1/4)

...

Dil senũn āyine-i envârũn olmuşken meded

Olmasun hergiz küdürât-ı sivâdan sîmsiyâh (168/4)

...

Vücūduñ âteş-i ‘ ışk-ı ilāhīde eritdūñ mi

‘ Aceb āyīneñi sen de kūdūretten arıtdūñ mı (180/1)

Hakk’a inanan, Hakk’ı gören göze tüm bu âlem bir aynadır. Cihandaki tüm yaratılmışlarda Allah’ın esmasının yansımaları, eserlerini görür, imanının ziyadeleşmesi için kâinat kitabını okuması kâfidir. Ancak inkar edenin gözleri bu inkar perdesiyle perdelenir, âlemdeki muazzam manaları ve düzeni idrakten âciz kalır, inkarcılığında devam eder:

Çeşm-i Hağ-bīne cihān āyine olur Hağğıyā

Görmez anı kim arada perde-i inkār var (216/5)

2.1.3. Câm

Farsça bir kelime olup kadeh, kâse anlamlarına gelen câm, tasavvufta içi marifetle dolu olan ârifin gönlüne tekâbül eder. Câm cisme yani bedene, içindeki mey ise cismi tasfiye etmeye delâlet eder. Bu meyden içen ârif, tevhide ulaşır, hakiki manada aşka vâsıl olur.

Marifet kadehinden feyz almayan, kuru bir ile talip olan kişi, ilim denizinde yüzüp ilimle dolsa da yine de Allah’a ulaşamaz, bu vuslata nâil olamaz:

İçmeyen sākī-i Hağ’dan feyz-i cām-ı ma‘ rifet

‘ İlm ile bağr olsa da Rağmān’a vâsıl olmadı (111/4)

Bursevî, Allah’ın lutfuna, feyzine mazhar olmayı dilemekte, böylelikle hüzün ateşinden artık âzâd olmayı temenni etmektedir:

Niçe bir nār-ı elemde yanayın yā Rab meded

Cām-ı feyzüñ şun baña tā kıanayın yā Rab meded (164/1)

...

Şeyh Hağğī cām-ı ‘ ışkuñdan cüvān olmağ diler

Bezm-i luğfuñda aña feyz-i firāvān it naşīb (181/5)

Muhabbet meclisinde aşk kadehinden nasiplenip feyz şarabından isteyen gönül, aşk ile dolmalı, aşk üzere yaşmalıdır:

Ey gönül bezm-i maḥabbetde dilerseñ cām-ı hū

‘ Işık ile baş ayağı olmağa feyz-âşâm-ı hū (33/1)

Âşığın gözleri hasretten akıttığı gözyaşıyla artık kan ağlamaya başlamış, tıpkı kadehteki gül rengi şarap gibi kıpkırmızı olmuştur:

Çeşm-i ‘ âşık girye-i ḥasretle ‘ ayn-ı cām olur

Cām kim anuñ derūnı pür-mey-i gül-fām olur (142/1)

2.1.4. Cân-Cism

Cân; ruh, nefis manalarına gelmektedir. Tasavvufi ıstılahta ise, Rahmani nefesi, Hakk’ın tecellilerini ifade etmektedir.¹⁶⁷ Mevlevîlik ve Bektâşîlikte ise mürid ve dervişin karşılığı olarak kullanılır.

Bursevî, bazı beyitlerde cânı cism ile birlikte kullanmıştır. Cism beden, cân ise ruhtur. Allah’tan ayrı, uzak oluşunun hüznünü, hasretini hem ruhunda hem de bedeninde hissetmekte, ayrılık ateşiyle yanmaktadır:

Cân u cismüm ḳaplayupdur iştiyāk

Nâr-ı hicrūnle olupdur ihtirāk

Ey Kerīmā tā-be-key bu iftirāk

Merḫamet ḳıl merḫamet ḳıl yâ Kerīm (24/2)

Allah’tan gelen malumatların, tecellilerin anlaşılması, duyulması ancak can kulağı ile mümkündür. Zîrâ maddî âlem ve ona dair olan uzuvlar, mana âlemine kâfi değildir, onu idrak edecek melekelere sahip değildir:

Sem‘ -i cânuñ cânib-i gaybü’l-guyūba tüt seḫer

¹⁶⁷ Uludağ, *T.T.S.*, s. 83.

Tā ki vāşıl ola ey Hāḫḫī saña peygām-ı hū (33/5)

Bursevî, bazı beyitlerde de cânı dil, yani gönül ile beraber kullanır. Gönül, marifetin mahallidir, eşyanın hakikati gönülde keşf olunur. Aşka da kalp yani gönül gözüyle ve ruhla, can ile vâsıl olunur. Gönül ve can, sonsuz hayatı, ahiret yurdunu istemekte, gözler o âlemi temâşa etmeyi arzulamaktadır:

Cân u dil ümmîd ider feyz-i ḫayât-ı câvidân

Her nazarda dîdeler dîdârı eyler ârzü (45/2)

...

Cân u dilden diyelüm her bir nefes Allâh hū

‘Ârife her bir nefesde oldı bes Allâh hū (210/1)

Mecmûa'da cismi ifade etmek için bazı beyitlerde ten kavramı kullanılmıştır. Gönül gam ateşinden yanıp kül olmaktadır. Aşk derdiyle gözyaşı dökmekten artık gözler kan ağlar olmuş, gözyaşının rengi âdeta şarap gibi kıpkızıldır; hem ruh hem de beden bu ayrılık ve acıdan harap olmuş, bîtap düşmüştür. Sâlik, Allah'ın lütfunu dilemekte, nazargâhı olmayı istemektedir:

Nâr-ı ğamda dil kebâb oldı yeter

Eşkimüz reng-i şarâb oldı yeter

Ten yıkıldı cân ḫarâb oldı yeter

Ḳıl nazâr luḫfuñla ey Bâr-ı Ḥudâ (81/2)

2.1.5. Derûn

İç, bâtın anlamına gelen derûn, tasavvufta kişinin iç âlemini, gönül ve ruh âlemini ifade eder.

Kişinin gönül âlemi riya ve gösterişten, masiva, nefsani arzular gibi dikenlerden, çöplerden temiz olduğu müddetçe, aşk ile gül bahçesine tebdil edecektir:

Hâr u ḫaşâk riyâ vü zühdden pâḫ olsa

Her kimüñ Haqqı derünü ‘ ışık ile gülşen olur (218/5)

Gönül, üzüntüden bir türlü kurtulamamaktadır. Sâlikin ruhunun ayrılıktan muzdarip olmadığı bir an yoktur:

Dilüm derd ü elemden bir ‘ acebdür iftirāk itmez

Dem olmaz kim derünüm şerh-i ahvâl-i firāk itmez (204/1)

Gülün yaprakları Allah’ın cemâlinin te’siriyle kızarıp güzelleştikçe, bülbülün kalbi de Hakk’ın yüceliğinden, ululuğundan ve kendisinin âcizliğinden yanmaktadır:

Ƙızardukça gülün ruhsârı te’sîr-i cemâlinden

Derün-ı ‘ andelîbe od düşer Haqq’uñ celâlinden (175/1)

2.1.6. Cem-Fark

Cem; toplama, bir araya getirme demektir. Tasavvufta ise, yalnızca Hakk’ı görme, her şeyde Allah’ın kudretini görme ve hissetme, yaratılanı değil yalnızca yaratıcıyı seyretmek demektir. Bütün mevcudat, Allah sayesinde vardır, bu varlık Allah’tandır. Yani cem, kişinin kendi varlığı ve yaratılmışların varlığını kabul etmesiyle beraber, bunların mevcut oluşlarının Allah ile kâim olduğunun bilincinde olmaktır.¹⁶⁸ Fark ise, “Halka Hak’sız işaret etmek, kulluğu müşahede etmek” anlamındadır. Fark kula dair olan ibadetler, haller iken; cem Allah’a nisbet edilen lütuf, kerem gibi mefhumlardır. Yani cem Hakk’ı görmek, yaratılanı Hak’tan görmek; fark ise yaratılanı, halkı görmektir. Cem de fark da kul için gereklidir, zîrâ fark olmayınca kulluk, cem olmayınca marifet eksik kalır. Cem Hak ile olan, fark ise Hak için olandır yani em hakikate, fark da şeriate delâlet eder.¹⁶⁹

Bursevî, vahdet-i vücudu ifade ederken cem ve fark kavramlarını kullanır. Bu âlem ve halk, tek ve mutlak varlık sahibi olan Allah’a işaret eder. Sâlikin sevgilinin varlığında kaybolması, kendisiyle onu tek olarak görmesi ve birleştirmesi, cem makâmıdır:

Ben sen ü sen bende derc olmağ mağâm-ı cem’dür

¹⁶⁸ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 191.

¹⁶⁹ Uludağ, *T.T.S*, s. 132.

İki gevherdür ki bir dürc anlara maḥzen gelür (89/2)

Kul, kalbiyle, suretiyle, diliyle duada, şükür ve niyazda bulunarak Allah'a yalvardığında, fark makâmındadır. Ancak sırrıyla nidâ edip bunu kalbiyle duyduğunda ise cem makâmını müşahede etmektedir. Şâirimiz de suretinden sıyrılıp, sırrıyla cem makâmına ermek istemektedir:

Sırruñı cem^ç eyleyüp fark eyle Hakkî şüretüñ

Hüsni her yüzden temâşâ eylemek aḥsen gelür (89/5)

Cem ve fark, her ikisi de vahdeti kesrette kesreti de vahdette görme hallerinden olması sebebiyle vuslata ermiş olanların ilk mertebesi sayılmaktadır. Kişi cem ile gül yaprağına benzerken yani vahdette kesreti görürken, farkla da sümbüle benzer, kesrette vahdeti temaşa eder:

Cem^ç ile ol gâh berg-i gül mişâl

Farqla geh sünbül-i Hindû gibi (72/4)

2.1.7. Cemâl-Celâl

Tasavvufta Allah'ın sıfatları cemâlî ve celâli olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Hakk'ın gazabı ve kahrına dair olan isim ve sıfatları celâlî, rızası, rahmeti ve lütfuna dair olanları ise cemâlîdir. Nitekim "Allah'ın azabı çetindir, şiddetlidir"¹⁷⁰ âyeti celâle, "Allah tevbeyle kabul eden, günahları bağışlayandır"¹⁷¹ âyeti ise cemâle delâlet etmektedir. Celal, Allah'ın mahiyetinin bilinmesi mümkün olmayacak şekilde ululuk perdesiyle gizlenmesidir. Zâtının hakikati kendinden başka kimsenin bilmemesi ve görememesidir. Gizlilik ve izzet, celal sıfatının özellikleri olması dolayısıyla, celalde Allah tarafından kahr, cebr, yücelik; kul tarafından ise Hakk'a yakın olmanın verdiği endişe hissi ve boyun eğme söz konusudur.¹⁷² Allah'a ait olan bu en yüksek derecede yücelik kimse tarafından idrak ve tahayyül edilemez. Celal, Hak'tan yine Hakk'a dönen bir mâna olduğu ve yalnızca O'nun mertebesine has olduğundan, kimse tarafından bilinmemektedir.¹⁷³

¹⁷⁰ El-Bakara, 2/165.

¹⁷¹ Eş-Şûrâ, 42/25.

¹⁷² Kâşânî, *Istılâhâtü's-Süfîyye*, çev. Abdurrezzak Tek, Bursa: Emin Yayınları, 2014, s. 240.

¹⁷³ Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*, s. 188.

Cemal ise, “Hakk’ın zatıyla (vech) zâtı için tecelli etmesi”dir.¹⁷⁴ Tecelli gerçekleşirken, her şeyin yok olması ve etrafta Allah’ı görececek kimsenin kalmaması durumu ise cemâlin celâlidir. Bir de Allah’ın her şeyde zuhur etmesi hâli vardır ki, bu da Allah’ın kullara yaklaşmasında aracı bir haldir. Cemâl güzelliştir, Allah’ın isimlerinin güzelliği mânevi cemal; Hakk’ın esmasının bir yansıması olan âlemin güzelliği ise sûrî cemaldir. Celâlî sıfatlar kulun üzerinde bir endişe ve korku hâli bırakırken, cemâlî sıfatlar ise samimiyet, yakınlık gibi hisler bırakmaktadır. Celâlin neticesi üzülmeye, endişeye, sıkılmaya, kabz hâli; cemâlin neticesinde ise rahatlama, ferahlama, ümitlenme ve bast hâli hâsıl olur.¹⁷⁵

Bursevî, Allah’ın celâl sıfatıyla gizlenmesi hususunu zikrederek, O’na vâsıl olup Hakk’ı görmek istediğini, gönlünün Allah’ı özlediğini söyler ve Allah’tan tecellide bulunmasını ve kendisinin de cemâle erişmek istediğini ifade eder:

Dem-be-dem gözler seni gözler seni

Cân u dil dâim seni özler seni

Şol celâlün niçe bir gizler seni

Çıl tecellî yâ İlâhe’l-‘âlemîn (27/2)

Şâirimiz Allah’ın cemâlinin güzelliğini ve parlaklığını ay ışığına benzeterek ifade eder. Kezâ, celâlî ve azabı da bir o kadar yakıcı ve şiddetlidir; bunu da güneşe benzetmiştir. Celali güneş gibi yakmaktadır. Ancak cemalsiz celal, celalsiz de cemal söz konusu değildir; kalbe ferahlık iki yoldan da gelir zira O’nun nârı da nuru da hoştur:

Birisi bedr-i cemâl ü birisi şems-i celâl

İki haddünden gelür şadra kemâl-i inşirâh (60/2)

Bursevî, Hz. Muhammed’e (a.s) yazdığı bir manzumesinde O’nun güzel yüzünün ışığının bir zerresinin bile yıldırım gibi parladığını, karanlık ve aydınlığın birbirinden ayrıldığını ifade eder. Hz. Peygamber’in (a.s) cemâlinin ziyâsıyla âşıkların kalbine nur bahşedilmiştir:

¹⁷⁴ Kâşânî, *Istılâhâtü’s-Sûfiyye*, s. 241.

¹⁷⁵ Uludağ, “Celâl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1993, C.7, s. 240.

Yâ Rasûlallâh cemâlûñ pertevi
Nûr-ı bahş-ı dîde-i ‘uşşâkdur
Şâd u şendür ‘ışkuñ ile cân evi
Dil senûñ dîdâruña müştâkdur (133/1)

Zerre-i mihr-i cemâlûñ urdı berķ
Birbirinden nûr [u] zulmet buldı farķ
Feyzüñe dil-teşneler hep oldı ğarķ
Leblerûñ bahşende-i ezvâkdur (133/2)

2.1.8. Dünya

Dünya, içinde yaşanılan yer, insanın ölümden önceki hayat manasındadır. Tasavvufî olarak ise kulu Allah’tan ayıran, uzaklaştıran, insanın gaflete düşmesine sebep olan her türlü şan, şöhret, menfaat, geçici heveslerin bulunduğu mekan olarak tasvir edilir. Dünya ve içindekiler gelip geçer, kimseye fayda vermez, âdeta zehirli bir bal hükmündedir. Nefsâni arzuların peşinden gidip, dünya hayatını merkezine alan kişi, zararlı çıkacaktır; zîrâ hakiki hayat, ukbâdır. Kur’ân-ı Kerîm’de dünya hayatının bir oyun ve oyalanma, aldatmadan ibaret olduğu, âhiret yurdunun Allah’ın emri doğrultusunda ve rızasını gözeterek yaşayanlar için daha hayırlı olduğu ifade edilmektedir.¹⁷⁶ Bursevî *Kitâbü’n-Netîce*’de dünya için şu ifadeleri zikreder: “Ey Âdemoğlu; dünyayı toplarsın, sonra bırakırsın ve ardınca bakakalırsın. Zîrâ ol senden ayrılır, sen ondan ayrılamazsın ve ol dünyadan sana bir nesne fayda vermez. Dergâh-ı izzetten dilerim ki o ağır yükü üzerimizden kaldırıp fenâ ve bekâdan hissemend olanlar gibi rihlet ve âhirette mukarrebîn ile makâm-ı kurbîyet müyesser eyleye.”¹⁷⁷

Bursevî, dünyanın bir rüya ve hayalden, uykudan ibaret olduğunu, aslî mekan değil, geçici bir durak olduğunu vurgular:

Bir hayâl-i hûb idi dünyâ geçüp gitdi yine

¹⁷⁶ El-En’âm, 6/32.

¹⁷⁷ Aynî, *a.g.e.*, ss. 184-185.

Bu müsâfir-hânededen herkes göçüp gitdi yine (128/1)

...

Mihneti dünyâda virdi râhatı ‘ uqbâda ol

Bunda ğam-nâk eyleyüp anda anı şâd eyledi (127/3)

Dünya, âyette de belirtildiği üzere bir oyalanma yeridir ve dünyadaki nimetler aldaticıdır, kişiye yalancı baharı yaşatır. İçindeki güzelliklerle, geçici heveslerle kişiyi kandırarak âhireti unutturmaya, gaflete düşürmeye çalışır. Şâirimiz, dünyanın bu hilelerine aldanmamayı, dünyaya ve Allah’tan gayrısına yüz çevirmeyi, ibadet ve taatlerin zahiriyle yetinmeyip bâtınıyla da iştilal ederek bu gaflete set çekmeyi salık vermektedir:

Aldanma dünyānuñ mekr ü āline

Ƙulak tutma halkuñ kıl u kâline

Zâhid olan güler ‘ aşık hâline

Câhillerde zîrâ iz’ ân bulunmaz (29/4)

...

Dünyâ yüzine bakma aĝyâra dil bırakma

Seyr-i sivâyı neyler yâruñ yüzün görenler (28/4)

Dünya, kâmil insan için bir mâtem yeridir. Allah’tan uzak, fâni âlem ve içindekiler, dünyanın kargaşası ona cazip gelmemektedir:

Ħaķîkat erleri dünyâ vü mâ-fî-hâyı n’eylerler

Bu mâtem-hânedede beyhûde hüy u hâyı n’eylerler (186/1)

Bursevî, dünya için fenâ kavramını da kullanmaktadır. İnsan, elbette bu geçici dünyadaki ömrünü tamamlayacak, uykusundan uyanıp hakikatlerle yüzleşecektir. Ve ne yazık ki kişi dünyada gaflete düşmeye meyyaldır. Burada şâir gönüle gaflet uykusundan uyanmasını söylemektedir:

Bu fenâda kişi neye tayanur

Bir gün olur ki uyğudan uyanur

Hayf aña bûy-ı ğaflete boyanur

Ey gönül h̄âb-ı ğafleti kıoyalum (5/4)

...

Bu  alem bir g uzerg ah-ı fen dur kimse eglenmez

Vaşan  umm id idenler ya yol üstünde ne  alsunlar (174/2)

Mecm a'da dünyayı ifade ederken cihan kavramı da zikredilmiştir. Aşık, sevgiliye olan aşkını çok yüce ve derin bir şekilde yaşamaktadır. Dolayısıyla bu aşk, tüm dünyaya ve yaratılmışlara ay ndır, aşkı saklamak mümkün değildir:

  Iřk u meřk olmaz nih n aňı bilür halk-ı cih n

  Aşık-ı b -çareye mümkün midür ihf -yı   işk (26/2)

Bu dünyada insan olan gamdan h l  değildir, zira burası imtihan yeridir. Ve imtihan da insan için vardır.  z nt s z, kedersiz bir  dem düşünülemez:

Cih nda  dem olan b - am olmaz

Anuň n b - am olan  dem olmaz (201)

2.1.9. Eşk

Eşk, gözyaşı m nasına gelen Farsça bir kelimedir. Aşık, gözyaşının dinmesini üzüntüsünün mayası olarak görmektedir. Z r  gözyaşı kalbi temizler, aşkı diri tutar. Kanayan bir gönül ve ağlayan bir göz,  şığın sermayesidir:

Eřk-i çeřm   h n-ı dil d n r u dirhemd r baňa

Kim ma   zall h fağdı m ye-i  amdır bana (47/1)

...

Eşkle yüzün yuya g r

 mam-ı   işka uya g r

Sırr-ı  ur' n'ı tuya g r

Virme ĩmānuña ziyān (32/3)

Gönül, dünyada olmaktan, sevgiliden uzakta bulunmaktan dolayı ateşler içinde yanmakta, gözler yaşla dolmakta, ciğer hasretle kavrulmaktadır:

Dīde pür-eşk ü ciger pür-hūn dil āteş mişāl

Gör neler kıldı bana āhir cihānum āh āh (167/5)

2.1.10. Fakr

Sözlük anlamı fakirlik, yoksulluk olan fakr, tasavvufi olarak dünyadan, hevâ ve hevesten, mâsivadan hiçbir şeye gönülde yer vermemek, kendini hiçbir şeye sahip olarak görmemek ve elinde bulunan nimetlerin tek ve asıl sahibinin Allah olduğunun bilincinde olmaktır. İnsan da, insana dair olan diğer şeyler de esasen Allah'a aittir. Tüm mevcûdat, Allah'a ve O'nun kudretine muhtaçtır lakin Allah hiçbir şeye muhtaç değildir.¹⁷⁸

Fakr, suret ve mâna fakirliği şeklinde iki kısımda incelenebilir. Tasavvufta asıl kastedilen, mânen fakir olmaktır. Bu da beşer sıfatlarından sıyrılıp, sahip oldukları mal, makâm, şöhrete tamah etmeyip bu geçici nimetlere bağlanmamakla mümkündür. Fakr, sâlikin vâsıl olmak istediği en mühim makâmlardandır. Hz. Muhammed (a.s) ve O'nun düsturlarını harfiyen takip eden sahabe, mal-mülke, dünyadaki zenginliğe, şaşaaya ehemmiyet vermemiş, sadelikten yana olmuş; ancak bu suretle mânevi olarak yüksek makâmlara, müjdelere mazhar olmuşlardır. Fakirliğe mukâbil olarak Allah'ın vereceği ebedî nimetleri, ihsanları düşünen kişi, mâsivadan yüz çevirir, fâni nimetlerden vazgeçip fakrı gözetir, azla yetinir. Bursevî, tıpkı sahabeler gibi fakirliği benimseyenin, âhirette bey olacağını, yüksek makâm ve mertebede bulunacağını, nimetlere gark olacağını ifade eder:

Aşhâb gibi fakrı kabûl eyleyen âdem

Şûretde vü ma' nâda yarın bāy olırsardur (222/2)

Kişi, ölmeden önce ölmeli, dünya nimetlerine, mâsivaya yüz çevirmelidir. Aşk yolunda âcizlik, fakirlik, Hakk'a muhtaç olup bunun idrâkinde olmak, madden ve mânen yokluk ziyadeleştirilmelidir ki, hakiki zenginliğe ulaşılabilsin:

¹⁷⁸ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 182; Uludağ, *T.T.S*, s. 131.

Münkesir olmazdan evvel bu kafes

İdelüm cān ile pervāza heves

Bu ʔarīk-ı ʕ ışıkda her bir nefes

ʕ Acz ü faqr u zilleti zād idelüm (171/3)

Bazı mutasavvıflar fakrı yok olmak, kişinin kendini yok farzetmesi olarak ifade etmilerdir. Varlık yalnızca Allah'a mahsustur. Sühreverdî, *Avârifül'l-Meârif*'te üç çeşit yokluktan bahsetmektedir: “Birincisi avâmın fakrıdır ki, malı olmamaktır. İkincisi havâssın fakrıdır, bu da kendi sıfatlarından fâni olmaktır. Üçüncüsü havâssu'l-havâssın fakrıdır ki, kendi vücudundan fani olmaktır.”¹⁷⁹ Hz. Muhammed (a.s) hadiste ifade edildiği üzere, fakirliği bir övünç olarak görmektedir.¹⁸⁰ Bursevî de Hakk ile birlikte olabilmek için benlikten sıyrılmak gerektiğini ifade etmiş, Allah'ın bu fakr makâmında tecelli edeceğini söylemiştir:

Haqq ile var olmak istersen seni yoğ it seni

Faqr içinde tā tecellî ide ol Rabb-i Ğanî (114/1)

Kezâ, mezkûr hadisi iktibas yapmak suretiyle kullanarak, dünyanın şan ve şöhretine aldanmamak gerektiğini vurgulamıştır:

Haqqıyâ “el faqrü fahrî” nün ğınâsın iste var

Devlet-i dünyâya bakma şöhret ü şân isteme (110/6)

2.1.11. Fenâ-Bekâ

Sözlükte geçici olma, yokluk ve dâimi olma, sebat anlamlarına gelen bu mefhumlar, birbirinin zıddı olarak kullanılmaktadır. Tasavvufi olarak fenâ, zevâle ermek, tesirini kaybetmek, kulun kendi nefsâni sıfatlarından ve benliğinden sıyrılması, kendini kaybetmesi, bunlardan vazgeçmesi demektir. Öyle ki kul, içinde kendini kaybettiği zâtle meşgul olduğundan nefsâni arzularını unutup dünyadan yüz çevirir, benliği ortadan kalkar ve rızâ-i İlâhi üzere yaşar. Başka hiçbir şey düşünemez olur.¹⁸¹

¹⁷⁹ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 184.

¹⁸⁰ Aclûnî, 2/87.

¹⁸¹ Kelâbâzî. *Ta'arruf*, Haz. Süleyman Uludağ. 5. b., İstanbul: Dergah Yayınları, 2016, s. 220.

Bekâ ise fenânın zıddıdır. Lâkin tasavvuf dilinde önce fenâ, sonra bekâ gelmektedir. Kişi öncelikle nefsâni hislerinden kurtularak fenaya ulaşır, böylece Hakk'a ait olanlarla bekâ bulur.¹⁸² Bir kişi İslâm'ın emirleri ve yasaklarına riayet ettiğinde, nefsâni istekler o kulda fenâ bulur. Nefsî arzuları fenâ bulan bir insanın Allah'a kulluk hususunda ihlâsı, samimiyeti, takvası bâki olmaktadır. Yani kötülüklerden ifnâ olan kul, güzelliklerle donanır, güzel hasletler onda bekâ bulur.¹⁸³ Dolayısıyla bekâ makâmındaki kul, sadece Allah'ın rızasına mazhar olabilmek için ibadetlerini yerine getirmekte, hal, hareket ve yaşayışını tamamen bu doğrultuda sürdürmeye odaklanmaktadır. Kuşeyrî, *Risâle*'de fenâ ve bekâyı şu şekilde izah eder: "Cehlinden fâni olan, ilmi ile bâkî olur; şehvet ve arzudan fâni olan Allah'a dönüş hâli ile bâkî kalır; dünyaya rağbet etmekten fâni olan, zühd ile bâkî olur; hevâ ve hevesinden fâni olan, Allah Teâlâ'nın iradesi ile bâkî olur. Diğer bütün sıfatlar için de aynı şeyler zikredilebilir."¹⁸⁴

Bursevî, gönül bülbülünün fenâ bahçesinde fevân ettiğini ve bekânın gül bahçesine erişmek istediğini ifade eder. Şâir, hâlâ fenâ makâmında bulunuyor olmaktan mutsuzdur; gönül bekâyâya tebdil eylemek istemektedir:

Niçe bir bâğ-ı fenâda zâr ide dil bülbüli

Bir hâzân irmez gülistân-ı beğâ ister gönül (124/3)

...

Bu fenâ bâğına kondum

Bir iki günde uşandum

Âşiyân-ı kudse döndüm

El-vedâ' olsun sizlere (84/2)

Fenâ yolu, mâşuka ulaşma amacıyla çıkılan bir yoldur; dolayısıyla derdi ve meşakkati bitmemekte, kula ızdırıp vermektedir:

Bu fenânuñ derdi çokdur

Her biri câna bir oğdur

¹⁸² Kelâbâzî, *a.g.e.*, ss. 200-212.

¹⁸³ Eraydın, *a.g.e.*, s. 196.

¹⁸⁴ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, s. 162.

Bunda kalmak çünki yokdur

El-vedâ^c olsun sizlere (84/3)

Bursevî, varlıktan yokluğa, fenâ yoluna revân olmayı kendisine nasihat etmekte, fenâ ehli olmayanın Hakk'a vâsıl olamayacağını söylemektedir:

Kesil Hakkî kıtâr-ı büddan nâ-bûda hem-râh ol

Hakk'a irmez o kim ehl-i fenâya iltihâk itmez (204/5)

Sâlik, bu dünyada bir yolcudur. Bu yolda tuttuğu istikamet ziyadesiyle önem taşır; zîrâ âhiretteki yeri bu yoldaki hâline göre belirlenecektir. Efdal olan, Hakk'a yönelmek, bu istikâmette fenâ ile ilerlemektir:

İr u giç çü yolcısın

Hakk'a toğrı vir 'ağın

Düldül-i fenâya bin

Meydân-ı maḥabbetde (157/4)

Fenâ ehli, nihayetinde sonsuz bir bekâ bulacaktır. Ancak, bu fenâ yolu, çile çekmeden geçilmez. Güzelliklere mücadele etmeden ulaşılmaz. Bu yüzden, ölmeden önce ölmek, fenâ ehli olmak zordur:

Hakkıyâ ehl-i fenâ buldı beḳâ-i câvidân

Râh-ı Hakk'da ölmeden öñdin türâb olmağ ne güç (228/5)

2.1.12. Fenâfillâh

Fenâfillâh, kulun nefsânî arzularından ve insânî vasıflarından sıyrılıp, Allah'ın zât ve sıfatlarında fânî olmasıdır. "Hakk'ı müşahede, istiğrak, zâhir ve bâtınını hissetmeme, enfüs ve âfâktan habersiz olma" demektir.¹⁸⁵ Bekâyaya ulaşabilmek için, fenâ yolundan geçmek gerekmektedir. Bu yolda da gaye mâsivadan uzaklaşıp kurtularak, Allah rızasının

¹⁸⁵ Necmüddin Kübra, *Tasavvufî Hayat*, çev. Mustafa Kara, 3.b., İstanbul: Dergah Yayınları, 2013, s. 43.

kazanmak için her şeyi terketmek, kendinden geçmektir. Fenâfillah makâmındaki kulu dünyalık hiçbir kazanç, fiil zikir ve ibadetten alıkoymaz.¹⁸⁶

Usûl-i Aşere isimli eseri şerh eden Bursevî, dört çeşit ölümden bahseder ve bunları kırmızı ölüm, beyaz ölüm, yeşil ölüm ve siyah ölüm olmak üzere tasnif eder. Kırmızı ölüm, nefsin arzu ve isteklerini yerine getirmemektir. Beyaz ölüm, aç kalmak suretiyle karnı öldürmektir. Yeşil ölüm, değersiz parçaların bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş yamalı kıyafet giymektir. Ve siyah ölüm de “halkın eza ve cefasına tahammül etmek”tir ki, işte bu hal fenâfillâhtır. Yani bütün fiilleri mâşukun fiillerinde yok etmektir. Allah ‘ın haricindekilerin fiilleri yok olduğunda, âlemdeki tüm işler kulun aleyhine olsa da, kul bunu eziyet olarak görmez. Zîrâ hepsi Allah’tan’dır; nâr da nûr da O’ndan gelmektedir; kul bunlara her türlü razıdır.¹⁸⁷

Kişi, feyze mazhar olabilmek için kalbi tasfiye etmeli, temizlemelidir. Kezâ, fenâfillâh yolunda olmalı, nefsini öldürüp, vücudundan soyutlanıp Allah’ta yok olmalıdır:

Mazhar-ı feyz olmağa havz-ı dili pāk eylegil

Kendüñi rāh-ı fenâfillāhda hāk eylegil (64/1)

...

Dest-i ‘ışk ile vücūduñ cūbbesin çāk eylerüz

Nefsimüz rāh-ı fenâfillāhda hāk eylerüz (123/1)

2.1.12.1. Şem-Pervâne

Pervane, geceleri mumun (şem‘) etrafında dönen küçük kelebektir. Mumun ışığının çevresinde döne döne nihayetinde mumun ateşine düşer, yanarak ölür. Tasavvufta mum mâşuka, pervane ise âşıkâ delâlet eder. Âşık yanacağını bile bile tıpkı pervane gibi, sevgilinin ateşine koşmakta, ona mübtelâ olmaktadır. Ve nihayetinde bu ateşte yanarak fâni olur.

¹⁸⁶ En-Nûr, 24/37.

¹⁸⁷ Necmüddin Kübra, *a.g.e.*, s. 46.

Âşığın kalbi aşk ateşiyle yanmakta, onun bu hâlini kimse idrak edememektedir. Onun bu durumu, mumun parlak ışığında, ateşiyle yanan pervanenin hâline benzer:

Nâr-ı ʿışk içre yanar dil kimse bilmez hâlini

Şemʿ -i rûşen-vâr kim iḥrâk ider pervâneyi (90/5)

Pervane, Allah'ın kemâli, güzelliğinin ateşiyle yanmaktadır. Âşık da Allah'a dair sırları, O'nun eşsiz kuvvet ve kudretini keşfi neticesinde hayran olmakta, bu sırlarda kendini kaybetmektedir:

Yâ ilâhî şemʿ -i ḥüsnüñdür yaḫan pervâneyi

Keşf-i sırriñdur bugün ḫayrân iden dīvâneyi (143/1)

...

Şemʿ -i ʿışkuñ itdi sūzân ʿākıbet bâl ü perüm

Zinde kııl kim bir yanık pervâneyin yâ Rab meded (164/2)

Bursevî, Peygamber âşığı bir sūfidir. Hz. Muhammed'e (a.s) olan aşkı, muhabbeti ve hasret ateşiyle yanmakta, O'ndan şefaath ve kurtuluş dilemektedir:

Niçe bir nâr-ı ğamuñda yanayın

El-emân ey Faḫr-i ʿÂlem el-emân

Şemʿ -i ʿışkuñda yanar pervâneyin

El-emân ey faḫr-i ʿâlem el-emân (152/1)

2.1.12.2. Semender-Ateş

Semender, kertenkeleye benzeyen bir tür sürüngendir. Ateşe girdiğinde, yağlı ve yapışkan bir madde salgılamasından ötürü bir müddet ateşin yakıcılığına direnebilmektedir. Bu hususiyeti dolayısıyla semenderin ateşte yanmadığı efsanesine inanılmaktadır.¹⁸⁸ Bir başka rivayete göre ise, bu hayvan yalnızca ateşte hayatını idame

¹⁸⁸ Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı: Kelimeler ve Remizler-Mazmunlar ve Meḫhumlar*, 2.b., İstanbul: Dergah Yayınları, 2015, s. 184.

ettirebilmekte ve ateşten çıktığı zaman ölmektedir. Semenderin bir kuş türü olduğunu ileri sürenler de mevcuttur.¹⁸⁹

Semender ve ateş ikilisi, edebiyatımızda âşığı ve mâşuka olan aşkını ve fenâ mertebesini ifade edilirken kullanılmaktadır. Âşığın sevgiliye karşı olan muhabbetinin, aşkının, büyüklüğü, aşk ve hasret ateşine olan mukavemetiyle ölçülmektedir. Âşık adeta semender gibi ateşi vatanı bellemekte, bu ateşle bir olmaktadır. İstenen; bu ateşte dâimi olarak var olmak, küllerinden yeniden doğup tekrar tekrar âşık olmaktır.

Bursevî, semenderin ateşte bulunduğu hususuna telmihte bulunup, gönül ateşinin sönmemesini temenni etmektedir. Gönülüne pervane gibi ateşlerde yanmayı, dünyaya ve nefesine aldırmasın söylemektedir:

Semender gibi âteş kııl tûrâğuñ

Söyündürme derûn içre çerâğuñ

Ne cân u ne cihân olsun ferâğuñ

Yan ey pervâne dil yanmağ demidür (149/2)

Bir diğer beyitte ise, semenderin yerinin ateş olması gibi, kendisinin de vatanının ateş olduğunu, aşk ateşiyle yandığını ve Allah'ta yok olma makâmını şem ile kazandığını ifade etmektedir:

Hakkıyâ âteşde bulduñ çün semender lezzeti

Yoğluğu pervâne gibi şem ile kılduñ şikâr (38/5)

Bazı kimseler balık gibi suda kalmayı, serinlik ve esenliği tercih ederken, kimileri ise semender gibi ateşlerde olmayı, fenaya ermeyi arzulamaktadır:

Kimi mâhî-veş ider âb-ı revân için karar

Şol semender gibi kimi nârı eyler ârzü (45/3)

2.1.13. Feyz

¹⁸⁹ Sevim Birici, "Nedîm Dîvânı'nda Ateş Ve Ateşle İlgili Kelimelerin Kullanımı", *Journal of Turkish Language and Literature*, C. II, S. 4 (2016), ss. 1-15.

Sözlükte taşmak, bolluk, bereket, bir haberin fâş olması gibi anlamlara gelen feyz, mecaz anlam olarak da lutufkarlığı ifade etmek için kullanılmıştır. Tasavvufî ıstılahta ise feyz, bütün yaratılmışların Hak'tan tecelli etmesi anlamında kullanılır. Bir diğer mânası ise, kulun herhangi bir çaba ve gayreti olmadan kalbine Allah tarafından birtakım mâlumatların verilmesidir¹⁹⁰. Feyz kaynaklı bu ilimler, velîler aracılığıyla sürekli olarak insanlara aktarılmaktadır. Ancak bu ilimleri zâhir ulemâ, zâhidler, âbidler değil; gönül ehli, müşahede ve mûkaşefe ehli idrak edebilmektedir. İbnü'l-Arabî, Allah'ın dâimi olarak lütuf ve bağıшта bulunduğunu, her türlü nimet ve güzelliğin O'ndan taşarak geldiğini ve işte bu taşmanın feyz olduğunu ifade etmektedir. Yani feyz, sürekli olarak tecelli etmektedir.¹⁹¹

Allah, lütfu, cömertliği ve bağışlaması en yüce olandır. Bursevî, Allah'ın bu sonsuz ihsan hazinesinden temenni etmekte, kendisinin bu cömertlik karşısındaki küçüklük ve âcizliğini su damlasına benzeterek ifade etmektedir:

Ey pâdişâh-ı zü'l-kerem luţf eyle bu bî-çäreye

Cüduñ yanında kıatreym feyz eyle bu âväreye (59/1)

Kişinin sonsuz cömertlik sahibi Allah'ın feyzine, tecellisine mazhar olabilmesi için sureti terkedip gönle meyletmesi gerekmekte, dünyanın cazibesini ve içindekilere tamah etmeyi bir kenara bırakmalı, bunlardan vazgeçmelidir:

Yu vücüduñ resmini mahv it 'alâ 'ıķ naķşını

Özge bir feyz-i cezîl-i ĥazret-i zi'l-cüda ir (63/3)

Sâlik, aşk âleminde haber, bir kapıdan feyz almaya başladığı zaman, bir gönül çocuğu olur ve süt arar yani şeyhinin feyzini, Rabb'in cemâlini arar. Bu feyz, tıpkı çocuğun sütü besleyip büyüttüğü gibi kulun gönşünü besler, diri tutar, ona can verir:

Şîr-cüdur 'âlem-i feyze gelelden tıfl-ı dil

Raĥm-i mâderde gibi ol bir daĥi kıan istemez (43/6)

...

¹⁹⁰ Uludağ, *T.T.S.*, s. 137.

¹⁹¹ Selçuk Eraydın, "Feyz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1995, C. 12, ss. 513-514.

Kağı dilde kim ola ı ışk u maħabbet māyesi

Feyz-i Ħaħ olur anuñçün tıfl-ı şırın dāyesi (107/1)

2.1.14. Firak-Vuslat

Firak, tasavvufta “vahdet makâmından uzak kalmak, sevgiliden ayrı olmak, sâlikin asıl vatanı olan gayb ve ruhlar âleminden ayrılıp bu âleme gelmesi” gibi anlamları taşımaktadır. Vuslat ise Hakk’a kavuşmak, Hak’la birlikte olmak, bu âlemden âlem-i ervâha ulaşmaktır.¹⁹²

Firak, gurbettir, hüznüldür. Âşık, vatanından uzak kalmanın verdiği hasret ateşiyile yanmakta, sevgiliye vâsıl olmaktan başka bir isteği bulunmamaktadır:

Alevlenüp nâr-ı firāk

Yandı gitdi cān-ı müştāk

Bir gün yakın olup ırāk

Zevk-i vaşlı sürmeyem mi (31/2)

...

Ġurbet ehlinüñ vatandaşan ġayrı yoħdur maħlabı

Ehl-i fūrkat vuşlat-ı dildārı eyler ārzü (45/4)

Şâir, ayrılık derdinden kurtulup vuslata mazhar olmak istemektedir. Ayrılık ateşiyile kalbi yanmakta, artık bu hasretin nihayete ermesi için Allah’a yalvarmakta, O’ndan merhamet dilemektedir:

İlāhī rāh-ı vaşla kulları irşād iden sensin

Ġam-ı fūrkatden āzād eyleyüb dil-şād iden sensin (69/1)

...

Niçe bir fūrkatle yansun cān u dil

¹⁹² Uludağ, *T.T.S.*, s. 138.

Merhamet kıl merhamet kıl yâ Kerîm

Kevşer-i vaşluñla kınsun cân u dil

Merhamet kıl merhamet kıl yâ Kerîm (24/1)

Bu fâni dünya âlemi, vuslata erme, memnun olma mekanı değildir. Bu âlem, firak yeridir, burada hasret ve hüzn vardır. Ve sâlik bunun farkında olup, artık gurbette olmaktan hasta düşmekte, üzüntüyü derinden hissetmektedir:

Hey ne mümkün âlem-i fûrkatde vuşlat ‘ âşıkâ

Hicr elinden kaldı âhir haste cânım âh âh (167/3)

2.1.15. Gönül

Gönül, kalple eş manadadır. Tasavvufi ıstılah olarak ise, “sırlar hazinesi, Allah’ın nazargâhı, ilâhi kemalin ve cemalin en güzel tecelli ettiği yer”dir.¹⁹³ Bursevî gönül için *kalb* ve *dil* ifadelerini de kullanmaktadır. Bir yerde de yürek kelimesiyle zikretmiştir. “Kalp; insanın hakikatini teşkil eden, bedendeki cismani kalp ile de ilintili olan, ruhani, Rabbani bir latife, ilâhi bir cevherdir.”¹⁹⁴ Hakikati, marifetullahı anlayabilmek için akılla birlikte gönül gözüne de ihtiyaç duyulur. Tasavvuf tatbiki bir ilimdir, yani uygulamaya dayanır. Kişinin bu hali yaşayan sûfîyi anlayabilmesi için yine aynı hal içre bulunması gerektir. Nasıl ki selef yalnızca bilgiye bağlı kalıp yorumlama yapmamış yahut kelim alimleri akılla birlikte istidlali kaynak olarak esas almışlarsa, sûfiler de akla kalbi ilave etmek suretiyle aşkı devreye sokmuşlardır.¹⁹⁵ Burada, “fetvayı kalbinden iste, kalbine danış”¹⁹⁶ hadis-i şerifi de kalbin bu hususta söz sahibi oluşunu gösterir.

Kezâ Hac Sûresi’nde “Hiç yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki bu sayede düşünen kalpleri yahut duyacak kulakları olsun? Gerçek şu ki gözler kör olmaz, fakat asıl göğüslerde olan kalpler/basiretler kör olur”¹⁹⁷ buyrulmuştur. Burada, kişinin asıl görmesi gereken gözünün kalp gözü olduğundan, hakikati kavrayıp idrak etmede gönül gözünün ehemmiyetinden bahsedilir. Ve bakıldığında kâfirlerin bedeblerindeki gözlerinde bir

¹⁹³ Uludağ, *T.T.S.*, s. 107.

¹⁹⁴ Serrâc, *el-Lüma‘*, 557.

¹⁹⁵ Salih Cenap Baydar- Bilal Kemikli, *Prof. Dr. Bilal Kemikli İle Tasavvuf Üzerine*, 19 Şubat 2016 tarihli söyleşi. 36:08-39:19.

¹⁹⁶ Süyûtî, *Câmi‘u’s-Sağîr*, 1:40.

¹⁹⁷ El-Hâc, 22/46.

körlük yoktur ancak gönül gözleri kördür. Bu yüzden de hakikat ne kadar ayân beyân olursa olsun, onu anlayıp idrâk edemezler.

Gönül ehli olanlar, sırra eren sâliklerdir. Onlar suretle, zahirle değil, manayla meşguldürler. Sûrete takılıp da onun ıssız mahallinde dolaşmazlar:

Ne yüzi şüreti ola bu vahşet-âbâduñ

İder mi ehl-i dil olan anuñla istînās (1/3)

Kalp, hata ve günahlarla kirlenmekte, gönül aynası pas tutmaktadır. Fânî, geçici, Allah'tan gayrı her türlü dünyevî meşguliyet, gönlü karartmaktadır:

‘ Aceb belâ-yı siyehdür ta‘ alluķāt-ı sivâ

Çü rûy-ı âyine anuñ ile tatar dil pas (1/4)

Aşk ateşinin mahalli gönüldür. Bursevî, Hz. Peygamber(a.s)’ın aşk ateşinin kalbinde yanmasıyla, tıpkı pervâne gibi bu ateşten yanmakta, kül olmaktadır:

Şem‘ -i ‘ ışkuñ yansa bir dilde eger

Hem-çü pervâne yanar olunca kül (19/5)

Mâsiva ile paslanan, kirlenen gönül, ancak Allah’a iltica etmekle arınır, tasfiye olur. Bu da zikirle, nefis terbiyesiyle mümkündür:

Bâĝ-ı dilde tâze gül

Câm-ı revân içre mül

Pâk olur dise gönül

Lâ ilâhe illallah (67/3)

Bursevî, gönül meclisinde gam şarabını içtiğinden beridir bu âlemde perişan olduğunu, aşk derdiyle harâb olduğunu söylemektedir:

Nüş idelden şol gönül bezminde şahbâ-yı ğamuñ

Bu ħarâb-âbâd olan‘ âlemde vîrân olmuşuz (25/2)

Kul, Allah'ın lütfuna mazhar olmayı, Hak nurunun tesiriyle gönlünde hakikatin bilinmesini istemektedir. Bu âlemden gurbettedir ve bu yalnızlıkta kendine tanıdık bir sima, bir ârif aramaktadır:

Her nefesde bir tecellî-yi Hudâ ister gönül

Kendine bu gurbet içre âşinâ ister gönül (124/1)

Gönül, aşk derdiyle bülbül gibi feryat etmektedir. Aşkın mahalli gönüldür ve aşk ateşi de gönülde yanar. Şâir, aşk ateşiyle gönlünün nasıl yanıp feryat ettiğinin görülmesini, nasıl müşkil durumda olduğunun bilinmesini istemektedir:

Gönülde tâb-ı 'ışkı görmesinler nârı görsünler

Niçe efgân ider dil 'andelîb-i zârı görsünler (173/1)

Âlem, Cenâb-ı Hakk'ın esmasının tecelligâhıdır. İnsanda da esmanın tecelli ettiği mahal, kalptir. Gönül, beden hamurunun mayasıdır ve aşk ateşiyle pişerek kendisine ve içinde bulunduğu cisme değer katmaktadır. Ve âlem hamurunun mayası da gönüldür:

On sekiz biñ 'âlem oldu çünkü esmâya hamîr

Ol hamîre fi'l-hâkîka mâye geldüñ ey gönül (144/3)

2.1.16. Hâl

Hâl sözlükte “şimdiki zaman, durum, keyfiyet” anlamlarına gelmektedir. Tasavvuf ehline göre ise hâl, kulun bir dahli ve gayreti olmadan kalbinde doğan heyecan, mutluluk, ferahlık gibi durumlardır. Buna göre hâl, Allah'ın bir lütfudur. Hâl sahibi, halden hâle geçer. Bu kişilere “ehl-i hâl” denmektedir. Hâl devamlılık arz ederse, “makâm” olur. Tasavvuftaki bir diğer mânası da “dervişlerin dervişlerin cezbesi ve coşkunuğu”dur.¹⁹⁸

Bursevî, âşıkların hâlini, içinde buldukları durumu kimsenin bilmeyeceğini, ancak aşkın da gizli kalmayacağını, saklanamayacağını ifade eder:

Kimse bilmez hâlini 'âşıklarun

Gerçi kim mümkün degül ihfâ-yı 'ışk (153/3)

¹⁹⁸ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, 18.b., İstanbul: Kapı Yayınları, 2009, ss. 183-184.

Şairimiz, hevâ rüzgarına kapılmış olmaktan ötürü pişmandır, üzgündür, perişan bir durumdadır. İçinde bulunduğu bu hâlden ancak en merhametli olan Allah'ın yardımıyla kurtulabileceğini söyler:

Serdi-i bād-ı hevâ ile perîşân hâlimüz

Saňa kaldı işimiz ey rahmet ıssı pâdişâh (168/2)

Ömür geçip gitmiş, artık bu dünyadan yavaş yavaş gitme vakti gelmiştir. Bu sebeple Bursevî, hâlini düzeltmediğinden, ıslah etmediğinden yakınmaktadır. Üzüntüden artık dermanı kalmamış, artık ilim tahsil edebilmenin de imkansız olduğunu ve bundan duyduğu üzüntüyü ifade etmiştir:

Ağlaram kim itmedüm ıslâh-ı hâl

İñlerem kim kalmadı tende mecâl

Çünkü noğşân buldı ‘ömr-i nâzenîn

Oldı taşşîl-i kemâl itmek muhâl (209/1)

2.1.17. Hikmet

Hikmet, eşyanın ardındaki hakikati, özelliklerini, yaratılış sebeplerini, tesirlerini bilmek, bunların idrakinde olmak ve buna göre amel etmek, söz ve davranışta isabet, hakka uygun düşün söz gibi anlamlara gelmektedir.¹⁹⁹

Şairler, mahlas beytlerinde bazen kendilerini övmektedirler. Bursevî de mahlas beytinin birinde kendisinin hikmet tahtının şâhı olduğunu, âlimlerin de kendisinin askerleri olduğunu söylemiştir.

Bugün Hakkî serîr-i hikmet üzre şâh-vâr oldı

Aña ehl-i ‘ulûm‘ âlemde bir âlây sipâhidür (57/6)

Âşık, hikmetin gül bahçesinde sürûr içindedir, çok sevinçli ve huzurludur, zîrâ hikmetin kıymetinden haberdardır. Oysa zahid, bu hikmetlerden anlamaz, gül

¹⁹⁹ Pala, *A.D.Ş.S.*, S. 208; Uludağ, *T.T.S.*, s. 169.

bahçesindeki güllerin kokusunu alamaz. Ve bu eksikliği ona söylendiğinde de, içi sıkılır, huzursuz olur:

Gülşen-i hikmetde ‘âşık bülbül-âsâ bâ-neşât

Zâhid andan bûy almaz söyleseñ dil-teng olur (219/2)

2.1.18. Himmet

Lügat anlamı “gayret etme, çabalama, çalışma” olan himmet, tasavvufî ıstılahta ise bir kemâl hâlini, bir maksadı elde etmek için gönlü bu yola yönlendirmek demektir. Himmet, mânevî yardım şeklinde de düşünülmektedir. Yani, kişinin istediği bir şeye, bir hâle erişebilmesi için birinden mânevi destek ve yardım beklemesidir. Dolayısıyla, âşıklar maşuktan, müridler mürşidden, sevgiliden himmet beklerler.

Bursevî, mâsiva sevdasının cübbesini parçalayıp, bu suretten sıyrılıp, himmet eliyle yürünmesini nasihat etmektedir:

Var ise gayret dilünde dest-i himmetle yüri

Cübbe-i sevdâ-yı gayrı çün kabâ çâk eylegil (64/2)

Riyâ ve gösteriş, kişiyi Allah’tan uzaklaştıran fiillerdir. Oysa aşk yolu, samimiyettir, kişiyi Allah’a kavuşturur. Sâlik, riyadan, amellerin yalnızca dış görünüşüne takılıp kalmaktan vaz geçmeli, aşk erlerinden himmet beklemelidir:

‘Aklıñ var ise zühd ü riyâyı bırağursın

‘Işık erlerinüñ pâyesine himmet idersin (223/3)

2.1.19. İnsan-ı Kâmil

İnsan-ı kâmil, Allah’ın bütün isim ve sıfatlarına mazhar olan, varlığın esas mertebelerini tamamıyla kendinde toplayan insandır. “Allah’ın zât, sıfat ve isimlerinin aynasıdır. Kâmil insan, âlemin ruhu, âlem de onun suretidir.”

Allah, kâmil insanı sırrına mazhar etmiştir. Hakikatin sırrına, marifetullaha vâkıf olmuş, sırlar ona ayân olmuştur:

Hâk mazhar itdi sırrına insân-ı kâmil

Sırrı görindi şūret-i zāhirde hāşılı (95/1)

Kâmil insan, kendisinden himmet beklenen kişidir, himmeti istenir. Bursevî, dünya âleminden vazgeçtiğini, ona yüz çevirdiğini ve kâmil bir insana intisâb edip, ondan el aldığı ifade eder. Burada el, kurtarıcılığı da simgelemektedir. Böylece insan-ı kâmilin himmeti ve dünyaya tamah etmemekle felâha ermeyi arzu etmektedir:

Elüm çekdüm bu ‘ âlemden

Ferâgat ehli dervîşem

El aldum kâmil âdemden

İrâdet ehli dervîşem (97/1)

Allah’ın isimleri, sırrı kâmil insanın kalbinde tecelli etmektedir. Allah’ın sıfatlarını üzerinde en güzel taşıyan insan, odur. Allah’ın sırrı göklere sığmazken, kâmil insanın gönlüne sığmıştır:

Şol zemin-i âsmāna sığmadı sırr-ı Hūdā

Oldı bil insān-ı kâmil qalbine mihmān hū (165/2)

Kemâle ermiş insan olmak, tüm her şeyini, cânın ve cismini Allah’ vermekle olur. Böylece benlikten sıyrılıp fenâ mertebesine erişilecek ve mutlak sırrın idrakine varılacaktır:

Vire gör varıñı Hāqq’a

Kemāl-i âdemī budur

İre gör sırr-ı muṭlaqa

Kemāl-i âdemī budur (183/1)

2.1.20. Masiva

Allah’tan başka, Allah haricindeki her şeydir. Masivadan geçemk, kişinin kendini Allah’ vermesi, Allah’ta yok olup fenaya ermesidir. Tasavvuf ehline göre, kalpte Allah’tan başka hiçbir şey bulunmamalıdır. Gönlünde başka bir sevda mevcut olan kişi,

masivadan kurtulmamış demektir. Hakiki derviş olmak ise, masivayı terk etmekle olmaktadır.²⁰⁰

Masivadan kurtulan kişi, Allah'a hakiki mânada kul olmuş olur. Hatta derecesi öyle yükselir ki, esasen kul iken Allah katında üst mertebelere sahip, itibarlı bir sultan mevkiine çıkar:

Māsivādan hür olan bî-şübhe ‘abdullāh olur

Çul iken sultān gibi bir özge ‘ālī-cāh olur (155/1)

Âşığın gayesi, Hakk'a ulaşmak, vuslata ermektir. Bu isteğine erdiği vakit, artık gözüne masivadan hiçbir şey hoş gelmez. Allah'ın aşkı ona ziyadesiyle yetmektedir, bu aşka mübtelâ olduktan sonra, başka sevdalara da tamah etmez. Ve masivaya köle olmak, ondan vazgeçememek kalbe bir yükür, gönlü harâb etmektir. Bu halden ise yine Allah'ın necâtıyla kurtuluş mümkündür:

Hakk'a vâsıl olan ‘âşık māsivâyı n'eylesün

‘Işık-ı Hakk kâfi iken ğayrı hevâyı n'eylesün (106/1)

...

Zebūn-ı māsivā olmağ ne miñnetdür dil ü cāna

Çü yoğdur ğayrıdan çāre yine imdād iden sensin (69/2)

Bursevî, masivayı kasterek sivâ ifadesini de kullanmaktadır. Sivâ öyle sinsidir ki, kişiyi aldatmak için türlü türlü suretlere bürünür, tıpkı bir cadının sihri, büyüğü gibi kişiye musallat olmaktadır:

Dürlü dürlü görünür nağş-ı sivâ

‘Āyn-ı sihr-i bātil-ı cādū gibi (72/5)

2.1.21. Melamet

Melâmet, kınayanın kınamasına aldırmağsızın, doğru yolda yürümektir. Hak yola davet edenleri halk tarafından her daim kınanmışlardır. Peygamberler, velîler hep

²⁰⁰ Pala, *A.D.Ş.S.*, S. 298.

böyledir. Dolayısıyla Hak yolda yürümeye niyetli olanların kınanmayı, eleştirilmeyi her zaman göze almaları gerekmektedir. Dervişler, âşıklar aşkları uğrunda her türlü kınanmayı göze almışlardır.

İlâhi feyzin şarabından içen âşıklar, namus şişesini kırarlar, yani melâmet üzere olup, kınayanın kınamasına aldırılmazlar, âşıklık halleriyle halktan çekinmezler:

Şular kim neşve-yâb-ı sâgâr -ı feyz-i ilâhîdür

Kırarlar şişe-yi nâmûsı aşlâ 'âra bakmazlar (48/2)

Halk, her daim konuşmakta, onların dilinden, dedikodusundan kurtulmak mümkün olmamaktadır. Bursevî, ister hakkında iyi konuşsunlar isterse onu kınasınlar, konuşanları, kınayanları umursamadığını, yoluna devam ettiğini ifade eder:

Olmadı halkuñ dilinden çünkü bir kimse halâş

Ya selâmet ya melâmet ikisi birdür bana (212/3)

2.1.22. Tecelli

Arapça bir kelime olan tecelli, “Âşık olmak, açığa çıkmak, görünmek” gibi anlamlara gelmektedir. Tasavvufî olarak ise, gaybdan gelen ve kalpte açığa çıkan nurlar, bilinmeyen kalpte bilinir hale gelmesi anlamlarını hâvidir. Her ilâhi isim, türlü şekillerde ve yerlerde tecelli etmektedir. Tecellide, her dâim gaybdan şuhûda, bilinmezlikten bilinirliğe, küdüretten netşiğe, belirsizlikten belirliliğe geçiş söz konusudur. Allah’ın isimleri ve sıfatları âlemde, insankarın kalplerinde, yaratılmışlar üzerinde tecelli etmektedir. Vahdet-i vücûd anlayışına göre iki türlü tecelliden söz edilir. Bunlardan ilki genel tecellidir, bu tecelliden herkes ve her şey tam olarak nasibini almakta, kendi kemâlini bulmaktadır. Diğerisi ise, Rahmâni tecellidir ki, bununla arifler mü’minler, sıddıklar rıza ve marifet gibi nimetlere mazhar olurlar.

Tecelli, Hakk’ın zuhur etmesidir ve bu tecellileri yaratan da Allah’tır. Dolayısıyla tecellilere ve ihsana mazhar olabilmek için, bunu Allah’tan istemek gerekir:

Zuhûr-ı Hâkq’a bâ' isdûr tecellî

Tecellî iste Mevlâ'dan tecellî

Tecellî içredür ihsân-ı küllî

Tecellî iste Mevlâ'dan tecellî (15/1)

Hakk'ın tecelli etmesi, karanlıklardan aydınlığa, kasvetten feraha ulaşmaktır. Vücudun esaretinden, zulmetinden ve gurbetten ancak Allah'ın tecellisiyle kurtulmak mümkündür:

Tecellî idicek ol Rabb-i Fettâh

Açıldı ol nefesde bâb-ı ervâh

Odur bu zulmet-i cism içre mişbâh

Tecellî iste Mevlâ'dan tecellî (15/2)

Allah âlemlere tecelli ettiğinde, tüm yaratılanlar, her şey bunu tasdik eder, Allah'ın varlığı ve birliğine şahitlik edip, bunu ikrar ederler:

Haḳkıyâ Haḳ çün tecellî eyledi 'âlemlere

Şeş ciḳetde her ne var ise didi ey yâr hû (55/5)

2.1.23. Tevhîd

Allah'ın tek olduğuna eşinin ve benzerinin bulunmadığına inanmak, tevhiddir. Kul, âlemlerin bu kadar muntazam ve aksamayan bir düzen içinde olmasının, ancak tek ve mükemmel bir yaratıcı tarafından mümkün kılınabileceğini düşünüp, âlemi ve içindekileri temaşa ederek tevhîd inancına vâsıl olabilir. Tevhîd hakkında kelam ve tasavvuf âlimleri²⁰¹ pek çok görüş ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerin temel noktası ise, Allah'ın eşsiz ve benzersiz oluşu, kesret ile vahdet ayrımının sağlam bir şekilde yapılıp, kesretten uzak durulması gerektiği, tevhîd ilmiyle öğrenilenlerin hayata geçirilmesi, kulun âciz olduğunun idrâkinde olması gibi konular yer almaktadır.

Tevhîd, esasen kişinin âlemi temaşa etmesiyle ulaşabileceği bir mefhumdur. Ancak, kişi masivaya dalıp, Allah'tan uzaklaştıkça, tevhide dair dellilleri farkedemez olur, fehmi körleşir. Dolayısıyla tevhid herkese âşikar olamamaktadır.

²⁰¹ Mutasavvıfların tevhide dair görüşleri için bkz: Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, s. 83-92, 386-391.

Açılmaz herkese esrâr-ı tevḥîd
Görünmez her göze envâr-ı tevḥîd
İçe gör vahdet-i zâtiyye câmin
Egerçi çokdur etvâr-ı tevḥîd (136/1)

2.1.24. Vahdet-Kesret

Vahdet, kelime anlamı itibariyle teklik, kesret ise çokluk demektir. Tasavvufî ıstılahta ise, “ Bir olan Hakk’ın isim ve sıfatları ile tecelli edip çokluk halinde görünmesine “kesret”, bu çokluğun hakiki bir varlığı olmadığını kavrayıp var olarak yalnızca Cenâb-ı Hakk’ı görmeye ise “vahdet” denir.²⁰²

Aslolan, vahdettir, zîrâ hakiki anlamda varlığa sahip olan, sadece Allah’tır. Kesret ise bâtıldır, Allah dışındaki hiçbir şeyin varlık sahibi olduğundan bahsedilemez:

Ḳabûl itmez vücûd-ı keşreti ol
Ki vahdet ḥaḳḳ u keşret oldı bâtıl (77/2)

Bursevî, vahdet güneşine mazhar olduktan sonra, yaratılmışlara, kesrete dair bir ilgisi kalmaz ve vahdete dair de hiçbir şüphesi olmaz:

Şems-i vahdet ideli çeşm-i dile Ḥaḳḳî zuhûr
Keşret-i ḥalka bakup hergiz gümân olmaz bana (224/5)

2.1.25. Vahdet-i Vücûd

Vahdet-i vücûd, tasavvuf ehline göre vücudun bir ve tek olması demektir. “Tasavvuf erbabına göre vücûd birdir. O da vâcibü’l-vücûd olan Allah Teâlâ’nın vücûdu ve zatıdır. Buna *mutlak vücûd*, *vücûd-ı sırf* isimleri de verilir. Bu vücûd şekil, suret, hat, kayıt, parçalanma ve noksanlaşmadan münezze olmakla beraber, bizim akıl ve hissimize nisbetle birçok suretlerde görünür. İşte mükevvenat bu suretlerden ibarettir. Vücûd-ı sırf asla değişmediği halde, bu suretler her an değişirler. Mutlak vücûd bâkî olduğu halde, bunlar fâni ve zâildir. Yani Allah Teâlâ’nın sıfatlarına mükevvenat ayna olmuştur. hakk’ın vücudunun zahiri halk, bâtını Cenâb-ı Hak’tır. Vücûd Cenâb-ı Hakk’a nisbet edildiğinde

²⁰² Uludağ, *T.T.S.*, s. 212.

vâcib ve kadîm, mecazen halka nisbet edildiğinde *mümkün ve hâdistir*. Fakat hakikatte bütün kainat ve her zerre, Hakk'ın sıfatlarının mazharıdır. Sıfat da zât ile görülebilir.”²⁰³

“Vahdet-i vücûd, tahkik erbâbı sufilerin irfan meslekleridir. Onlar bu mertebeye yükselmenin. gerçek tevhide ulaşmak için gerekli şart olduğu kanaatindedirler. Âriflere göre zât-ı vahdet hakkında herkesin nazarı, istidadından ileri gidemez. Avâm bakar, her şeyi kabuktan ibaret görür. Havas bakar kabuk ile özü birlikte görür. Âşık bu iki mertebeden yükselip sadece özü görür. Sadece kabuk görenler hayvanlık derecesinde kalır; kabuk ile özü gören insanlık mertebesine yükselir; yalnız özü gören, Rabbânî olur.”²⁰⁴

Bursevî, vahdet-i vücûd anlayışında olan bir mutassıvıftır. Ona göre, bir şeyin çok fazla tezahür ve görüntüsü olsa da, nihayetinde hepsi tek olup, varlığı bire bağlanacak, birlenecek ve tek vücûd olacaktır. O vücûd da Allah'ın'dır:

Âyine bisyâr velî rûy bir

Bir görünür anda şamu rû-be-rû (78/4)

Âşık, varlık sahibi olarak yalnızca Allah'ı görmektedir ve vücûd sadece Hakk'a aittir. Onu bu düşünceye sevk eden de, içinde bulunduğu aşk hâlidir. Aşk, kişinin vücudunu ve benliğini ortadan kaldırır, meydanda Allah'a ortak bir vücûd bırakmaz, nefis de aşkla kaybolur:

Şirk-i vücûdı kaldırur

Evşâf-ı nefsi öldürür

Feyz ile kalbi tıdudurur

Mevc ursa ger 'ummân-ı 'ışk (137/3)

Beden gözüyle bakan kişi, dünyada yüzlerce suret görecektir, zîrâ yaratılanlar birbirinden farklı ve çok sayıdadır. Ancak hakikatte hepsi birdir, Allah'tandır. Eşyanın ve halkın zahirine değil de bânına hikmet ve aşk gözüyle, tevhide idrak ederek

²⁰³ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 243; Muhammed Salih Yeşil, *Vahdet-i Vücûd ve Mevcûd*, İstanbul: Revak Kitabevi, 2013, s. 30.

²⁰⁴ Ferit Kam, *Vahdet-i Vücûd*, Haz. Ethem Cebecioğlu, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1994, ss. 52-53.

bakıldığında, bunların ayrılıkları, ikilik-çokluk ortadan kalkar, yalnızca Allah'ın vücudu temaşa edilir:

Çeşm-i zâhirden bağan dünyâda yüz biñ yüz görür

Fi'l-ḥaḳīḳa şad hezâr âyîne de yüz oldu bir (145/2)

...

İkilik perdesin ḥarḳ eyledüñ mi dest-i himmetle

Maḳâm-ı 'ayna irdüñ mi şühûduñ ol bir itdüñ mi (180/4)

...

Bâṭın-ı eşyâyı muhîṭ oldu Ḥaḳ

Zâhiri gerçi denilür o vü bu (78/3)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FEVÂİD MECMÛASI (TRANSKRİPSİYONLU METİN)

1. METİN NEŞRİNDE İZLENEN YÖNTEM

1. Metnin kurulmasında B nüshası²⁰⁵ esas alınmıştır.. Müstensih nüshası olan Millet Kütüphanesi'ndeki nüsha da “M” harfi kullanılarak belirtilmiştir. B nüshasında eksik olan 3a ile 19b arasındaki manzumeler, M nüshasından alınarak metne dâhil edilmiştir. Ve bu kısımlar metinde “M 72b” şeklinde dipnotta gösterilmiştir.
2. Arap harfli eski alfabede bulunup, bugünkü alfabede bulunmayan işaretler için, aşağıdaki transkripsiyon sistemi kullanılmıştır:

ا (أ)	a, ā	ص	ş
ا (إ)	a, e, ı, i, u, ü	ض	z, d
ب	b, p	ط	t
پ	p	ظ	z
ت	t	ع	‘
ث	ṯ	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	k
ح	h	ك	k, g, (ñ)
خ	h	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	z, d	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	’

Arapça ve Farsça’daki med harfleri şu şekilde gösterilmiştir:

²⁰⁵ Bursa İnebey Genel nr. 87. Bu nüsha metinde “B” harfi ile gösterilmiştir

ل: Ā, ā

و: Ū, ū

ى: Ī, ī

Farsça'daki vâv-ı ma'dûleler “~” işareti ile yazılmıştır: ḥ̣āb, ḥ̣āce.. gibi.

Farsça terkiplerde muzaf ve izâfet kesresi ile maklub izâfet neticesinde oluşan birleşik isim ve sıfatlar, aralarına tire (-) konulmak suretiyle yazılmıştır: dil-teşne, rûy-ı reng... gibi.

3. İle bağlacı ile belirli geçmiş zaman eki –idi ekinin yazımında vezin esas alınmıştır.
4. Arapça ve Farsça kalıplaşmış ifadeler, iktibaslar, başlıklar yahut ayet ve hadisler orijinal harflerle metne alınıp, bunların Türkçe karşılıkları dipnotlarda verilmiştir.
5. –dır, -dir, -dur, -dür eklerinin yazımında metin imlası esas alınmıştır.
6. M nüshasının sayfa numaralandırılmasında eserin üzerindeki sayfa numaraları kullanılmıştır.

–uñ, -üñ, -iñ, -iñ eklerinin diktesinde metin imlâsı esas alınmıştır.

Ör: Muntazim ol berg-i hoş-büy-ı gül-i handân-veş

Kendiñi şaķın perişân itme sünbüller gibi (2b/ 2)

...

Gülşen-i dehrüñ vefâsın görmedi bir murğ-ı dil

Nice mağrūr olasin sen aña bülbüller gibi (2b/4)

7.Özel isimlerin, lafzattullâhın, besmele ve kalıplaşmış ifadelerin imlasında metinde kullanılan imlâ kuralları uygulanmamıştır. Ör: Hamdülillâh (21 b)

8. Metindeki vezin ve mânâ eksikliklerini tamamlamak üzere eklenen hece ve kelimeler [] içerisine alınmıştır. Okunamayan yerler de [...] şeklinde gösterilmiştir.

9. Manzumeler numaralandırılmış, buldukları varakların numaraları da dipnotta belirtilmiştir.

10. –ıb, -ib,-ub, -üb ekleri, günümüz imlâsı esas alınarak –ıp, -ip, -up, üp şeklinde yazılmıştır.

11. idegör, talıbilmezsin şeklindeki birleşik ifadeler, günümüz imlâsına yakın olarak ide gör, talı bilmezsin şeklinde ayrı yazılmıştır.

2. NÜSHA TAVSİFLERİ

Fevâid Mecmûası'nın müellif nüshasıyla birlikte 2 nüshası tespit edilebilmiştir. Bu nüshalar ve tavsifleri şu şekildedir:

1. Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi (BEYBEK), no: Gen. 87.

İstinsah tarihi: H. 1130-1131.

Müellif nüshası.

Dış ölçüleri: 200mm x138mm, İç ölçüleri: 180mm x 120 mm., 184 vr, nesih, sırtı meşin mukavva, ağırlığı nazım kısmı teşkil etmekte. Kağıdı su yolu filigranlı, nohudi. Eserin 1b ve 2a sayfalarında musiki makamlarını ve buldukları varakları gösteren tablo şeklinde bir fihrist bulunmakta.²⁰⁶

207

Mâhür 14	Penc-gâh 10	Rehâvî 6	Rast 2b
Bûselik 28b	Nühüft-nevâ 24b	Nevâ 21b	Nişâbûr 17
Beste-nigâr 43b	Segâh 39b	‘Acem-kürdî 35b	Işfahân 31b
Mâye-segâh 58b	‘Arz-bâr -54b	Sünbûle 50b	Nikrîz 46b
Bayâtî 70b	Nihâvend 67b	Hişâr 64b	Zir-efkend 61b

208

Ĥüseynî 85b	Kûçek 82b	Şabâ 78b	Dûgâh 74b
Baba Tâhir 102b	Muĥayyer Ĥüseynî 98b	Muĥayyer 94b	‘Uşşâķb
‘Irâķ 118b	Evc ‘Irâķ 113b	Evc 110b	Ĉârgâh 106b
Şehnâz 134b	‘Uzzâl 130b	Ĥicâz 126b	Muĥâlîf ‘Irâķ 122b
‘Acem 149b	Ferah-nâk 148b	‘Acem ‘Aşîrân	Ĥüseynî ‘Aşîrân 138b

²⁰⁶ Fihrist olup, içindekiler kısmına dair olduğu için nüsha tavsifinde verilmesi uygun görülmüş, metin içinde tabloya tekrardan yer verilmemiştir.

²⁰⁷ B1b.

²⁰⁸ B2a.

2. İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emiri Koleksiyonu, nr. AEŞry-1182/18.

İstinsah tarihi: H. 1269

Müstensih: Belli değil.

Dış ölçüleri: 210mm x 153mm, iç ölçüleri: 155mm x 97mm.

Cilt mukavva üzeri lacivert bez kaplı, yaldızlı zencirek ve köşebend ve cetvelleri mevcut, sırtında yaldızlı desenler var. Kağıdı nohudi renkte, ince aharlı âbâdâi kağıt. Filigran-suyolu bulunmamakta. Cetvelli, bu cetveller kırmızı renkte ve başlıklar, bölümler kırmızı mürekkeple belirtilmiş. 19 satır, manzumeler 2 sütun. 18 ayrı mecmûadan müteşekkil ve eserin başında bir fihriste bulunmakta.

3. TRANSKRİPSİYONLU METİN

1²⁰⁹

Lİ MUḤARRİRİH

Mefā' ilün/ Fe' ilātün/ Mefā' ilün/ Fe' ilün

- 1 Binā-yı 'ışk-ı ilāhīye derd u ğamdur esās
Bu dār içinde velī bilmez anı ekşer-i nās
- 2 Mu' azzeb olsa da nār-ı belā ile 'āşık
Şu' ūrı olmayıcağ ğayra eylemez ihsās
- 3 Ne yüzi şüreti ola bu vahşet-ābāduñ
İder mi ehl-i dil olan anuñla istinās
- 4 ' Aceb belā-yı siyehdür ta' alluķāt-ı sivā
Çü rŭy-ı āyine anuñ ile tatar dil pās
- 5 Nigāh-ı 'ālem-i ğayb it hemīşe ey Ḥaķķī
Ki beste olısar āḥir der-i kuvā vü havās

2

VELEHÜ

²⁰⁹ B1a.

(5+6) (6+5)

Zihī sāķī-i feyz-i bezm-i ezel

Şunār cām-ı dilden şarāb-ı ʿasel

Mezāķ almasa maʿrifetden gönül

Ṭutar cism ü cānın ħumār-ı kesel

3

VELEHÜ

Mefāʿilün/ Mefāʿilün Mefāʿilün/ Mefāʿilün

Bu [...] maʿrifet didikleri ğoncede būdur

Ki zīrā künhi añlanmaz hele ben bildüğüm budur

FAŞL-I DER-MAĞĀM-I RAST

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' lün

- 1 Faşl-ı güldür sen de ey bülbül açıl güller gibi
Bezm-i bāğ içre ħurūş it cāmda müller gibi
- 2 Muntazim ol berg-i hoş-büy-ı gül-i ħandān-veş
Kendiñi şaķın perişān itme sünbüller gibi
- 3 Nokta-i kilik-i ezel dāğ oldı cān-ı lāleye
Viridi zīnet-çehre-i maĥbūba fūlfüller gibi
- 4 Gülşen-i dehrūñ vefāsın görmedi bir murğ-ı dil
Nice mağrūr olasın sen aña bülbüller gibi
- 5 Ĥaķķıyā evrāķ-ı dehre reng viridi sözlerūñ
Tā kıyāmet açılır kātmer karanfüller gibi

²¹⁰ B2b.

Fe' ilātün/ Mefā' ilün/ Fe' ilün

Fe' ilātün/ Fe' ilātün/ Fe' ilün

(Fā' ilātün) (Fa' lün)

- 1 Nergis-i bāğ gibi 'ālemde
 Ey gönül h̄'āb-ı ğafleti kıoyalum
 Açalum gözlerimiz her demde
 Ey gönül h̄'āb-ı ğafleti kıoyalum
- 2 'Ākıbet gözlerün yumulsa gerek
 Çāh-ı kabre düşeceksin giderek
 İdelüm imdi āhı göge direk
 Ey gönül h̄'āb-ı ğafleti kıoyalum
- 3 İsteyen hāzret-i Hāk'dan dīdār
 La-cerem her seher olur bīdār
 Gözi açıklara görünür yār
 Ey gönül h̄'āb-ı ğafleti kıoyalum
- 4 Bu fenāda kışi neye tayanur
 Bir gün olur ki uyğudan uyanur
 Hāyf āña būy-ı ğaflete boyanur
 Ey gönül h̄'āb-ı ğafleti kıoyalum

²¹¹ M72b.

5 Kendiñi bāb-ı Hakk'a kul eyle
Meclis-i šāhā tā dūhūl eyle
Pend-i Hakkı'ı gel kabūl eyle
Ey gönül h'āb-ı gafleti koyalum

6²¹²

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Fa' ulün

1 Murād-ı bülbül-i šūrīde budur
Gül-i sad-bergden yek şemme būdur
Dil-i 'āşıkda n'eyler dürlü sevdā
İki 'ālemde çün maqşūdı hūdur

2 Töludur kalb-i 'alem māsivādan
Ve illā cām-ı feyz-i Hakk töludur
Eger fevka'l-'ulāya irdüñ ise
Kıl nazār 'arş-ı a'zam tahtı şudur

3 Yüri ıtlāka ir ma' nā ilinde
Bu taqyīdi dime işte o şudur
Açıldı kalb-i Hakkı bār-gāha
Bugün Hakk ehline özge kapudur

²¹² M73a.

FAŞL-I DER-MAĖĀM-I REĖĀVĪ

Mef' ūlŭ/ Mefa' ilŭ/ Mefā' ilŭ/ Fa' ūlŭn

- 1 Aldı diline bağr-i felek Şems ile māĖı
Gŭyā Şeb u rŭz yŭzer anda dŭ māĖı
- 2 oğdan Şeb-i envār-ı tecellĪ nigerānem
AĞrıdı gŭzŭm gŭrmek iŭn nŭr-ı siyāĖı
- 3 Ser-levĖa mecmŭ' a-i iĖsān u keremdŭr
Mağv eylemek aĖār-ı perĖŕān-ı gŭnāĖı
- 4 Olmazsa muğayyeb dil-i pŭr-sŭzı gedānuĖ
ŭn' ūd yaĖa nār-ı elem ĖāĖır-ı ŐāĖı
- 5 ĖaĖĖı'ya iŭr Şerbet-i cān-baĖŕ-ı viŕālŭn
Leb-teŕne Ėoma Ėālet-i nez' ire ilāĖı

8

Fā' ilātŭn/ Fā' ilātŭn/ Fā' ilātŭn/ Fā' ilŭn

Meŕreb-i Őāfi-nihādı āb-ı kevŕerden lezĖz

²¹³ M80a.

Ṭa' m-1 şîrîn-dili levzîne-i terden lezîz
Bâdemi hâlvâda yokdur qarma hattı hâleti
Lafz-1 pākîze edâsı şehd ü şekkerden lezîz²¹⁴

9

Mefâ' ilün/ Fe' ilâtün/ Mefâ' ilün/ Fe' ilün

O tîr çünki tırâş ide hâmenüñ serini
İder bir âyîne-rû üstühân-ı mâhîde kıtt
Şu deñlü tîz tutar çün müşa' bid-i devrân
Ki kelle-i kâleme dir maķaṭ orada saķaṭ

10

Mefâ' ilün/ Fe' ilâtün/ Mefâ' ilün/ Fe' ilün

- 1 Açıldı gülşen-i envâr şan bahâr oldı
Seçildi sünbül ile yâsemen nehâr oldı
- 2 Açıldı dîde-i nergis tecellî-i Hâķ'dan
Kızardı çehre-i gül-nâr ' ayn-ı nâr oldı
- 3 Kızardı ğuşsa-i hicrânla dil-i lâle

²¹⁴ Der Hâķķ-ı kalem râst

Ağardı berg-i semen çehre-i nigâr oldı

4 Kimine gulğul-i bülbül kimine şemme-i gül
Bu halk-ı ʿâlem için ârzü hezâr oldı

5 Derûn-ı şûfi-i şâfi gibi şular taşdı
Bu [mâ]cerâyı görüp Hakkî bî-ķarâr oldı

11²¹⁵

Mefâʿ ilün/ Feʿ ilâtün/ Mefâʿ ilün/ Feʿ ilün

1 Zâʿ if görme Süleymân isen de ger mûrı
Ki bir ķavînüñ olupdur o mûr meʾmûrı

2 Hârâb olan dile eyle nazâr bu dünyâda
Sipîhr-i ber-şede üzre ķo beyt-i mahmûrı

3 Vücûd-ı fânîye besdür çü hırķa-i peşmîn
Nʼider mücerred olanlar ķabâ-yı semmûrı

4 Bir iki ķaķre ucundan düşürme ammâ ķâha seni
Olursañ âb-ı şafâ-cûy gözle yağmurı

²¹⁵ M 80b.

5 Bu bezm içinde mey-i nâb-ı ʿışka ʿışk olsun
Olursa Haqqî gönül olsun anuñ maḥmûrı

12

Mefâʿ ilün/ Feʿ ilâtün/ Mefâʿ ilün/ Feʿ ilün

1 Belâ-yı ʿışka beni şöhre-i cihân itdi
Ki yaḥşî ḥâlimi âḥir ne pek yamân itdi

2 Fezâ-i zillette düşmez Hümâ gibi âḥir
Yerini hem-çü melek her kim âsumân itdi

3 İrişdi menzile tîr-i murâdı âḥir-kâr
Şu kim reh-i taleb içre kadın kemân itdi

4 Ne ḥûnî ğamzesi vardur o fitne-cüyuñ baḡ
Toḡundı çeşmüme âl ile gör ne ḡan itdi

5 Ne ğüne âyinedür kimse görmedi yâri
Egerçi Haqqî'ya vechi nedür ʿıyân itdi

Mef' ūlü/ Mefā' ilü/ Mefa' ilü/ Fa' ūlün

- 1 Ey bād-ı şabā toğrı çemenden mi gelürsin
Ya müjde ile cāna Yemen'den mi gelürsin
- 2 Hāyli yüzüñ aq alnuñ açık çehre-güşāsın
Bu vech ile sen sūy-ı semenden mi gelürsin
- 3 Ey nefha-i reşk-āver-i gül gonce-i cennet
Bilsem seni bir gonce-dehenden mi gelürsin
- 4 Ğarq eyledüñ 'uşşāq meşāmın yine miske
Yoḥsa bū ile semt-i Huten'den mi gelürsin
- 5 Naẓm eyleyüp ey Ḥaqqī yine dürr-i me' ānī
Ehl-i dile deryā-yı 'Aden'den mi gelürsin

يك حديثم يادكارست از پدر
كای پسر چون حاجتی افتد ترا
همت از صاحب دلی كن التماس

- 1 Zuhūr-ı Hakk'a bā' işdür tecellī
 Tecellī iste Mevlā'dan tecellī
 Tecellī içredür ihsān-ı küllī
 Tecellī iste Mevlā'dan tecellī

- 2 Tecellī idicek ol Rabb-i Fettāh
 Açıldı ol nefesde bāb-ı ervāh
 Odur bu zulmet-i cism içre mişbāh
 Tecellī iste Mevlā'dan tecelli

- 3 ẖuşūr itme talebde gicelerde
 Huşuşan kim ola vaqt-i seherde
 Gerekdür dilde gayret himmet erde
 Tecellī iste Mevlā'dan tecelli

²¹⁶ Babamdan bana şu söz yadigâr kalmıştır:

"Ey oğul, bir ihtiyacın hâsıl olduğunda

Onu gönül ehlinden niyaz et

Ve himmet sahiplerine müracaat et"

4 Hicāb-ı māsivāda alma Hk
İde gr  lem-i kefe terakk
ıla gr bb-ı H'a ar u da
Tecell iste Mevl'dan tecelli

16

F iltn/ F iltn/ F iln

1 Nie bir derdn odna yanayum
Meramet ıl meramet ey pdih
Cm-ı lufun un biricik anayum
Meramet ıl meramet ey pdih

2²¹⁷ Bu vcdum gleninden hr al
ahrun altında zebnem br al
Nie bir yanam dilmden nr al
Meramet ıl meramet ey pdih

4 g u solum sedd olupdur n'ideym
Ben de bilmem h ande gideym
Bir dem olsun br rhat ideym
Meramet ıl meramet ey pdih

5 Nazm-ı ur'n-ı  Azmn hrmeti
Ma n-i hl-ı Kermn hrmeti

²¹⁷ M 81b.

Dürr-i nā-yāb-ı yetīmüñ hürmeti
Merhamet kı l merhamet ey pādişāh

6 Kānlu yaşum yerlere oldı revān
 Bitdi renginden şakāik erguvān
 Dir bu Hakkı kı l idüp āh u figān
 Merhamet kı l merhamet ey pādişāh

FAŞL-I DER-MAĖĀM-I MĀHŪR

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

- 1 Görinsün pür-nŭr-ı cemālŭñ yā Rasŭlallāh
Bürinsün dīde-i dilden celālŭñ yā Rasŭlallāh
- 2 Bu 'ālem ḥŭsnŭñe bir özge mir'āt-i mücellādur
Görinür çeşm-i ḤaĖ-bīnine ḥayālŭñ yā Rasŭlallāh
- 3 Yüzŭndür keşret-i esmāya bir mecmŭ' a-i kübrā
Ki remz-i vaḥdet eyler anda ḥālŭñ yā Rasŭlallāh
- 4 Şunılmışdur ezelden ḤaĖĖ-i dil-teşneye feyzŭñ
Ebed içse n'ola zŭlālŭñ yā Rasŭlallāh

Mef' ŭlü/ Mefā' ilün/ Mef' ŭlü/ Mefā' ilün

Sevdā-yı sivādan geç gel hŭ diyelŭm yā hŭ

Bir meşreb-i şāfī iç gel hŭ diyelŭm yā hŭ

Ėo keşf ŭ kerāmātı geç cümle maĖāmātı

Ėaşd it bula gör zātı gel hŭ diyelŭm 'āşık

Sālik bula ümmīdi zerre bula ħurşīdi
Bulmağa bu tevĥīdi gel hū diyelüm ‘āşık

Sırrıña Hüdāyī yār esrāruñ ide izhār
Ey derde olan tīmār gel hū diyelüm yā hū

19²¹⁸

Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün

- 1 Yā Rasūlallāh yā ħayra’r-rusul
Yā Ĥabīballāh yā hādi’s-sübül
- 2 Sensiz eglenmek ne mümkün ‘āşıkā
Zıkr ü fikrūñ itmesün n’itsün gönül
- 3 Ravzañ içre bülbül-i pür-zār olam
Sen açıl Firdevs bāğı gibi gül
- 4 Eylesün cüz’i cemālün āşıkār
‘Işık ile ħayretde kalur ‘aql-ı kül

²¹⁸ M 82a.

- 5 Şem‘-i ‘ıŝkuñ yansa bir dilde eger
Hem-çü pervâne yanar olunca kül
- 6 Zülfüñ oldı sünbül-i hoş-büy-ı bāğ
Rüy-ı renginüñ açılmış taze gül
- 7 Vaşfuñı sulţān-ı kevneyn itdiler
Āsitāneñde bir ednā Hakkı kıl

20

(4+4)

- 1 Hakk’a kırbet diler iseñ
Gel namāza gel namāza
Yāra vuşlat diler iseñ
Gel namāza gel namāza
- 2 Ezān okunıcağ yerde
Göklerden açılır perde

Ṭālī' uñ var ise serde

Gel namāza gel namāza

3²¹⁹

Dergāhına Rabb-i ğanī

Da' vet eyledi çün seni

Sürüp mescide bedeni

Gel namāza gel namāza

4

Hakḳıyā halkı kayırma

Sırruñ aġyāra tıyurma

Başuñ secdeden ayırma

Gel namāza gel namāza

21

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Fa' ulün

1

Cihān içre eger ins ü eger cān

Eger ehl-i külāh ü ehl-i ticān

²¹⁹ M 82b.

2 Dirildi her ne kim anı umar cān
Eger incü vü ger kıymetlü mercān

3 Raḥiṣ olma yüri ehl-i hüner ol
Ḥazefle bir midür fağfūrī fincān

22

Mefā' ilün/ Fe' ilātün Mefā' ilün Fe' ilün

Recā budur ki sepīd ola rû-siyeh yarın

Ki āb-ı rûyına afv ola ehl-i tebşirün

Siyāh gūş geçer sāyesinde hoş şirün

Zamān olur ki ḥün rengine şirün

FAŞL-I DER-MAKÂM-I NİŞÂBÛR

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün

- 1 Niçe bir 'ömr-i girân-māye telef olmağdadur
'Ayş u 'işret nefsüñe böyle 'alef olmağdadur
- 2 Çünkü bu fânî vücudı virdi bâkîye selef
Muğtezâ-yı 'aql-ı kül hayr-ı halef olmağdadur
- 3 Günde biñ biri gelüp biri gider Hağ emrine
Defter-i a' māl-i ādem neşr ü leff olmağdadur
- 4 Mühreden kemter olur kıymetde ba' zı ādemī
Kimisi lülû-yı 'irfāna şadef olmağdadur
- 5 Şan zer u sīm oldı aḥkām u ḥaḳāik Haḳḳiyā
Ehle bezl ü nā-ehilden men' u keff olmağdadur

FAŞL-I DER-MAĶĀM-I NEVĀ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Niçe bir fūrkatle yansun cān u dil
Merḥamet kı́l merḥamet kı́l yā Kerīm
Kevşer-i vaşluñla kı́nsun cān u dil
Merḥamet kı́l merḥamet kı́l yā Kerīm
- 2 Cān u cismüm kı́pılayupdur iştıyāk
Nār-ı hicrūñle olupdur iḥtirāk
Ey Kerīmā tā-be-key bu iftirāk
Merḥamet kı́l merḥamet kı́l yā Kerīm
- 3 Fazlı kı́ula lūtf u iḥsān it meded
Vuşlatuñla şād u ḥandān it meded
Fūrkatūñ derdine dermān it meded
Merḥamet kı́l merḥamet kı́l yā Kerīm

²²⁰ B21b.

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Ya Rasûlallâh yüzün nûrına hayrân olmuşuz
Düş olaldan ' ışkuña hâk ile yeksân olmuşuz
- 2 Nüş idelden şol gönül bezminde şahbâ-yı gamuñ
Bu harâb-âbâd olan' âlemde vîrân olmuşuz
- 3 Âsitânün toprağında bulalı kühl-i cilâ
Hamdülillâh nâzır-ı dîdâr-ı Raḥmân olmuşuz
- 4 Açılur ezhâr-ı envâr-ı cemâlün her nefes
Hâr-zâr-ı cism içinde hoş gülistân olmuşuz
- 5 Biz senün derdünle tîmâr iderüz haste dile
Hâşe li'llâh gayrı bir cüyâ-yı dermân olmuşuz
- Hakkıyâ ednâsıyuz şol ümmet-i merḥūmenün
Lîk ol şâh ' ışkuña hizmetle sulṭân olmuşuz

NEVĀ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Tıynet-i ādemde kōnmasa ezel sevdā-yı 'ışk
Cenneti bir dāneye ŝatmazdı ol dānā-yı 'ışk
- 2 'ışk u meŝk olmaz nihān añı bilür halk-ı cihān
'Āŝık-ı bī-çāreye mümkin midür ihfā-yı 'ışk
- 3 Tālib-i dīdār olup ayılmaya tā haŝre dek
Kimler nūŝ ide ezel bezminde ger ŝahbā-yı 'ıŝk
- 4 Būlbülün hālın bilenler gūŝ iderler nālesin
Bir gül-i bī-hār içündür bunca hū-yi hā-yı 'ıŝk
- 5 Ey Hūdāyī hālet-i 'ıŝkı ne bilsün her meges
Kulle-i Kāf-ı hakīkat- murğıdur 'Ankā-yı 'ışk

27²²¹

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Cān ile müŝtāk-ı dīdār olmuşuz

²²¹ B22a.

ı1 tecellı yā İlāhe'l-  alemın
Ŗevk ile her gice bıdār olmuŖuz
ı1 tecellı yā İlāhe'l-  alemın

2 Dem-be-dem gözler seni gözler seni
Cān u dil dā'im seni  zler seni
Ŗol celāl n nie bir gizler seni
ı1 tecellı yā İlāhe'l-  alemın

3 Enbiyāya keŖf olan esrār i n
Evliyāya baĖŖ olan envār i n
  AŖıķ-ı dıdāru n oldu Hāķķı  n
ı1 tecellı yā ilāhe'l-  alemın

28²²²

VELEH 

Müstef' ilün/ Fa'  l n/ Müstef' ilün/ Fa'  l n

1 İnsān olurlar elbet iĖsāna el uranlar
Cānān bulurlar āĖir bu yolda cān virenler

2 Heykel Ėarāb olursa cānu n bulur   imāret

²²² BH22b.

Nâdim olur şoñunda muhkem binâ kıuranlar

3 Yık kal' a-i vücūduñ benlikde kalma zinhâr
Güçlü olur bu nefsūñ bil pençesin buranlar

4 Dünyâ yüzine bakma ağıyâra dil bırakma
Seyr-i sivâyı neyler yâruñ yüzün görenler

5 Hakkî kula uyanuñ atlu olur yayası
İrmez mi menzile hiç himmet atın sürenler

29²²³

(6+5)

1 Ey gönül bülbüli seherde uyan
Her vakıtde gül-i handân bulunmaz
Gül yüzine bakup büyına boyan
Bir dem olur bu gülistân bulunmaz

2 Mürşid elin alan Tañrısın bulur
Yola giren sâlik âhîr yol alır
Nefsine uyanlar yollarda kalur
Bir dañi irşâda insân bulunmaz

²²³B27b.

3 Nazar eyle bugün kâmil insāna
İresin ol yüzden tā ki Raḥmān'a
İsma' il-veş āḥir yatup ḳurbāna
Ne ' aceb cānına ḳıyan bulunmaz

4 Aldanma dünyānuñ mekr ü āline
Ḳulaḳ tutma ḥalkuñ ḳıl u ḳāline
Zāhid olan güler ' aşıḳ ḥāline
Cāhillerde zīrā iz' ān bulunmaz

5 Şām içinde aḳar yidi dürlü şu
Abdāluñ elinden var yüzüñi yu
Cām-ı feyzi Ḥaḳḳī içem tolu tolu
Devir döner bir gün devrān bulunmaz

30²²⁴

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

1 Ben İmām-ı A' zam'em ḥalk iḳtidā eyler baña
Her müezzīn maḥfil üstünde du' ā eyler baña

2 Bendedür sırr-ı Muḥammed şalli yā Rabbi ' aleyh
' Āşiyān ' afv-ı günāh için recā eyler baña

²²⁴ B28a.

- 3 Kırb-1 sultān ādemi sultān ider bu ‘āleme
N’ola dirsem halk-1 ‘ālem ilticā eyler baña
- 4 Vāris-i peygamber olmağdur çü şānı ümmetüñ
Her nefes Rūhu’l- Kıuds vahy-i Hudā eyler baña
- 5 Bir faķirem bāb-1 Hāķ’da benden ednā kimse yok
Cümle bu eylikleri Hāķ Hāķkıyā eyler bana

FAŞL-I DER MAĀAM-I BŪSELİK

VELEHŪ

(4+4)

- 1 Yā Rab bāġ-ı vişālũne
Zamān olup girmeyem mi
Cemāliñũñ güllerinden
Deste deste dirmeyem mi
- 2 Alevlenüp nār-ı firāķ
Yandı ġitdi cān-ı müştāk
Bir ġün yakın olup ıraķ
Zevķ-i vaşlı sürmeyem mi
- 3 Gāh derd ü miñnetlerde
Gāh sefer u hicretlerde
Ķalup ġidüp ġurbetlerde
Vaţanuma irmeyem mi
- 4 Ķalbüm ola çü āyine
Ķasret āteşi sŷyüne

²²⁵ B28b.

Açılup gözlerüm yine
Dost yüzünü görmeyem mi

5 Hakkı'yı al senden yaña
Luḫ u iḫsān eyle aña
Bir gün ecel gelüp baña
Bu cānumı virmeyem mi

32²²⁶

VELEHÜ

4+4

1 Uyan behey gāfil uyan
Dostuñ yüzi oldı ʿıyān
Vişālin būyına boyan
Hüsnine bak ʿışkına yan

2 Bir mürşidi bulup el al
İtme bu yolda mekr ü āl
Evrākuñı var şuya şal
ʿAmel ider ʿilm okuyan

²²⁶ B29a.

3 Eşkle yüzüñ yuya gör
İmām-ı ʿışka uya gör
Sırr-ı Qurʿān'ı tuya gör
Virme imānuña ziyān

4 ʿAklı olan ider heves
Hidmet iden bulur nefes
Kırılır āhir bu kafes
Bülbüle kalmaz ʿāşiyān

5 Ey Haqqī olmadan fānī
Bāqī'ye bezl it bu cānı
Bizden evvel gelen kanı
Girdiler ʿüryan ü biryān

33²²⁷

VELEHÜ

Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilün

1 Ey gönül bezm-i maḥabbetde dilerseñ cām-ı hū
ʿIşık ile baş ayağı olmağa feyz-āşām-ı hū

²²⁷ B30a.

- 2 Bu hüviyyetdür ki sārīdür cihāna ser-te-ser
Şanma ancak söylenür ‘ālem dilinde nām-ı hū
- 3 Mantıku’-t-ıyı Süleymān olmayan fehmi eylemez
Remzi bilmez gerçi murğ u mūr ider ihām-ı hū
- 4 Süfredür ‘ālem anuñ şahnında esmā mā’ide
Herkese ismin elinden irişür in‘ām-ı hū
5. Sem‘-i cānuñ cānib-i ğaybü’l-ğuyūba tut seher
Tā ki vāşıl ola ey Hakkī saña peygām-ı hū

FAŞL-I DER-MAĀM-I İŞFAHÂN

Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün

- 1 Göñül ' işkuñ ile hayrân olupdur yâ Rasûlallâh
Cemâlûñ ârzüsında alupdur yâ Rasûlallâh
- 2 Cemâlûñ bir amerdür ' aks-i nûr-ı şems-i vadetden
Ser-â-ser bedr olup devri olupdur yâ Rasûlallâh
- 3 Eger mâh u münîr-i mihr-i ' âlem-gîr-i ' âlîdür
amusı nûrı nûruñdan alupdur yâ Rasûlallâh
- 4 Senûñ dürr-i vâlâña dest-res bulmaq için âir
Niçe bar-i belâya dil alıpdur yâ Rasûlallâh
- 5 Gerekmez seyr-i keşret bir dai Haî'ya ' âlemde
Ki sırr-ı vadeti sende bulupdur yâ Rasûlallâh

²²⁸ B31b.

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Çala mı böyle gönül derdine em bulmaya mı
 Çanlu yaşum silinüp yüz ü gözüm gülmeye mi
- 2 Dem olup esmeye mi bād-ı nesīm-i maqşūd
 Bülbül-i cāna o bāguñ haberi gelmeye mi
- 3 Çün neyistān-ı ezelden kesilüp düşdi ğarīb
 Ney gibi bağrını yüz yerde bu dil delmeye mi
- 4 Her kimüñ cānına kāritse hevā-yı 'ışkuñ
 Berg-i nesrīn gibi āhır şararup şolmaya mı
- 5 Haqqıyā bir gün ola yārelerüñ sīnende
 Merhem-i luṭf-ı ilāhī ile oğulmaya mı

36²²⁹

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

²²⁹ B32b.

- 1 Āh kim düşdüm yine bir hayret-i kübrāya ben
 Daldum āhir derd ile bir kaç rı yok deryāya ben
- 2 Mevc-i baħr-i bī-kerān aldı beni nā-gāhdan
 Meyl iderdüm gerçi çün āb aqmağa şahrāya ben
- 3 ‘ Ālem-i ‘ ulvī beni çekdi çevirdi kendine
 Bu sebebden ‘ ālem-i süflīde döndüm yaya ben
- 4 Her nefes şad āh u her bir laħza bin hayret gelür
 Gelmeseydüm kāşkī bu ‘ ālem-i dünyāya ben
- 5 Dür düşdüm meclis-i erbāb-ı dilden Haħkıyā
 Yoħsa çok şuret virirdüm lafz ile ma‘ nāya ben

37²³⁰

VELEHÜ

Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün

- 1 Maṭla‘ -ı ħurşīd-i ğaybem sāyedür ‘ ālem baña
 Secde eyler anuñçün sāyeler her dem baña

²³⁰ B33a.

- 2 İçdigüm sāğarlaruñ her kaçresi deryā deñiz
Bezm-i feyz içre n'ola reşk eyler ise Cem baña
- 3 Nice muzmer ise kân içre güherler bī-naẓīr
Genc-i lafz içre yatur bin ma' ni-i mülhem baña
- 4 Ādem-i evvel benüm devrümde gelseydi eger
Ser-fürü eylerdi āhīr cümleden aқdem baña
- 5 Dest-i Hāķķī perde-i ğaybı n'ola keşf eylese
Saña nā-maḥrem olan esrār olur maḥrem baña

38²³¹

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Dāğ-ı sīnem āteş-i dilden ' alevlenmiş yanar
Penbe-i dāğūñ nedür nef' i ki anda ola nār
- 2 Āh-ı bülbül olmasa āteş-feşān-ı bāğ eger
Reng-i gül böyle kızarmaz idi hengām-ı bahār

²³¹ B34b.

- 3 Lālenüñ dāğ-ı siyāhı yaqdı yandırdı anı
Ser-güşāde tıtdı derdinden ʔarık-i küh-sār
- 4 Yanmadık dil var mı bu kānūn-ı ʔışk ıçre ʔaceb
İşte bülbül işte gül işte şakāyık āşikār
- 5 Hākkıyā āteşde bulduñ çün semender lezzeti
Yoğluğı pervāne gibi şemʔ ile kılduñ şikār

39²³²

VELEHÜ

Feʔ ilātün/ Feʔ ilātün/ Feʔ ilün

(Fāʔ ilātün) (Faʔ lün)

- 1 ʔahr elinden kime şekvā idelüm
Kerem ü lütfuña Ɣalduğ Mevlā
Var iken sen bize Ɣanda gidelüm
Kerem ü lütfuña kalduğ Mevlā
- 2 Kārımız şubh u mesā oldı günāh
Hālümüz bu günāh kıldı tebāh
Ɣapuña yüz süregeldik Allāh
Kerem ü lütfuña Ɣalduğ Mevlā

²³² B35a.

- 3 Şoldı bād-ı hevā ile gülümüz
 Çaldı hāmūş şöyle bülbülümüz
 ‘Ācizüz nesneye irmez elimüz
 Kerem ü luţfuña çalduğ Mevlā
- 4 Bize bizden iki ‘ālemde n’olur
 Derde dermān olursa senden olur
 Çapuñı terk iden āhir yañılur
 Kerem ü luţfuña çalduğ Mevlā
- 5 Esmese her nefesde bād-ı bahār
 Çurıyup güller olur hem-çün hār
 Dir bu Hāççı-i façır-i nā-çār
 Kerem ü luţfuña çaldıç Mevlā

FAŞL-I DER-MAKÂM-I ACEMKÜRDÎ

VELEHÜ

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün

- 1 Bezm-i 'ışk u şevke gel tâ içesin tolu kadeh
Şol kadeh kim zâ' il olur kaşresinden şad terah
- 2 Bu hayâlâta şühûduñ var ise virme vücûd
Kim görünür dürdan kılsañ nazâr hem-çün şebah
- 3 Manşıb-ı faqr u fenâyı iste şâh-ı 'ışkdan
'Arz-ı hâlûñ üstine tâ kim çeke ol şâh şah
- 4 Hû'âr bakma hâra gül-çîn olmağ ise ger murâd
Didiler zîrâ mihen tahtında vardur çok minah
- 5 Hâkқыyâ "El-leyletü hublâ" nedür bildüñ mi hiç
Kim şeb-i gam âhiri elbet olur rûz-ı ferâh

²³³ B35b.

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fa' ilātün/ Fā' ilātün/ Fa' ilün

- 1 Ān-1 hüsniñden her ān ey yār hayrānem qatı
 Gül cemālün ' ışkına nālān u giryānem qatı
- 2 Dürdī-i derdüñ beni benden alup kıldı ħarāb
 Bu ħarāb- ābādda vallāhi vīrānem qatı
- 3 Đarb-1 qahruñdan yıkıldı yirlere burc-1 beden
 Luţfuñ ile kııl ' imāret kim perīşānem qatı
- 4 Cāh add eylerdi çāhı görse ger Yūsuf Nebī
 Mübtelā-yı cevr-i bī-pāyān-ı ihvānem qatı
- 5 Hem-kafes olsun mı zāğ-1 dehr ile hīç ' andelīb
 Bu sebebden Ĥaqqıyā pür āh u efgānem qatı

²³⁴ B36a.

Fe' ilātün/ Fe' ilātün/ Fe' ilātün/ Fe' ilün

(Fā' ilātün)

(Fa' lün)

- 1 Söyinüp âteş-i dil şū' le-i envāruñdan
Dīdeler rūşen olur pertev-i dīdāruñdan
- 2 Nice bir āh-ı seher-gāh u figān u nāle
Bülbül-i cānumı güldür gül-i bī-ḥāruñdan
- 3 Bağlanup kaldı küşād olmadı bend-i baḥtum
Ḥār-zār oldı gönül bāğçesi āzāruñdan
- 4 Kızarup kaldı ciger-pāresi çün ḥabb-ı enār
Ṭutuşup yandı yürek yāreleri nāruñdan
- 5 Cur' a-dān-ı dil-i Ḥaḳḳī nice bir ḳala tehī
Anı yā Rabbi pür it zübde-i esrāruñdan

²³⁵ B36b.

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fa' ilātün/ Fā' ilātün/ Fa' ilün

- 1 Nağş-ı tevḥīdi bulan mühr-i Süleymān istemez
Belki fi nefsi'l-emr nefsi-i dil ü cān istemez
- 2 Yel götürse taḥtuñı ger itme bāda i' timād
Kim hevā-yi ' ışkdan ğayrısın insān istemez
- 3 Zāhid-i bī-kābiliyyet ' ışk u şevḳi n'eylesün
Çünkü isti' dād yoḳdur kāfir imān istemez
- 4 Anuñ içün āh ider bülbül idince şemm-i gül
Bāğda zīrā firāḳ-ı verd-i ḥandān istemez²³⁷
- 5 Ḥüsrev-i ma' nī olan itmez ciḥāna ḳulluğı
Şürete baḳmaz der ü dergāh u dīvān istemez
- 6 Şīr-cūdur ' ālem-i feyze gelelden tıfl-ı dil
Raḥm-i māderde gibi ol bir daḫi ḳan istemez

²³⁶ B38b.²³⁷ 39a.

7

Hakkıyâ taşdı kalemden bunca feyz-i ma' rifet

Dil bu ma' nâdan cihânda gayrı 'ummân istemez

FAŞL-I DER-MAĞĀM-I SEGĀH

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

- 1 Gezer Ya' kûb olan Yûsuf için ağlayı ağlayı
Düşer ' ışk odına dâ'im ciger dâğlayı dâğlayı
- 2 Şu kim dîdâr-ı Hâkķ'a ' âşık olmuşdur karar itmez
Gözi yaşı olup Ceyhûn akar çağlayı çağlayı
- 3 Firâr ider Hâkķ'a gûş eyleyen "firrû ilâllâh"ı
Kula lâzım olan bulmaķ durur Mevlâyı Mevlâyı
- 4 N'idersin ' âlem-i nâsûtı var himmet-bülend eyle
Gözet lâhût içinde maţlab-ı a' lâyı a' lâyı
- 5 Şu kim ' ışk-ı ilâhî ile oldı ' âkıbet Mecnûn
Gezer şahrâları dâ'im arar Leylâ'yı Leylâ'yı
- 6 Yürü Hâkķî yürü deryâ-yı ' ışk olduńsa dünyâda
Çıkar dilden cihâna lü'lü-i lâlayı lâlayı

²³⁸ B39b.

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 'Āşık olan dā'imā ol yāri eyler ārzū
Hem-çü bülbül gonce-i gül-zārı eyler ārzū
- 2 Cān u dil ümmīd ider feyz-i hayāt-ı cāvidān
Her nazarda dīdeler dīdārı eyler ārzū
- 3 Kimi mähī-veş ider āb-ı revān için qarār
Şol semender gibi kimi nārı eyler ārzū
- 4 Ğurbet ehlinüñ vaţandan ğayrı yoğdur maţlabı
Ehl-i fūrkat vuşlat-ı dildārı eyler ārzū
- 5 Ārzūdan münқаtı' olmazsa dil bulmaz felāh
Nice bir Haqqı o yođ u varı eyler ārzū

46²³⁹

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

²³⁹ B42b.

- 1 Bülbül-i cna cihn bğı aıyn olmaz²⁴⁰
Hr-zr olsa zemn anda glistn olmaz
- 2 Zhidn Őret-i İslm'na bkma zr
Münkir-i ' iŐk hkkatde Mselmn olmaz
- 3 Llenn dğına v ehre-i sr-i gle bk
Var mıdur derd ile bir ii tŐı kn olmaz
- 4 Gy u cevđn elne girmiş iken bir iş tt
Şeh-svrum dŐicek hke bu meydn olmaz
- 5 Zehre-i n u er ehl-i dile çokdur çok
Hky zhreye sz atılır imkn olmaz

47²⁴¹

VELEH

F' iltn/ F' iltn/ F' iltn/ F' ilün

- 1 EŞk-i çeşm  hn-ı dil dnr u dirhemdr baa
Kim ma' zallh fadı mye-i gmdır baa

²⁴⁰ Bülbül-i cna cihnda gl-i hndn olmaz.

²⁴¹ B43a.

2 Bir gül-i şad-berg-i feyze virmege neşv u nemā
Katre-i eşküm seher vaktinde şebnemdür baña

3 Zaḥm kim peydā idüpdür tîğ-i ‘ ışk ile dilüm
Yārdan luṭf-ı süḥan ol zaḥma merhemdür baña

4 Kırşa-i māhem ki çok eksüklügüm vardur benüm
Her kim eylerse kemāl-i vaşfumı kemdür baña

5 Nās ile ülfetde çok āfāt vardur Hakkıyā
Kūşe-i ‘ uzletde olmağ şimdi eslemdür banā

FAŞL-I DER-MAĞĀM-I BESTENİĠĀR

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

- 1 Baċanlar vech-i yāre ċehre-yi aġyāra baċmazlar
Görenler Yūsuf'ı bu dārda deyyāra baċmazlar
- 2 Şular kim neşve-yāb-ı sāġār -ı feyz-i ilāhīdür
Kırarlar şīşe-i nāmūsı aşlā 'āra baċmazlar
- 3 Ĥaċīċat erleri dūnyā vü uċbā ċaydını ċorlar
Virürler Ĥaċċ'a cism ü cānı yoġ u vara baċmazlar
- 4 Meşām-ı cāna hoş-bū isteyenler bāġ-ı vaĥdetde
Bu keşret içre āzārı ċekerler ĥāra baċmazlar
- 5 Bugün a' mā olanlar rü 'yet-i āşār-ı Mevlā'dan
Yarın ey Ĥaċċī açup gözlerin dīdāra baċmazlar

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Her ne şafā kim gelür rüy-ı vefādan gelür

²⁴² B43b.

Dil ki mükedder olur sūy-ı cefādan gelür

2 Hāḡ'dan olursa 'aṭā 'afv olur elbet ḡaṭā
Münkeşif olmaḡ ġitā dest-i Ḥudā'dan gelür

3 'Āşık olan ol güle āteş urur göñüle
Ḥabs-i ḡafes bülbüle şit ü şadādan gelür

4 Varıñı hep yāre vir ġayrıya olma esir
Şürī ḡisāb ey faḡir ḡalka ġınādan gelür

5 Eyledi zü'l-kibriyā nāmuñı Hāḡ Ḥaḡḡıyā
İsm-i ilāhī saña şavb-ı semādan gelür

50²⁴³

VELEHÜ

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

1 Melekler görseler kāmīl yüzün ḡayrān olur dirler
Temāşā eyleyüp bu ne ulı sultān olur dirler

2 Hümādur kim düşerse sāyesi bir 'abd-i muḡtāca
Bu 'ālemde anı bī-şek şeh-i şāhān olur dirler

²⁴³ B44b.

3 N'ola germ olsa 'āşık t̄ab-ı dilden yansa yağılsa
Hemīşe mübtelā-yı tebde pek buhrān olur dirler

4 Şakın feyz-i ilāhī münkaṭı'ı oldu dime 'āşık
Şu ağıduğı yire girü ağıar 'ummān olur dirler

5 Görenler dest-bürd-i Haqqı'ı meydan-ı faız içre
İlā yevmi'l kıyāme gālibü'l-aqrān olur dirler

51²⁴⁴

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

1 Ey Rasūl-i şahibü'l-āyāt u ehl-i mu'cize
Kudret-i taşdıķ bağış iden derūn-ı 'ācize

2 Rütbe-i Rūhu'l-Kuds'den berter olduñ biñ kadem
Feyz-i enfās-ı Hudā'dan nefh-i rūh it sen bize

3 Reşha-i feyz-i şefa'atle dili tebrīd kııl
Şol nefes kim t̄ab-ı kahr-ı Haqq ile yüzler kııza

²⁴⁴ B45a.

4 Rāh-ı şer‘ uñ ıoğrı yoldur menzil-i vaşl-ı Hāķ’a
Vāy aña kim başmaya sen gıtdüğüñ ıoğrı ize

5 Eyle baħr-i feyzden imdād bu Hāķķī ķula
Tā ki na‘ tuñ riştesine kıymetī dūrler dize

52²⁴⁵

VELEHÜ

Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün

1 Ey cebīn-i maṭla‘ -ı nūr-ı mübīn
V’ey dehān-ı menba‘ -ı feyz-i mu‘ īn

2 Görmedi ḥaddüñ gibi bir kimse gül
İçmedi feyzüñ gibi mā-i ma‘ īn

3 Āsitāneñ büse-gāh-ı ehl-i dil
Mesned-i ‘ālī-i erbāb-ı yaķın

4 Hıdmet-i cism-i laṭifüñ itmese
Rūḥ bulmaz idi Cibrīl-i Emīn

5 Maķdemüñle şād-mān oldu felek

²⁴⁵ B45b.

Mevlidüñle güldi bu rûy-ı zemîn

- 6 Sırr u rûh u cismüñi bir eyleyüb
Hoş tecellî kıldı Rabbü'l-‘âlemîn
- 7 ‘Âleme sırruñ sirâyet eyledi
Bu durur fazlü'l-mekân-ı bi'l-mekân
- 8 Kabrûñ üzre devr ider kandîl-i mâh
Ravzana hürşid her gün kor cebîn
- 9 Nice nazm itsün bu Hakkî na‘tuñı
Her biri bir dürr-i yektâ-yı semîn

53²⁴⁶

VELEHÜ

Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün

- 1 Çünkü Hakk zât u şifâtı ile oldı feyz-pâş
Küllü sırrın câveze'l-işneyn sırrı oldı fâş
- 2 Cümle esmâ çün tecellî emrine başdı ayak
Rûh-ı pāk-i Muşafā oldı kamu ervāha baş

²⁴⁶ B46a.

- 3 Atlas-ı çarh ayağına pāy-endāz oldu çün
Müjdeden didi melek ol demde ey dil şād-bāş
- 4 Gördi çün bu şūret-i teşbīhi tutdı ins ü cān
Ḳudsiyān idüp nazār ma‘ nāya didi hāş hāş
- 5 Hākkıyā bu hākk u hālkūñ ikisi bir nūrdur
Fehm ideydi sırrını bu hālk-ı ‘ālem kāş kāş

FAŞL-I DER-MAĞĀM-I NĪKRĪZ

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 On sekiz biñ 'ālem içre dār hū deyyār hū
Yerdeki seyyār hū vü gökdeki tayyār hū
- 2 Şāh-ı 'ālem-gīr hū vü şol vezīr ü mīr hū
Bende vü āzād hū vü yār u hem aġyār hū
- 3 Şeyḫ u şūfī vü kemer-bend-i fenā vü faqr hū
Zāhid-i sālūs hū vü rind u hem 'ayyār hū
- 4 Dāḫil-i deyr ü kenīse 'abd-i miḫrāb hū
Mescid ü mey-ḫāne vü ser-mest ü hem hüş-yār hū
- 5 Aṭlas u kālāy-ı kıymetdār-ı her bāzār hū
Dirhem ü dīnār hū vü elde şol mi' yār hū
- 6 Ger melekdür ger felekdür ger olupdur ins ü cān
Cümle-i maḫdūd u ma' dūd endek ü bisyār hū

²⁴⁷ B46b.

Fā^ˆ ilātün/ Fā^ˆ ilātün/ Fā^ˆ ilātün/ Fā^ˆ ilün

- 1 Yezdiyār u Ehrimen hū mazhar-ı Yezdān hū
 ̖uṭb-ı ˆ ālem hū vü aḳṭāb u ḳamu aḫyār hū
- 2 Bülbül ü gülgonce vü gülzār u ḫāristān hū
 Murġ u mār u mūr u mähī dāne vü meyyār hū
- 3 Zerre-i nā-çiz ü ḫurşid-i cihān-ārāy hū
 ̖atre-i kem-ḳadr u baḫr-i zāḫir-i teyyār hū
- 4 Ger ġarīb u ger müsāfir ger piyāde ger süvār
 Ger ˆ atik u ger zelül u şaˆ b u ger ḳayyār hū
- 5 Ḥaḳkıyā Ḥaḳ çün tecellī eyledi ˆ ālemlere
 Şeş ciḫetde her ne var ise didi ey yār hū
- 6 Kenz-i maḫfide ne deñlü var ise sır oldı fāş
 Her birin bir yüzden anuñ gör nice yayar hū

²⁴⁸ B47a.

VELEHÜ

Fe' ilätün/ Fe' ilätün/ Fe' ilün

- 1 Dest-i luṭf ile açılṣa der-i rūḥ
Çok me' ānī ider derūna sünūḥ
- 2 Gūṣiṣ-i sālik ile açılmaz
Ḥaḳ'dan olur yine olursa fütūḥ
- 3 Metndür ' ilm-i ilāhī-i muḡlaḳ
İdemez ḥall o metni degme ṣurūḥ
- 4 Sāḡ sözdür didüḡüñ belki senüñ
Olur erbābı yanında mecrūḥ
- 5 Bir midür yirde olan zerre ile
Pertev-endāz olan gökdeki yūḥ
- 6 Şīt u İdrīs oldı gerçi nebī
Anları geçdi risālet ile Nūḥ
- 7 Bilür elbette neṣve-yāb-ı ḡabūḳ

²⁴⁹B48a.

Ki virür başka keyif-i cāna şabūh

- 8 Feyzden ğayrısına ey Hakkī
Tevbe olsun rūsūma cümle naşūh

57²⁵⁰

VELEHÜ

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

- 1 Eger Buḳrat u Suḳrat u Felāṭūn-ı ilāhīdür
‘Umūmen zevḳ-i ḫāl ü ‘ilm-i ḫikmetle mübāhīdür
- 2 Belī māü'l-ḫayāt-ı ḫikmet ile olmasa şüste
Ḳalan rūy-ı dilinde herkesüñ gerd-i günāhīdur
- 3 Nice zencī iken Loḳmān oldı rü-sefid āḫir
Ki ḫikmet āb-ı rü-yi ḫalk u dārū-yı devāhīdür
- 4 Eger ṭıbb olsa ḫikmet olmasa olmaz ḫakīm ādem
Ki ḫikmet bī-nihāyet vaşf-ı ṭıbb ise tenāhīdür
- 5 Ḥakīm-i Tirmidī ḫikmetle buldı şöhret ü şanı
İlā yevmi'l-ḳıyāme ḫikmet anuñ ‘izz u cāhīdur

²⁵⁰ B48b.

6 Bugün Hakkî serîr-i hikmet üzre şâh-vâr oldı
Aña ehl-i ‘ulûm‘ âlemde bir âlây sipâhidür

58²⁵¹

VELEHÜ

(4+4)

1 Şorup şoyıldılar bizi
Rûmili’nün dervîşleri
Da‘ vet eylediler bizi
Rûmili’nün dervîşleri

2 Didiler gelüp yelerek
Kaţârı Şâmdan Rûm’a çek
Hep severler bizi gerçek
Rûmili’nün dervîşleri

3 Sübğaları ellerinde
Zikirleri dillerinde
Şâdıklardur yollarında
Rûmili’nün dervîşleri

4 Yanup yaqılurlar dâ’im

²⁵¹ B49b.

Gice k̄ā'im gündüz şā'im

Gösterürler çok 'alā'im

Rūmili'nün dervīşleri

5

Zāhirleri şerī'ātdē

Bāṭınları ḥaḳīkatde

'Ālīdür zāt u şıfatda

Rūmili'nün dervīşleri

6

Arayup mürşīdi bulur

Her biri Mevlā'yı bilür

Dervīş diseñ ancaḳ olur

Rūmili'nün dervīşleri

7

Eger yakın eger ırāḳ

Vişāl olur cümle firāḳ

Ḥaḳkī'ya virdiler Burāḳ

Rūmili'nün dervīşleri

FAŞL-I DER-MAĞĀM-I SÜNĪLE

Müstef' ilün/ Müstef' ilün/ Müstef' ilün/ Müstef' ilün

- 1 Ey pādişāh-ı zū'l-kerem luḡ eyle bu bī-çāreye
Cūduñ yanında ḡatreyem feyz eyle bu āvāreye
- 2 Aḡduñ ' ināyetden ḡapu didüñ bize "lā teknaḡū"
Senden ümīd eyler ḡamu hīḡ kimse girmez araya
- 3 ' Āciz menem ḡudret senüñ ' āşī menem raḡmet senüñ
Ḥaste menem şerbet senüñ sen merhem ur bu yāreye
- 4 Yā Rab be-dermān-ı ḡabīb ' ışḡuñ dile eyle ḡabīb
Dir Ḥaḡḡī ḡaḡvā ḡıl nasīb bu nefsimüz emmāreye

60

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Pertev-i şems-i tecellīdür murādum her şabāḡ
Perde-i nūr-ı siyāh oldı ümīdüm her revāḡ
- 2 Birisi bedr-i cemāl ü birisi şems-i celāl

²⁵² B50b.

İki haddüñden gelür şadra kemâl-i inşirâh

3 Açıvir mihmân-ı ğayba rûz u şeb bâb-ı dilüm
Yâ ilâhî senden olur olur ise infitâh

4 Menzil-i maqşûda irmez peyrev-i ‘ışk olmayan
Berzah-ı nefis içre qalır tutmayan semt-i şalâh

5 ‘Âşıkâ dergâh birdür yâr birdür Hâkķıyâ
Qul olan ol pâdişâha bulısar âhır felâh

FAŞL-I DER-MAĖĀM-I 'ARAZBĀR

Müstef' ilün/ Müstef' ilün

- 1 İrmezse elüm vuşlata
Vā fūrķatā vā fūrķatā
Çıkmazsa yolum hazrete
Vā ĥasretā vā ĥasretā
- 2 Ken' ān'da yoķdur ġamla ten
Dil Yūsuf-ı Mışır içre şen
Ger ĥāşıl olmazsa vaţan
Vā ġurbetā vā ġurbetā
- 3 Fūrķat beni nūn eyledi
Ėurbet baña ġör n'eyledi
Āĥir ķazā ķün böyledi
Vā veyletā vā veyletā
- 4 Yā Rab saña irġür beni
Yolda ķoma cān u teni
Bulmazsa Ėaķķī ķul seni
Vā miĥnetā vā miĥnetā

²⁵³ B51b.

VELEHÜ

Müstef' ilün/ Müstef' ilün

- 1 Nice durur aḥvālīñüz
Yārān ḥaber virüñ baña
Ol dosta gitmek yalīñuz
İḥvān ḥaber virüñ baña
- 2 Hāḫ'dan irişince ḥaber
Elbet muḫarrerdür sefer
Çün ḳāfile gide seḫer
Yārān ḥaber virüñ baña
- 3 Cem' iyyet-i ḥāş olıcaḫ
Zevḳ-i dil ü cān bulıcaḫ
Bezm içre şāğar ḫolıcaḫ
Yārān ḥaber virüñ baña
- 4 TaḫrİR idüp eṭvāruñuz
Baḫş eyleyüp envāruñuz
Keşf eyleyüp esrāruñuz
İḥvān ḥaber virüñ baña
- 5 Çün didiler Rūm'ı bıraḫ
Şām içre eyle oturaḫ

Hakki neden dufdi irak

Yaran haber virun bana

FAŞL-I DER-MAĀM-I MĀYE SEGĀH

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' iltün/ Fā' ilün

- 1 'Āzim-i dergāh-ı Hāq ol menzil-i maqşūda ir
'Ābid-i Allāh isen ger vuşlat-ı ma' būda ir
- 2 Bu vücūd-ı fāniyi bezl it vücūd-ı bākiye
Bir ticāret eyle kim sen anda ' ayn-ı sūda ir
- 3 Yu vücūduñ resmini mahv it ' alā' iķ naqşını
Özge bir feyz-i cezīl-i hāzret-i zi'l-cūda ir
- 4 Çün bilürsen rāh-ı Hāq' da berzah-ı bisyār var
Bāruñı taħfif idüp ser-menzile āsūde ir
- 5 Yaşdanup hāk-i fenā Hāqķī hevā-yı ' ışķ ile
Āb-ı feyz iç serdiyi ko şevķ-i dilden oda ir

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' iltün/ Fā' ilün

²⁵⁴ B54b.²⁵⁵ B55a.

- 1 Mazhar-ı feyz olmağa havz-ı dili pāk eylegil
Kendüñi rāh-ı fenāfillāhda hāk eylegil
- 2 Var ise ğayret dilüñde dest-i himmetle yüri
Cübbe-i sevdā-yı ğayrı çün kabā çāk eylegil
- 3 Çü bilürsin sūri degmez mātemine ‘ālemüñ
Ger sürür istersen ey dil cānı ğam-nāk eylegil
- 4 ‘Āşık-ı haqqı melāmet oldı çün kār-ı qādīm
Ger selāmet-cū isen var kendüñi bī-bāk eylegil
- 5 Haqqıyā kalb-i selīm ehli bulur Haq’dan selām
Bil bu ma‘ nāyı seni sen şāhib-i idrāk eylegil

65²⁵⁶

نَهَى اللَّهُ عَنِ الْمُسْتَقْبَحَاتِ

فَمَا لِلْمُؤْمِنِينَ بِالْمَلَأِهِ

وَلَكِنْ كَانَ مِنْ أَمْرِ الْإِلَهِ

تَرَى فِي النَّاسِ مِنْ سَاءِ وَلَاهِ²⁵⁷

²⁵⁶ B56b.

²⁵⁷ Allah sakıncalı şeylerden nehyetmiştir
Mü'minler, kendilerini oyalandıran şeyleri ne yapsınlar?
Fakat İlâh'ın emirlerindedir ki
İnsanlar arasında dalgın ve oyalananları görürsün

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' iltün/ Fā' ilün

- 1 Muzga-i şuğrāya sıgđı hālet-i kübrā-yı dil
Lāle-i hamrāya düşdi habbe-i sevdā-yı dil
- 2 Cūd-ı Hāķ'dan mevc-hīz olduķça bād-ı hoş nefes
Cünbişinden anda gevher-rīz olur deryā-yı dil
- 3 Tengdür 'arş-ı berīnūñ şūreti sırr-ı dile
Hārf u lafza nice güncāyiş bulur ma' nā-yı dil
- 4 Dil Süleymān-ı cihān-ı mā' rifetdür şübhesiz
Maşrıķ u mağrib arası tōlıdur ālāy-ı dil
- 5 Zerreşi şad māhdan enver görünür Hāķķıyā
Böyle olsun olıcaķ mihr-i cihān-ārā-yı dil

²⁵⁸ B57a.

67²⁵⁹

VELEHÜ

(4+3) (3+4)

- 1 Nedür haqı̄kate rāh
Lā ilāhe illallah
Sebeb-i ‘ izzet ü cāh
Lā ilāhe illallāh
- 2 Māsivāyı çüridür
Ta‘ alluķı eridür
Sālikānı yüridür
Lā ilāhe illallāh
- 3 Bāğ-ı dilde tāze gül
Cām-ı revān içre mül
Pāk olur dise göñül
Lā ilāhe illallah
- 4 Yerüñ gögüñ ‘ imādı
Cism ü cānuñ nihādı
Tañrınıñ güzel adı
Lā ilāhe illallāh

²⁵⁹ B58a. (Bu manzume ile B60b arasındaki manzumeler, Zirefkend makâmında kayıtlıdır. Ancak makâmın ismi müellif tarafından B57b’deki mensur kısmın üzerine yazıldığı için, makâmı burada başlık olarak zikretmiyoruz.)

5 Hakkî isteyen tecrîd
 Geyer libās-ı tevḥîd
 Diyenler olur ferîd
 Lâ ilâhe illallâh

68²⁶⁰

VELEHÜ

(4+3) (3+4)

1 Cân u dilden diyelüm
 Lâ ilâhe illâ hû
 Şıdķ ile söyleyelüm
 Lâ ilâhe illâ hû

2 Kõmaz dil içre keder
 Āyineyi pāk ider
 Nedür ḥakîķate der
 Lâ ilâhe illâ hû

3 Hakk' a irgürür yolu
 Yabanda kãmaz kulu
 Zikirler içre ulı
 Lâ ilâhe illâ hû

²⁶⁰ B59a.

4 Bāb-1 cennete miftāḥ
Ḥāne-i cāna mişbāḥ
Di her aḥşam u şabāḥ
Lā ilāhe illā hū

5 Ẓikr-i kuṭb-1 evliyā
Vird-i pāk-i aşfiyā
Nedür dirseñ Ḥaḳḳıyā
Lā ilāhe illā hū

69²⁶¹

VELEHÜ

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

1 İlāhī rāh-1 vaşla ḳulları irşād iden sensin
Ġam-1 fürḳatden āzād eyleyüp dil-şād iden sensin

2 Zebūn-1 māsivā olmaḳ ne miḥnetdür dil ü cāna
Çü yoḳdur ğayrıdan çāre yine imdād iden sensin

3 Kiminūñ ḥātırın luṭfuñla gül gibi şen eylersin
Kimin berg-i ḥazen-veş kahr ile ber-bād iden sensin

²⁶¹ B59b.

4 Şu kim yād ola senden nice yād ide seni hergiz
Yine luṭf u keremden bendegāmı yād iden sensin

5 Geçürdi mäh u sālî miḥnet-i ‘ışıkda pîr oldı
İlāhî raḥm idüp Ḥakḳî ḳulı āzād iden sensin

70²⁶²

FAŞL-I DER-MAKÂM-I HİŞÂR

(3+2)(2+3)

1 Tırmañ yanalum

Āteşî ʿ ışka

Şuʿ le virelüm

Āteşî ʿ ışka

2 ʿ Işk ehli ölmez

Sırdur añlanmaz

Yanmayan bilmez

ʿ Āteşî ʿ ışka

3 Melekler ʿ arşda

Gelürler vecde

Qılurlar secde

Āteşî ʿ ışka

4 Manşur Hallāc

²⁶² B60b.

Dār üzre mi‘ rāc

Sen de gözün aç

Āteş-i ‘ışka

5 Seyyid Nesimī

Terk itdi ismi

Şaldı bu cismi

Āteş-i ‘ışka

71

VELEHÜ

(3+2)(2+3)

1 Şaldum vücūdı

Āteş-i ‘ışka

Ƙıldum sücūdı

Āteş-i ‘ışka

2 Hīç dil yā hū

Hağ’dan almaz bū

Girmeyince bu

Āteş-i ‘ışka

- 3 ‘ Işık ile her dem
Çek gönülden dem
Mum olur âdem
 Āteş-i ‘ ışka
- 4 Cānuñ uyansun
Nergise dönsün
 Ço gönül yansun
 Āteş-i ‘ ışka
- 5 Yanup yaqılır
 ‘ Alevler virür
 ‘ Āşıklar girür
 Āteş-i ‘ ışka
- 6 Hakqıyā yaruñ
 ‘ Işık itdi kārūñ
 Yakagör varuñ
 Āteş-i ‘ ışka

72²⁶³

VELEHÜ

Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün

²⁶³ B61a.

- 1 Olmaya   alemde zıkr-i h  gibi
P k ider c nı siv dan Şu gibi
- 2   IŐıdur  n adem olmakdan mur d
  IŐı ile aı Haıı'a d 'im c  gibi
- 3 Bülbül-i dil her nefes tesb h ider
H zret-i Haıı'dan mur dı bu gibi
- 4 Cem  ile ol g h berg-i gül miŐ l
Farıla geh sünbül-i Hind  gibi
- 5 Dürlü dürlü görinür naıŐ-ı siv 
   yn-ı sihr-i b t l-ı c d  gibi
- 6 M mkini ıo Haıııy  v cibi gözet
Fi'l-haıııka olmadı bu o gibi

73

VELEH 

Mef   l n/ Mefa   l n/ Fa   l n

Seher sihre m Ő bihd r haıııkat

Görinür iki Şuret anda l -b d

Çarışdursan berāber ābı şire
Görinür bir nazar şu bir nazar süd

74²⁶⁴

VELEHÜ

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Fā' ülün

- 1 İlāhī yüzüñi bu gözüme aç
Yüzime nür-ı zātuñ pertevin şaç
- 2 Çalupdur zulumet-i tende bu cānum
Tecellī şem'ini sen eyle isrāc
- 3 Çü nūruñdur ezelden mürřid-i rāh
Bizi itme bu yolda ğayra muřtāc
- 4 Suvār eyle Burāķı 'ışk u řevķa
İdelüm 'ālem-i mā' nāya mi' rāc
- 5 Geyür dest-i keremden hıl'at-i ķurb
Ço 'izzetle vaķāruñdan sere tāc
- 6 Bu Hāķķi'nüñ ķabül eyle ricāsın
Bulalum biz de saña şogrı minhāc

²⁶⁴ B62b.

VELEHÜ

Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün

- 1 Ğarîbem bu cihân içre Ğarîbe âşinâ olmaz
Ki bî-gâne olandan âşinâya hîç vefâ olmaz
- 2 Ğarîbe âşinâ olan çıkar Ğurbet diyârından
Bilür bî-gânelerden çeşmi zîrâ rûşinâ olmaz
- 3 N'ider âdem olan dünyâ serâyında oturmağdan
Aña cennet gibi ârâm içün pākîze cā olmaz
- 4 Seferlerde hâzarlarda ne Ğurbet ne vaţan bilme
Ta' alluğ ehli çün ehl-i fenâ ehl-i beķâ olmaz
- 5 İki ' âlem hicâbından hâlâş olduñsa ey Hâķķî
Gözünden pertev-i nûr-ı Hudâ hergiz cüdâ olmaz

²⁶⁵ B66a. (Bu manzume Nihâvend makâmında kayıtlıdır. Ancak makâmın ismi müellif tarafından B63b'deki boş sayfaya yazıldığı için, makâmı burada başlık olarak zikretmiyoruz.)

FAŞL-I DER-MAĀM-I BEYĀTĪ

VELEHÜ

Fe' ilātün/ Mefā' ilün/ Fe' ilün

- 1 Zıkr ile eyle ĥidmet-i mezkūr
Ola tā ĥidmet ü sa' yūñ meşkūr
- 2 Eyle ihlāş ile 'amel tā kim
Vire ecr-i cezīl Rabbi şekūr
- 3 Ne kadar ġālib olsa sende ĥulūş
O kadar zāyid olur Ĥaĥ'dan ücūr
- 4 Bu ĥulūşuñ mişālidür iksīr
Ṭarĥ-ı dirhemden ider elf zuhūr
- 5 Seyyi 'ātūñ döner ĥasenāta
Ķalb ider şūretin Allāh Ġafūr
- 6 Bir ĥaĥīĥatden olur niĥe şuver
Nefĥine göre ilā nefĥi's-şūr

²⁶⁶ B66b.

7 Nāzır ol vech-i vahdete Hakkı
Olasın Hakk'a sen dađı manzūr

77²⁶⁷

VELEHÜ

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Fa' ülün

1 Şu dil kim sırr-ı Hakk'a oldı kâbil
Gelür elbette bu halka muķâbil

2 Kâbül itmez vücūd-ı keşreti ol
Ki vahdet hakk u keşret oldı bātil

3 Ten ü cān u dili bir gördün ise
Hayāl ü vehm senden oldı zā'il

4 Bugün bu mantıķu't-tayrı bilenler
Olur Hakkı ile bu dilde yek-dil

78

VELEHÜ

(6+5) (5+6)

²⁶⁷ B67a.

- 1 Zikri nedür halk-ı cihānuñ kamu
Lā ilāhe illallāhu vaḥdehu
- 1 Yoḡ durur ʿālemde nefes kim anuñ
Olmaya hergiz nefesi zikr-i hū
- 3 Bāṭın-ı eṣyā-yı muhīt oldı Haḡ
Zāhiri gerçi denilür o vü bu
- 4 Āyine bisyār velī rūy bir
Bir görünür anda kamu rū-be-rū
- 5 Haḡḡī bugün her kim ola mū-şikāf
Görmez anuñ çeşmi sivā ḡadr-i mū

79²⁶⁸

VELEHÜ

Mef ʿülü/ Fā ʿilātü/ Mefā ʿilü/ Fā ʿilün

- 1 Devr ide ide Ḥalveti girdāba düşdiler
Çıkdı kenāra Celveti sirdāba düşdiler
- 2 ʿUşşāḡ ʿuluvv-i himmet ile ʿarşa çıkdılar

²⁶⁸ B68b.

Zühhād-1 dūn mescid ü mihrāba düşdiler

3 Erbāb-1 nefis hāne-i düşmende kaldılar
Aşhāb-1 kalb menzil-i aḥbāba düşdiler

4 Şāhān-1 dehr uçdılar evc-i hevāya dek
Dervişler de külhan-1 pür-tāba düşdiler

5 Şād-āb-1 feyz olmaz ise Ḥaḳḳıyā derūn
Murġān-1 cān u dil yūri şūr-āba düşdiler

80²⁶⁹

VELEHÜ

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

1 Şular kim mālīk-i dīnār durur dīnārı almazlar
Bulanlar dürr-i yektā mühre-i bāzārı almazlar

2 Ururlar 'āḳıbet zerrī meḥakke imtiḥān için
Bilür şarrāf olanlar naḳd-i kem mi'yārı almazlar

3 Çü yoḳdur bir dıraḥtuñ mīvesi bī-bārı n'eylerler
Gül-i şad-bergi terk idüb hezārān ḥārı almazlar

²⁶⁹ B69b.

- 4 Hākā 'iḳ ehline 'ilm-i rūsūmı 'arz idüb ṭurma
 Yüri anlar ḳoyub ḫalvāyı zehr-i mārı almazlar
- 5 Serāy-ı sīnede 'uṣṣāḳ olan mā' ṣūḳı gözlerler
 Ki anlar cisme baḳmazlar ḳurı dīvārı almazlar
- 6 Revācın bulduḡı demler gelür elbette ey Hākḳı
 Dime bu nāfe-i ḫoş-ṣemme-i 'atṭārı almazlar

81²⁷⁰

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Bār-ı miḫnetle büküldi ḳaddimüz
 Ḳıl naḳar luṭfuñla ey Bār-ı Hūdā
 Oldı ḳahr-ı dil bu yolda seddimüz
 Ḳıl naḳar luṭfuñla ey Bār-ı Hūdā
- 2 Nār-ı ḡamda dil kebāb oldı yeter
 Eṣkimüz reng-i ṣarāb oldı yeter
 Ten yıḳıldı cān ḫarāb oldı yeter
 Ḳıl naḳar luṭfuñla ey Bār-ı Hūdā

²⁷⁰ B70a.

- 3 Senden olmazsa nażar bī-çāreye
 Söyler āhir dilde yāre yāreye
 Sen virürsen nūr aġ u қaraya
 Қıl nażar luţfuñla ey Bār-ı Ҳudā
- 4 Maḥrem -i esrār olan yāruñ ḥaқı
 Yāruña şol keşf-i dīdāruñ ḥaқı
 Berқ uran ‘ālemde envāruñ ḥaқı
 Қıl nażar luţfuñla ey Bār-ı Ҳudā
- 5 Қılma yā Rab yoluña ‘isyānı sedd
 Dergehüñden eyleme muhtācı redd
 Eyle Ҳaққī қuluña her dem meded
 Қıl nażar luţfuñla ey Bār-ı Ҳudā

FAŞL-I DER-MAĞĀM-I DÜĠĀH

VELEHÜ

(6+5) (5+6)

- 1 Her kime oldu nazār-ı zıkr-i hū
Oldı çü iksīr-i zer-i zıkr-i hū
Cümle ġarībūñ vaṭanıdur çü Ḥaḡ
İde gör imdi sefer-i zıkr-i hū
- 2 ‘Ālem-i ‘aynı ider elbet şühüd
Ḥer kime irdi ḡaber-i zıkr-i hū
Ḥalḡa-i hāyı göremez gözleri
Zāhid ider gör ḡazer-i zıkr-i hū
- 3 Dīde-i tevḡīd ile eyle nazār
Tā ki biline ‘iber-i zıkr-i hū
Ṭoldı bu tevḡīd ile kevn ü mekān
Çünkü görindi eṣer-i zıkr-i hū
- 4 Hū’yı bilen niçe muṭavvel yazar
Nüktelüdür muḡtaṣar-ı zıkr-i hū
Feth-i ilāhī aña āsān olur

²⁷¹ B70b.

Kim bula Hakkī zafer-i zıkr-i hū

83²⁷²

VELEHÜ

Fe' ilātün/ Fe' ilātün/ Fe' iltün/ Fe' ilün

(Fā' ilātün)

(Fa' lün)

- 1 Dem gelür dem kesilür rüh-ı revānuñ üzilür
‘ Ālem-i berzaħa şeh-bāz-ı nigāhuñ süzilür
- 2 Efser-i şahı serüñden alup āħir-i devrān
Bedel-i taħt siyeh ħākde ħabrüñ ħazılır
- 3 Şarşar-ı bād-ı fenā-y-ile vücūduñ yıķılıp
Faşl olup bendlerüñ arası bir bir çözilür
- 4 Çenberüñ bendi olan ‘ acb-i zenebden āħir
Yine evvel gibi a' zā vü cevāriħ düzilür
- 5 Hakkıyā rüz-ı ebed ħükm-i ezeldür görinen
Şanma levħ-i ħaderüñ naķş-ı metini bozılır

²⁷² B71a.

- 1 Ey benüm hâlüm şoranlar
El-vedâ^c olsun sizlere
Bunda alup oturanlar
El-vedâ^c olsun sizlere
- 2 Bu fenâ bâğına ondum
Bir iki günde uşandum
Âşiyân-ı udse döndüm
El-vedâ^c olsun sizlere
- 3 Bu fenānuñ derdi çodur
Her biri cāna bir odur
Bunda alma ünkü yodur
El-vedâ^c olsun sizlere
- 4 Bu gam ile kim alışur
Bū yüki kim ola aşur
Yolcular yolda yaraşur
El-vedâ^c olsun sizlere
- 5 udret-i Ha oldu zāhir

²⁷³ B72b.

Emr-i Mevlâ oldı bâhir
Hâkķî'ya göç oldı âhir
El-vedâ' olsun sizlere

85²⁷⁴

VELEHÜ

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' iltün/ Fâ' ilün

- 1 Ey nesîm-i rahmetünle açılır dillerde gül
Sâgar-1 lebrîz-i feyzünle sürer demler gönül
- 2 Bir nefesde bülbüle kılduñ 'aṭâ âvâz-1 hoş
Bir tecelliden kızardı reng-i gül mânend-i mül
- 3 Gerçi enfâs-1 ḥalâ 'iḳ deñlü yol vardur saña
'Işķ-1 pâk oldı ḥaķîķatde velî ḥayrû's-sübül
- 4 Evliyâ mir 'ât-1 pür-nür-1 cemâlündür senün
Mazḥar-1 sırr-1 kemâl-i zât-1 pâkündür rusül
- 5 Cennet-i feyzündür İsmâ' il Hâkķî'nün dili
Anuñ içün dâ 'im ü bâķî durur anda ükül

²⁷⁴ B73a.

FAŞL-I DER-MAĀM-I ŞABĀ

(6+5) (5+6)

- 1 Şeherlerde eser bād-ı tecellī
 Uyan ey gözlerüm vaqt-i şeherde
 Açılur gonce-i ihsān-ı küllī
 Uyan ey gözlerüm vaqt-i şeherde
- 2 Tecellī bāğına girmek dilerseñ
 Ĥaĥīkat güllerüñ dirmek dilerseñ
 Cemāli ĥazreti görmek dilersen
 Uyan ey gözlerüm vaqt-i şeherde
- 3 Yuyanlar çeşm-i nergisden bu ĥābı
 Seher vakti görürler māh-i tābı
 Gözüñ aç Ĥaĥķī'den işit ĥiĥābı
 Uyan ey gözlerüm vaqt-i şeherde

²⁷⁵ 74b.

VELEHÜ

Mefa' ilün/ Mefâ' ilün/ Fa' ulün

- 1 Menem bülbül gibi gülzâra karşı
Ki zârem ' ışık ile ol yâra karşı
- 2 Eşiginde figân idüp direm dost
İlâhî bağılu kolum hünkâra karşı
- 3 Görelden pertev-i nûr-ı cemâlün
Yanar pervaneyem ol nâra karşı
- 4 Şehirlerde tavâf idüp harîmün
Ki bîdâr olmuşam dildâra karşı
- 5 Menem Hakkî sürüp dergâhına yüz
Oturdum Ka' be-i envâra karşı

88²⁷⁶

VELEHÜ

(4+4)

- 1 Bir dilberün meftûnıyam

²⁷⁶ B75a.

Yūsuf nazīr olmaz aña
Bir Leylī'nün Mecnūnıyam
Her dil ḥabīr olmaz aña

2 La' linde ḥoş gül-ḳandi var
Rūyında ḥāl-i Hindī var
Bir zūlfünün biñ bendi var
Kimdür esīr olmaz aña

3 Her kim görürse ol güli
Bī-şübhe olur bülbüli
Rūyı küşādedür velī
Herkes başīr olmaz aña

4 ' Āşık olan cānın ezer
Şeydā olup ṭurmaz gezer
Biñ yıl eger ḳılsa nazār
Hīç kimse sīr olmaz aña

5 ' Ālem eger olsa Ḥabeş
Bir demde virür biñ güneş
Ol bir ğanīdür Ḥaḳḳī-veş
Ednā faḳīr olmaz aña

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' iltün/ Fā' ilün

- 1 ' Abd ' abd ü Haḫ Haḫ olduḡı ḫatı rūṣen gelür
Bu maḫām-ı farḫda ben ben daḫi sen sen gelür
- 2 Ben sen ü sen bende derc olmaḫ maḫām-ı cem' dür
İki gevherdür ki bir dürc anlara maḫzen gelür
- 3 İsm-i zāhir ḫükmini ḫut kim selāmet andadur
Ḫāli ḫāle uyduram dirseñ belā andan gelür
- 4 Bu ikilik birlige māni' degül zīrā ki baḫ
Bir ḫaḫīḫatden cihāna niḫe merd ü zen gelür
- 5 Sırruñı cem' eyleyüp farḫ eyle Haḫḫī ṣūretüñ
Ḫüsni her yüzden temāṣā eylemek aḫsen gelür

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' iltün/ Fā' ilün

- 1 ' Aḫil iseñ eyleme ma' mür bu vīrāneyi

²⁷⁷ B77b.²⁷⁸ 78a.

N'idesin çünkim Һarāb-ābāddur bu Һāneyi

2 Gel Hümā-veş evc-i ma' nide vaṭan ṭut ey göñül

Ṭaşra eyle Һātīruñdan fikr-i āb u dāneyi

3 Tā serüñden çıkmaya işbu hevā pīrāheni

Cān te' ānuḡ eylemek mümkin midür cānāneyi

4 Yūf bu mey-Һānenüñ ser-Һoşlarına yūf yūf

Bir görürler Һālet-i maḡmūr ile mestāneyi

5 Nār-ı ' ışḡ içre yanar dil kimse bilmez Һālini

Şem' -i rüşen-vār kim iḡrāk ider pervāneyi

6 Һaḡkıyā ṭalduñ Dimeşḡu'ş-Şām'da baḡr-i dile

Virme nādāna velīkin alduḡuñ dürdāneyi

FAŞL-I DER MAĞĀM-I KŪÇEK

VELEHŪ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Cām-ı ğamm-ı ' ışk durur içdigüm
Ben bilürem ben bilürem çekdigüm
- 2 Mest-i mey-i derd ü belā olmuşam
İkide bir yolda budur düşdigüm
- 3 Toĥm-ı emel mezra' a-i ğaybda
Her ne ise şimdi odur biçdigüm
- 4 Ne nev ü ne köhne ne yeñ ne yağa
Çalmadı söküldi kamu dikdigüm
- 5 İrdi çü aĥşama nehār-ı ' ömr
Ĥakkī budur hicret-i Şām itdigüm

VELEHŪ

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

²⁷⁹ B78b.

- 1 Bu günler böyle kalmaz belki gün aḥşam olur dirler
Zamān āḥir olunca cā-yı hicret Şām olur dirler
- 2 Şu kim ‘aql u hevā-yı nefse tābi‘ ola bu yolda
Anı erbāb-ı ‘ıṣṣāḥ āḥir kātı bed-nām olur dirler
- 3 Bugün ōol teŝnelikten pāre pāre leb olan yarın
Girüp dāru’n-ni‘ meye sel-sebīl-āṣām olur dirler
- 4 Kāalur nāz ehli nāḳıs fi’l-ḥāḳīka Ḥāḳḳ’a yol bulmaz
Niyāz erbābınuñ ammā sülūki tām olur dirler
- 5 Görenler ūeyḥ Ḥāḳḳī’nūñ bu yolda sīret ü seyrin
İrişür menzil-i maḳṣūda nīk-encām olur dirler

93²⁸⁰

VELEHÜ

Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün

- 1 Çünkü bālūñ var ya Ḥāḳḳ’a n’içün iḳbāl yok
Gūyiyā zünbūrsın kim ḥānesinde bal yok
- 2 ‘İlm ḥān-ı bī-nemekdür olmaz ise anda feyz

²⁸⁰ B79a.

Ey müderris n'idesin kâli ki anda hâl yok

3 Naqd-i mağşûşa nazar kılmaz çıkanlar kâlden
Mâyesiz dil kisedür şankim içinde mâl yok

4 Şu' beden imân-ı dil olur dıraht-ı muntehâ
Hiç virsün mi şecer mîve ki anda dal yok

5 Her ne deñlü var ise 'âşıkları seyr eyledüm
Derd ile Hâkķī sararmışlardur anda al yok

94²⁸¹

VELEHÜ

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün

1 Şüret-i hüsnüñ görüp bildüm şanurdum ben seni
Künhüñ üzre ey güzel mâ' nen seni bilmek kıanı

2 Şüret-i esmâda seyr eyler tecellî 'âlemin
Gizleyüp gözden müsem mâ vechin ol Rabb-i ğanı

3 Kendini kendi bilür ancak didi erbâb-ı dil
Sen seni bil bilmek istersen hâķīkatde anı

²⁸¹ B80b.

- 4 Hem bilür insân anı hem her nefes yüzün görür
Hem yine dir Haqq'a irşād eyle ey mürşid beni
- 5 Binde bir vaşfindan 'ācizdür şühūd-ı zāt iden
Habbe-i dil Haqqıyā olsa haqā'ıq hırmeni

95²⁸²

VELEHÜ

Mef'ülü/ Fā' ilātü/ Mefā' ilü/ Fā' ilün

- 1 Haq mazhar itdi sırrına insân-ı kāmili
Sırrı görindi şüret-i zāhirde hāşılı
- 2 Āyine içre kendi yüzidür ki 'aks ider
Söylerse tūṭi kendine söyler yine dili
- 3 Seyr eyle işbu zulmet-i heykelde nūra baq
Güyā Habeş'de zāhir olur semt-i Rūmili
- 4 Şaç u şağalda hikmet-i Bārī ne olduğın
Fehm eyler ol ki kırğa degin yara bir kılı
- 5 Feyz-i ilāhī şüret-i ādemle devr ider
Yabana atma Haqqı şağın āb ile gili

²⁸² B81a.

FAŞL-I DER-MAĶĀM-I ĤÜSEYNĪ

(4+3) (3+4)

- 1 Gel cān ile gōñūlden
 Yā hū diyelūm ‘āşık
 Būy almağa bu gülden
 Yā hū diyelūm ‘āşık
- 2 Zikri idelūm pīşe
 Dilden gide endīşe
 ĤaĶ’dan meded irişe
 Yā hū diyelūm ‘āşık
- 3 Hū özge mu‘ ammādur
 Miftāĥ-ı müsemmādur
 Müstecmi‘ -i esmādur
 Yā hū diyelūm ‘āşık
- 4 ‘Ālem ıolıdur hū’dan
 Ādem olupdur hū’dan
 Yüzler şolıdur hū’dan
 Yā hū diyelūm ‘āşık

²⁸³ B81b.

5 Şūretde lisān ile
Ma‘ nāda cenān ile
Her dūrlī zebān ile
Yā hū diyelūm ‘āşık

6 Hāḳḳī ḳulī gūş idüp
Bu şerbeti nūş idüp
Deryā gibi cūş idüp
Yā hū diyelūm ‘āşık

97

VELEHÜ

(4+4) (5+3)

1 Elüm çekdüm bu ‘ālemden
Ferāgat ehli dervīşem
El aldum kāmīl ādemden
İrādet ehli dervīşem

2 Eger az ola vü ger çok
Na‘īm-i dehre meylüm yok
Geh aç oluram geh tok
Ḳanā‘at ehli dervīşem

3 Yüzüm rengi şolup döndi
Gözüm ḳan yaşıyla yundı

Ciger ʿ ışk u dīne yandı

Harāret ehli dervīšem

4

Atarlar taş dervīşe

Qırarlar taş ile şīşe

Melāmet itmeme endīşe

Melāmet ehli dervīšem

5

Görüp ol yāri nāz içre

Turur Haqqī niyāz içre

Olup kā'im namāz içre

ʿ İbādet ehli dervīšem

98

(6+5) (5+6)

1

Vuşlat-ı ilāhī erbāb-ı dile

Müyesser olduğı haberi geldi

Cümle esmā cāna dārb-ı zıkr ile

Musahhar olduğı haberi geldi

2

Tevekkül eyleyüp Rabb-i a' lāya

ʿ Azm eyledi gönül fetḥ-i ma' nāya

Vücūd iqliminde cümle a' dāya

Muzaffer olduğı haberi geldi

- 3 Ka‘benün levhinde alem-i Bārī
Hā-i hüviyyetle ok oldu cārī
Vāv-ı velāyetle ‘āşık-ı zārī
Mübeşşer olduğı haberi geldi
- 4 Hāıyā Hā ola dā’im mu‘inüñ
Kemāle iriše rütbe-i dīnüñ
Cānib-i ezelde hāa’l-yaınüñ
Muadder olduğı haberi geldi

99²⁸⁴

- الحمد لمن ارسل لنا رسولا 1²⁸⁵
بالعلم و بالحكم خلوقا و حمولاً
- قد اشرفت الارض بانوار هداه 2
يمشون بها ثمه فروعاً واصولاً
- يازب عهود لرممت عهدة الانسان 3

²⁸⁴ B82a.

²⁸⁵ 1 İnsanlara bir elçi gönderene hamd olsun
İlimle ve hilimle bezenmiş bir elçi

2 Yeryüzü onun hidayet nurlarıyla aydınlandı
Orada fūrū ve usulleriyle yürüyorlar o nurların sayesinde

3 İnsanoğlunu nice bağlayan ahitler vardır, insan nice söz verdi ama tutmadı
Lākin o ok zalim ve ok cahil oldu

لكن هو قد كان ظلوماً و جهولاً

4²⁸⁶ من كان له الشَّرْع الى الله دليلاً

قد صادف في أُلغاية زلفى ووصولاً

5 اغفر لُعبيدك قد سمى حَقِّي

(ارحمه) بجناتك يارب دخولا

100

1²⁸⁷ قد اشرق دنيانا من نور محيَّانا

الله تجلَّى في مرآة سُويدانا

2 العشق لنا رَاخٌ و الشَّوق لنا رُوْحٌ

والفيض لنا رُوْحٌ من حضرت مولانا

3 الزَّاهد لا يدري للعشق من الصدر

اذ ليس من الصِّدر في أوّل ما كانا

²⁸⁶ 4 Kimin Allah'a giden yolda rehberi şeriat ise,
Hedefine giden yolda bir yakınlık bulur ve vuslata kavuşur elbet

5 Hakkî diye ad verilen senin şu kulcağızını bağışla
Ey Rabbim onu cennetlerine dahil eyle

²⁸⁷ 1 Dünyamız aydınlandı bizi diriltenin nuruyla
Tecellî etti Allah kalbimizin / süveydamızın aynasında

2 Aşk bize şaraptır ve şevk bizim için rahatlamadır
Feyz ise bizim için bir ruhtur Mevlâ'mızın Hazreti'nden

3 Zâhid bilmez kalplerde olan aşkı
Çünkü aşk ilk meydana geldiğinde kalpten değildir

الطَّالِب حيران و العاشق سكران 4
في الباطن نيران لا تشبه نيرانا

قد جاء لك العرفان 5
قد ضاء لك البرهان
يا حَقِّي فالمتَّان
حمدٌ يَقي الأحسانا

101²⁸⁸

(2+3) (3+2)

- 1 Yā Rab ‘āšīyem
Estağfirullāh
‘Ahdini nāsīyem²⁸⁹
Estağfirullāh
- 2 Nefsüme uydum
Cānuma kıydum
Ḥaṭāmı duydum
Estağfirullāh
- 3 Āteşe yaqma

4 Tâlip şaşkıdır âşık ise sarhoş
Bâtında ise hiçbir ateşe benzemeyen ateşler yanıyor

5 Geldi sana irfan
Elbette aydınlandı senin için burhan
Ey Hakkî Mennân olanadır,
İhsanı tamamlayan hamd Allah’adır

²⁸⁸ B82b.

²⁸⁹ B.N. : Bir ma‘āşīyem.

Zencire akma
Cürmüme bakma
Estağfirullah

4 Düşüp sücûda
Yalvar zü'l-cûda
Zenb-i vücûda
Estağfirullah

5 Kerim Allâh'um
Raḥim Allâh'um
‘Afv it günâhum
Estağfirullah

6 Ḥaḳḳî günâhkâr
Ġufrânuñ umar
Dir leyl ü nehâr
Estağfirullah

102

VELEHÜ

Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün

1 Rümili’ne mâlik oldum anda sulṭân olmuşam
Bendedür iḳlîm-i sâdis gör ne zî-şân olmuşam

207

- 2 Mündericdür sâdis içinde aḳālīm-i diger
Rûm'da peydâ ciḥât-ı sitde pinhân olmuşam
- 3 'Arzuma 'arz-ı 'Arab ilḥâḳ olındı Şâm'da
Cümle-i ebdâl içinde ğâlib-i aḳrân olmuşam
- 4 Çünkü yüz geçdi daḫi on beş günüm oldı tamâm
Çenberinde nüh tıbâḳuñ mâh-i devrân olmuşam
- 5 Hep bilürler 'arş u kürsî ehl-i rütbem ne'ydügin
Gerçi kim ferş-i basît üzre Süleymân olmuşam
- 6 Maşrıḳ u mağribden aldum Ḥaḳḳıyâ âḫir ḫarâc
Ḥarcuma daḫlüm yeter genc-i firāvân olmuşam

103²⁹⁰

VELEHÜ

(2+3) (3+2)

- 1 Çokdur günâhum
Esağfirullâh
Ḥaḳdur penâhum
Esağfirullâh
- 2 Dilümde hevâ

²⁹⁰ B83a.

Cānumda sivā
İtdüğüm da'vā
Estağfirullāh

3 Āyinem jengār
Sīnem pür-efkār
Şuçum āşikār
Estağfirullāh

4 Bilmem n'eyleyem
Kānlar ağlayam
Dā'im söyleyem
Estağfirullāh

5 Yolu yanıldum
Çāresiz kaldum
Ġaflete taldum
Estağfirullāh

6 Kendümi gördüm
Günāha girdüm
Hakḳıyā virdüm
Estağfirullāh

104²⁹¹

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Derd-i ' ışık ile dil ü cân imtizâc itmek gerek
İmtizâc itmezse ol derde ' ilâc itmek gerek
- 2 ' Âlem-i mâ' nîde sulţân olmak isterseñ eger
İbn-i Edhem gibi terk-i taht u tâc itmek gerek
- 3 Zülmet-i emmâreden var ise dilde ger eşer
Nür-ı Hâk'dan anda îkâd-ı sirâc itmek gerek
- 4 Ger dilerseñ ğaybdan câna nüzül-i mâ'ide
Mi' deyi teng eyleyüp şol nefsi ac itmek gerek
- 5 Her seher dîvân-ı Hâk'da hâzır olup Hâkқыyâ
Ol Ğanî Mevlâ'ya ' arz-ı ihtiyâc itmek gerek

105²⁹²

VELEHÜ

Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün

- 1 Mey-i ' ışık ile ey dil mest olanlar var ise gelsün

²⁹¹ B84b.

²⁹² B85a.

Bugün feyz-i ilâhîden tolanlar var ise gelsün

2 Güherdür sırr-ı Mevlâ kim taleb-kârı katı çokdur
Anı kân-ı derûn içre bulanlar var ise gelsün

3 Ledünnî ' ilmidür bu bunda Mûsî'ler olur hayrân
Anı tâ' lîm-i Hızr ile bilenler var ise gelsün

4 Fenâfillâh mevķûf oldu dilden çâr tekbîre
Bugün meyyit namâzını kılanlar var ise gelsün

5 Çıkarduñ Haķķıyâ dürr-i ma' ârif ķulzüm-i dilden
Bu bâzâr içre ger anı alanlar var ise gelsün

FAŞL-I DER-MAĞĀM-I ʿUŞŞĀĶ

VELEHÜ

Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilün

- 1 Hāḳḳ'a vāşıl olan ʿāşıḳ māşivāyı n'eylesün
ʿIşḳ-ı Hāḳ kâfi iken ğayrı hevāyı n'eylesün
- 2 Hāl-i dildür ʿārifē maḳşūd olan bu ḳālden
Hāḳ ḥiṭābın gūş iden şīt u şadāyı n'eylesün
- 3 Dilde kim ʿiştḳ olmaya şan şemʿ süz bir ḥāredür
ʿĀşıḳ olan yārdan ḥālī sarāyı n'eylesün
- 4 Cennet-i dīdāra dāḥil olsa dūnyāda gönül
Bir daḥi ol ne burayı ne orayı n'eylesün
- 5 Menzil-i ʿiştḳa bu Hāḳḳī ḳul atıldı oḳ gibi
N'itsün Allāh'um çekilmez işbu yayı n'eylesün

VELEHÜ

Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilün

²⁹³ B86b.²⁹⁴ B87a.

- 1 Kāngı dilde kim ola ʿ ışk u maḥabbet māyesi
 Feyz-i Ḥaḫ olur anuñçün tıfl-ı şīrīn dāyesi
- 2 Reşk-i mihr-i ʿ ālem oldu zerre-i nā-çiz dil
 Olalı ol mäh-i tābuñ yeryüzinde sāyesi
- 3 Mihr ü meh āfākuñ oldu nice zībā zīneti
 Cān u dildür bu sarāy-ı enfüsün pīrāyesi
- 4 Zāhidün ārām-gāhı Cennetü'l- Me'vā ise
 ʿ Āşıkuñ dīdārā dek eyler teraḫḫī pāyesi
- 5 Levḫ-i maḥfūzuñ çıkardı şūretin evrāḫa hep
 Bu ḫalemde eyledi taḫrīr Ḥaḫḫī ayesi

108²⁹⁵

VELEHÜ

Mef' ülü/ Mefā' ilü/ Mefā' ilü/ Fa' ülün

- 1 Zevḫ olsa ḫaçan cān u gönül içre keşide
 Ḥelvā gibi her ma' nā olur aña çeşide
- 2 Lafzı ne ḫadar gird ola çün noḫta belīguñ
 Fehm ehli bilür olmasa da anda keşide

²⁹⁵ B88b.

- 3 Bir rāh-ı haţar-nākdür egerçi reh-i ‘ aşık
Ammā ki zārūrī degül irşād reşīde
- 4 Bu meclis-i ‘ ışık içre ney u nūş gerekdür
‘ Āşık nice eglensün eger olmazsa neşīde
- 5 Bir gūş gerekdür ki şemā‘ a ola kâbil
Tā bu sūhan-ı Hakk’ı bu Hakkī’den işide

109²⁹⁶

VELEHÜ

Mef‘ ūlü/ Mefā‘ ilü/ Mefā‘ ilü/ Fa‘ ūlün

- 1 Çün kühl-i cilā dīde-i ‘ uşşāka çekildi
Zulmet oradan kıldı sefer taşra çekildi
- 2 Āhır şecer-i rūh çıqup kopardu yirinden
Varup yed-i kudret ile Firdevs’e dikildi
- 3 Maţbū‘ denilse çü melek nürdan ādem
Ādem dime ol tīre dile āb ile gil di
- 4 Tıtuşmadı her kim bu hevā düşmeni le
Vāy aña ki meydān-ı cihād içre yeñildi

²⁹⁶ B89a.

5 Dehrũne bugün utmaya irŒaduñı Hakkı
aħķık budur yolunı bĩ-are yanıldı

FAŞL-I DER-MAĀM-I MUĀYẒER

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' iltün/ Fā' ilün

- 1 Geçmeyince kıayd-ı cāndan cāna cānān isteme
Düşmeyince derd-i ' ışka derde dermān isteme
- 2 Sen bu yolda varını bezl itmeyince ey faķır
Var tecellīden gönül tahtına sultān isteme
- 3 Yanmayınca kül olunca āteş-i miḥnetde sen
Şol Ḥalīl-āsā selāmetde gülistān isteme
- 4 Başmayınca bezm-i ' ışka vü şevka ḥaķķānī kadem
Ḥızr elinden kıatrece var āb-ı ḥayvān isteme
- 5 Akıdup gözyaşların deryā-yı ' ummān itmeden
Lü'lü-i ' irfān için bārān-ı Nīsān isteme
- 6 Ḥaķķıyā "el faķru faḥrī" nūñ ğınāsın iste var
Devlet-i dünyāya bakma şöhret ü şān isteme

²⁹⁷ B90b.

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' iltün/ Fā' ilün

- 1 Tālib-i derd olmayan dermāna vāşıl olmadı
 Toprağa yüz sürmeyen 'ummāna vāşıl olmadı
- 2 Çekmeyen beytü'l-hāzende miḥneti Ya' kūb-veş
 'Āķibet ol Yūsuf-ı Ken' ān'a vāşıl olmadı
- 3 Cān u ten kaydındadır şunlar ki ey 'āşık bugün
 Sırr-ı pāk-i ḥazret-i cānāna vāşıl olmadı
- 4 İçmeyen sākī-i Ḥaķ'dan feyz-i cām-ı ma' rifet
 'İlm ile baḥr olsa da Raḥmān'a vāşıl olmadı
- 5 Kibr ü kīn erbābınuñ imānı yoķdur Ḥaķķıyā
 Her kimüñ imānı yok iḥsāna vāşıl olmadı

112²⁹⁸

VELEHÜ

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Fa' ülün

- 1 İlāhī 'ışkuña cānum rehīn it

²⁹⁸ B91a.

Dilüm feyz-i firāvāna qarīn it

2 Geçür ‘ilme’l-yaqīnūñ perdesinden
Nigāhum çeşme-i ‘ayne’l-yaqīn it

3 Derūnum maḥrem-i sırr-ı ḥaqqīkat
Birūnum ḥādīm-i şer‘ -i metīn it

4 Çü virdüñ kalbūme tevfiq-i ilhām
Emānetde çü Cibrīl-i Emīn it

5 İlāhī Ḥaqqī’yi itdükde da‘vet
Yerin fażluñ ile Firdevs-i berīn it

113

VELEHÜ

Fā‘ ilātün/ Mefā‘ ilün/ Fe‘ ilün

Fe‘ ilātün/ Fe‘ ilātün/ Fe‘ ilün

(Fā‘ ilātün) (Fa‘ lün)

1 Āh kim kırb-ı vaṭandan dūram
Āşinādan ba‘īd ü mehcūram

2 Oldı cānum kıatı ḥarāb- ābād

Zāhiren gerçi böyle ma' mūram

3 Mūnkesir bir zūcācedür bu dilüm
Kıymetüm yok egerçi fağfūram

4 Pīrlıkde ne söylesem hağdur
Nev-civānem sözümde ma' zūram

5 Beni şeyhu'l-fuḡarā' eyledi Hağ
Emr-i irşāda bugün me' mūram

6 'İlm ü 'irfānuma ṭayandı cihān
Mesned-i nā-güzīr-i cumhūram

7 Nāmuma Hağ dimiş durur Hağḡī
İns ü cin ü melekde meşhūram

114²⁹⁹

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' iltün/ Fā' ilün

1 Hağḡ ile var olmak istersen seni yoğ it seni
Fağr içinde tā tecellī ide ol Rabb-i Ġanī

²⁹⁹ B92b.

- 2 Kurb-1 dergāha dimişler kâbe kavseyn ‘âlemi
 ‘Ayn-1 ev ednâyı gözle olma himmetle denî
- 3 Çün vücūd-ı mümkünüñ feyzi hüve’l-Ḥaḫ’dan gelür
 Yâ ene’l-Ḥaḫ söyleyüp n’eylersin ortada beni
- 4 Sen seni bilmezden evvel bilmek olmaz Rabbiñi
 Baḫ ne sırr üzre ḫurubdur Ḥâlik’un cān u teni
- 5 Kesret içre vaḫdete irmek güç olmaz ‘ârife
 Sen seni görme eger bulduñsa çeşm-i rüşeni
- 6 İki adımdur didiler vaşl-ı yâra sâlikân
 Öyle adımlar atar ‘âlemde âdemler ḫanı
- 7 Gitdi bülbül bâğ-ı ‘âlemden yerin tutdı zağan
 Ḥâr-zâr oldı ḫaḫîkatde bu ma‘nâ gülşeni
- 8 Çün meyinden irişür bûy-ı ilâhî Ḥaḫḫıyâ
 Ḥaḫ’dan istersen nefes devr eyle ol pîrâmeni

115³⁰⁰

³⁰⁰ B93a.

VELEHÜ

Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün

- 1 Olanlar kâl ehli hâl-i dervîşânı bilmezler
Ki zîrâ ehl-i zâhir bâtın-ı insânı bilmezler
- 2 Gezerler şark u ğarbı ' âlem-i âşâra bakmazlar
Yüzerler çün semek ammâ nedür ' ummânı bilmezler
- 3 Oğurlar ' ilm-i resmî dersini üstâzdan dâ'im
Bilürler gerçi her fenni velî Kur'an'ı bilmezler
- 4 Vücūd-ı Haqq'ı derk itmek dilerler ' aql-ı kâşır
Dil-i erbâb-ı ' ışka keşf olan bürhânı bilmezler
- 5 Bilenler kadr-i ' irfânı yine ' ârifdür ey Haqqî
Ki mühre ehli dünyâda nedür mercânı bilmezler

FAŞL-I MUḤAYYER ḤÜSEYNĪ

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

- 1 Ruḥuñ pertev-fürüz-ı nūr-ı Ḥaḳ'dur yā Rasūlallāh
Tecellīden ḳamer-veş iki şaḳdur yā Rasūlallāh
- 2 Vücūduñ muşḫaf-ı esrār-ı Ḥaḳḳ'ı cümle cāmi' dūr
Ḥaḳīḳat biñ bir isme mā-şadaḳdur yā Rasūlallāh
- 3 Cemālūñ maṭla' -ı ḥurşīd-i envār-ı tecellīdür
Tamām āyīne-i Rabbü'l-felaḳdur yā Rasūlallāh
- 4 Senūñ levḫ-i cebīnūñden oḳurlar 'ilm-i esmāyı
Saña Ḥaḳ'dan “fe evḫā” ḥoş sebaḳdur yā Rasūlallāh
- 5 Kelāmuñ metn-i cāmi' dūr ki anda mūnderic esrār
Senūñ her ḫarfūñ el-ḫaḳ şad varaḳdur yā Rasūlallāh
- 6 Şefā' at bulmaḡa senden sebeb cürm-i günāh ise
Ḳamudan Ḥaḳḳī-yi mücrim eḫaḳdur yā Rasūlallāh

³⁰¹ B94b.

VELEHÜ

Müstef^ç ilün/ Müstefilün

- 1 Bülbül gibi nālān iden
 ‘ Işq-1 ilāhīdür beni
 Pür-āh u pür-efgān iden
 ‘ Işq-1 ilāhīdür beni
- 2 Bağrı kızıl qan eyleyen
 Bu çeşmi giryān eyleyen
 ‘ Uryān u biryān eyleyen
 ‘ Işq-1 ilāhīdür beni
- 3 Varum ne var ise yaqan
 Hānem harāb idüp yıqan
 Bilmiş olun ey ‘āşiqān
 ‘ Işq-1 ilāhīdür beni
- 4 Şahrāda Mecnūnam revān
 Deryāda Zūnnūn’ām hemān
 Hālüm iden böyle yaman
 ‘ Işq-1 ilāhīdür beni
- 5 Gerçi ki Hāqqī’dür adım
 Nām u nişānı hep yudum

İden bugün didim didim

‘ Işık-ı ilāhīdür beni

118³⁰²

VELEHÜ

Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Fa‘ ülün

- 1 Çü âdem şūret-i zībā-yı Hāğdur
Tecelliyāta her yüzden eḥāğdur
- 2 Anuñ evşāfını taḥrīre eflāk
Elinde şun‘ -ı Hāğğ’uñ nüh ṭabağdur
- 3 Çü üç yüz altmış ‘ âlemüñ kâbilidür
Kamu esrār aña Hāğğ’dan sebağdur
- 4 Egerçi cāndan bir tīre tendür
Derūnīlik mānend-i şafağdur
- 5 Mūkerremdür ki mescūd-i melekdür
Fazīletde şerefde müttefağdur
- 6 Bu Hāğğī yazsa biñ cild-i mufaşşal
Anuñ ḥāğğında yine bir varağdur

³⁰² B95a.

VELEHÜ

Mef' ülü/ Mefā' ilü/ Mefā' ilü/ Fa' ülün

- 1 Her kim ki sirişti ola kâbil ezelîde
Maqbül olur kendi de 'ilm ü 'amelîde
- 2 Her sırrı ki vaz' eyledi Allâh nebîde
Gösterdi anuñ şüretini rüy-ı velîde
- 3 Her merd bugün rütbe-i merdâna irişmez
Şıgmaz racülün tu' mesi hulkûm-ı velîde
- 4 Ehl-i kereme şîr-i Hudâ dirseñ 'aceb mi
Kim ser-zededür şüret-i zîbâ-yı 'alîde
- 5 Her emri ki ilkâ ide Hâk Hâkķî dilinden
Zinhâr anı eyleme red belki belî de

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 İbtîlâ-yı ıŝqdan Mecnûn olmağdur murâd

³⁰³ B95b.³⁰⁴ B96a.

- Özge bir Leylâ'ya hem meftûn olmağdur murād
- 2 Her zamān bir Yūsufuñ yüzinden ʿ arz itmek cemāl
Hāzret-i Yaʿ kûb-veş maḥzûn olmağdur murād
- 3 Māhī-i ʿ ışk ādemi iltikām itmek nedür
ʿ Arz idüp baḥr-i ğama Zünnûn olmağdur murād
- 4 Çarḥ-ı şekl-i āsiyāb olmaz nedür fikr it daḳıḳ
Habbe-veş taḥtında anuñ avın olmağdur murād
- 5 Hāḳḳıyā ḥalk eylemekden ins ü cannı ol Hudā
Rām-ı emr-i ḥāl-ıḳ-ı bī-çûn olmağdur murād

121³⁰⁵

VELEHÜ

Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ iltün/ Fāʿ ilün

- 1 Gülmedüm bu gülşen-i dehr içre ben bir anda
Ağladum ḳaldum çü bülbül vādī-i hicrānda
- 2 Her ne semte döndüm ise döndi miḥnet ol yaña
Görmedüm rüy-ı şafā āyine-i devrānda

³⁰⁵ B96b.

- 3 andur cām-ı felekden içdigüm şubḡ u mesā
anlı yaşum rengi yodur lāle vü mercānda
- 4 Şeyḡ-i vatem geri kim bu ḡān-āḡ-ı dehrde
Bulmadum şıd-ı irādet degme dervīşānda
- 5 Ḥūn-ı dil ḡūn-ı ciger oldu ḡamīrüm māyesi
Ḥaıyā iki elüm dirsem  acerb mi anda

122³⁰⁶

VELEHÜ

Fe ilātün/ Mefā ilün/ Fe ilün

(Fā ilātün) (Fa lün)

Fe ilātün/ Fe ilātün/ Fe ilün

(Fā ilātün) (Fā lün)

- 1 Geldi irişdi mevsim-i nev-rūz
Gitdi rāḡ-ı  ademe berd-i  acūz
- 2 Ḥākdē ser-zede olup sebze
Raḡmden şanki itdi tıfl-ı bürūz
- 3 Gül ü bülbul avuşdı birbirine
amze-i nergis itdi ḡayli rümūz

³⁰⁶ B97a.

- 4 Oldı çün cevher-i ziyā-güster
Berķ-i nūr ile bustān efrūz
- 5 Hancer-i zenbaķ oldı düşmen-i zen
Ġalebe kıldı t̄ālī^ç -i firūz
- 6 Ġış içün çıķdı lāle taġlara
Kıldı anda Ġaşāsını merkūz
- 7 Başladı açmaġa femin ġonce
Ġūyiyā tıfl-ı şīr-ġār henüz
- 8 Ġārlar ġülbün-i ġüle binmiş
İRmege bāġa çalarlar mehmūz
- 9 Rengi tırsun şakā ’ıķuñ şöyle
Nedür ol dāġ-ı siyāh-ı dil-sūz
- 10 Kimisi feyz-yāb-ı çeşme vü cū
Kimisi berr u yabānda bīrūz³⁰⁷
- 11 Ġaķķıyā ķo hev-āyı nev-rūzı
Āġir irmez mi Ġazīrān u Temmūz

³⁰⁷ Bīrūz: bā- t̄ālī^ç (B.N)

FAŞL-I DER-MAĞĀM-I BABA ṬĀHİR

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Dest-i 'ışk ile vücūduñ cūbbesin çāk eylerüz
Nefsimüz rāh-ı fenāfillāhda ḥāk eylerüz
- 2 Çeşm ü cāmı ideli pür- kühl-i envār-ı şühūd
Ṭarfetü'l- 'ayn içre seyr-i eflāk olmuşuz
- 3 Bulmağa ḥicr-i şühūd içre biz istifrāk-ı tām
Şu gibi şāfi kılp ayīnemüz pāk eylerüz
- 4 Biz sürūr-ı dā'im içre 'ıyd-ı ekber itimişüz
Cismimüz nem-nāk egerçi ḳalbi ḡam-nāk eylerüz
- 5 Ḥaḳḳıyā biz maḫhar-ı Ḥaḳḳuz ezelden tā ebed
Urmazuz līkin ene'l-Ḥaḳ'dan dem imsāk eylerüz

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' iltün/ Fā' ilün

- 1 Her nefesde bir tecellī-yi Ḥudā ister göñül
Kendine bu ḡurbet içre āşınā ister göñül

³⁰⁸ B98b.

- 2 Görmege āyīnesinde pertev-i nūr-ı Hāḫḫ'ı
Hāk-i-pāy-i Muṣṭafā'dan tūtiyā ister gōñül
- 3 Niçe bir bāğ-ı fenāda zār ide dil bülbüli
Bir ḫazān irmez gülistān-ı beḳā ister gōñül
- 4 Bir ūeb-i mi' rāc için biñ ūem' uyandur cānıña
ūem'-i Hāḫ'dan ūeş cihātında ziyā ister gōñül
- 5 Devlet-i dūnyā vü ' uḳbā çünki tecrīd içredür
Ne ḳabāya meyl ider ne ḫod ' abā ister gōñül
- 6 Hāḫḫıyā maḫrem bulunmaz rāz-ı ' ıūḳa bu zamān
Hāḫḫ-ı ' ālemden anuñçün iḫtifā ister gōñül

125³⁰⁹

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' iltün/ Fā' ilün

- 1 Ya vaṭandur ya ki ğurbet ikiden ḫālī degül
Ya iḳāmet ya ki hicret ikiden ḫālī degül
- 2 Kār kim mevḳūf ola izne velī cebr olmaya
Ya ūabırdur ya irādet ikiden ḫālī degül

³⁰⁹B99a.

- 3 Nür u nāruñ arasında aldı āhir cān u dil
Yana ya bula selāmet ikiden hālī degül
- 4 İki fira oldu ālem kāmīlūñ haında ba
Ya maabbet ya adāvet ikiden hālī degül
- 5 Bezm-i vadetdür bu dūnyā kāsedür anda felek
Zehrdür ii ya Şerbet ikiden hālī degül
- 6 Ya virirsün ya alırsun başı bu meydānda
Ya hezīmet ya ki nuŐret ikiden hālī degül
- 7 Ya alırsun Őām'da ya Rūm'a eylersün sefer
Haıyā nūr veyā zulmet ikiden hālī degül

126³¹⁰

VELEHÜ

Fe ilātün/ Fe ilātün/ Fe ilātün/ Fe ilün

(Fā ilātün)

(Fa lün)

- 1 Yā ilāhī beni ol dem ki ider isen davet
Cānumı rāh-ı viŐālūñde sūvār-ı amel it
Gerdenümde oma bir kimseye aŐlā minnet
Lu u isānuña bu merd-i ğarībi maal it

³¹⁰ B101b.

2 Saña mihmân olayum aç bana Firdevs'e deri
Kevşer-i feyzüni şun tâ olam anuñla diri
Çünkü meydân-ı fenâda kumuşam cân u seri
Beni al benden efendüm seni ni' me'l-bedel it

3 Geçürüp cümle berâziğ eleminden cânum
Şād-mân eyle kuluñ vaşluñ ile şultānum
Virme yā Rabbi benüm haşm eline dāmānum
Her ne me'mül ise taşdıq-i recā vü emel it

4 Eyle Haqqı'ya nazar rüşen idüp iki gözin
Güldür Allāh'um efendüm dem-i āhirde yüzün
Nice dünyāda anuñ şer'-i rasul itdüñ izin
Āhiretde eşerin şöhet-i fahrü'l-milel it

127³¹¹

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' iltün/ Fā' ilün

1 Müstedām ol ey gönül derdüñ beni yād eyledi
Hâtırım şordı yine vīrānum ābād eyledi

2 Derd-i Haq'dan ğayrı bir dermān yoqdur ' aşıka
Tā ezelden Haq anı bu derde mu' tād eyledi

³¹¹ B102a.

- 3 Miḥneti dünyāda viridi rāḥatı ʿ uḡbāda ol
Bunda ġam-nāk eyleyüp anda anı şād eyledi
- 4 Kahr u luḡfin bir gören irdi rızāsına anuñ
Zī-saʿ ādet her ki kendin Ḥaḡḡ’a münḡād eyledi
- 5 Ḥaḡḡıyā Ḥaḡ’dan nişān alduñsa ir ser-menzile
Ḥaḡ seni çünkim ṡarīḡ-ı Ḥaḡḡ’a irşād eyledi

128³¹²

VELEHÜ

ÇĀRGĀH³¹³

Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ iltün/ Fāʿ ilün

- 1 Bir ḡayāl-i ḡāb idi dünyā geçüp gitdi yine
Bu müsāfir-ḡāneden herkes göçüp gitdi yine
- 2 Cām-ı ʿ ışḡı içmeġe gelmişdi bezm-i ʿ āleme
ṡoldı çün peymānesi içüp gitdi yine
- 3 Āşiyān ṡutmış idi bāġ-ı ten içre mürġ-ı cān
Bir iki ġün diñlenüp anda uçup gitdi yine

³¹² B104b.

³¹³ Bu manzume dahil olmak üzere, B106b’ye kadar olan manzumeler, Çârgâh makâmında kayıtlıdır. Makâmın ismi müellif tarafından fasl olarak 102b’deki mensur kısmın başına yazıldığı ve bu sayfada yalnızca Çârgâh şeklinde zikredildiğinden, biz de başlık olarak bu şekilde yazdık.

- 4 Herkese toḥm-ı ‘ amelden hişşesin virdi Ḥudā
Ol daḥi ekdi vü maḥşūlin biçüp gitdi yine
- 5 İrdi çün “firrū ilallāh” emri gūşa Ḥaḳḳıyā
Ehl-i Ḥaḳ hep cānib-i Ḥaḳḳ’a kaçup gitdi yine

129³¹⁴

(6+5)

- 1 Gönül ḥarāb oldı ‘ ışkuñ elinden
Ciger kebāb oldı ‘ ışkuñ elinden
- 2 Yıķıldı varlıgum yire ber-ā-ber
Beden türāb oldı ‘ ışkuñ elinden
- 3 Ḥayāl oldı dünyā gönül gözine
Maḥż-ı serāb oldı ‘ ışkuñ elinden
- 4 Kıızıl kanlar ile boyandı yaşum
‘ Ayn-ı şarāb oldı ‘ ışkuñ elinden
- 5 Kıyāmetler kopdı Ḥaḳḳī başuma
Rūz-ı hişāb oldı ‘ ışkuñ elinden

³¹⁴ B105a.

130³¹⁵

VELEHÜ

Fe' ilätün/ Mefā' ilün/ Fe' ilün

(Fā' ilätün) (Fa' lün)

Fe' ilätün/ Fe' ilätün/ Fe' ilün

(Fā' ilätün) (Fa' lün)

Bulaşuğdur dil-i mülhid-āsā

Rūy-ı nā-pāk-i kâğıd-ı neşşāf

Mütehalhıl olur eczā-i dili

Eline alsa anı bir keşşāf

131

Fe' ilätün/ Mefā' ilün/ Fe' ilün

(Fā' ilätün) (Fa' lün)

Böyle kâğıdla böyle olsa midād

N'eylesün ehl-i haṭ olan üstād

Olmasa ādeme muvāfiq yār

Dād ol yārüñ elinden feryād

132³¹⁶

VELEHÜ

Fā' ilätün/ Fā' ilätün/ Fā' iltün/ Fā' ilün

³¹⁵ B105b.

³¹⁶ B106a.

- 1 Baña ne Şām u ne şark u ne Burusa ne Hicāz
‘Işkumuñ meydānına vallāhi bu şahrādur az
- 2 Defterüm ‘arzında bu ‘arz [u] semāvāt oldı teng
Bir zīrā‘ olmaz zemīnūñ sāhası tūl ü dirāz
- 3 Ğamze-i ħarfüm niçe siħr-i ħelāle remz ider
Şavt-ı kılkümden düşer ehl-i derūna söz ü sāz
- 4 Böyle müstağnī iken nāzı götürmez meşrebüm
Dā ’imā ħāk-i tevāzu‘ -sūdudur rüy-ı niyāz
- 5 Kışr-ı bī-lübdür ‘ale’t-taħkīk baħş-i kıl u kāl
Görinür āyīnesinde şüret-i zīşt-i mecāz
- 6 Ğaķķıyā terk-i edebdür eyleme da‘ vāyı ķo
Dildeki ħālūñ müsā‘ id olduđı miķdār yaz

FAŞL-I DER-MAĶĀM-I EVC

Fā^ç ilātün/ Fā^ç ilātün/ Fā^ç ilün

- 1 Yā Rasūlallāh cemālün pertevi
Nūr-ı bahş-ı dīde-i ^çuşşāķdur
Şād u şendür ^çişķuñ ile cān evi
Dil senüñ dīdāruña müştāķdur
- 2 Zerre-i mihr-i cemālün urdı berķ
Birbirinden nūr [u] zūlmet buldı farķ
Feyzüñe dil-teşneler hep oldı ğarķ
Leblerün bahşende-i ezvāķdur
- 3 Gül ruķuñ açılsa olsa āşikār
Bülbül-i dilden kesilmez āh u zār
Ĥaķķī ķul olsun ķapuñda ber-ķarār
Bir ğarīb enfüs [ü] āfāķdur

Fā^ç ilātün/ Fā^ç ilātün/ Fā^ç iltün/ Fā^ç ilün

- 1 Çün toğup tıtdı cihān yüzüni ĥüsnüñ ğüneşi
Kim ola sevmeye bu vech ile sen mäh-veşi

³¹⁷ B106b.

- 2 Parmağından ağıdup āb-ı revān-baḥş-ı revān
Niçe yüz biñ kişiden ref idisersin ‘ ataşı
- 3 Sen emīre kıl olan her ne kadar müdbir isek
Bende-i muḳbil olur mişl-i Bilāl-i Ḥabeşī
- 3 Ve’ḍ-ḍuhā verdüñe ve’l-leyl oḳuram sünbülüne
Rūşenī virdi budur küllü ğadātin ve ‘ aşıyy

135

Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ iltün/ Fā‘ ilün

- 1 Yā Rasūlallāh götür şīrīn cemālūñden niḳāb
Āsitānuñ bekleyen ‘ aşıqlara kıl feth-i bāb
- 2 Şerbet-i nuḳḳuñ devā-yı ‘ illet-i hicrāndur
‘ Āşīḳ-ı dil-teşneye ğayrı gerekmez bir şarāb
- 3 Bezm-i hāş ḥazrete kıl bunda da‘ vet cānımız
Baḳma noḳşāna eger olduḳsa küstāḥ-ı cenāb
- 4 Mevlid-i pākūñ gice gündüz senūñ şerḥ eylerüz
Toğalı bu ḳalbe ‘ ilm-i nāfi‘ -i Ümmü’l-Kitāb
- 5 Yā Ḥabīballāh cenāb-ı pākūñe lāyīḳ budur
Devlet-i vaşluñla kıl Ḥaḳḳī faḳīri kām-yāb

238

VELEHÜ

Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/Fa' ülün

- 1 Açılmaz herkese esrâr-ı tevḥîd
Görünmez her göze envâr-ı tevḥîd
İçe gör vahdet-i zâtiyye cāmın
Egerçi çoğdur eṭvâr-ı tevḥîd
- 2 Neler geldi ser-i Mansûr'a seyr it
İdüp bî-gāneye ezhâr-ı tevḥîd
Şevâhiden tecellî bulsa bir dil
Nice idebilür inkâr-ı tevḥîd
- 3 Ezelden yâr olan şerr-i belāya
Bugün nice olur aġyâr-ı tevḥîd
Gül-i vahdet açıldı cān u dilde
Şeneldi Ḥaqqıyâ gülzâr-ı tevḥîd

- 1 Yâ Rabbi yâ ze'l-kibriyâ
Eyle bize iḥsân-ı ıṣṣıq
Nefy itmege kibr u riyâ

³¹⁸ B107a.

İrgür dile fermān-ı ʿışk

2 ʿ Işk āteşe benzer hemān
Cānı yakup virmez emān
Nūrı kıomaz dilde gümān
Olur kıamu tālān-ı ʿ ışk

3 Şirk-i vücūdı kıaldırur
Evşāf-ı nefsi öldürür
Feyz ile kıalbi kıoldurur
Mevc urisa ger ʿ ummān-ı ʿ ışk

4 ʿ Işka düşen kıtoprak olur
Gözden yaşı mihrāk olur
Şoñ demde yüzi ak olur
Derde bulur dermān-ı ʿ ışk

5 Kıul olmağa ol şāh için
Yol bulmağa dergāh için
ʿ Āşık olup Allāh için
Yaksun seni nīrān-ı ʿ ışk

6 Ey Hakkī kıul ʿ ışk ile gel
Nāy eyleyüp bağırını del
Yek dem āña olmaz bedel
Efđal durur bir ān-ı ʿ ışk

VELEHÜ

Fā^ç ilātün/ Fā^ç iltün/ Fā^ç ilün

- 1 Ey gönüller derdinüñ dermānı hū
Ey kamu ç alemlerüñ sulṭānı hū
- 2 Kühüñi kimse taṣavvur idemez
Ehl-i taṣdīkuñ ḳavī bürhānı hū
- 3 Müntehā-yı maṭlab-ı erbāb-ı dil
Ehl-i ç ilmüñ mebdē³-i ç irfānı hū
- 4 Hū durur sırr-ı seriyy-i kā³ināt
Çeşm-i cānuñ şüret-i seyrānı hū
- 5 Kimseye açılmadı bāb-ı vüṣül
Kendine cezb itmeyince anı hū
- 6 Kimi gördüm dir kimi ḳayretdedür
Kimi inkār eyleyüp dir ḳanı hū
- 7 Ger şorarsañ Ḳaḳḳıyā ç ārifleri
Dīni hūdur anlaruñ imānı hū

³¹⁹ B107b.

VELEHÜ

ZEBÂN-I MA'ŞŪQDAN HİKÂYEDÜR

Mef' ülü/ Mefâ' ilü/ Mefâ' ilü/ Fa' ülün

- 1 Her lafz-ı şeker-pāre çıka çün dehenümden
Şîrîn-dehenān aḥz ide lezzet süḥanumdan
- 2 Sükker eriyüp lerze düşer dillere āḥir
Şîrîn lebümden daḥi pālûde tenümden
- 3 Reh-yāb-ı ser-i küy olup āḥir sere çıkmaz
Büy almaz ise kākül ' anber-şikenümden
- 4 H̄'āb içre yatan ğanzemi itmeñ hele bî-dār
Hey hey şaḥınuñ fitne-i āḥir zemenümden
- 5 H̄aḫḫî n'ola dendānımı vaşf eylese zîrâ
Lāyık mı degül aḡzına dürr-i ' Adenümden

VELEHÜ

Fe' ilātün/ Mefâ' ilün/ Fe' ilün

³²⁰ B108a.³²¹ B110a.

Fe' ilätün/ Fe' ilätün/ Fe' ilün
(Fâ' ilätün) (Fa' lün)

Seyldür mübtedî bulunmağdan
Bağrdur müntehî ki şâfidür
Evvelüñ âhirüñ tefekkür kııl
'Ömrinüñ çünki intişâfidür

141

VELEHÜ

Fe' ilätün/ Mefâ' ilün/ Fe' ilün
Fe' ilätün/ Fe' ilätün/ Fe' ilün
(Fâ' ilätün) (Fa' lün)

Büy-ı hoş virmek için 'anber ü 'üd
Âteş içre 'aceb yanıp yağılır
Hîzem anı görince bezm içre
Yerini küllhan-ı hammâm kıılır

FAŞL-I DER-MAĀM-I EVC-‘ IRĀĀ

VELEHÜ

Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ iltün/ Fā‘ ilün

- 1 Çeşm-i ‘āşık girye-i ḥasretle ‘ayn-ı cām olur
Cām kim anuñ derūnı pür-mey-i gül-fām olur
- 2 Sen seri vir ‘ışkla Manşūr-veş meydānda
Şonra yād olursın ‘āşıklar içinde nām olur
- 3 Gel bırağ döşüñden ey zāhid riyā seccādesin
Şübhe-i şad dāneñ elde saña āḥir dām olur
- 4 Bu tecellī böyle qalmaz perde-pūş olur güneş
Gördüğüñ bugün irişür āḥire aḥşam olur
- 5 Olalı Ḥaqqī ḥilāfetle begüm kürsī-nişīn
Çün Süleymān gāh Rūm u meskeni gāh Şām olur

VELEHÜ

Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ iltün/ Fā‘ ilün

³²² B110b.³²³ B111a.

- 1 Yâ ilâhî şem‘ -i hüsnüñdür yağan pervâneyi
Keşf-i sırrüñdur bugün hayrân iden dîvâneyi
- 2 Bâde-i feyzüñ içürdüñ bezm-i hâşuñda dile
Şöyle kim fark eylemez hüşyârla mestâneyi
- 3 Hürmen-i cüduñ harîminde döner bu mürğ-ı dil
Cem‘ ider andan tamâm olunca ‘ömri dâneyi
- 4 Bir tecellîden yanar kandîl-i cânım şubha dek
N’ola ger teşrîf iderseñ gicede gam-ğâneyi
- 5 Hakkıyâ tıfl-i dile şîr ister iseñ her nefes
Feyz-i aqdesden bulursın bulur iseñ anayı

144³²⁴

VELEHÜ

Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ iltün/ Fâ‘ ilün

- 1 Hâmdülillâh ‘âlem-i dünyâya geldüñ ey gönül
Şûret içre şoşbet-i ma‘ nâya geldüñ ey gönül
- 2 Zâhir olmazdı eger sen gelmeseñ dünyâya Hâk
Hâk‘ı izhâr u seni ihfâya geldüñ ey gönül

³²⁴ B111b.

- 3 On sekiz biñ ‘âlem oldu çünkü esmâya hamîr
Ol hamîre fi’l-ḥaḳîḳa mâye geldüñ ey gönül
- 4 Şîr-i feyzi senden aḥz eyler ser-â-ser kâ’inât
Kâ’inât eṭfâline sen dâye geldüñ ey gönül
- 5 Bu seferden çünkü ‘avdet eyledüñ Ḥaḳḳî gibi
Bâr-gâh-ı ḥazret-i Mevlâ’ya geldüñ ey gönül

145³²⁵

VELEHÜ

Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ iltün/ Fâ‘ ilün

- 1 ‘Işḳ eliyle şîşe-i ‘âr olmayınca münkesir
Dîde-i câna ne vech ile görünür vech-i sır
- 2 Çeşm-i zâhirden baḳan dünyâda yüz biñ yüz görür
Fi’l-ḥaḳîḳa şad hezâr âyîne de yüz oldu bir
- 3 Mazḥar-ı Ḥaḳ’ dan ene’l-Ḥaḳ şâdır olsa ne ‘aceb
Kim anı ‘ârif dilinden Ḥazret-i Allâh dir
- 4 Şûreti zilletde görseñ ḥ‘or baḳma ‘ârif
Ḳalbi olmuşdur naẓar-gâh-ı ‘Azîz-i Muḳtedir

³²⁵ B112a.

5

Hakkıya Haq sāye-i nūrun çü şaldı üstüne
Bulmadı ol kevkebi çarh-ı felekde cevzehir

FAŞL-I DER-MAĖĀM-I 'IRĀĖ

Mef' ũlũ/ Mefā' ĩlũn/ Mef' ũlũ/ Mefā' ĩlũn

- 1 Bir dũrr-i yetĩmem kim gũrmedi beni 'ummān
Bir şatreyem illā kim 'ummāna benem 'ummān
- 2 Gel mevc-i 'acāyib gũr şatrede gizli'ummān
Zĩ-baħr-i nihāyetsũz şatrede olur pinhān
- 3 Bu 'ālem-i keşretde sen Yũsuf ben Yā'ķũb
Ol 'ālem-i vaħdetde ne Yũsuf [u] ne Ken'ān
- 4 Dem urmazdı Manşũr tevhĩd-i ene'l-ĖĖaķ'dan
'Işķ dārina dost ķılmıř idi key anı 'uryān
- 5 Bunda dimedi Mecnũn Leylĩ adına mevzũn
Gāh Leylĩ idũm anda gāh Mecnũn-ı ser-gerdān
- 6 Bu cismũm belāsıdur adum Yũnus olduğı
Aşlum sorar olursa sultāna benem sultān

³²⁶ B114b.

VELEHÜ

(2+3) (3+2)

- 1 Gerçi ki hâkem
Bir dürr-i pâkem
Hoş tâb-nâ-kem
Aşdâf içinde
- 2 Cennete irdüm
Firdevs'e girdüm
Kalbe yer virdüm
A'raf içinde
- 3 Verd-i ahmerem
'Üd ü 'anberem
Misk-i ezferem
Şol nâf içinde
- 4 Hağ durur aşlum
Hızır dur neslüm
Gelmedi mişlüm
Eslâf içinde
- 5 Esmâdur zâdum
'Ankâdur adım
Olinur yâdım

Tā Kāf içinde

6 Aşlü'l-uşūlem
Şāhib-i vüşūlem
Āl-i Rasūlem
Eşrāf içinde

7 Sākin-i Şām'em
Pür ihtişāmem
Ehl-i meşāmem
Evşāf içinde

8 Beyte konaram
Zemzem şunaram
Hakķi dönerem
Meţāf içinde

148³²⁷

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' iltün/ Fā' ilün

Aşl u fer' uñ bilmek isterseñ eger ey mübtedī

Ger faķır u ger ğanīye mübtedādur muntehā

' Aks-i nūr-ı āftāb olduysa seyyārāt-ı heft

Ġayrı maţla' dan degüldür semt-i maĝribde sühā

³²⁷ B115a.

149³²⁸

VELEHÜ

Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Fa' ulün

- 1 Yanar nâr-ı Hudâ'dan şem' -i rüşen
Yan ey pervâne-dil yanmağ demidür
Bu hâne böyle olmaz bir daği şen
Yan ey pervâne dil yanmağ demidür
- 2 Semender gibi âteş kııl turâğuñ
Söyündürme derün içre çerâğuñ
Ne cân u ne cihân olsun ferâğuñ
Yan ey pervâne dil yanmağ demidür
- 3 Olur cân kaydı insânuñ kemendi
Seri sevdâsı cismüñ pây-bendi
Tutup Haqqı'den âteş-pâre pendi
Yan ey pervâne dil yanmağ demidür

150³²⁹

VELEHÜ

Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün

³²⁸ B117a.

³²⁹ B117b.

Ġazā itmek nedür nefis ile evşâfını kıрмаğdur
Diyâr-ı yâri pâk idüp yerinden ġayrı ırmağdur
Bu deñlü merd iken dil şöyle ağlar nefis elinden kim
Ağan ħün-ı ciger belki disem câ'izdür ırmağdur

151

VELEHÜ

Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün

Anağol ħıřtasından geç ħadem baş Rüm'a 'arif ol
Ki Rüm'uñ sırrı çoğdur bilmedüñse sırra vâķıf ol

152³³⁰

VELEHÜ

Fâ' ilâtün/ Fâ' iltün/ Fâ' ilün

- 1 Niçe bir nâr-ı ġamuñda yanayın
El-emân ey Faħr-i 'Aleml-emân
Şem'-i 'ıřķuñda yanar pervâneyin
El-emân ey faħr-i 'âleml-emân
- 2 Bir tecellî itsen ey yüzi şulu

³³⁰ B118a.

Çeşmüm olsa ruħlaruñla rû-be-rû

Niçe bir bu iştiyâķ u ârzû

El-emân ey faħr-i   âlem el-emân

3 Ravzaña her dem olup ĥasret-nigâh

  Andelîb-i dil ider derd ile âh

Olmasun cürm ü günâhum sedd-i râh

El-emân ey Faħr-i   Âlem el-emân

4 Bûy-ı bürdeñ alsa bir ehl-i nemed

Şoyınup ne cân ĥalur ne ĥod cesed

Ėarķ-ı ĥûn-âb oldı çeşmüm el-meded

El-emân ey Faħr-i   Âlem el-emân

5 Mihr-i rûyuñla münevverdür zemîn

Şem  -i   ışķuñla yanar çarĥ-ı berîn

Ėıl nażar Ėaĥķî ĥula ey şâh-ı dîn

El-emân ey Faħr-i   Âlem el-emân

FAŞL-I DER-MAĖĀM-I MUĖĀLĪF-‘İRĀĖ

Fā‘ ilātün/ Fā‘ iltün/ Fā‘ ilün

- 1 Düşdi cāna ‘āķıbet sevdā-yı ‘ışķ
Eyledi şeydā beni Leylā-yı ‘ışķ
- 2 Mest olup ayılmaya tā ĥaşre dek
Yār elinden nūş iden şahbā-yı ‘ışķ
- 3 Kimse bilmez ĥālını ‘āşıķlaruñ
Gerçi kim mümkin degül iĥfā-yı ‘ışķ
- 4 Şol elif ķāmetleri dāl eyledi
Deldi baĖruñ ehl-i derdüñ nāy-i ‘ışķ
- 5 Gül yanāĖun şoldurur ‘āşıķlaruñ
Şüreti tebdil ider ma‘nā-yı ‘ışķ
- 6 Gözlerüm yaşı ķo aķsun Ėaķķıyā
Böyle olur lü’lü-i lālā-yı ‘ışķ

³³¹ B118b.

VELEHÜ

Mefā‘ ilün/ Fe‘ ilātün/ Mefā‘ ilün/ Fe‘ ilün

- 1 Çü aqđı havz-ı dile feyz-i aqdes-i ezeli
Ter itdi tazeledi rüy-i riyāz-ı emeli
- 2 Bu feyz olmasa Haq’dan derün-ı insāna
Cihānda toymadan ‘ömrine irişür eceli
- 3 Vücūda terk-i şalāt ile yol bulur bu ölüm
Çaçan teveccüh-i Haq’da zühür ider haleli
- 4 Bu vechi bahş-i haqīkatde fehm iden ‘ārif
Dimez müderrise olsa Ebū ‘Alī de belī
- 5 Bu deñlü kāmēti kūtāh iken bu Haqqī’nüñ
‘Aceb degül mi ki irdi firāz-ı ‘arşa eli

³³² B119a.

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Māsivādan hürri olan bī-şübhe 'abdu llāh olur
 Kūl iken sulţān gibi bir özge 'ālī-cāh olur
- 2 Ġāfilūñ biñ kulağı olsa yine şağır durur
 Bir kulağdan diñlese 'ārif yine āgāh olur
- 3 Ka' be her kanda ise hācī olan bulur anı
 Vaşf-ı Mevlā'yı işiden 'āzim-i dergāh olur
- 4 Fi'l-ḥaḳīka bülbül ü gül bir nefesden açılır
 Ya neden zikri kiminūñ hū kiminūñ āh olur
- 5 Ḥaḳḳıyā cismūñ felekdür kim cihānı seyr ider
 Nūr-ı 'aql u pertev-i keşfūñ mihr ü māh olur

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' iltün/ Fā' ilün

- 1 Āh kim yandum tutaşdum āteş-i hicrān ile

³³³ B121a.

³³⁴ B121b.

Şanki bir maḥmūma döndüm dildeki buḥrān ile

2 ‘ Ayn-i vaşl içre iken bülbül neden ağlar yine
Reng-i gül gibi boyanup şöyle yatur kan ile

3 Çünkü gül oldum yanup böyle nedendür yandüğüm
Yanmağ olur mı şu cāna kim ola cānān ile

4 Şevkı müñ ḥükmi midür yaḥud ki ḥüsünden gelür
Ol güzel zīrā görünür her nefes bir ān ile

5 Fi'l-ḥaḳīka Ḥaḳkıyā zevk-i dil yanmağda yağılmağdadur³³⁵
Āteş ü āb ü hevā vü ḥāk olur insān ile

157³³⁶

VELEHÜ

(4+3) (3+4)

1 Gelüñ gelüñ ṭuralum
Meydān-ı maḥabbetde
Cevgān u gūy uralum
Meydān-ı maḥabbetde

2 Fānī olup ey püser

³³⁵ Ḥaḳkıyā mahlası Bursevî tarafından sonradan mısram üzerine ilave edildiğinden, vezni bozmasına rağmen metne dâhil edilmiştir.

³³⁶ B122a

Qalmaya bizden eşer
Gâlŝân olur nice ser
Meydân-ı maĥabbetde

3 Bu ‘arŝaya gelinür
Hep imtiĥân olunur
Er olanlar bilinür
Meydân-ı maĥabbetde

4 İr u giç çü yolcısın
Ĥaĥk’a toĝrı vir ‘aĥın
Düldül-i fenāya bin
Meydân-ı maĥabbetde

5 Ĥaĥkıyā baĥ erlere
Neler gelür serlere
Nefsüñi ur yerlere
Meydân-ı maĥabbetde

FAŞL-I MAĖĀM-I ĖİCĀZ

(4+3) (3+4)

- 1   Işık odına mı yandıñ
N'olduñ gönül n'olduñ
Her yüzi o mı şandıñ
N'olduñ
- 2 Cism nle ĥar b olduñ
C nuñla keb b olduñ
Çeşm nle p r- b oldun
N'olduñ
- 3 Şad-p red r  y neñ
P r-y red r sineñ
Söyle bana nen var nen
N'olduñ
- 4 S l gibi bulanursın
Çarĥ gibi  olanursın
G h z lmet g h n rsın
N'olduñ
- 5 H kk 'ye bey n eyle

³³⁷ B122b.

Her ḥāli ‘ıyān eyle
Derdüñ ne ise söyle
N’olduñ

159

(5+5)

1 Esdi bād-ı hū
Nev-bahār oldu
Toldı ‘ālem bū
Müşk-bār oldu

2 Mevsim-i güldür
Faşl-ı sünbüldür
Şol ki bülbüldür
Bī-ķarār oldu

3 Görđi envāri
Ķoķdı ezhāri
Bübülüñ kārı
Āh u zār oldu

4 Allāhü vāḥid
Nūra şāhid
Ḥaķķıyā cāḥid
Şerm-sār oldu

- 1 Bu billerde ben
O illerde sen
Ġurbetle vaşan
Gözümde ıaldı
- 2 Görürdüm seni
Añlardum beni
Ol demler ıanı
Gözümde ıaldı
- 3 Düşdi şam'a yol
ıaldı İstanbul
Rüm u Anaşol
Gözümde ıaldı
- 4 ıanı ol güller
Öten bülbüller
Tāze sünbüller
Gözümde ıaldı
- 5 Döşenüp postlar
Gelürdi dostlar

Ayıklar mestler

Gözümde kaldı

- 6 Hakkî gözün aç
Hak'dan yana kaç
Dime taht u tâc
Gözümde kaldı

161³³⁸

VELEHÛ

Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün

- 1 Gel ey dil gûş-ı cânuñ aç ki sen bîdâra beñzersin
Çarârûñ yok şü gibi 'âşık-ı dîdâra beñzersin
- 2 Dönersin her yaña pergâr-veş bir yirde tûrmazsın
Egerçi Celvetîsin çarh-veş devvâra beñzersin
- 3 Nedür sende bu istignâ ki hergiz lâ'ubâlîsin
Tenezzül eylemezsın kimseye hünkâra beñzersin
- 4 Gül-i sîr-âb-ı ma' nâ bûyın almışsın ezelden tâ
Bu bâğ içre anuñçün 'andelîb-i zâra benzersin

³³⁸ B123b.

5 Sözüñ müşg ü ' abī u ' anber-i sārādur ey Hakkī
Sözüm yoğdur saña vallāhi sen ' atğara benzersin

162³³⁹

VELEHÜ

Müstef' ilün/ Müstef' ilün/ Müstef' ilün/ Müstef' ilün

1 Bir gün begüm devrān döner gökden yire ' İsi iner
Mehdī kılica el şunar ' ālemde çok putlar şınar

2 Zanbağ çıkup haçer çeker nergislerüñ çeşmin açar
Zāğ u zağanlar hep uçar yerlerine bülbül konar

3 Nev-rüz olur āhir zamān köhne cihān olur civān
Kuvvet bulur cism ü cān reşk ider aña şir-i ner

4 Hoş-büy alur gülbün diken gülşende kıalmaz bir diken
Dünyā hayāl-i h̄āb iken bir şem' -i bīdāra döner

5 Hakkī bu esrārı bilen fikr eyleyüp hişşe alan
' İrfānda kāmīl olan haçkā odur ehl-i hüner

163³⁴⁰

³³⁹ B124a.

³⁴⁰ B125b.

VELEHÜ

Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün

- 1 Ne gelsün halk-ı ' âlemden ki hiç imdâda gelmezler
Meded hây öldüm Allâh dir isen feryâda gelmezler
- 2 Kazâ-i nâ-gehâniden gelürler yıkmağa hâtır
' İmâret kılmağa kalb-ı harâb-âbâda gelmezler
- 3 Ne deñlü da' vet itsen meclis-i va' za oturmazlar
Kamu güm-kerde- râh iken yine irşâda gelmezler
- 4 Giderler râh-ı cehle gâyetin endîşe kılmazlar
Haķıkat ' ilmini öğrenmege üstâda gelmezler
- 5 Tutar ehl-i Siṭanbul cām ü çıkmaz kahveden Şâmî
Dime Haķķî ki tenhâ mescide Bursa'da gelmezler

164³⁴¹

VELEHÜ

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' iltün/ Fâ' ilün

- 1 Niçe bir nâr-ı elemde yanayın yâ Rab meded

³⁴¹ B126a.

Cām-ı feyzüñ şun baña tâ kıanayın yâ Rab meded

2 Şem^ç-i ^çışķuñ itdi sūzân ^çākıbet bāl ü perüm
Zinde kııl kim bir yanık pervāneyin yâ Rab meded

3 Şerbet-i vaşluñdadur ehl-i cünün-ı ^çışķa hūş
Niçe bir dīvāneyin uşlanayın yâ Rab meded

4 Dest-i luţfuñla ^çimāret eylegil cān u dilüm
Şadme-i kıahruñ ile vīrāneyin yâ Rab meded

5 Dir bu Hıakķı bī-vücūd itdi beni seyl-i fenā
Āsiyāb-ı ^çışķa düşmüş dāneyin yâ Rab meded

165³⁴²

VELEHÜ³⁴³

Fā^ç ilātün/ Fā^ç ilātün/ Fā^ç iltün/ Fā^ç ilün

1 Cümle eşyā zıkr idüp dir her nefes her ān hū
Şıdķ ile Allāhu Rabbī ez-dil ü ez-cān hū

2 Şol zemin-i āsmāna sığmadı sırr-ı Hıudā
Oldı bil insān-ı kāmil kıalbine mihmān hū

³⁴² B127b.

³⁴³ Bu manzume dahil olmak üzere, B130b'ye kadar olan manzumeler Uzzâl makâmında kayıtlıdır. Makâmın ismi müellif tarafından B126b'deki mensur kısmın üst kısmında yazdığından dolayı, buraya başlık olarak almadık.

- 3 Bu vücūd iqliminüñ tedbîrin eyler dem-be-dem
On sekiz biñ ‘ âleme oldı ‘ aceb sulţân hû
- 4 Nefh-i rûh itdükde zinde oldı çün cism-i cân
Kendini ol cân yüzinden eyledi cânân hû
- 5 Dîn-i ‘ aşıkdan sü ’âl eylersen ey Hakkî eger
Anda ğayrı dîn olmaz dîn hû imân hû

166³⁴⁴

VELEHÜ

Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ iltün/ Fā‘ ilün

- 1 Vaşf-ı Aḫmed’de didiler şādıku’l-va‘ di’l-emîn
مصطفى ماجاء الآ رحمة للعالمين³⁴⁵
- 2 Meşreb-i pāk-i zülâli feyzdür şāfî anuñ
Lafz-ı şîrîni olupdur çâşnide sükkerîn
- 3 Pertev-i rûhı ile oldı münevver âsmân
Cisminüñ âşârı ile tıldı eţrâf-ı zemîn

³⁴⁴ B128a.

³⁴⁵ Mustafa ancak âlemlere rahmet olarak gönderildi.

FAŞL-I DER-MAĖĀM-I ŐEHNĀZ

FĀ' ilātün/ FĀ' ilātün/ FĀ' ilātün/ FĀ' ilün

- 1 Şad şadā-yı āh ile geçdi zamānum āh āh
Gül yirine oldu hāristān mekānum āh āh
- 2 Çün degüldür bülbüle āhir bu gülşen cāvidān
Nev- bahār gitdi vü geldi hazānum āh āh
- 3 Hey ne mümkin ālem-i fūrkatde vuşlat ' aşıķa
Hicr elinden ķaldı āhir haste cānum āh āh
- 4 Sidre iken cilvegāhum tĀ'ir-i ķudsī gibi
' Ālem-i nāsūt oldu āşiyānum āh āh
- 5 Dīde pür-eşķ ü ciger pür-hūn dil āteş mişāl
Gör neler ķıldı bana āhir cihānum āh āh
- 6 Ben ki İsmā' il Hāķķīyam bu miħnet-hānede
Tīg-ı derdiyle n'ola uvatsa ķanum āh āh

³⁴⁶ B130b.

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' iltün/ Fā' ilün

- 1 Yâ ilâhî olmuşuz ğarķ-âb-ı deryâ-yı ğünâh
N'ola ğözyaşın revân idüp idersün her ğün âh
- 2 Serdi-i bâd-ı hevâ ile perîşân ħâlimüz
Saña ħaldı işimüz ey raĥmet ıssı pâdişâh
- 3 Ĥ-âb-ı ğafletden gećer nergis ğibi evķâtımız
Cân ğözin dîdâruñ ile eylegil pür intibâh
- 4 Dil senün âyîne-i envâruñ olmuşken meded
Olmasun herğiz küdürât-ı sivâdan sîmsiyâh
- 5 Ne bilsün n'itsün kebüter ğibi dil âvâresi
Yaķdı cânın bu hevâda nâr-ı ğam bî-iştibâh
- 6 Ĥaķķî-i bî- ćârenün döndür yüzün senden yaña
Çünki sensin ħıbleğâh-ı dil sanadur toĝrı râh

VELEHÜ

(7+7)

- 1 Cân ğözlerin açmadın dîdârı ârzûlarsın

Ten z̄ulmetin geçmedin envārı ārzūlarsın

2 Dürli dürli cefāya sen cür‘ a-dān olmadın

Bu bezm-i ‘ ışık içinde esrārı ārzūlarsın

3 Tīr-i belāya cān u dil hedef kılmadın

Bu yolda sen menzil-i ebrārı ārzūlarsın

4 Mürşid elin tutmadın zehirleri yutmadın

Ağyārı terk itmedin ol yārı ārzūlarsın

5 Bülbül gibi fiğān it gül ‘ ışıkıyla seherde

Hağğī çünki sen de gülzārı ārzūlarsın

170³⁴⁷

BIÑ YÜZ OTUZ BİR SENESİNDE HĀKİM-İ DIMEŞKU’Ş-ŞĀM OLAN

EVLIYĀ-ZĀDE EFENDİ’NÜÑ ZABTI TĀRİHİDÜR.

شَرَّفَ الْفَاضِي بِحَقِّ شَا مَنَا

نَائِبًا عَنِ صَادِقِ الْوَعْدِ الْأَمِينِ

قَالَ اسْمَعِيلُ حَقِّي فِي الْقُدُومِ

بِالْهُدَى قَدْ جَاءَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ³⁴⁸

³⁴⁷ B131a.

³⁴⁸ Kadı Şam’ımızı gerçekten şereflendirdi
Sözünde duran emin kişi(s.a.v)’in nâibi olarak
İsmail Hakkı onun gelişi sırasında dedi ki:
Hâkimlerin en hayırlısı geldi hidayetle

VELEHÜ

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' lün

- 1 Ey maḥabbet bâğınuñ bülbülleri
Bir nefesden cümle feryâd idelüm
Ravza-i kıuds içre olan gülleri
Mevsimidür ' ışık ile yâd idelüm
- 2 Feyz-i ' ışık ile kâdeh-veş tölalum
Dilde bir keyfiyyet-i hoş bulalum
Niçe bir kayd-ı sivâda olalum
Kendimiz çün serv-i âzâd idelüm
- 3 Münkesir olmazdan evvel bu kâfes
İdelüm cân ile pervâza heves
Bu tarîk-ı ' ışıkda her bir nefes
' Acz ü fakır u zilleti zâd idelüm
- 4 Her murâdı virmege zü'l-kibriyâ
Olalum dilden mürîd-i evliyâ
İrgürüp vaşla firâkı Hâkıkıyâ
Cân-ı ğam-nâki şen ü şâdân idelüm

³⁴⁹ B132b.

VELEHÜ

Fâ^ç ilâtün/ Fâ^ç ilâtün/ Fâ^ç ilün

- 1 Geldi ^ç ışkuñ nev-bahârı irişüp
Gel senünle oquyalum dâstân
Bülbül ü gül birbiriyle görüşüp
Biri birine kavuşdı dostân
- 2 Eyledi imdâd ol Bârî yine
Akdı feyz-i ^ç ışkuñ enhârı yine
Oldı hikmet kevşeri cârî yine
Tâzelendi cân u dil çün büstân
- 3 Çün tecellî kıldı cânâ yaradan
Aldı dil kendini ağ u karadan
^ç Ârif iseñ sürme hârı aradan
Hâr ile hâşıl olur gül gülsitân
- 4 Cümle ^ç âlem bir yire gelse eger
Şanma bülbül zâğ-ı dehre baş eger
Farkı yok mı bîd ile servün meğer
Bir midür ehl-i çep ile râstân
- 5 İrişür bülbül güle vaqt-i seher

³⁵⁰ B133a.

Kim seherde bād-ı vaşl-ı yār eser
Bende-i muhliş iseñ Haqqı o ser
İşte şeyh u şāh işte āstān

173³⁵¹

VELEHÜ

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

- 1 Göñülde tāb-ı ' ışkı görmesinler nārı görsünler
Niçe efgān ider dil ' andelīb-i zārı görsünler
- 2 Ne deñlü olsa bī-tāb-ı maħabbet h̄āba varmaz dil
O hāli bilmezler rūz u şeb-i bīmārı görsünler
- 3 Dehānın ğonce açmaz nergis-i şehlā gözin apmaz
Ne hāle vardı hayretten hele gül-zārı görsünler
- 4 Metā' -ı ' ışk yokluğdur virüp yoğı alup varı
Revācın bulduğı demdür bu hoş bāzārı görsünler
- 5 Ne İsmā' il Haqqıdır ne Şāmıdır ne şarkıdır
Olupdur sırrı bī-perde biricik bārı görsünler

³⁵¹ B133b.

VELEHÜ

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefa' ilün

- 1 Şoyunsunlar sivādan ehl-i dil deryāya ʔalsunlar
Girüp bu baħr-i 'ilm içre dürr-i ma' nāyı alsunlar
- 2 Bu 'ālem bir güzergāh-ı fenādur kimse eglenmez
Vaʔan ümmīd idenler ya yol üstünde ne ʔalsunlar
- 3 Kenār-ı fūrʔate lenger biraʔmaʔ hīç olsun mı
Hevā-yı 'ıřıĭ ile baħr-i viřāle cānı şalsunlar
- 4 On iki burcı ben on iki aʔça yirine şaydum
Eger bezl eylemezsem defterümden ʔaydı ʔalsunlar
- 5 Ahālī-i diyār-ı Rüm'a Hāĭĭ ĩaĭ ağır geldi
Bir iki gün otur řām içre anlar rāĭat olsunlar

³⁵² B134a.

FAŞL-I DER-MAĖĀM-I ĖÜSEYNĪ AŞĪRĀN

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefa' ilün

1 Kızarduğca Ėülün ruğsarı te'sir-i cemālinden
Derün-ı ' andelibe od düşer ĖaĖĖ'uñ celālinden

2 Tenür-ı fürkat içre zāhiren yanmağdadur ' ālem
Velī herkes ĖaĖĖatde içer āb-ı vişālinden

3 Yazup āyāt-ı Ėüsn-i pākini levĖ-i cihān üzre
İdüp bir noĖtanuñ şerĖin gösterdi kemālinden

4 Bu sırrı bilmek isterse bugün bir kimse ey ĖaĖĖi
OĖur ' ışĖuñ kitābını geÇer vehm ü Ėayālinden

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

1 Āf-tāb-ı vağdetün bir zerresidür cānımız
Cilve-gerdür dā'imā ol zerrede cānānımız

2 ' IşĖ-ı ĖaĖ deryāsına Ėāyet nihāyet yoğ iken

³⁵³ B134b.

Ey ʿ aceb bir ʿaṭreye sığdı bizüm ʿ ummānımız

3 Bir tecellī şemʿ ine pervānedür bu kāʿināt
Ol zamāndandır bizim de raqşımız devrānımız

4 Kārımız gelmez pesendīde bugün münkirlere
Ḥamdülillāh hep ḥaḳıḳatdür cemīʿ -i şānımız

5 Reyb ü şekk itme begüm ʿ aql-ı maʿ āşa uymazuz
Sālik-i Ḥaḳḳʿa açıḳdur Ḥaḳḳıyā meydānımız

177³⁵⁴

Lİ MUḤARRİRİH

Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ lün

1 Ḳurbet-i Ḥaḳ ehl-i Ḥaḳḳʿa hem-civār olmaḳdadur
Her ṭaraf yanınca anuñ sāye-vār olmaḳdadur

2 Nūr-ı zāt ile bulur ḳuvvet yine nūr-ı şıfāt
Biri biri ile dāʿim üstüvār olmaḳdadur

3 Ey reh-i Ḥaḳʿda piyāde zād-ı himmet al velī
Vuşlat-ı Ḥaḳ düldül-i ʿ işḳa süvār olmaḳdadur

³⁵⁴ B135b.

4 Țurma bu fānī vücūdı bezl-i bākī idegör
Maṭlāb-1 a' lā bu yoqluḡ içre var olmaḡdadur

5 Țalbdür erbāb-1 ' ışḡa Ḥaḡḡıyā dār-1 necāt
Zāhidüñ nefsi aña dārü'l-bevār olmaḡdadur

178³⁵⁵

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' lün

1 Şūfi şāfi olmadan cām-1 mey-i vuşlat diler
Bezm-i ḡāş-1 vāḡdet içre Ḥaḡḡ ile ḡalvet diler

2 Nefsi ışlāḡ itmeden özge kerāmet yoḡ durur
Ejderi öldürmege herkes dile ḡuvvet diler

3 Menzil-i vaşl-1 Ḥaḡḡ' uñ şer' -i muṭahhardur yolu
Vay ol ehl-i sülūke gayrı bir sîret diler

4 Ger piyāde olsa da āḡir süvār-1 ' ışḡ olur
Çün erenlerden bu yolda kendine himmet diler

5 Ḥaḡḡī ḡul irdi Dımeşḡu'ş-Şām' da maḡşūdına

³⁵⁵ B136a.

Bezm-i Şām'a Rūm'da Őimden geri hicret diler

179³⁵⁶

VELEHÜ

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Fa' ülün

- 1 Gel ey' ārif nazār kı l vech-i yāra
Göñül zīrā ki doymaz intizāra
- 2 Yeter ğarķ-āb-ı deryā-yı fenā ol
Demidür ger çıkarsañ bir kenāra
- 3 Muķayyed olma luş u ķahr ile var
Şaķın baķma ħazān u nev- bahāra
- 4 Gül-i ma' nā açıl sun dilde dirseñ
Taķammül eylegil āzār-ı ħāra
- 5 Şafā-yı dildedür feyz-i ilāhī
Küdüret var midur baķ cūy-bāra
- 6 Yarın Firdevs-i a' lādur maķāmuñ
Bugün Haķķī n'ola düşdüñse nāra

³⁵⁶ B136b.

VELEHÜ

Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefâ' ilün/ Mefa' ilün

- 1 Vücūduñ âteş-i ' ışk-ı ilâhîde eritdün mi
' Aceb âyîneñi sen de küdüretten arıtdun mı
- 2 Ticâret eyledün mi işbu bâzâr-ı maḥabbetde
Veyâḥud yoḡ yire sermâye-i ' ömrün çürütdün mi
- 3 Kıtâr-ı ehl-i ' ışk idüp güzer tâ menzil-i vaşla
Sen âyâ yolda mı ḡaldun u yâ esbün yürütdün mi
- 4 İkilik perdesin ḡarḡ eyledün mi dest-i himmetle
Maḡâm-ı ' ayna irdün mi şühūduñ ol bir itdün mi
- 5 Bu cismi Ḥaḡḡıyâ bezl eyledün mi yolına cânun
Bu cânundan da el yuyup anı ' ayn-ı sır itdün mi

VELEHÜ³⁵⁹

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün

³⁵⁷ B138a.

³⁵⁸ B139b.

³⁵⁹ Bu manzume de dahil olmak üzere, B142b'ye kadar olan manzumeler Acemaşîran makâmında kayıtlıdır. Makâmın ismi müellif tarafından başlık olarak B138b'de yazıldığından, burada belirtilmemiştir.

- 1 Būy-ı ʿıŝkuñdan dile yâ Rabbi reyḥân it naŝīb
Bülbül-i cāna gül-i ḥandân-ı ʿirfân it naŝīb
- 2 Bir nefesden nefis-i ʿĪsî buldı çün feyz-i ḥayât
Mürdeyem Rūḥu'l-Ḳuds'den nefḥa-i cān it naŝīb
- 3 Ḥayliden sâḥil-nişîn-i baḥr-i ümmîdem yiter
Bir tehi-destem baña da dürr ü mercân it naŝīb
- 4 Süfre dildür mâ'ide envâ' -ı esmâdur aña
Ni' met-i elvândan bu cāna da ḥûân it naŝīb
- 5 Şeyḥ Ḥaḳḳî cām-ı ʿıŝkuñdan cüvân olmaḳ diler
Bezm-i luṭfuñda aña feyz-i firāvân it naŝīb

182³⁶⁰

VELEHÜ

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün

- 1 Çok şenâ vü çok selâm olsun saña
Yâ Rasûlallâh yâ ḥayra'l-verâ
Ḳurb-ı ev ednâ maḳâm olsun saña
Yâ Rasûlallâh yâ ḥayre'l-verâ
- 2 Bulalı cismüñ tecellîden cilâ

³⁶⁰ B140b.

Birdür ‘ âlemde saña bedr ü dücâ
Yâ semâ olmuş mekânun yâ şerâ
Yâ Nebiyyallâh ya hayre’-l verâ

3 Feyzüne nisbetle deryâdur kalîl
Nergisün yanında zerrîndür ‘ alîl
‘ Andelîb-i ravzân oldı Cibrîl
Yâ Rasûlallâh yâ hayra’l-verâ

4 Şer‘ -i pâkûn Hâkk’a toğrı râhdur
Sünnetün tutmak ne ‘ âlî câhdur
Şeyh Hâkkî hâdim-i dergâhdur
Yâ Rasûlallâh yâ hayra’l-verâ

183³⁶¹

VELEHÜ

(5+3) (3+5)

1 Vire gör varîni Hâkk’a
Kemâl-i âdemî budur
İre gör sırr-ı muţlağa
Kemâl-i âdemî budur

2 Fetğ eyleyüp melekûtı
Keşf eyleyüp ceberûtı

³⁶¹ B142a.

Žabı eyleye gör lāhūtı
Kemāl-i ādemī budur

3 Çünki fānī ola vücūd
İder ġāyetine sücūd
İde gör tekmīl-i ŗühūd
Kemāl-i ādemī budur

4 Hāne-i cismüñ yıķa gör
Cānuñ ‘ ışķ ile yaķa gör
Tā ‘ arŗ üstine çıķa gör
Kemāl-i ādemī budur

5 Ŗoyup Hāķķıyā noķŗanı
Bul kemālāt-ı insānı
Oķı nüŗha-i Raĥmān’ı
Kemāl-i ādemī budur

FAŞL-I DER-MAĞĀM-I ʿ ACEM

Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ lün

- 1 Şol gönül kim ʿ âlem-i ʿ ışka bugün sultân olur
Cümle ʿ âlem halkı aña bende-i fermân olur
- 2 Eyleyenler ʿ âlem-i kudsi dem-â-dem cilve-gâh
Gözlerine iki ʿ âlem anlaruñ zindân olur
- 3 Haq cemâlin rü ʿ yet oldı işbu gözlerde ğaraz
ʿ Āşıkı gör kim nazar-gâhı anuñ Raḥmân olur
- 4 Kağı dilde yansa ʿ ışk-ı maḥabbet âteşi
Cennet-i dîdârı görmez lâyıq-ı nîrân olur
- 5 Tâc u tahtuñ bir kuru adı var ancak Haqqıyâ
Pâdişâh oldur gedâ-yı devlet-i ʿ irfân olur

VELEHÜ

Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ lün

- 1 Ne Dimeşku'ş-Şâm'ı gözler ne Burusa çeşm-i dil

³⁶² B142b.³⁶³ B144b.

Sūy-i İstanbul'da kalmışdur nigāhı muṭṭaşıl

2 Böyle olsun olıcağ dünyāda bir şehr-i ' azīm
Ḥāki pāk ü ābı şāfī vü hevāsı mu' tedil

3 Ḳalb-i ' aşık gibi ammā kim söyünmez āteşi
Çāre yokdur ğamdan gerekse yan yakıl

4 Şu sepeydi ḳalb-i āteş-bār-ı dervīşe eger
Gül gibi rüyı kızarup hīç olur mıydı ḥacil

5 Ḥaḳḳıyā ḥaḳḳından ol şehrüñ tuvāngerdür gelen
Anda ārām itmege ḳādir mi dervīş-i muḳil

186³⁶⁴

VELEHÜ

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefa' ilün

1 Ḥaḳīḳat erleri dünyā vü mā-fī-hāyı n'eylerler
Bu mātem-ḥānede beyhūde hūy u hāyı n'eylerler

2 Çıkar ḥün-āb ile baḥr-i bilādın şad dūr ü mercān
Döküp ya āb-ı rüyı minnet-i deryāyı n'eylerler

3 Bulanlar sīnede dāğı geçerler lāle ḳaydından

³⁶⁴ B145a.

Görenler hâl-i yâri ‘ anber-i sârâyı n’eylerler

4 Yiter ehl-i dile zencîr-i ‘ ışka bend olup tırmağ
Ġam-ı Leylâ ile Mecnûn olup şahrâyı n’eylerler

5 Çerâğ-efrûz olanlar Hakkıyâ nûr-ı ilâhîden
Cihânda şeb-çerâğ-ı hânümân-ârâyı n’eylerler

187³⁶⁵

VELEHÜ

Mefâ‘ ilün/ Mefâ‘ ilün/ Mefâ‘ ilün/ Mefa‘ ilün

1 Şular kim ‘ ışka düşdi ‘ arı vü nâmûsı n’eylerler
Kıomazlar bezm-i ‘ ışka zâhid-i sâlûsı n’eylerler

2 Marîz-i ‘ ışk olanlar istemezler derde dermânı
Hakîmâne yürürler tıbb-ı Calinus’ı n’eylerler

3 Seri eflâke irse ser-fürû itmezler ağıyâra
Düşerler pây-i yâre gayrı bir pâ-bûsı n’eylerler

4 Yumarlar gözlerin dünyâya vü ‘ uqbâya bakmazlar
Nazardan tarh idüp ma‘ kûlı vü maşsûsı n’eylerler

³⁶⁵ B145b.

5 Sa' id olanlar ey Haqqı bihişt içre bulurlar hür
Ta' alluğ gösterüp dehre zen-i menhûsı n'eylerler

188³⁶⁶

VELEHÜ

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün

1 Ey kerem-rev merhamet ıssı Hudâ
Eylegil irşâd-ı tarîk-i hüdü

2 Kûh-i dile niçe bir 'aks eyleye
Sûy-i sivâdan kurı şit ü şadâ

3 Kulle-i gaybuñdan irişdür bizüm
Güş-ı dil ü cânımuza hoş nidâ

4 Öyle nidâ kim aña şâyestedür
Olmağa bu cân-ı 'azizüm fedâ

5 Senüñle kamu 'âleme sultânsun
Kullarınıñ kemteri Haqqı gedâ

³⁶⁶ B146b.

189³⁶⁷

Ey ʿāşık-ı fūrkat-zede ʿeşmũn ola rũşen
Yāruñ haberi itdi dili şād u şen
Mektũb-ı şerīfi ile mesrũr olduñ
Bir sāde selāmına anuñ kâʿil iken

190

Mefāʿ ilũn/ Mefāʿ ilũn/ Mefāʿ ilũn/ Mefāʿ ilũn
İdũp ʿazm-i sefer-i cānān esīr-i miñnet oldum ben
Ġarīb oldum vaṭanda āşinā-yı fūrkat oldum ben
Ķanāʿat eylemezken seyr-i dīdārı ile evvel
Degũl mektũb şimdi bir selāma ḥasret oldum ben

191

Mef ʿũlũ/ Mefāʿ ilũ/ Mefāʿ ilũ/ Fa ʿũlũn
Dādār-ı cihān eylemesin ʿālemi sensiz
Her kanda isen pādişāhum dũnyāda var ol

192

Fāʿ ilātũn/ Fāʿ ilātũn/ Fāʿ ilātũn/ Fāʿ lũn
ʿĀdet-i kũrbuñ olan baʿde nite şabr eyleye

³⁶⁷ B147b.

İnkıṭā' a ḳā' il olmaz ḥubbuña mu' tād olan

193

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

Zihī ben ŧimdi bildüm rüz-gāruñ neydügin ey dil

Bilinmezmiş ŧafā-yı vaŧl-ı yār ile geöen demler

194³⁶⁸

Fe' ilātün/ Fe' ilātün/ Fe' ilātün/ Fe' ilün

(Fā' ilātün)

(Fa' lün)

ŧehā ḥayr itmek istersen yerine

Yerine düŧmese ḥayrī yerine

Düŧen dāne biter bitmez degüldür

Yerine biñ biter düŧse yerine

195

Fe' ilātün/ Fe' ilātün/ Fe' ilātün/ Fe' ilün

(Fā' ilātün)

(Fa' lün)

Ḳaldum ayaḳda diyü ḡam yeme dünyādur bu

Bulınur manŧıb u cāh elde hūner ŧaḡ olsun

³⁶⁸ B148a

196

VELEHÜ

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefa' ilün

Didiler bî-ḥaberler bâğ-ı cennet kūyuña beñzer
Ḥaber virdi baña andan gelen âdem yalandur bu

197

Lİ VĀḤİDİ MİNE'Ş-ŞU' ARĀ'

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefa' ilün

Seri pā kılmayınca baḥr-i 'ışqa ṭalı bilmezsin
Nefes ṭutmaz isen dürr-i murādı alı bilmezsin

198

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Āteş-i ğamda beni yār imtiḥān itdi yine
Yağdı cānum bağrumı miḥnetle ḳan itdi yine
Luṭf u ḳahrı cevher-i zātumda pinhāñ itdi hep
Her dü sırrın cān u cismümden 'ıyān itdi yine

199³⁶⁹

أنا المَطْلُوبُ فَاطْنَبِي تَجْدَنِي وَإِنْ تَطْلُبُ سَوَانِي لَمْ تَجْدَنِي 1

³⁶⁹ B149a. (Bu manzumenin çok uzun olması ve tercümesinin dipnota sığmamasından dolayı, tercüme ekler kısmında verilmiştir.)

2	أنا الْمُفْصُودُ لا تَقْصِدْ سِوَانِي	كثير الخير فأطُلبُني تجدني
3	أنا الرَّبُّ الَّذِي يَخْشَى عَذَابِي	جميع الخلق فأطُلبُني تجدني
4	أنا المُلْكُ المِهْمِمْ جَلَّ قَدْرِي	عَظِيمُ المُلْكِ فأطُلبُني تجدني
5	أنا المَقْصُودُ لا تَعْبُدْ سِوَانِي	أنا الجِبَارُ فأطُلبُني تجدني
6	أنا لِلْعَبْدِ أَرْحَمُ مِنْ أَخِيهِ	و من ابويه فأطُلبُني تجدني
7	تجدني في سِوَادِ اللَّيْلِ عِبْدِي	قريباً منك فأطُلبُني تجدني
8	تجدني في سَجُودِكَ حينَ تَدْعُوا	وَ حينَ تَقُومُ فأطُلبُني تجدني
9	تجدني رَاحِماً بَرّاً عَطِروفاً	بِكُلِّ الخَلْقِ فأطُلبُني تجدني
10	تجدني وَاجِداً صَمِداً عَظِماً	كثير البِرِّ فأطُلبُني تجدني
11	تجدني مَسْتَغِيثاً وَ مُغِيثاً	أنا القَهَّارُ فأطُلبُني تجدني
12	تجدني واسِعاً بالخَلْقِ عِبْدِي	أنا المذكور فأطُلبُني تجدني
13	إِذِ المَظْلُومُ نادى كَظِماً	قُلْ لِنَبِيِّكَ فأطُلبُني تجدني
14 ³⁷⁰	إِذِ المُضْطَرُّ قالَ الا تَرانِي	نظرت اليه فأطُلبُني تجدني
15	إذا عِبْدِي عِصانِي لَمْ يَجِدُنِي	سريع الاخذ فأطُلبُني تجدني
16	وَمَنْ مِثْلِي وَ اَيْنَ يَكُونُ مِثْلِي	فليس يكون فأطُلبُني تجدني
17	هَلُمَّ إِلَيَّ لا تَقْصِدْ سِوَانِي	أنا المَنَّانُ فأطُلبُني تجدني
18	وَ اِنْ هُوَ تَابَ تَبَّتْ عِبْدِي	أنا التَّوَّابُ فأطُلبُني تجدني
19	اتذكَرْ ليلَةَ نَادَيْتَ سِراً	ألم أَسْمَعُكَ فأطُلبُني تجدني
20	فلا ينجيك يا عِبْدِي سِوَانِي	من الميزان فأطُلبُني تجدني
21	وَلَيْسَ يَحْلُكُ أَلْفَرْدُوسَ غَيْرِي	أنا الرِّزَّاقُ فأطُلبُني تجدني
22	أهل في الخلق من يعطي جزياً	سِوَانِي لَيْسَ فأطُلبُني تجدني
23	اتعرف غافراً للذَّنْبِ غَيْرِي	أنا العَفَّارُ فأطُلبُني تجدني
24	ساغفر للعِبَادِ وَ لا اِبْأَلِي	غداة الحشر فأطُلبُني تجدني
25	وَ ارحم من عِبَادِي مِنْ عِصانِي	بجهل منه فأطُلبُني تجدني
26	وَ اكرم من يَتُوبُ إِلَيَّ حَرفاً	لى الاكرام فأطُلبُني تجدني

³⁷⁰ B149b.

و اكرم من ارید بلا حساب	انا الوهاب فاطلبي تجدني	27 ³⁷¹
لى الآ لاء و النعماء عبدي	لى الخيرات فاطلبي تجدني	28
لى الدنيا ومن فيها جميعاً	لى الملكوت فاطلبي تجدني	29
تعززي بي ولم ترقط مثلي	ولست تراه فاطلبي تجدني	30
اتعرف من له اسم كاسمي	انا الرحمن فاطلبي تجدني	31
اتعرف من يغيث الخلق غيرى	من النيران فاطلبي تجدني	32
اتعرف منقذاً غيري سريعاً	من الهلكات فاطلبي تجدني	33
اتعرف من يقل للشئ غيرى	يكن فيكون فاطلبي تجدني	34
اتعرف سائراً للغيب غيرى	انا الستار فاطلبي تجدني	35
انا الله الذي لاشئ مثلى	انا الديان فاطلبي تجدني	36
انا ملك الملوك و كل ملك	لى الميراث فاطلبي تجدني	37
انا افتى الدهور و قبل قبل	وبعد البعد فاطلبي تجدني	38
انا الوهاب يا عبدى سريعاً	وفى العهد فاطلبي تجدني	39
انا اأفرد المدبر فوق عرشى	بلا تكليف فاطلبي تجدني	40
وانى منك قريباً بعداً	كقاب قوسين فاطلبي تجدني	41

200³⁷²

TERCĪ^ˆ -İ BEND-İ QIYĀSĪ

Fā^ˆ ilātün/ Fā^ˆ ilātün/ Fā^ˆ ilātün/ Fā^ˆ ilün

- 1 ˆḤābdan açdum gözüm ıurdum yirümden bir seher
 ˆAyn-i ˆibretle bu fānī ˆāleme kıldum nazar
 Ḥabbeye muhtāc palās içre her ehl-i hüner
 Her ne deñlü var ise nādān elinde sīm ü zer

³⁷¹ B150a.

³⁷² B150b.

Zāğlar gül-zārda tūṭī kafesde āh ider
Ehl-i dil ayakda vü nādānlar olmuş tāk u ser
Zulmeti āb-ı hayāta eylemiş devrān maḳarr
Gençler vīrānede cümle biḫār içre güher
Her kime kim dost olsañ ol saña düşmen çıkar
Giryesine ‘āşıkuñ ma‘şūḳ eyler ḫandeler
Bülbül ağlar gül güler ‘ālem temāşādur gider

2 Seyre çıḳdum kim nice olmuş göreydüm gülsitān
Dehr elinden kıpkızıl ḳana boyanmış erguvān
Servler ‘ālemden el çekmiş bunı söyler hemān
Kimse āzād olunmaz ḡamdan ki fānīdür cihān
Murğlar bu meskenüñ virüp fenāsından nişān
Ḫārdan ḫār üzre yapmışlar fenāyı āşiyān
Ditreşür eşcār bir gün irişür diyü ḫazān
Gül güler bir iki gün ‘ömrine olmuş şād-mān
Kūşe-ber-kūşe ṭurup bülbüller eyler fiḡān
Bu ne ḫāletdür didüm çıḳdı didi bir bāḡ-bān
Bülbül ağlar gül güler ‘ālem temāşādur gider

3 Bu cihānuñ bir ‘aceb bezmine irdüm ben gedā
Nāylar virür ḫaber ervāḫdan idüp şadā
Çeng iki bükülmüş oldu bir nigāra mübtelā
Eyleyüp ‘uryān ḫūblara iderler çün cefā
Gūş-ı ṭānbūrı burup ṭa‘līm iderler bir hevā
Çār-pāre dilbere çık çık deyu eyler nidā

Ehl-i bezmün ‘ aqlını almış o bezm-i bî-beķā
Kimisi ağlar kimi gülüp sürer zevķ u şafā
Bu ne ‘ âlemdür didig’ için cevāb için baña
Bir güzel sākī turup tekrār iderdi dā ’imā
Bülbül ağlar gül güler ‘ âlem temāşādur gider

4³⁷³

Ey Kıyāsī şehir-i İstanbul’da ben leyl ü nehār
Eyledüm taḥşîl-i ‘ ilm [ü] ma‘ rifet çok rüz-gār
Bir niçe yıllar kelāmum dürlerin idüp nişār
Çanda kim insān ola ben anda buldum iştihār
N’ideyüm ammā ki baḥtum olmadı iķbāle yār
Ṭālib olsam ger bir evc-i ḥāke olur tār-ü-mār
Dā ’imā bu ḥāle ağlayup idüp āh ile zār
Ġayret-i aķrān ile ğam cānuma itmişdi kār
Nā-gehān bir ķuşeden bir pîr oldu āşikār
Didi budur belki resm-i rüzgār-ı rüzgār
Bülbül ağlar gül güler ‘ âlem temāşādur gider

201

MÜFRED

Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Fā‘ ülün

Cihānda ādem olan bî-ġam olmaz

Anuñçün bî-ġam olan ādem olmaz

³⁷³ B151a.

MÜFRED

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Fā' ülün

Mürekkeb kim ola cārī vü berrāk

Çarası kâtibüñ yüzün ider aq

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Mülket-i 'Oşmān içinde ḥānı bilmezsın nedür
Gerçi 'Oşmānīsın ol 'Oşmān'ı bilmezsın nedür
- 2 'Ayn-ı 'Oşmānī gerekdür saña mehdī olmağa
Yoğ ise vechüñde ānuñ anı bilmezsın nedür
- 3 Şām içinde mağribe göçdi vucūd-ı āfitāb
Rūm'da şol zülmet-i ekvānı bilmezsın nedür
- 4 Kāfirüñ küfrinde inşāf ola sende olmaya
Muḳtezā-yı devlet-i imānı bilmezsın nedür
- 5 Dīde-i Ḥaqq ile baqmazsañ bu Ḥaqqī-bendeye
Şāh iseñ de bende vü sulṭānı bilmezsın nedür

³⁷⁴ B151b.

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

- 1 Dilüm derd ü elemden bir 'acebdür iftirāk itmez
Dem olmaz kim derūnum şerh-i aḥvāl-i firāk itmez
- 2 Yüri 'ilm-i ilāhī dersin sen öğren bunda zīrā kim
Sevād-ı lafz yarın ehl-i resmūñ yüzün aḳ itmez
- 3 Gerekdür cünbiş-i dil tā ki sālīk ḳaṭ' -ı rāh ide
Nedendür seyr-i ilallāha kişi 'ışkı Burāk itmez
- 4 Ṭa' āmuñ ğam şarābuñ eşk-i ḥasret ḳıl bu yollarda
Ḥayıflar ol kese kim zāhir ü bāṭın yaraḳ itmez
- 5 Kesil Ḥaḳḳī ḳıṭār-ı būddan nā-būda hem-rāh ol
Ḥaḳḳ'a irmez o kim ehl-i fenāya iltihāk itmez

205³⁷⁵

TĀRĪḤ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

İrdi hejdeh sālē çün 'ömri Bahāüddīn'imūñ

Çekdi levḥ-i rūyına ḥaṭṭ-ı siyehden şekl-i hā

³⁷⁵ B152a.

Remz idüp Һarf-i mücevherle didüm tārīhini

Ḳodı āb-ı ʿārızına nūrdan sūnbül bahā

206

TĀRĪḤ

Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilün

1 Hāle-dār oldı meh-i rūy-ı Bahāüddīn'ün
Eyleye Һazret-i Ḥallāḳ-i cihāñ pīr-i kemāl

2 Nağme-sencān-ı hüner Şehrī didi tārīhin
Rīş-nevā oldı dilā sūnbül-i gülzār-ı Cemāl

(1126)

207³⁷⁶

ايا قارى زاده هنيئاً لكم 1

مدام الصفاء على المدام

فقد حلّ ميعاد ربِّ كريم، 2

³⁷⁶ Tercümesi ekler kısmında verilmiştir.

- خُلُولاً بَدَى الْقَعْدَةَ الْحَرَامِ
 3 بتقواكُم جاء فتوى دمشق،
 فكان الامور على النّظام
- 4 وهذا قميص لكم سابغ،
 بذاك بهاء ذوى العمام
- 5 غدا الناس والله فى منة،
 لهم عجز شكر الى الحمام
- 6 لقد ارّخ الشيخ حقى له،
 بما فيه رمز الى المقام
- 7 خذوا عنه تاريخه انه
 قل الله يفتيكم بالشام

١١٣٠

208³⁷⁷

MÜFRED

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

³⁷⁷ B154b.

Ehl-i diller apısından hc ıra olma saın
Kim ıra olsa olur ol apudan Ha'a yaın

209³⁷⁸

VELEHÜ

F iltün/ F iltün/ F ilün

- 1 Aqlaram kim itmedüm ıql-ı hl
İnlere kim almadı tende mecl
Çünkü noan buldı  omr-i nzenn
Oldı tail-i keml itmek mul
- 2 h kim gitdi bahr irdi hzn
 Andelb itdi yerinden intial
Ek-i rengni bitürdi baa gül
Dne dne tze tze al al
- 3 Ba-i il ü li aldır aradan
Çün dimezler saa ir bunda al
Hzr ol Hai kefen hzrla kim
Bunda alur hra vü Kemri l

³⁷⁸ B155a.

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Cān u dilden diyelüm her bir nefes Allāh hū
 'Ārife her bir nefesde oldı bes Allāh hū
- 2 Eydelüm bülbül gibi her sünbül ü gül göricek
 Tā ḥarāb olunca bizden bu kafes Allāh hū
- 3 Feyz-i Ḥaḫ zıkr-i ilāhī meşrebinden irişür
 Bil dimekden aḫdı Ceyhūn u Aras Allāh hū
- 4 Yerde gökde ḥalk-ı 'ālem zıkr u tesbīḥ içredür
 Sen de dā'im dimege eyle heves Allāh hū
- 5 Ḥaḫḫıyā bāy u gedā fikrin derūnuñdan çıkar
 Zāhir ü bāḫın yiter feryād-res Allāh hū

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Vuşlata irmez elüm fürkatde ḫaldum ben ḡarīb

³⁷⁹ B157b.³⁸⁰ B158a.

Āşinādan dūr olup ğurbetde aldum ben ğarīb

2 Tīĝ-1 ber-efşān-1 ğamından hīrelendi gözlerüm
Rūz gitdi irdi şeb-i zulumetde aldum ben ğarīb

3 Zerre-vārem mihr-i ‘ālem-tāba arşu fi’l-meşel
Bī- vücūdam bir urı şöhretde aldum ben ğarīb

4 Şadme-i ğam lerze-dār itdi beni çün zelzele
İzтіrāb-1 dil ile mişnetde aldum ben ğarīb

5 Bu neşīmen-ĝahda yodur baña cāy-1 arār
aıyā derd u ğam-1 hicretde aldum ben ğarīb

212³⁸¹

VELEHÜ

Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün

1 Ey göñül ‘izzetle zillet ikisi birdür baña
Ya köle ya tāc-1 devlet ikisi birdür baña

2 Ya gül ü ya hār ola ya yār u ya aĝyār ola
Ya maħabbet ya ‘adāvet ikisi birdür baña

3 Olmadı hāluñ dilinden çünki bir kimse hālāş

³⁸¹ B163a.

- Ya selāmet ya melāmet ikisi birdür baña
- 4 Çekmedi ben çekdigüm miḥnetleri hîç bir eḥad
Şimdi ya miḥnet ya rāḥat ikisi birdür baña
- 5 Kaḅı gün aḥşāma irmez ‘ālem-i dūnyāda baḅ
Ya ziyā ola ya zūlmet ikisi birdür baña
- 6 Gōz göre mir’āt-ı ‘ālemde çü yok rūy-ı şafā
Ya şafā vü ya kūdūret ikisi birdür baña
- 7 Alısur terkīb-i zehr-i mār ile tiryāḅlar
Ya elemdür ya ki lezzet ikisi birdür baña
- 8 Naḅd-i ‘ōmri virmeden ğayrı nedür ‘ālemde sūd
Ya ḥasāret ya ticāret ikisi birdür baña
- 9 Bu kemāl ile çü noḅşānum arar ḥaḅ-ı cihān
Ya fazīlet ya cehālet ikisi birdür baña
- 10 Ya Dımeşku’ş-Şām ya Burusa Ḥaḅḅıyā
Ya kıyāmet ya ki hicret ikisi birdür bana

213³⁸²

VELEHÜ

³⁸² B164a.

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Ey gönül ağıyarı terk it yâri gör
Çeşm-i cânun bir nefes uyarı gör
- 2 Güldür maşşud olan hârı bırağ
Her varağda lafz-ı ma' nîdârı gör
- 3 Şol şadefde dürr-i meknûnı gözet
Gevher için semt-i kâna varı gör
- 4 Şoğbet-i sulţanı gözler kul olan
Dârı ço dâr içre şol deyyârı gör
- 5 Yâri görmek olmaz ise âşikâr
Bâri anı remz iden âşârı gör
- 6 Bâb-ı Hağ'da feth olunca müşkilün
Hağğıyâ Hağğ'a yûri yalvarı gör

214³⁸³

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Ey gönül gel çeşm-i cânun yum bu ağ u qaradan

³⁸³ B165b.

Tā saña rūşen ola ađ u arayı yaradan

2 Şāđ u sālīm ola mı hī bulmayan alb-i selīm
Merhem-i ğam bulmayan dil urtılır mu yāreden

3 Bilmedüñ kimdür vücūduñ tahtına sulţān olan
Anı isterseñ seni o hāşılı ık aradan

4 Geri kim nūr-ı ilāhī zulmet-i kevn içredür
Feyz-i rūh olmaz aña kim pür durur emmāreden

5 Hāıyā nūr-ı tecellī iste Mevlā'dan yūri
Tā maāmuñ ber-ter ola seb' a-i seyyāreden

215³⁸⁴

VELEHÜ

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

1 Diyār-ı yāri bilmezdüm bilenlerden haber şordum
arīb imiş atı bu yol gelenlerden haber şordum

2 arī-i Ka' be-i vaşlı iki adım durur dirler
Hārīmde işbu beş vatı ılanlardan haber şordum

3 Meger Hā ile Hā olmak imiş maşūdı ' uşşāuñ

³⁸⁴ B167b.

İrüp ol menzile anda alanlardan haber ordum

4 Yanımda hızır imi zayı' oldu didügüm gevher
Ararken s- be -s anı bunlardan haber ordum

5 Yoğ imi a' rı ey Haı meger dery-yı ma' nnu
Bu nazm-ı drr ü mercna alanlardan haber ordum

216³⁸⁵

VELEH

F' iltn/ F' iltn/ F' iltn/ F' iln

1 Brekallh retn levhinde o esrr var
Ddeye mir 't-i ryunda nie envr var

2 Hane-i ayra girdükde der ü dvrı o
ıl nazr Ha ile anda yrdan deyyr var

3 Bu vcdu 'leminde yo yo ey dil 'arif ol
Belki anda 'im olmi d'im bir var var

4 Ha seni mir 't idp gsterdi udretten 'n
urdu bir bzrı kim anda dem--dem kr var

5 em-i Ha-bne cihn ayine olur Haıy

³⁸⁵ B168a.

Görmez anı kim arada perde-i inkār var

217³⁸⁶

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Yā ilāhī 'ıŝkuñ itdüm vaŝluña sermāye ben
Naqd-i 'ömrüm virdüm işbu kār için yağmāya ben
- 2 Biñ bir ismüñ bu yedi biñ yılda vird itdüm dile
Bülbül-i 'ıŝkam ki geldüm gülşen-i dünyāya ben
- 3 Dürre-i beyzā iken sāhil-niŝin-i farq olup
Döndüm işbu kānda yāķüte-i hamrāya ben
- 4 Şāh-bāl-i Şāh-bāz-ı himmetüm bāz eyledüm
Bu vücūdum Kāf'ı içre tā irem 'Anķā'ya ben
- 5 Baħr-i kudret Haķķıyā her cānibüm aldı benüm
Düşdüm āħir gide gide ħayret-i kübrāya ben

218³⁸⁷

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

³⁸⁶ B169b.

³⁸⁷ B170b.

- 1 ʿ Işık ile āyīne-i dil gün gibi rūşen olur
 Ḥāne-i cān ol tecelliden ziyāde şen olur
- 2 Ḥancer-i ʿ ışık olmasa yāre açılmaz sīnede
 ʿ Işık ile beyt-i dilüñ her cānibi revzen olur
- 3 Kışt-zār-ı maḥva saç işbu vücūduñ dānesin
 Kim saña bir dāne soñra niçe biñ ḥırmen olur
- 4 Dervīşüñ devletlü başı var durur maʿ nīde kim
 Şad hezār esrār-ı Ḥaḳḳʾa bātını maḥzen olur
- 5 Ḥār u ḥāşāk riyā vü zühdden pāk olsa
 Her kimüñ Ḥaḳḳī derūnı ʿ ışık ile gülşen olur

219³⁸⁸

VELEHÜ

Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilātün/ Fāʿ ilün

- 1 ʿ Āşıkuñ hāl-i tecellide ruḥı gül-reng olur
 Feyz-i nişve-baḥşı şūret bulsa ger mül-reng olur
- 2 Gülşen-i ḥikmetde ʿ āşık bülbül-āsā bā-neşāt
 Zāhid andan būy almaz söyleseñ dil-teng olur

³⁸⁸ B171a.

- 3 İsm-i a' zām alb-i dervīſe tecellī ide un
Œāh-ı ' ālem-gīr-veſ ol mālīk-i evreng olur
- 4 Gevher-i hīkmet nedūr nādān bilmez adrini
Mühre ile belki yanında anuñ hem-seng olur
- 5 un vücūd-ı mümkünūñ midārı yokdur Haıyā
Ya vücūd-ı vācibe vezn ile nie deng olur

220³⁸⁹

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Feyz kim hāſıl ola cān u dile ilhāmdan
Œūfī-i ſāfī mürevva mey ier ol cāmdan
- 2 Degme dil bilmez cihānda feyz-i Ha keyfiyyetin
atmayınca bir vaitte ol mey-i gül-fāmdan
- 3 Œöhret ü ſān ' aſıa elbette sedd-i rāh olur
Kāma irmez iſbu yolda geçmeyince nāmdan
- 4 Var ſabāha alma kim rüsvāy olursın ' āıbet
Kendiñi setr it libās-ı ' iſ ile aſamdan

³⁸⁹ B172b.

5 Hakkıyâ çün rûh-ı hatmü'l-evliyâ Şâm içredür
Geçmek olmaz bu cihânda câna nefsi-i Şâm'dan

221³⁹⁰

VELEHÜ

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün

1 Habbe-i dil tarh idüp hâk-i fenâya hâşıl ol
Kendiñi yoğ eyleyüp yoklukda vara vâşıl ol

2 Nefs-i emmâre hevâsın bād-ı ' ışka vir yürü
Feyz-i rûh isterseñ âhir evvelâ ehl-i dil ol

3 Luḫfa ḫaml eyle ne ḫahr eylerse Sultân-ı cihân
Müdbir olma işbu dergâh içre ' abd-i muḫbil ol

4 Zâhid-i ḫod-bîne baḫma ḫod-be-ḫod eyle nazâr
Zühdi tebdil eyle ' ışka kâr budur ' âḫil ol

5 Cevher-i eşyâda Hakkî sırr-ı esmâyı gözet
Âdem-i pür-ma' rifet insân içinde kâmil ol

³⁹⁰ B173a.

Lİ MUḤARRİRİH

Mef' ūlü/ Mefā' ilü/ Mefā' ilü/ Fā' ūlün

- 1 Her kim ki gere gögsini çün yay olısdur
 ẖaddi bükilüp āh ile şan nāy olısdur
- 2 Aşhāb gibi faqrı kabūl eyleyen ādem
 Şūretde vü ma' nāda yarın bāy olısdur
- 3 Ālūde-i ḥāk olmada zillet görünürse
 Bir gün gele kim zerre daḥi ay olısdur
- 4 Dünyā evi her-çend ki ola çarḥa ber-ā-ber
 Erbābına ḥāk altı yarın cāy olısdur
- 5 Ḥaqqī bu sülūk içre saña olmaya hem-rāh
 Kimdür ki reh-i dūrda hem-pāy olısdur

VELEHÜ

Mef' ūlü/ Mefā' ilü/ Mefā' ilü/ Fa' ūlün

- 1 Āsūdeleri ' ıṣṣa niçe da' vet idersin

³⁹¹ B175b.³⁹² B176a.

Rāhatda iken anları pür-mihnet idersin

2 Var ise yanuñda ‘amelüñden gül ü reyhân
Kābre giricek meskenüñi cennet idersin

3 ‘Aklıñ var ise zühd ü riyâyı bırağursın
‘Işık erlerinüñ pāyesine himmet idersin

4 Hıdbîn olan ādemde görünmez eşer-i nūr
Görmek ise maqşūd o yüzi ğayret idersin

5 Bu tekye-i ‘ālemde irişdüñ ise pīre
Hāqķī dem-i vaşl-ı Hāķ’a dek hıdmet idersin

224³⁹³

Lİ MUḤARRİRİH

Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ lün

1 Bülbülem zāġān-ı ‘ālem hem-zebān olmaz baña
Tūṭiyem her bir mışır şekker-sitān olmaz baña

2 Rūm’dan Şām’a egerçi eyledüm seyr ü sefer
Bāġ-ı Firdevs olsa ‘ālem āşiyān olmaz baña

³⁹³ B178b.

- 3 Gülşen-i dilde hezâr ism-i ilâhî okuram
 Güft ü gūy-ı murğ-ı bî-dil dâstân olmaz baña
- 4 Ben ğidâyı feyz-i Mevlâ ile buldum perveriş
 Her ğidâ kuvvet- fezâ-yı cism ü cân olmaz baña
- 5 Şems-i vaḥdet ideli çeşm-i dile Ḥaḳḳî zuhūr
 Keşret-i ḥalka baḳup hergiz gümân olmaz bana

225

VELEHÜ

Fe' ilâtün/ Mefâ' ilün/ Fe' ilün

Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilün

(Fâ' ilâtün) (Fa' lün)

- 1 Berf bārân olup cibâl üzre
 Artdı günden güne şeyb ile vaḳâr
- 2 Ḳır u ya faḥme döndi miḥnetden
 Dilimüz olalı dilâ ḳış ḳar
- 3 Āteş-i 'ışḳı bulmayan Ḥaḳḳî
 Serdlikden ḥaṭab-ı küh yaḳar

Fe' ilātün/ Mefā' ilün/ Fe' ilün

Fe' ilātün/ Fe' ilātün/ Fe' ilün

(Fā' ilātün) (Fa' lün)

- 1 Furşat elde dime kim māni' çok
Her murāda vüṣūle imkān yok
- 2 Ac olur halkuñ ekşeri şimdi
Ya bir olur içinde ya iki tok
- 3 Ne bahārı ola zemistānuñ
Ger sen anda serüñe çigdem şok

VELEHÜ

Fe' ilātün/ Mefā' ilün/ Fe' ilün

Fe' ilātün/ Fe' ilātün/ Fe' ilün

(Fā' ilātün) (Fa' lün)

- 1 Tā ezelden egerçi halk-ı cihān
Şām cennet-meşāmdur didiler

³⁹⁴ B179a.

2 Düşdiler nāra velīkin ebedī
Neleri içdiler neler yediler

228³⁹⁵

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' lün

1 Bāde-i 'ıřk-ı Hūdā'dan neşve-yāb olmađ ne güç
Bezm-i ünse dāhil olup fetħ-i bāb olmağ ne güç

2 Dest-i luşf-ı Hāđ 'imāret eylemişken ādemi
Şadme-i qahrı ile āhir ħarāb olmağ ne güç

3 Hicr elinden cām-ı dīde pür-şarāb-ı erğuvān
Āteş-i derd ile cān u dil kebāb olmağ ne güç

4 Cennet-i raħmet müyesser olsa 'ıyd eyler göñül
Bir nefes nār-ı ğazab içre 'azāb olmağ ne güç

5 Hāđkıyā ehl-i fenā buldı beķā-i cāvidān
Rāh-ı Hāđ'da ölmeden öñdin türāb olmağ ne güç

³⁹⁵ B180b.

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' lün

- 1 Çün dem-i āhirde gelürsen bana
Gelmeñ için de baña gül ey melek
- 2 Bāğ-ı cihānda niçe bir hār hār
Bir güle baq yüzüme geçsün dilek
- 3 Cānumı dünyāda koma al götür
Cāy-gehin eylegil evc-i felek

VELEHÜ

Müfte' ilün/ Müfte' ilün/ Fā' ilün

- 1 Bülbül isen giryeyi kār it saña
Ağlama hālün bu cihānda baña
- 2 Bāğ-ı İrem şanma bu dünyā evin
İtme kıyās ey kişi hārı aña
- 3 Kaldı gönül künc-i belā içre hāy
Raḫmet aña kim anı bir dem aña

³⁹⁶ B181a.

4 Müfte' ilün müfte' ilün fâ' ilün
Vezn ile mevzûna nazar kılsaña

231³⁹⁷

VELEHÜ

Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün

1 Yâ ilâhî cām-ı ' ışkuñla dilüm mestâne kı1
Cisme bir luţfuñ olursa biñ kerem de cāna kı1

2 Pertev-i şems-i tecellî sū-be-sū ' aqs eylesün
Ser-te-ser bu cism ü cān dīvārını vîrâne kı1

3 Hāmdülillāh kim ğamuñ deryāsına düşdüm bugün
Eşk-i çeşmüm ' ışk u şevk ile çün dürdâne kı1

4 Ger beni benden alursa keyf-i şahbā-yı ğamuñ
N'eylerem ' akl-ı ma' āşı tā-ebed dīvāne kı1

5 Her ne sırruñ şüreti var ise ey dānā-yı rāz
Toğmağa her bir yüzi Hākķī derūnın ana kı1

³⁹⁷ B181b.

232³⁹⁸

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Ey naẓar-gāh-ı Hudā-yı zü'l-cemāl
Kıl naẓar bu bende-i bī-çāreye
Āb-ı rüyūñla Cemāl olur Celāl
Kıl şefā' at işbu yüzi ẓaraya
- 2 Āşīyem telvīndür hāl-i dilüm
Tīg-ı hier ile dilüm oldu dilim
Kalmışam ğurbetde dūr oldu ilüm
Hasteyem merhem irişdür yāreye
- 3 Yā Rasūlallāh yā hayra'l-verā
Giryeden çoğdur gözümde mācerā
Hāḳḳī'i yarın şefā' atle ara
Girmesün maḥşerde kimse araya

233³⁹⁹

VELEHÜ

Fā' ilātün/ Mefā' ilün/ Fe' ilün

Mef' ülü/ Mefā' ilün/ Fa' ülün

³⁹⁸ B182a.

³⁹⁹ B182b.

- 1 Cāndur çün seffine dil şandal
Bāb oldı dehān zebān mandal
- 2 Sürmedān ü kühl devāt ü mīdād
Dest-i kātīpde hāme çün mindel
- 3 Gülşen olur sürūr ile bu dil
Nağmeler dilde sürūd-i ‘ andel
- 4 Gevher ister iseñ gözet cānı
Teşne-i dil ile var ma‘ den del

234⁴⁰⁰

VELEHÜ

Fā‘ ilātün/ Mefā‘ ilün/ Fe‘ ilün

- 1 Hāmeden taşdı feyz ile deryā
Anı deryā dimez mi dil der ya
- 2 Düşmen-i ‘ ilme ider celb-i memāt
Olur aḥbāba bā‘ iş-i maḥyā
- 3 Bıkr-i ma‘ nāya olur nā-maḥrem
Her kimüñ olmasa çeşminde ḥayā

⁴⁰⁰ B183a.

4 Nokṭayı bildũñ ise Ḥaḳḳī dime
Bu raḳamlar neden oldu āyā

235⁴⁰¹

Fā^ˆ ilātũn/ Fā^ˆ ilātũn/ Fā^ˆ lātũn/ Fā^ˆ ilũn

Ṭıfl-ı dil ḳaddũñ görũp ^ˆıṣṣa elifden başladı

رَبِّ يَسْرَلَا تَعَسَّرَ رَبِّ تَمَّ بِالْخَيْرِ⁴⁰²

236⁴⁰³

MÜFRED

Mefā^ˆ ilũn/ Mefā^ˆ ilũn/ Fā^ˆ ũlũn

Ne sendendür ne bendendür cüdāluk

Felekdendür bu işte kethüdāluk

237

MÜFRED

Bir dũrzī řuḥınuñ biraz esbābın elledũm

⁴⁰¹ B183b.

⁴⁰² Allah'ım! (İşlerimi) kolaylaştır, zorlaştırma, Rabb'im (işlerimi) hayırla tamamla

⁴⁰³ B184b.

Bir arpı ekdi amze-i mest tiñledüm

238

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

Ü otuzla bir otuz bir ad olur

Bu mu' ammāyı bilen üstād olur

SONUÇ

El yazması eserler, bir devrin, bir milletin hazinesi, kültürü, âdeti hafızasıdır. Bu yazmalar vesilesiyle müellifin hayatı, fikriyatı, tecrübeleri ve bilimum yazıları incelenmekte, biricik olmaları da kıymetlerini kat-be-kat arttırmaktadır.

Mecmûalar da, tıpkı yazmalar gibi nadir eserlerden olup, keşfedilmeyi beklemektedir. Bu tezde, hem İsmail Hakkî Bursevî gibi velûd bir müellifi, hem O'na ait el mecmûa türünde bir el yazması eseri çalışıyor olmanın, bize çok şey kattığını ifade etmeliyim.

Çalışmamızda, mecmûa türünü, mecmûaların tasniflerini, edebiyat ve kültür tarihine olan katkılarını ele almaya çalıştık. Ve bu süreçte, mecmûalara dair çalışmaların hız kazandığını ancak, bu çalışmaların geliştirilerek devam etmesi gerektiği hususunu farketmiş olduk. Kezâ, mecmûa ve yazma eser üzerine çalışmanın birtakım zorluklarıyla da karşılaştık; bazı sayfaların kopuk olması, nazım şekillerinin karışıklığı, diğer nüshaları arayış.. vb. gibi. Ancak, gerek çeviriyazımda gerekse muhteva analizinde yalnızca manzum kısımları ele almamıza karşın; mecmûaların konu ve çeşitlilik bakımından ne kadar zengin olduğuna da şahit olduk. Zîrâ bu mecmûa, Bursevî'nin hissiyatı, fikriyatı, özlemleri, ilâhi aşkı gibi pek çok konuyu içinde saklamaktadır. Aynı zamanda muhtevasında mûsikî makâmalarını da bulundurduğundan, bestelenmeye olanak sağlayacak manzumeleri de hâvi olması, hakikaten hem mûsikî hem de edebiyat ve tasavvuf camiası cihetiyle büyük zenginliktir.

Biz bu çalışmamızı, hem Osmanlı Türkçesi ile hemhâl olmak, hem de ilim, irfan ve gönül ehli, Hak dostu âlim Şeyh Hakkî'yi tanımak, mecmûalarla tanış olmak, Bursevî'nin raflarda saklı kalmış nâdide vâridât ve manzumelerini gün yüzüne çıkarmak gibi gayelerle ortaya koymayı hedefledik. Muhakkak ki eksik ve kusurumuz çoktur, mahzun oluruz lakin yine de ilim âlemine bir nebze de olsa katkıda bulunabilir isek, bu bizi ziyadesiyle mesrur edecektir.

KAYNAKÇA

- Aynur, Hatice, vd., *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII-Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2012.
- Aynî, Mehmed Ali, *İsmail Hakkî Bursevî*, İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2013.
- Birici, Sevim “Nedîm Dîvânı’nda Ateş ve Ateşle İlgili Kelimelerin Kullanımı”, *Journal of Turkish Language and Literature*, C. II, S. 4 (2016), ss. 1-15.
- Bursevî, İsmâil Hakkî. *Dîvan*, Haz. Murat Yurtsever, Bursa: Arasta Yayınları 2000.
- Bursevî, İsmail Hakkî, *Mecmûatü’l-fevâid ve’l- vâridât*, Genel, 87: 1a-184b. Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi.
- Çantay, Hasan Basri, *Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*, 6. b., İstanbul: Ahmed Said Matbaası, 1969.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. 33.b., Ankara: Aydın Kitabevi, 2017.
- Döner Nuran, “İsmail Hakkî Bursevî’nin Kitâb-I Kebîr’i Ve Bursevî’de Vâridât Kültürü”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S. 15 (2005), ss. 311-334.
- Eraydın, Selçuk. *Tasavvuf ve Tarikatlar*. 13. b., İstanbul: İFAV Yayınları, 2017.
- Fazlıoğlu, İhsan. *Fuzulî Ne Demek İstedi?*. 5. b., İstanbul: Papersense Yayınları, 2016.
- Feyzli, Hasan Tahsin, *Feyzü’l-Kur’ân*, 2. b., İstanbul: Server Yayınları, 2016.
- Gıynaş, Kamil Ali, “Şiir Mecmûaları Hakkında Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 25 (2011), ss. 245-260.
- Gökbulut, Süleyman, “İlim Tasnîflerinde Tasavvufun Yeri”. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 19 (2007), ss. 258-259.
- Gözütok, Şakir, “Tasavvufî Eğitimde Bilginin Elde Edilmesi”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2001, s.94.
- Hücvirî, *Keşfü’l-mahcûb*, çev. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah Yayınları, 2010.
- İbn Haldun, *Şifâu’s-Sâil*, çev. Süleyman Uludağ, 2. b., İstanbul: Dergah Yayınları, 1998.
- İdiz, Ferzende, “Tasavvufta İlm-i Zâhir-İlm-i Bâtın Anlayışı”, *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, S.25, 2006, s.238.
- İmam Gazzâlî, *el-Münkız mine’d-dalâl*, çev. Abdurrezzak Tek, Bursa: Emin Yayınları, 2013.
- İskenderî, İbn Ataullah, *Tasavvufî Hikmetler: Hikem-i Atâiyye*, Haz. Mustafa Kara, 5. b., İstanbul: Dergah Yayınları, 2017, s. 28.
- Kam Ferit, *Vahdet-i Vücûd*, Haz. Ethem Cebecioğlu, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1994.
- Kara, Mustafa, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, 2. b., İstanbul: Sır Yayınları, 2008.
- Kara, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, 11. b., İstanbul: Dergah Yayınları, 2013.

- Karaman, Hayreddin - Çağrı, Mustafa - Dönmez, İbrahim Kâfi - Gümüş, Sadrettin. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, C.5*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.
- Kartal, Abdullah, "Tasavvufun Bir İlim Olarak İnşâ Süreci". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 24, 2015, ss. 153-154.
- Kâşânî, Abdürrezzak, *Tasavvuf Sözlüğü*, çev. Ekrem Demirli, 4. b., İstanbul: İz Yayınları, 2015.
- Kelâbâzî. *Ta'arruf*, çev. Süleyman Uludağ, 5. b., İstanbul: Dergah Yayınları, 2016.
- Kemikli, Bilal, *Sun'ullâh-ı Gaybî Dîvânı*, İstanbul: H Yayınları, 2017.
- Kemikli, Bilal, *Sun'ullâh-ı Gaybî: Hayatı- Eserleri-Şiirleri*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.
- Kuşeyrî, Abdülkerim. *Kuşeyrî Risâlesi*. çev. Süleyman Uludağ. 9. b., İstanbul: Dergah Yayınları, 2017.
- Kübra, Necmüddin, *Tasavvufî Hayat*, Haz. Mustafa Kara, 3.b., İstanbul: Dergah Yayınları, 2013.
- Levend, Agah Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, 2.b., Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1984, ss. 166-167.
- Levend, Agâh Sırrı, *Divan Edebiyatı: Kelimeler ve Remizler-Mazmunlar ve Mefhumlar*, 2.b., İstanbul: Dergah Yayınları, 2015.
- Mâruf Akade-mim. *Mâruf Akademik Gelişim Programı (M-AGEP) 15. Konferans - Prof. Dr. Abdurrezzak TEK. Erişim: 10 Haziran 2019.*
<https://www.youtube.com/watch?v=3QQXYoUnak4&t=1508s>.
- Mengi, Mine, *Divan Şiiri Yazıları*, 2. b., Ankara: Akçağ Yayınları, 2010.
- Michon, Jean-Louis – Gaetani, Roger, *Aşk ve Hikmet Yolu Tasavvuf*, çev. Nurullah Koltaş, İstanbul: İnsan Yayınları, 2014.
- Namlı, Ali, *İsmâil Hakkî Bursevî: Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2001.
- Salgar, M. Fatih, *Türk Müziğinde Makâmlar, Usuller ve Seyir Örnekleri*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017.
- Serrâc Tûsî, Ebû Nasr, *el-Lüma'*, çev. Hasan Kamil Yılmaz, İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1996.
- Sucu, Nurgül, "Zâhid-Sûfî Tipinin Kimliği, Divan Edebiyatındaki Yeri ve Sosyal Hayattaki Örnekleri", *İstem*, S.10, 2007, ss. 227-253.
- Sühreverdî, Ebû Hafs Şehâbeddin Ömer, *Avârifü'l- Meârif*, çev. Doç.Dr. Dilaver Selvi, İstanbul: Semerkand Yayınları, 2013.
- Şentürk Lütfi, Yazıcı Seyfettin, *İslam İlmihali*, 5.b., İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013, s. 38.
- Uludağ, Süleyman, *Başlangıçtan Günümüze Tasavvufta Usûl Meselesi*, Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantısı Tebliğleri-09, Ed. Prof. Dr. Mustafa Tahralı, İstanbul, 20-21 Mart 2004, s.1048.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. 2. b., İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2016.
- Vassaf, Hüseyin, *Kemal-nâme-i İsmâil Hakkî*, Haz. Murat Yurtsever, Bursa: Arasta Yayınları, 2000.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. *Tasavvufta Usûl Mes'elesi*, Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantısı Tebliğleri-09, Ed. Prof. Dr. Mustafa Tahralı, İstanbul, 20-21 Mart 2004, s. 1099.

Baydar, Salih Cenap. “Prof. Dr. Bilal Kemikli İle Tasavvuf Üzerine”. Erişim: 24 Mayıs 2019. <https://youtu.be/bdLLLSEJPW8.03.08-07-36>.

Yeşil, Muhammed Salih, *Vahdet-i Vücûd ve Mevcûd*, İstanbul: Revak Kitabevi, 2013.

EKLER

Ek-1: 199 Numaralı Manzumenin Tercümesi

1. Matlub benim (talep edilen) benim, beni talep et ki beni bulasın
Benden başkasını talep edersen beni bulamazsın
2. Maksud benim (yönelinen) benim benden başkasına yönelme
Hayrı çok olanı, beni talep et ki bulasın
3. Benim o Rab ki azabımdan korkar
Bütün yaratılmışlar, o halde beni talep et ki bulasın
4. Benim hükümrân olan melik, kudretim yücedir
Mülkü görkemli olan, o halde beni talep et ki bulasın
5. Maksud benim, benden başkasına tapma
Cebbar benim o halde beni talep et ki bulasın
6. Ben kula kardeşinden daha merhametliyim
Ve ana babasından, o halde beni talep et ki bulasın
7. Gecenin karanlığında ey kulum bulursun beni
Sana yakın, o halde beni talep et ki bulasın
8. Secdelerinde dua ederken bulursun beni
Ve kalktığında, o halde beni talep et ki bulasın
9. Merhametli, iyiliksever ve şefkatli bulursun beni
Bütün yaratılmışlara karşı, o halde beni talep et ki bulasın
10. Vâhid, Samed ve Azîm olarak bulursun beni
Ve iyiliği çok olan, o halde beni talep et ki bulasın
11. Yardım isteyen ve yardım eden olarak bulursun/görürsün beni
Benim Kahhâr olan, o halde beni talep et ki bulasın

12. Bütün yaratılmışları kuşatmış olarak görürsün beni ey kulum

Zikredilen benim, o halde beni talep et ki bulasın

13. Mazlum öfkeyle dolu olarak haykırdığında

Derim yettim! Ohalde beni talep et ki bulasın

14. Dara düşen “Beni görmüyor musun?” dediğinde

Bakarım ona, o halde beni talep et ki bulasın

15. Kulum bana isyan ettiğinde görmez beni

Hızla cezalandıran olarak, o halde beni talep et ki bulasın

16. Benim gibisi var mı? Nerede var benim gibisi?

Asla olamaz, o halde beni talep et ki bulasın

17. Gel bana benden başkasına yönelme

Benim Mennân, o halde beni talep et ki bulasın

18. O tevbe ederse kulumun tevbesini kabul ederim

Benim Tevvâb, o halde beni talep et ki bulasın

19. Hatırlıyor musun gizliden nida ettiğin geceyi

Duymadım mı seni? O halde beni talep et ki bulasın

20. Benden başkası seni kurtaramaz ey kulum

Mîzanda, o halde beni talep et ki bulasın

21. Benden başkası seni Firdevs’e sokamaz

Benim Rezzâk, o halde beni talep et ki bulasın

22. Yaratılmışlar içerisinde var mı bolca veren

Benden başka, y o halde beni talep et ki bulasınok!

23. Günahları benden başka bağışlayan birini tanıyor musun?

Benim Gaffâr, o halde beni talep et ki bulasın

24. Hiç aldirmeden bağışlayacağım bütün kulları

Haşr günü sabahı, o halde beni talep et ki bulasın

25. Merhamet edeceğim kullarımdan bana isyan edenlere
Câhilce, o halde beni talep et ki bulasın
26. Benden korkarak bana tevbe edenleri onurlandıracağım
Hem de nasıl! O halde beni talep et ki bulasın
27. Dilediğimi de hesapsız olarak onurlandıracağım
Benim Vehhâb, o halde beni talep et ki bulasın
28. Bütün nimetler ve lütuflar benimdir ey kulum
Bütün hayırlar benimdir, o halde beni talep et ki bulasın
29. Bütün dünya ve içindekilerin hepsi benimdir
Melekût benimdir, o halde beni talep et ki bulasın
30. Benimle izzet bul asla benim gibisini görmedin
Görecek de değilsin. O halde beni talep et ki bulasın
31. Benim ismim gibi ismi olan birini tanıyor musun?
Benim Rahman, o halde beni talep et ki bulasın
32. Benden başka tanıyor musun yaratılmışları kurtaran
Ateşlerden, o halde beni talep et ki bulasın
33. Benden başka tanıyor musun hızla kurtaran
Ölümlerden, o halde beni talep et ki bulasın
34. Benden başka tanıyor musun bir şey için diyen:
“Olsun!” Ve böylece o şeyin olduğu, o halde beni talep et ki bulasın
35. Benden başka tanıyor musun kusurları örten birini?
Benim Settâr, o halde beni talep et ki bulasın
36. Benim gibi bir şeyin olmadığı bir Allah'ım ben
Benim Deyyân, o halde beni talep et ki bulasın
37. Ben meliklerin melikiyim ve bütün mülk
Bana kalacaktır, o halde beni talep et ki bulasın

38. Benim âfetim zamandır ve öncenin öncesidir

Ve sonranın sonrasdır, o halde beni talep et ki bulasın

39. Benim Vehhâb ey kulum hızla çokça veren

Ve ahbine de vefâ gösteren, o halde beni talep et ki bulasın

40. Benim yegane arşımın üzerinden bütün işleri idare eden

Keyfiyet olmaksızın, o halde beni talep et ki bulasın

41. Elbette ben önce sana yakın sonra da uzağım

Tıpkı yayın iki ucu arası kadar, o halde beni talep et ki bulasın.

Ek-2: 207 Numaralı Manzumenin Tercümesi

1. Ey bu kitabın içindekileri okuyanlar

Gözünüz aydın; (bu kitap) saf ve hoş şeyleri getirir.

2. Zilkade ayna girişle birlikte Kerem sahibi Allah'ın karşılaşma miâdı girmiştir, zamanı gelmiştir.

3. Sizin takvanızla Şam fetvası geldi. Bunun üzerine işler bir nizam bir sistem üzerine oldu.

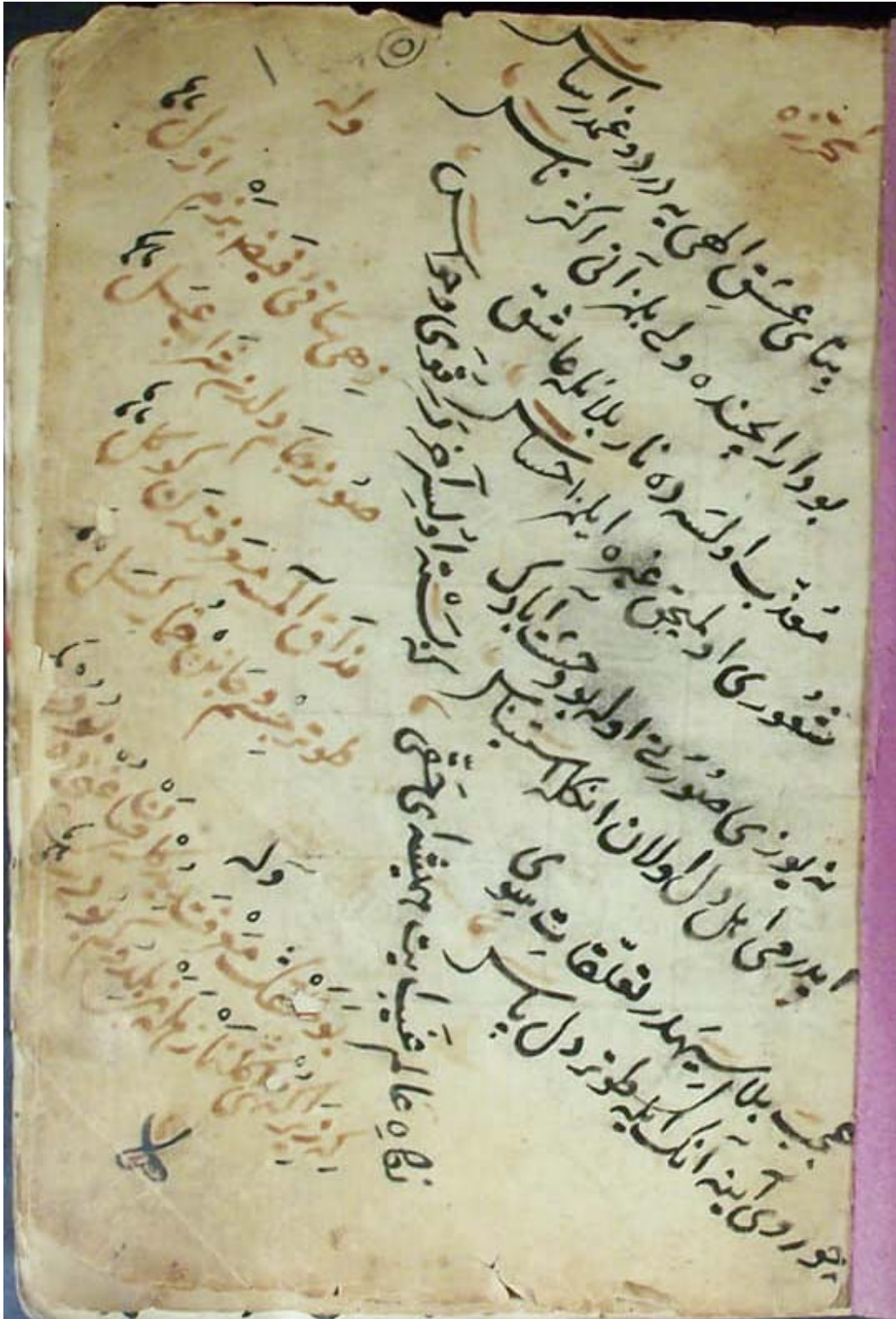
4. Bu da sizin için bereketi bol / kuşatıcı bir gömlektir, onda sarıklıların şânı vardır.

5. İlerde, insanlar Allah'ın minnetinde olacaklardır. Onlar bir acz ve şükür hâlinde olurlar.

6. Şeyh Hakkı bunu aşağıdaki tarihe göre yazmıştır. Bu tarih, (içinde) makâmına işaret edecek bir şeyler barındırmaktadır.

7. Bu yazdıklarımın tarihini şu olduğunu bilin. De ki; “Allah sizi Şam’da fetvâlandırsın”

Ek-3: Fevâid Mecmûası'nın Müellif nüshasından örnek sayfalar

زیزاقند	۶۱	حصار	۶۴	نهارند	۶۷	بیاتی	۷۱
کزیز	۴۶	سنبله	۵۰	عرضه	۵۴	مایه سکا	۵۸
اسفهان	۳۱	عجم کوردی	۳۵	سکاه	۳۹	بسته کار	۴۳
انشابور	۱۷	نوا	۲۱	نهفت نوا	۲۴	بوسلک	۲۸
راست	۳	رهاوی	۶	بجگاه	۱۰	ماهوز	۱۴

حسینان	۱۲۸	بججه	۱۴۲	فجنک	۱۴۸	شمس	۱۶۶
مخالفت	۱۱۳	مجاز	۱۲۹	عزال	۱۳۰	شهنار	۱۳۴
چادگاه	۱۲	ابح	۱۱۰	ابح عرا	۱۱۶	عراق	۱۱۸
عشاق	۹۰	بخیر	۹۴	بخیرینه	۹۸	باباطا	۱۰۳
دوگاه	۷۶	صبا	۷۸	کوسک	۸۷	حسین	۸۵

منزل اول	قولچه	بازارجی	بوزاولوک	اسکی شهر
۴	۵	۶	۴	۹
سیدغاری	خسروباشخان	بلاوادرین	اسحاقلی	آن شهر
۹	۸	۱۲	۶	۵
المغین	لادین	قونیه	اسمیل	قره بکار
۴	۶	۸	۱۲	۱۰
ارکلی	اولوشده	چفته خا	بیلاق	جایت اونه
۱۲	۴	۶	۸	۸
مسلمین	قورت قولچه	بیاصر	باز	اشاقه
۵	۸	۸	۱۰	۱۰
مدق قلده	جام	حصص	ایک قاپول	نبوق قدیم
۱۲	۱۲	۱۲	۹	۱۲
				۱۱۲۹

ایچ اولدوز بر اولدوز بر اولدوز
 بوسجای بی اسشار اولوز
 حار

نسنندز بنندز جلال
 فلکندز دیوانه کتند لرد
 بودزنی شوخنک بوز از جان اللام
 برجه برجه کی نوز نوز نوز نوز نوز

در مقام آشت
مفضل

و ک

فصل کاغذ رسیده ای بیل آجل کلار کے
بزم باغ اجره فروزش بیب جامده ملار کے
منتظم اول ترک خوشنوی کل خندان دس
کندی صافن پیشان تہ شنبلار کے

نقطہ کلک زل داغ اولاد ای جان لالہ یہ
و بردی زینت چترہ محبوبہ فلفلار کے
کلشن دہرک و فاسین کورمدی مبرغ دل
نجمیغ و اولہ سین آکے بیلار کے

حقیا اوراق دہرہ رنگ و بردی سوزارک
تا قیامت آچلور قتر قر نفلار کے

Müstensih nüshasından örnek sayfalar

۷۵

فهرست مقامات الهیة				
واست	رهاوی	پنجکاه	ماهون	نشابور
نوا	نهفتنوا	بوسلک	اصفهان	عجم کوردی
سکاه	بسته کار	نکزیں	سنبله	عرضبار
مابه سکاه	زیرا کند	حصار	نهاوند	بیای
روکاه	صبا	کوچک	حسین	عشاق
مختبر	مخبر حسین	باباطاهر	چارکاه	اوج
اوج عراق	عراق	غافل عراق	حجاز	عزال
شهرناز	عشیران	عجم عشیران	فرچناک	عجم

بِسْمِ اللَّهِ
 اصله باسم الله **س ١٠ حركت س م**

الهيئة في الاصل تعطى الذات وصحى هنا عبارة عن القدرة وجعلت الـ: بدلاً عنها اذ لا يطلق بساكن
 ان الاصل فيها التكون والحركة عبارة عن الوجود فوصل بها الى الرطق الذي هو الابدان والساكن في
 الاصل هو العدم كما ان الحركة هو الوجود فوجد المحرك بعد ان لم يكن وهو ليس قد وصل في الملك بالمعنى القديم
 هو الملك الشهادة والوجود نتيجة حركة الساكن فبالاظهر الوجود ولا يابى عن القدرة وحركتها طرقت
 الابدان في النقطة غير العابرين المعبود بغير النقطة في الاصل للتمييز وهو وجود الوجود في النقطة
 العبودية **قال** ملكونية لانها روح الابدان والنقطة جبروتية لانها دالة على العظمة والجلالة الشهادة
 والحركة شهادة ملكية **والف** المحذوفة التي هي بدل منها هي تحريف القائم بالكلية اي برقام كل شيء
 واجتنب سجانا وتمازجه من النقطة تحت ابناء فاضا تعين النقطة الوجودية تجاراً لفرقها بالارادة فيظهر الالف
 المحجب فينظر الى الالف ونقطة ولذا **قال النبي** قد سره انا النقطة التي تحت ابارك الله العظمة التي هي بين
 العابد والمعبود فمرتبة المعبود تفقضي انحاء من حيث غيب ذاته وان دلت عليها الا ان وجه الشك في مرتبة
 صفاته ولذا اضاف الاسم الى الجملة ومرتبة العابد تفقضي الظهور من حيث تبيينه في مرتبة الامانة المانعة من ظهور
 انحاء باطن ولا بد منها والالتفات الى المراتب والبطون انحاء **وفي النقطة** اشارة اخرى وهي ان الالف الوجودية
 فاول الحروف في الوجودات في الالف الوجودية من حيث نفاذها من حروفها من حيث اصلها ومعناه هو الوجود في النقطة الوجودية
 دالة على الوجودات في الكثرة في كل حرف بسبب من الالف الى الالف المتناهية التي هي الالف الوجودية في الالف
 بالنسبة الى النقاط وبرهانها كما ان هناك حروف في قبيل ابسطها ايضا بالنسبة الى الكلمات كما ذكر في الالف الى
 الآيات وهي كقولهم في الالف الوجودية في الالف الوجودية واليه اشارة بقول الله تعالى **وفي كل شيء**
لاية ترون على انه واحد اشار الى ان كل شيء من الالف الوجودية في الصورة فهو بسبب في المعنى وحركتها في

Ek-4: Mecnûadaki Musiki Makamları, Nazım Tür ve Şekillerine Dair Tablo

makam	manzume sıra no	ilk mısra	nazım şekli	nazım türü	B	M
-	1	Binâ-yı 'ışk-ı ilâhiye derd u gâmdur esâs	Gazel		1a	71b
-	2	Zihî sâkî-i feyz-i bezm-i ezel	Kıt'a		1a	71b
-	3	Bu [...] ma' rifet didikleri gonce de bûdur	Müfred		1a	71b
Rast	4	Faşl-ı güldür sen de ey bülbül açıl güller gibi	Gazel		2b	72b
Rast	5	Nergis-i bâğ gibi 'âlemde	İlahi		-	72b
Rast	6	Murâd-ı bülbül-i şûrîde budur	İlahi		-	73a
Rehâvî	7	Aldı diline baħr-i felek şems ile mâhı	Gazel		-	80a
Rehâvî	8	Meşreb-i şâfi-nihâdî âb-ı kevserden lezîz	Rubai		-	80a
Rehâvî	9	O tîr çünki trâş ide hâmenûñ serini	Kıt'a		-	80a
Rehâvî	10	Açıldı gülşen-i envâr şan bahâr oldu	Gazel		-	80a
Rehâvî	11	Zâ'if görme Süleymân isen de ger mûrı	Gazel		-	80b
Rehâvî	12	Belâ-yı 'ışka beni şöhre-i cihân itdi	Gazel		-	80b
Rehâvî	13	Ey bād-ı şabâ toğrı çemenden mi gelürsin	Gazel		-	80b
Rehâvî	14	يك حديثم يادكارست از پدر			-	80b
Rehâvî	15	Zuhûr-ı Hâkķ'a bā' işdür tecellî	İlahi		-	80b
Rehavi	16	Niçe bir derdün odına yanayum	İlahi		-	80b-81a
Rehâvî	17	Görinsün pür-nûr-ı cemâlün yâ Rasûlallâh	Gazel	Na't	-	81a
Mâhur	18	Sevdâ-yı sivâdan geç gel hû diyelüm yâ hû	Musarra Gazel		-	81a
Mâhur	19	Yâ Rasûlallâh yâ hayra'r-rusul	Gazel	Na't	-	82a
Mâhur	20	Hâkķ'a kurbet diler isen	İlahi		-	82a-82b
Mâhur	21	Cihân içre eger ins ü eger cân	Gazel		-	82b
Mâhur	22	Recâ budur ki sepîd ola rû-siyeh yarın	Kıt'a		-	82b
Nişabur	23	Niçe bir 'ömr-i girân-mâye telef olmağdadur	Gazel		-	82b
Neva	24	Niçe bir fûrķatle yansun cân u dil	İlahi	Münacaat	21b	85a
Neva	25	Ya Rasûlallâh yüzün nûrına hayrân olmuşuz	Gazel	Na't	21b	85a-85b

Neva	26	Tıynet-i âdemde qonmasa ezel sevdâ-yı ‘ışk	Gazel		21b	85a
Neva	27	Cân ile müşâk-ı dîdâr olmuşuz	İlahi	Münacaat	22a	85b
Neva	28	İnsân olurlar elbet ihsâna el uranlar	Gazel		22b	85b-86a
Neva	29	Ey gönül bülbülü seherde uyan	İlahi		27b	87b-88a
Neva	30	Ben İmâm-ı A‘zam’em halk iktidâ eyler baña	Gazel		28b	88a
Buselik	31	Yâ Rab bâğ-ı vişâlüne	İlahi	Münacaat	28b	88a
Buselik	32	Uyan behey gâfil uyan	İlahi		29a	88b
Buselik	33	Ey gönül bezm-i maħabbetde dilerseñ cām-ı hū	Gazel		30a	88b-89a
İsfahan	34	Gönül ‘ışkuñ ile hayrân olupdur yâ Rasûlallâh	Gazel	Na’t	31b	89b
İsfahan	35	Qala mı böyle gönül derdine em bulmaya mı	Gazel		31b	89b
İsfahan	36	Âh kim düşdüm yine bir hayret-i kübrâya ben	Gazel		32b	90a
İsfahan	37	Maṭla‘-ı hurşid-i ğaybem sayedür ‘âlem baña	Gazel		33a	90a
İsfahan	38	Dâğ-ı sînem âteş-i dilden ‘alevlenmiş yanar	Gazel		34b	90b
İsfahan	39	Qahr elinden kime şekvâ idelüm	İlahi	Münacaat	35a	91a
Acemkürdî	40	Bezm-i ‘ışk u şevke gel tâ içesin tolu qadeḥ	Gazel		35b	91a
Acemkürdî	41	Ân-ı hüsnuñden her ân ey yâr hayrânem qatı	Gazel		36a	91a-91b
Acemkürdî	42	Söyinüp âteş-i dil şū‘le-i envârũndan	Gazel		36b	91b
Acemkürdî	43	Naqş-ı tevḥîdi bulan mühr-i Süleymân istemez	Gazel		38b-39a	92a-92b
Segah	44	Gezer Ya‘küb olan Yûsuf için ağlayı ağlayı	Gazel		39b	92b
Segah	45	‘Âşık olan dâ‘imâ ol yâri eyler ârzü	Gazel		39b	92b
Segah	46	Bülbül-i cāna cihân bâğı âşiyân olmaz	Gazel		42b	94a
Segah	47	Eşk-i çeşm ü hūn-ı dil dînâr u dirhemdür baña	Gazel		43a	94a
Bestenigar	48	Baқанlar vech-i yâre çeḥre-yi aġyâra baқmazlar	Gazel		43b	94b
Bestenigar	49	Her ne şafâ kim gelür rûy-ı vefâdan gelür	Musarra gazel		43b	94b
Bestenigar	50	Melekler görseler kâmil yüzün hayrân olur dirlar	Gazel		44b	95a
Bestenigar	51	Ey Rasûl-i şâhibü’l-âyât u ehl-i mu‘cize	Gazel	Na’t	45a	95a
Bestenigar	52	Ey cebîn-i maṭla‘-ı nūr-ı mübîn	Gazel	Na’t	45b	95a-95b
Bestenigar	53	Çünkü Ḥaқ zât u şifâtı ile oldı feyz-pâş	Gazel		46a	95b
Nikriz	54	On sekiz biñ ‘âlem içre dâr hū deyyâr hū	Gazel		46b	95b
Nikriz	55	Yezdiyâr u Ehrimen hū mazhar-ı Yezdân hū	Gazel		47a	95b

Nikriz	56	Dest-i luṭf ile açılsa der-i rūḥ	Gazel		48a	96a
Nikriz	57	Eger Buḳrat u Suḳrat u Felâṭun-ı ilâhîdür	Gazel		48b	96a-96b
Nikriz	58	Şorup şoyıldılar bizi	İlahi		49b	96b
Sünbüle	59	Ey pâdişâh-ı zü'l-kerem luṭf eyle bu bî-çâreye	Musaara Gazel	Münacaat	50b	97a
Sünbüle	60	Pertev-i şems-i tecellîdür murâdum her şabâḥ	Gazel		50b	97a
Arazbâr	61	İrmezse elüm vuşlata	İlahi		51b	97b
Arazbâr	62	Nice durur aḥvâlünüz	İlahi		51b	97b-98a
Mâye segâh	63	‘Âzim-i dergâḥ-ı Hâḳ ol menzil-i maḳşûda ir	Gazel		54b	99a
Mâye segâh	64	Maḫhar-ı feyz olmağa ḥavz-ı dili pâk eylegil	Gazel		55a	99a
Mâye segâh	65	نهی الله عن المُسْتَقْبَحَاتِ			56b	100a
Mâye segâh	66	Muzga-i şugrâya sıḡdı ḥâlet-i kübrâ-yı dil	Gazel		57a	100a
Zirefkend	67	Nedür ḥaḳîkate râh	İlahi	Tevhid	58a	100b
Zirefkend	68	Cân u dilden diyelüm	İlahi	Tevhid	59a	101a
Zirefkend	69	İlâhî râh-ı vaşla ḳulları irşâd iden sensin	Gazel	Münacaat	59b	101a
Hisar	70	Ṭurmañ yanalum	İlahi		60b	101b
Hisar	71	Şaldum vücûdı	İlahi		60b	101b
Hisar	72	Olmaya ‘âlemde zıkr-i hû gibi	Gazel		61a	101b
Hisar	73	Seḫer siḫre müşâbihdür ḥaḳîḳat	Kit’a		61a	101b
Hisar	74	İlâhî yüzüni bu gözüme aç	Gazel	Münacaat	62b	102a-102b
Nihâvend	75	Ġarîbem bu cihân içre Ġarîbe âşinâ olmaz	Gazel		66a	103a
Beyâtî	76	Zıkr ile eyle ḫidmet-i mezkûr	Gazel		66b	103b
Beyâtî	77	Şu dil kim sırr-ı Hâḳḳ’a oldı ḳâbil	Gazel		67a	103b
Beyâtî	78	Zıkrî nedür ḫalk-ı cihânuñ ḳamu	Gazel		67a	103b
Beyâtî	79	Devr ide ide Ḥalvetî girdâba düşdiler	Gazel		68b	104a
Beyâtî	80	Şular kim mâlik-i dînâr durur dînârı almazlar	Gazel		69b	104b
Beyâtî	81	Bâr-ı miḫnetle bükül-di ḳaddimüz	İlahi	Münacaat	70a	104b-105a
Dügah	82	Her kime oldı naḫar-ı zıkr-i hû	İlahi		70b	105a
Dügah	83	Dem gelür dem kesilür rūḥ-ı revânuñ üzilür	Gazel		71a	105a
Dügah	84	Ey benüm ḫâlüm şoranlar	İlahi		72b	106a-106b
Dügah	85	Ey nesim-i raḫmetünle açılır dillerde gül	Gazel		73a	106b

Sabâ	86	Şehirlerde eser bād-ı tecellî	İlahi		74b	107a
Sabâ	87	Menem bülbül gibi gülzâra qarşu	Gazel		74b	107a
Sabâ	88	Bir dilberüñ meftûnyam	İlahi		75a	107a
Sabâ	89	‘ Abd ‘ abd ü Hağ Hağ olduğı çatı rûşen gelür	Gazel		77b	108a
Sabâ	90	‘ Ākil iseñ eyleme ma‘ mür bu vîrâneyi	Gazel		78a	108a-108b
Kûçek	91	Câm-ı ğamm-ı ‘ ışk durur içdigüm	Gazel		78b	108b
Kûçek	92	Bu günler böyle kalmaz belki gün aħşam olur dirler	Gazel		78b	108b
Kûçek	93	Çünkü bālũñ var ya Hağğ’a n’ için iğbâl yok	Gazel		79a	108b
Kûçek	94	Şüret-i ħüsnuñ görüp bildüm şanurdum ben seni	Gazel		80b	109b
Kûçek	95	Hağ mazhar itdi sırrına insân-ı kāmili	Gazel		81a	109b
Hüseynî	96	Gel cān ile gönülden	İlahi		81b	109b-110a
Hüseynî	97	Elüm çekdüm bu ‘ âlemden	İlahi		81b	110a
Hüseynî	98	Vuşlat-ı ilāhî erbāb-ı dile	İlahi		81b	110a
Hüseynî	99	الحمد لمن ارسل لنا رسولا	Gazel		82a	110a
Hüseynî	100	قد اشرق دنيانا من نور محيانا	Gazel		82a	110a-110b
Hüseynî	101	Yā Rab ‘ āşiyem	İlahi		82b	110b
Hüseynî	102	Rümili’ne mâlik oldum anda sultān olmuşam	Gazel		82b	110b
Hüseynî	103	Çokdur günāhum	İlahi		83a	110b-111a
Hüseynî	104	Derd-i ‘ ışk ile dil ü cān imtizāc itmek gerek	Gazel		84b	111b
Hüseynî	105	Mey-i ‘ ışk ile ey dil mest olanlar var ise gelsün	Gazel		85a	111b
Uşşāk	106	Hağğ’a vāşıl olan ‘ āşık māsivāyi n’ eylesün	Gazel		86b	112a-112b
Uşşāk	107	Qanğı dilde kim ola ‘ ışk u maħabbet māyesi	Gazel		87a	112b
Uşşāk	108	Zevk olsa kaçan cān u gönül içre keşide	Gazel		88b	113a
Uşşāk	109	Çün kühl-i cilā dīde-i ‘ uşşāka çekildi	Gazel		89a	113a
Muhayyer	110	Geçmeyince kayd-ı cāndan cāna cānān isteme	Gazel		90b	113b-114a
Muhayyer	111	Tālib-i derd olmayan dermāna vāşıl olmadı	Gazel		90b	114a
Muhayyer	112	İlāhî ‘ ışkuña cānum rehīn it	Gazel	Münacaat	91a	114a
Muhayyer	113	Āh kim qurb-ı vaţandan dūram	Gazel		91a	114a
Muhayyer	114	Hağğ ile var olmak istersen seni yoğ it seni	Gazel		92b	114b-115a
Muhayyer	115	Olanlar kāl ehli ħāl-i dervişanı bilmezler	Gazel		93a	115a

Muhayyer Hüseyinî	116	Ruĥuñ pertev-fürüz-ı nür-ı Ĥaĥ'dur yâ Rasûlallâh	Gazel	Na't	94b	115b
Muhayyer Hüseyinî	117	Bülbül gibi nâlân iden	İlahi		94b	115b-116a
Muhayyer Hüseyinî	118	Çü âdem şüret-i zîbâ-yı Ĥaĥdur	Gazel		95a	116a
Muhayyer Hüseyinî	119	Her kim ki sirişti ola kâbil ezeliğe	Gazel		95b	116a
Muhayyer Hüseyinî	120	İbtilâ-yı ışĥdan Mecnûn olmaĥdur murâd	Gazel		96a	116a
Muhayyer Hüseyinî	121	Gülmedüm bu gülşen-i dehr içre ben bir anda	Gazel		96b	116b
Muhayyer Hüseyinî	122	Geldi irişdi mevsim-i nev-rüz	Gazel		97a	116b
Baba Tahir	123	Dest-i 'ışk ile vücuduñ cübbesin çâk eylerüz	Gazel		98b	117a
Baba Tahir	124	Her nefesde bir tecellî-yi Ĥudâ ister gönül	Gazel		98b	117a-117b
Baba Tahir	125	Ya vaşandur ya ki ĥurbet ikiden ĥâlî degül	Gazel		99a	117b
Baba Tahir	126	Yâ ilâhî beni ol dem ki ider isen da' vet	İlahi	Münacaat	101b	118b-119a
Baba Tahir	127	Müstedâm ol ey gönül derdüñ beni yâd eyledi	Gazel		102a	119a
Çârgâĥ	128	Bir ĥayâl-i ĥ'âb idi dünyâ geçüp gitdi yine	Gazel		104b	119b
Çârgâĥ	129	Gönül ĥarâb oldu 'ışĥuñ elinden	Gazel		105a	119b-120a
Çârgâĥ	130	Bulaşuĥdur dil-i mülĥid-âsâ	Kıt'a		105b	121a
Çârgâĥ	131	Böyle kâĥıdla böyle olsa midâd	Rubai		105b	121a
Çârgâĥ	132	Baĥa ne Şâm u ne şarĥ u ne Burusa ne Ĥicâz	Gazel		106a	121a
Evc	133	Yâ Rasûlallâh cemâlün pertevi	İlahi	Na't	106b	121a
Evc	134	Çün toĥup tutdı cihân yüzüni ĥüsnün güneşi	Gazel		106b	121a-121b
Evc	135	Yâ Rasûlallâh götür şirin cemâlünden niĥâb	Gazel	Na't	106b	121b
Evc	136	Açılmaz herkese esrâr-ı tevĥid	İlahi	Tevhid	107a	121b
Evc	137	Yâ Rabbi yâ ze'l-kibriyâ	İlahi		107a	121b-122a
Evc	138	Ey gönüller derdinün dermânı ĥü	Gazel		107b	122a

Evc	139	Her lafz-ı şeker-pāre çıka çün dehenümden	Gazel		108a	122a
Evc	140	Seyldür mübtedî bulunmağdan	Kit'a		110a	122b
Evc	141	Büy-ı hoş virmek için 'anber ü 'ūd	Kit'a		110a	122b
Evc-İrāk	142	Çeşm-i 'āşık girye-i ḥasretle 'ayn-ı cām olur	Gazel		110b	123a
Evc-İrāk	143	Yâ ilāhî şem'-i ḥüsnüdüdür yağan pervāneyi	Gazel		111a	123a
Evc-İrāk	144	Ḥamdülillāh 'ālem-i dünyāya geldüñ ey gönül	Gazel		111b	123a
Evc-İrāk	145	'Işk eliyle şîşe-i 'ār olmayınca münkesir	Gazel		112a	123b
İrāk	146	Bir dürr-i yetimem kim görmedi beni 'ummān	Gazel		114b	124b
İrāk	147	Gerçi ki ḥākem	İlahi		114b	124b
İrāk	148	Aşl u fer' uñ bilmek istersen eger ey mübtedî	Kit'a		115a	124b
İrāk	149	Yanar nār-ı Ḥudā'dan şem'-i rüşen	İlahi		117a	126a
İrāk	150	Ġazā itmek nedür nefis ile evşāfını kıрмаğdur	Rubai		117b	126a
İrāk	151	Anaṭol ḥıttasından geç qadem baş Rüm'a 'ārif ol	Matla'		117b	126a
İrāk	152	Niçe bir nār-ı ğamuñda yanayın	İlahi	Na't	118a	126b
Muhālif İrāk	153	Düşdi cāna 'āqıbet sevdā-yı 'ışk	Gazel		118b	126b
Muhālif İrāk	154	Çü aqdı ḥavz-ı dile feyz-i aqdes-i ezeli	Gazel		119a	127a
Muhālif İrāk	155	Māsivādan ḥürr olan bî-şübhe 'abdullāh olur	Gazel		121a	127b-128a
Muhālif İrāk	156	Āh kim yandum tutaşdum āteş-i hicrān ile	Gazel		121b	128a
Muhālif İrāk	157	Gelüñ gelüñ turalum	İlahi		122a	128a
Hicaz	158	'Işk odına mı yandıñ	İlahi		122b	128a-128b
Hicaz	159	Esdı bād-ı hū	İlahi		122b	128b
Hicaz	160	Bu billerde ben	İlahi		122b	128b
Hicaz	161	Gel ey dil ğuş-ı cānuñ aç ki sen bīdāra beñzersin	Gazel		123b	129a
Hicaz	162	Bir ğün begüm devrān döner gökden yire 'İsī iner	Musarra gazel		124a	129a
Hicaz	163	Ne gelsün ḥalk-ı 'ālemden ki hīç imdāda gelmezler	Gazel		125b	129b
Hicaz	164	Niçe bir nār-ı elemde yanayın yâ Rab meded	Gazel	Münacaat	126a	129b-130a
Uzzal	165	Cümle eşyā zıkr idüp dir her nefes her ān hū	Gazel		127b	130b
Uzzal	166	Vaşf-ı Aḥmed'de didiler şādıku'l-va' di'l-emīn	Gazel	Na't	128a	130b
Şehnaz	167	Şad şadā-yı āh ile geçdi zamānum āḥ āḥ	Gazel		130b	131b
Şehnaz	168	Yâ ilāhî olmuşuz ğarq-āb-ı deryā-yı ğünāh	Gazel	Münacaat	130b	131b

Şehnaz	169	Cân gözlerin açmadın didârı arzûlarsın	Gazel		130b	131b-132a
Şahnaz	170	شَرَفَ الْقَاضِي بَحَقِّ شَأْمًا	Kit'a	Tarih	131a	72a
Şehnaz	171	Ey maḥabbet bâğının bülbülleri	İlahi		132b	132b
Şehnaz	172	Geldi ' ışkuñ nev-bahârı irişüp	İlahi		133a	132b
Şehnaz	173	Gönülde tâb-ı ' ışkı görmesinler nârı görsünler	Gazel		133b	132b
Şehnaz	174	Şoyunsunlar sivâdan ehl-i dil deryâya talsunlar	Gazel		134a	133a
Hüseynî Aşîrân	175	Qızarduqca gülün ruhsârı te'sîr-i cemâlinden	Gazel		134b	133a
Hüseynî Aşîrân	176	Âf-tâb-ı vaḥdetün bir zerresidür cânımız	Gazel		134b	133a
Hüseynî Aşîrân	177	Qurbet-i Ḥaḳ ehl-i Ḥaḳ'a hem-civâr olmaqdadır	Gazel		135b	133b
Hüseynî Aşîrân	178	Şüfi şâfi olmadan câm-ı mey-i vuşlat diler	Gazel		136a	133b
Hüseynî Aşîrân	179	Gel ey ' ârif nazar kııl vech-i yâra	Gazel		136b	133b-134a
Hüseynî Aşîrân	180	Vücûduñ âteş-i ' ışk-ı ilâhîde eritdün mi	Gazel		138a	134b
Acemaşîran	181	Büy-ı ' ışkuñdan dile yâ Rabbi reyḥân it naşib	Gazel	Münacaat	139b	135a
Acemaşîran	182	Çok şenâ vü çok selâm olsun saña	İlahi	Na't	140b	135b
Acemaşîran	183	Vire gör varını Ḥaḳ'a	İlahi		142a	136a
Acem	184	Şol gönül kim ' âlem-i ' ışka bugün sultân olur	Gazel		142b	136a
Acem	185	Ne Dimeşku's-Şâm'ı gözler ne Burusa çeşm-i dil	Gazel		144b	136b-137a
Acem	186	Ḥaḳîkat erleri dünyâ vü mâ-fî-hâyı n'eylerler	Gazel		145a	137a
Acem	187	Şular kim ' ışka düşdi ' âri vü nâmûsı n'eylerler	Gazel		145b	137a
Acem	188	Ey kerem-rev merḥamet ıssı Ḥudâ	Gazel	Münacaat	146b	137b
Acem	189	Ey ' âşık-ı fûrkat-zede çeşmün ola rüşen	Rubai		147b	138a
Acem	190	İdüp ' azm-i sefer-i cânân esîr-i miḥnet oldum ben	Rubai		147b	138a
Acem	191	Dâdâr-ı cihân eylesin ' âlemi sensiz	Müfred		147b	138a
Acem	192	' Âdeti qurbuñ olan ba' de nite şabr eyleye	Müfred		147b	138a
Acem	193	Zihî ben şimdi bildüm rûz-gârûñ neydügin ey dil	Müfred		147b	-
Acem	194	Şehâ ḥayr itmek istersen yerine	Rubai		148a	138a
Acem	195	Qaldum ayakda diyü gam yeme dünyâdur bu	Müfred		148a	138a
Acem	196	Didiler bî-ḥaberler bâğ-ı cennet küyuña beñzer	Müfred		148a	138a
Acem	197	Seri pâ kılmayınca bahr-i ' ışka talı bilmezsin	Matla'		148a	138a
Acem	198	Âteş-i gamda beni yâr imtiḥân itdi yine	Rubai		148a	138a

Acem	199	أنا المَطْلُوبُ فَأَطْلُبُنِي تجدني وَإِنْ تَطْلُبِ سَوَائِي لَمْ تَجِدْنِي		Münacaat	149a-149b-150a	138b-140a
Acem	200	‘Hı̄’ābdan açdum gözüm ũrdum yirümden bir seher	Terci-i bend		150b-151a	140a-140b
Acem	201	Cihānda ādem olan bī-gām olmaz	Matla’		151a	140b
Acem	202	Mürekkeb kim ola cārī vü berrāk	Matla’		151a	140b
Acem	203	Mülket-i ‘Oşmān içinde hānı bilmezsin nedür	Gazel		151b	140b-141a
Acem	204	Dilüm derd ü elemden bir ‘acebdür iftirāk itmez	Gazel		151b	141a
Acem	205	İrdi hejdeh sāle çün ‘ömri Bahāüddīn’imüñ	Kıt’a	Tarih	152a	81a
Acem	206	Hāle-dār oldı meh-i rüy-ı Bahāüddīn’üñ	Kıt’a	Tarih	152a	81a
Acem	207	ایا قاری زاده هنیئاً لكم	Gazel		152a	141a
Acem	208	Ehl-i diller kapısından hīç ırağ olma saşın	Matla’		154b	143a
Acem	209	Ağlaram kim itmedüm ıslāh-ı hāl	İlahi		155a	143a
Acem	210	Cān u dilden diyelüm her bir nefes Allāh hū	Gazel		157b	144a
Acem	211	Vuşlata irmez elüm fūrkatde qaldum ben garīb	Gazel		158a	144a
Acem	212	Ey gönül ‘izzetle zillet ikisi birdür baña	Gazel		163a	146a-146b
Acem	213	Ey gönül ağyarı terk it yāri gör	Gazel		164a	146b
Acem	214	Ey gönül gel çeşm-i cānuñ yum bu ağ u qaradan	Gazel		165b	148a
Acem	215	Diyār-ı yāri bilmezdüm bilenlerden haber şordum	Gazel		167b	148b
Acem	216	Bārekallāh şüretüñ levhinde çok esrār var	Gazel		168a	148b
Acem	217	Yā ilāhī ‘ışkūñ itdüm vaşluña sermāye ben	Gazel		169b	149a-149b
Acem	218	‘Işk ile āyīne-i dil gün gibi rüşen olur	Gazel		170b	149b
Acem	219	‘Āşıkūñ hāl-i tecellide ruḡı gül-reng olur	Gazel		171a	149b-150a
Acem	220	Feyz kim hāşıl ola cān u dile ilhāmdan	Gazel		172b	150a-150b
Acem	221	Ḥabbe-i dil tarḡ idüp hāk-i fenāya hāşıl ol	Gazel		173a	150b
Acem	222	Her kim ki gere gögsini çün yay olisardur	Gazel		175b	151a-151b
Acem	223	Āsüdeleri ‘ışka niçe da’ vet idersin	Gazel		176a	151b
Acem	224	Bülbülem zāgān-ı ‘ālem hem-zebān olmaz baña	Gazel		178b	152b
Acem	225	Berf bārān olup cibāl üzre	Gazel		178b	152b
Acem	226	Furşat elde dime kim māni’ çok	Gazel		179a	152b
Acem	227	Tā ezelden egerçi ḥalq-ı cihān	Kıt’a		179a	-

Acem	228	Bāde-i ‘ışık-ı Hudā’dan neşve-yāb olmak ne güç	Gazel		180b	153a
Acem	229	Çün dem-i āhırde gelürsen bana	Gazel		181a	153a
Acem	230	Bülbül isen giryeyi kâr it saña	Gazel		181a	153b
Acem	231	Yâ ilāhî cām-ı ‘ışkuñla dilüm mestāne kııl	Gazel	Münacaat	181b	153b
Acem	232	Ey nazār-gāh-ı Hudā-yı zü’l-cemāl	Gazel	Münacaat	182a	153b
Acem	233	Cāndur çün sefine dil şandal	Gazel		182b	153b
Acem	234	Ĥāmeden taşdı feyz ile deryā	Gazel		183a	153b
Acem	235	Tıfl-ı dil kıaddüñ görüp ‘ışka elifden başladı	Müfred		183b	154a
Acem	236	Ne sendendür ne bendendür cüdāluk	Matla’		184b	154b
Acem	237	Bir dürzî şuhımuñ biraz esbābın elledüm	Matla’		184b	154b
Acem	238	Üç otuzla bir otuz bir ad olur	Matla’		184b	-

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Tubanur KAYA
Tez Adı	İsmail Hakkî Bursevî'nin Fevâid Mecmûası Üzerine Bir İnceleme (Transkripsiyonlu Metin)
Enstitü	Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni Kısıtlama	☐ Genel Kısıt (6 ay) ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 20.08.2019

